

L'ASSOCIACIONISME ARQUEOLÒGIC A CATALUNYA EN EL SEGON FRANQUISME I LA TRANSICIÓ. ESTUDI DEL CAS DEL GRUP DE PREHISTÒRIA I ARQUEOLOGIA DEL MUSEU DE BERGA

Josep Farguell Magnet

Per citar o enllaçar aquest document:

Para citar o enlazar este documento:

Use this url to cite or link to this publication:

<http://hdl.handle.net/10803/671003>

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi doctoral i la seva utilització ha de respectar els drets de la persona autora. Pot ser utilitzada per a consulta o estudi personal, així com en activitats o materials d'investigació i docència en els termes establerts a l'art. 32 del Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (RDL 1/1996). Per altres utilitzacions es requereix l'autorització prèvia i expressa de la persona autora. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona autora i el títol de la tesi doctoral. No s'autoritza la seva reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre ni la seva comunicació pública des d'un lloc aliè al servei TDX. Tampoc s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de la tesi com als seus resums i índexs.

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis doctoral y su utilización debe respetar los derechos de la persona autora. Puede ser utilizada para consulta o estudio personal, así como en actividades o materiales de investigación y docencia en los términos establecidos en el art. 32 del Texto Refundido de la Ley de Propiedad Intelectual (RDL 1/1996). Para otros usos se requiere la autorización previa y expresa de la persona autora. En cualquier caso, en la utilización de sus contenidos se deberá indicar de forma clara el nombre y apellidos de la persona autora y el título de la tesis doctoral. No se autoriza su reproducción u otras formas de explotación efectuadas con fines lucrativos ni su comunicación pública desde un sitio ajeno al servicio TDR. Tampoco se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al contenido de la tesis como a sus resúmenes e índices.

WARNING. Access to the contents of this doctoral thesis and its use must respect the rights of the author. It can be used for reference or private study, as well as research and learning activities or materials in the terms established by the 32nd article of the Spanish Consolidated Copyright Act (RDL 1/1996). Express and previous authorization of the author is required for any other uses. In any case, when using its content, full name of the author and title of the thesis must be clearly indicated. Reproduction or other forms of for profit use or public communication from outside TDX service is not allowed. Presentation of its content in a window or frame external to TDX (framing) is not authorized either. These rights affect both the content of the thesis and its abstracts and indexes.

TESI DOCTORAL

L'associacionisme arqueològic a Catalunya en el segon
franquisme i la transició. Estudi del cas del Grup de
Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga

Josep Farguell Magnet

2020

TESI DOCTORAL

L'associacionisme arqueològic a Catalunya en el segon franquisme i la transició. Estudi del cas del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga

Josep Farguell Magnet

2020

Programa de Doctorat en Ciències Humanes, del Patrimoni i de la Cultura

Director i tutor: Josep Burch i Rius

Memòria presentada per optar al títol de doctor per la Universitat de Girona

A Gabriel Alcalde i Gurt

Agraïments

Dins del màster universitari en recerca sobre la Mediterrània Antiga de la Universitat Oberta de Catalunya i la Universitat Autònoma de Barcelona, havia acabat de fer una recerca sobre els sistemes comptables en la prehistòria del Pròxim Orient i m'interessava investigar, quina era la més que probable motivació econòmica dels focs per venir a instal·lar-se al golf de Roses: quina era aquesta motivació? què hi van venir a fer? No tenia clar que aquells grecs especialitzats en un comerç de llarga distància haguessin anat a parar a aquest golf tan estratègic únicament per comerciar amb els indigets. Encara ara, la navegació des de i vers Massàlia, Tartessos i tota la costa mediterrània peninsular, ha d'acollir vaixells per creuar el golf de Lleó, lloc on s'hi desencadenen els temporals més importants de la Mediterrània occidental. Entre els molts agraïments que he de donar a Josep Burch, cal que comenci amb l'acolliment que va tenir amb aquest vell estudiant que va venir a la Universitat de Girona per aquest motiu. Unes jornades arqueològiques d'aquella tardor del 2016 em van fer adonar que s'estan estudiant jaciments intervinguts en el segon franquisme i la transició, els quals foren realitzats pels anomenats aficionats, encara que principalment actuaven des de l'arqueologia oficial i legal de l'època. Aquests arqueòlegs, solien penjar de l'associacionisme arqueològic. Contrastant aquesta qüestió amb Josep Burch, vam coincidir en la conveniència d'investigar-ho, entre altres raons, pel fet històric, arqueològic, sociològic i metodològic respecte de les revisions que es fan d'aquests jaciments. Teníem a la persona ideal per ajudar-me i dirigir-me una tesi doctoral en aquesta direcció, en Gabriel Alcalde. Li vam demanar, i va acceptar. Més a agrair a Josep Burch, la idea de la recerca i la idoneïtat del director.

Dues coses han estat les més significatives d'aquests més de tres anys de recerca, la sort de poder treballar més de dos anys amb Gabriel Alcalde i la fatalitat de perdre'l, jo i tots nosaltres. Amb ell, vam dissenyar com fer aquesta investigació, com enfocar-la, com materialitzar-la i, quan l'estàvem redactant, se'n va anar. Tanmateix, el seu mestratge ha estat un dels fets més importants

que he tingut, tot i que per qüestions d'edat, n'he tingut molts. Tot seguit, Josep Burch es va fer càrrec de dirigir aquesta investigació, esdevenint el meu nou director i tutor en aquest treball. No hi ha cap dubte, que sense els seus consells, els previs a l'inici de la investigació i els de l'última fase, les correccions posteriors a les del Gabriel Alcalde i la guia en els últims moments de la realització de la tesi, aquesta no hagués estat possible. El què ha fet merèixer el meu sincer agraïment. Sense ell això no s'acabava.

Anar a fonts tan primàries com les actes del Museu Municipal de Berga, la documentació del Club d'Esquí Berguedà i del Casal Berguedà, entre molta altra informació de revistes berguedanes, no hauria estat possible sense les atencions de Xavier Pedrals director de l'Arxiu Comarcal del Berguedà i la paciència de la Roser Casals, d'aquest mateix arxiu. He d'agrair també a Josep Manuel Rueda l'accés a l'arxiu del Museu d'Arqueologia de Catalunya, del que llavors n'era el director, així com a l'Àngels Casanovas d'aquest museu que em va atendre per poder consultar i extreure'n una informació essencial. Agrair a la Dolors Rivas de l'Arxiu General de la Diputació de Barcelona i al *personal de la Sala de Consulta del Archivo General de la Administración de Alcalá de Henares*.

Molts son els agraïments que tinc per a Josep Carreras, des d'aquell dia de finals dels anys 60 del segle XX que mirant el llibre *El fenomen humà*, de Teilhard de Chardin en una llibreria de Berga, em va convidar a incorporar-me al Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, fins ara que m'ha ajudat en aquesta tesi. Ha estat el meu gran mestre en arqueologia. Al meu docte amic Josep Noguera que sempre m'orienta, sense el qual no hauria pogut conèixer l'entramat que va possibilitar el museu. A l'amic Jordi Puntès que ha corregit aquesta tesi. A Josep Sànchez, que m'ha possibilitat l'accés al registre material i documental del Museu Comarcal de Berga, que junt amb Pere Zamora i Ramon Corominas cada setmana se'n cuiden. Sense ells s'hauria perdut tot. A tots els companys de la Societat d'Arqueologia del Berguedà amb els quals vam ressuscitar, just iniciat el segle XXI, l'associacionisme arqueològic a la nostra comarca. Als meus fills que m'han sobrepassat, el Josep com arqueòleg, el Joan amb la seva implicació en la cultura popular i l'Àngel com a científic.

Índex

Agraïments	6
Índex de figures	12
1. Resum	19
1.1 Resumen	20
1.2 Abstract	21
Introducció	22
Capítol 1.- Antecedents legals, el marc legislatiu i institucional.	
1. <i>La Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas</i>	29
2. <i>El Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas</i>	50
3. <i>Las Delegaciones Provinciales de Educación y Ciencia</i>	60
Capítol 2.- L'exercici de l'arqueologia a Catalunya a la segona meitat del franquisme i la transició.	
1. La dialèctica entre professionals, aficionats i erudits locals	64
1.1. Els arqueòlegs aficionats que van contestar a Ripoll	
1.1.1. Josep Maria Cuyàs i Tolosa	69
1.1.2. Pere Giró Romeu	70
1.1.3. Isidre Clopas i Batlle	71
1.1.4. José María Pons Guri	72
1.1.5. Isidre Llach i Font	73
1.1.6. Marià Ribas i Bertran	74
1.1.7. Lluís Mas Gomis	75
1.1.8. Ramir Masdeu	76
1.1.9. Joan Bellmunt i Poblet	77
1.2. Els arqueòlegs professionals que van contestar a Ripoll	
1.2.1. Josep de Calassanç Serra Ràfols	78
1.2.2. Eduard Junyent i Subirà	83
2. Relacions entre institucions, professionals, aficionats o “erudits”	94

<i>La Delegación de la Zona Universitaria de Barcelona</i>	96
--	----

2.1. Els aficionats dependents directament de la zona entesa com a tota la zona universitària

2.1.1. Josep Barberà i Farràs	101
2.1.2. Ricard Pascual i Guasch	102
2.1.3. Ramon Bellmunt i Poblet	103
2.1.4. Joan Surroca i Arisa	103
2.1.5. Martí Cassany i Casas	104
2.1.6. Josep Maria Masachs i Bolet	105

2.2. Els aficionats dependents de la província de Barcelona

2.2.1. Josep Ma. Pons Guri	106
2.2.2. Josep Ma. Cuyàs i Tolosa	108
2.2.3. Llogari Sala i Sala	109
2.2.4. Antoni Domènech i Casanovas	109
2.2.5. Josep Estrada i Garriga	110
2.2.6. Valentí Santamaria i Clapers	112
2.2.7. Marià Ribas i Bertran	113
2.2.8. Ignasi Cantarell i Fontcuberta	114
2.2.9. Sebastià Oller i Colomé	115
2.2.10. Camil Pallàs i Arisa	116
2.2.11. Lluís Mas i Gomis	116
2.2.12. Isidre Llach i Font	117
2.2.13. Salvador Alavedra i Invers	118
2.2.14. Pere Giró i Romeu	119
2.2.15. Joan Bellmunt i Poblet	119
2.2.16. Magí Travesset i Queraltó	120

2.3. Els aficionats dependents de la província de Girona

2.3.1. Joan Sanz Roca	121
2.3.2. Pere Vila Pey	122
2.3.3. Josep Ma. Corominas Planellas	122
2.3.4. Francesc Riuró Llapart	123
2.3.5. Lluís Esteva i Cruañas	125
2.3.6. Esteve Guerra Marés	126

2.4. Els aficionats dependents de la província de Lleida

2.4.1. Josep Alfons Tarragó i Pleyan	128
2.4.2. Hernández Palmés	130

2.4.3. Dr. Pedro Ball	131
2.4.4. Manuel Camps i Clemente	131
2.4.5. Rodrigo Pita Mercé	132
2.4.6. Luis Diez-Coronel i Montull	133
2.4.7. Ramon Boleda i Cases	135
2.5. Els aficionats dependents de la província de Tarragona	
2.5.1. Salvador Vilaseca i Anguera	136
2.5.2. Pere Batlle Huguet	138
2.5.3. Jesús Massip i Fonollosa	139

Capítol 3.- El Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga

1. Gestació.

1.1. Joan Serra Vilaró	145
1.2. Del Club Esquí Berguedà al Casal Berguedà	148

2. El Museo Municipal de Berga

155

3. Intervencions arqueològiques al Berguedà en el període estudiat.

3.1. Intervencions d'Alberto del Castillo – Manuel Riu.

3.1.1. Forns de Casampons (1958-59).	230
3.1.2. Masos medievals de Vilosiu. 1960	235
3.1.3. La Jassa. 1961	238
3.1.4. Poblat de Can Maurí. 1961	240
3.1.5. Castellot de Viver. 1961	244
3.1.6. Sant Pere de Grau d'Escalles. 1965	245
3.1.7. Sant Sebastià del Sull. (1971-1978)	247
3.1.8. Roc de Palomera. 1971	250

3.2. Intervencions de Camil Pallàs – Modest Buchaca.

3.2.1. Pedret. (1959-1960)	251
3.2.2. Obiols. (1959-1962)	255

3.3. Intervencions del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga. Primera època (1959-1969).

3.3.1. Bauma dels Ossos. (1960-1961)	258
3.3.2. Cova de Can Maurí. 1961	265
3.3.3. Roca Roja. 1962	267

3.3.4. Corral de Canudes. 1964	269
3.3.5. La Canal dels Avellaners. (1962-1969)	273
3.4. Intervencions del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga. Segona època (1970-1979).	
3.4.1. Bòfia de San Jaume de Boixadera. 1972	280
3.4.2. Bauma d'Obiols. 1972	282
3.4.3. Bauma de Torneula. 1972	283
3.4.4. La Feixa del Palau. 1973	284
3.4.5. El Castell Berguedà i la Torre de Queralt. 1973	287
3.4.6. Bauma del Portet. 1973	290
3.4.7. Tentellatge. 1973	291
3.4.8. Església de Sant Joan. 1973-1974.....	294
3.4.9. Cova d'Espades. 1974	297
3.4.10. La Roca Terçana. 1974	299
3.4.11. L'Escletxa de Castellar del Riu. 1975	301
3.4.12. Cal Galta. 1977	305
3.4.13. Sepulcre dolmen del Mercadal. 1977	308
3.4.14. Bauma del Clot del Llop. 1977	309
3.4.15. Sepultura de Montclar. 1978	310
3.4.16. Serrat del Verdaguer. 1978	313
3.4.17. El complex arqueològic del Cerdanyà. 1978	316
Conclusions, resultats i discussió	321
Bibliografia	335

Índex de figures

Figura 1. Comissaris d'excavacions provincials, insulars i locals de la <i>Comisaría Provincial d'Excavaciones de Barcelona de la Dirección General de Bellas Artes</i>	42
Figura 2. Membres del Servei d'Excavacions Arqueològiques de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans abans de la Generalitat de la República	91
Figura 3. Llistat de tots els membres (Delegats provincials i Delegats locals) de les Delegacions de Barcelona, Girona, Lleida, Tarragona, Mallorca, Menorca i Eivissa del «Servicio Nacional de Excavaciones». Actes de la Reunió dels delegats (abans esmentats) a 21-Gener-1967	100
Figura 4. Esquela de Rodrigo Pita Mercè	133
Figura 5. Professions i associacions dels <i>Delegados de Excavaciones de la Delegación de la Zona Universitaria de Barcelona</i>	143
Figura 6. Equip d'excavació de Casampons 1959	168
Figura 7. Equip director de l'excavació de Casampons 1959	169
Figura 8. Noguera Sala, del Castillo i Arribas a Casampons 1959	170
Figura 9. Esborrats del <i>Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967</i>	178
Figura 10. Gerra veraziana de la Roca Roja	184
Figura 11. Terraplè de la Canal dels Avellaners on es dipositaven les deixalles	189
Figura 12. Planta de la Canal dels Avellaners abans de l'excavació	189
Figura 13. Secció transversal de l'estratigrafia de la Canal dels Avellaners	190
Figura 14. Permís general d'excavacions que va concedir la <i>Dirección General de Bellas Artes</i> a favor de la Junta del Museu de Berga	195
Figura 15. Fotografia de l'estratigrafia de la Canal dels Avellaners	210

Figura 16. Fotografia de l'esquerra: destal neolítica i gabinet de sílex, a la de la dreta crani, totes dues mostres material arqueològic i antropològic de la Bòfia de Sant Jaume	214
Figura 17. Mostra de materials arqueològics de l'Escletxa (Castellar del Riu)	223
Figura 18. Mapa dels jaciments excavats pel Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, Alberto del Castillo-Riu i Pallàs-Buchaca	229
Figura 19. Dibuix de la "presumpta" necròpolis d'incineració de Casampons que hi van interpretar Alberto del Castillo i Manuel Riu	231
Figura 20. Fotografia de Riu contrastant criteri a Casampons amb els nous col·laboradors del Museu de Berga	233
Figura 21. Fotografia de la ceràmica trobada per Carreras i Boixader a Vilosiu abans del descobriment de Casampons	234
Figura 22. Fotografia de la ceràmica trobada en els forns de Casampons per del Castillo i Riu	234
Figura 23. Fotografia del Mas A de Vilosiu a l'any 1959 de Manuel Riu, abans d'haver iniciat la intervenció arqueològica	236
Figura 24. Planta del Mas A de Vilosiu vers el segle XIV	237
Figura 25. Simulació de com deuria haver estat el Mas A de Vilosiu	238
Figura 26. Fotografia actual de la Jassa	238
Figura 27 i 28. Fotografies actuals de les prospeccions de la Jassa	240
Figura 29. La passadora al poblat de Can Maurí	241
Figura 30, 31, 32 i 33. Plantes de les habitacions de Can Maurí	242 i 243
Figura 34. Castellot de Viver al finalitzar l'excavació 1961	244
Figura 35. Fotografia actual de Sant Pere de Grau d'Escales	246
Figura 36. Conjunt de la rotunda i absis des del sector nord de Sant Sebastià del Sull	248
Figura 37. Plànol general del monestir de Sant Sebastià del Sull	248

Figura 38. Conjunt de l'enterrament núm. 66 de Sant Sebastià del Sull	249
Figura 39. Planta del poblat del Roc de Palomera amb un únic camí d'accés	250
Figura 40. Plànols de l'excavació de Pedret per Pallàs-Buchaca	254
Figura 41. Fotografia dels resultats de la restauració que van realitzar Pallàs-Buchaca a Pedret	255
Figura 42. Trient d'or del rei Ègica (687 al 702) d'Obiols	256
Figura 43. Tomba del segle VIII d'Obiols	257
Figura 44. Bauma dels Ossos abans de ser excavada febrer i març de 1961 ...	259
Figura 45. Bauma dels Ossos càmera funerària excavada	259
Figura 46. Bauma dels Ossos, col·locació ossos i crani in situ	259
Figura 47. Bauma dels Ossos, crani i gra d'or	260
Figura 48. Bauma dels Ossos, punxó d'os i vasos	260
Figura 49. Bauma dels Ossos, ganivets de sílex	260
Figura 50. Fotografia de la Jassa de Cercs que Castillo va publicar com si fos la Bauma dels Ossos	261
Figura 51. Fotografia de 7 ganivets de la Bauma dels Ossos que Castillo va publicar com si fossin 8 ganivets	262
Figura 52. Fotografia dels 8 ganivets de la Bauma dels Ossos	262
Figura 53. La planimetria de l'excavació de la Bauma dels Ossos que va dibuixar Modest Buchaca	264
Figura 54. Fotografia actual de la Bauma dels Ossos	264
Figura 55. Sepulcre d'incineració de la Cova de Can Maurí	265
Figura 56. Fotografia actual de la Cova de Can Maurí	266
Figura 57. Vas veracià de la Roca Roja	269

Figura 58. Punta de fletxa de la Roca Roja	269
Figura 59. Fotografia actual de l'extrem dret de la Roca Roja	269
Figura 60. Dibuix de la situació de la part que varen poder excavar del Corral de Canudes	270
Figura 61. Dibuix del material lític i ossi del Corral de Canudes	271
Figura 62. La ceràmica del Corral de Canudes	272
Figura 63. Fotografia actual de la Necròpolis del Corral de Canudas	272
Figura 64. Estratigrafia de la Canal dels Avellaners	274
Figura 65. Alguns fòssils director a nivell relatiu de la Canal dels Avellaners.	277
Figura 66. Fotografia actual de la Canal dels Avellaners	277
Figura 67. Ossos a la part superior de la Bòfia de Sant Jaume de Boixadera dels Bancs	281
Figura 68. Pas estret on es trobaven superficialment les restes arqueològiques de la bòfia de Boixadera dels Bancs	281
Figura 69. Estat actual de la Bauma d'Obiols.....	282
Figura 70. Indústria lítica de la Bauma d'Obiols	283
Figura 71. Mostres de materials arqueològics de la Bauma de Torneula	284
Figura 72. Estat actual de la Bauma de Torneula	284
Figura 73. Restes del fons de Cabana de la Feixa del Palau	286
Figura 74. Fragment de gerra ambdecoració incisa	286
Figura 75. Intervenció en el jaciment de la Feixa del Palau	287
Figura 76. Estat actual d'on hi ha el jaciment de la Feixa del Palau	287
Figura 77. Els tossals del Castell Berguedà i la Torre de Queralt	287

Figura 78. Tossal A on s'hi va realitzar l'excavació	288
Figura 79. Croquis de l'excavació del Castell Berguedà	289
Figura 80. Restes arqueològiques del tossal A del Castell Berguedà	289
Figura 81. Ubicació i croquis de l'avenc del Portet	290
Figura 82. Ceràmica i estat actual de la bauma del Portet	291
Figura 83. Resultats de les cales de Tentellatge	292
Figura 84. La construcció que s'ha considerat romana	292
Figura 85. Estat actual de Tentellatge	293
Figura 86. Columnes i capitell esculpit del segle XII de Sant Joan	294
Figura 87. Aspecte de l'interior de l'església de Sant Joan abans de la intervenció de l'any 1973	295
Figura 88. Basament i dors de dues columnes romàniques de l'església de Sant Joan	295
Figura 89. Basament de paret. Probablement es tracte de la resta més antiga i molt anterior a l'època romànica	295
Figura 90. Testimoni de paviments de diferents èpoques	296
Figura 91. Excavació feta davant de les columnes romàniques	296
Figura 92. Sepultura del presbiteri de Sant Joan del segle XVII	296
Figura 93. Escut dels cistercencs de Poblet amb la data de 1638	297
Figura 94. Olla medieval de la cova d'Espades	298
Figura 95. Estat actual de cova d'Espades	298
Figura 96. Plànol de la cova de la Roca Terçana	299
Figura 97. Ceràmica de mugrons típica del Bronze	300
Figura 98. Estat actual de la cova de Roca Terçana	300

Figura 99. L'Escletxa tal com era quan hi va anar el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga	301
Figura 100. Descripció dels resultats de l'excavació del lloc on van sortir restes de sepultura neolítica de l'Escletxa	302
Figura 101. Fons de l'hàbitat del Bronze Finalde l'Escletxa	302
Figura 102. Mostra de registre arqueològic de les diferents èpoques que va aportar l'Escletxa de Castellar del Riu	303 i 304
Figura 103. Estat actual de l'Escletxa de Castellar del Riu	304
Figura 104. Lloc on va sorgir la sepultura de Cal Galta quan l'adequaven per fer els coberts	306
Figura 105. Sepultura excavada sense retirar les restes per impossibilitat del seu estat	306
Figura 106. Sepultura de Cal Galta sencera tal com es va extreure i dipositar al museu	307
Figura 107. Fons de cabana de Cal Galta	307
Figura 108. Casa del Cal Galta amb el camp i els coberts que en la seva construcció sorgí la sepultura	308
Figura 109. Croquis del hemidolmen del Mercadal	309
Figura 110. Bossa de les úniques restes que es van poder recuperar	309
Figura 111. Ossos compactats de la balma dels Ossos del Clot del Llop	310
Figura 112. Ampliació de la part dental del crani humà	310
Figura 113. La balma del Clot del Llop abans de ser intervinguda	310
Figura 114. La balma del Clot del Llop després de ser intervinguda	310
Figura 115. Olla que estava en el tòrax del difunt de Montclar	311

Figura 116. Olla tal com fou trobada, i la seva reconstrucció amb els fragments trobats en el context ritual de l'enterrament que sorgí després de l'excavació	311
Figura 117. Fotografies amb els detalls de l'excavació	312
Figura 118. Estat actual del lloc on hi havia la sepultura de Montclar	313
Figura 119. Fotografia del Serrat del Verdaguer	313
Figura 120. Plànol del Serrat del Verdaguer	314
Figura 121. Fotografia de part del mur a ponent del Verdaguer	315
Figura 122. Materials arqueològics del Serrat del Verdaguer	315 i 316
Figura 123. Materials de la Zona A del Cerdanyà	317
Figura 124. Materials de la Zona C del Cerdanyà	318
Figura 125. Poblat prop de la casa del Cerdanyà i dins la Zona C	318
Figura 126. Comparativa de la inscultura del Cerdanyà vers la de Gavrinis de la zona D	319
Figura 127. La ceràmica de la zona E era de la típica del grup Montboló	319

RESUM

El sentit d'aquest treball de recerca va dirigit a la pràctica de l'arqueologia que es realitzava des de l'associacionisme arqueològic a Catalunya. El moviment cultural de la Renaixença reivindicava un passat gloriós de Catalunya durant la formació de les diferents nacions europees. L'interès pel passat propi, a imatge del romanticisme, va propiciar que a final del segle XIX i principis del XX, l'associacionisme arqueològic fos una realitat a Catalunya. Principalment es va organitzar a l'entorn de l'excursionisme científic. Aquest associacionisme va tenir el punt culminant a la Segona República. En l'anomenat primer franquisme la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* que dirigia el falangista Julio Martínez Santa-Olalla va fer servir la xarxa d'associacions arqueològiques que Pere Bosch Gimpera havia emprat per el coneixement arqueològic del territori de Catalunya des de principis del segle XX. El *Decreto de 2 de diciembre de 1955* va suprimir aquesta comissaria i va fer néixer el *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*. Aquesta data coincideix aproximadament amb el què la historiografia anomena com el segon franquisme. S'ha comprovat que la nova organització de l'arqueologia en aquest segon franquisme va continuar fent servir aquesta xarxa d'associacions arqueològiques. Cada lloc del territori català tenia la seva particularitat i demana una investigació per ell mateix. En aquest treball i com estudi d'un cas, s'efectua el del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, que des de 1965 va tenir un permís directe des de la *Dirección General de Bellas Artes* per a la pràctica de l'arqueologia en el territori del Berguedà.

Resumen

El sentido de este trabajo de investigación, va dirigido a la práctica de la arqueología que se realizaba desde el asociacionismo arqueológico en Cataluña. El movimiento cultural de la *Renaixença* reivindicaba un pasado glorioso de Cataluña durante la formación de las diferentes naciones europeas. El interés por el pasado propio a imagen del romanticismo, propició que a finales del siglo XIX y principios del XX, el asociacionismo arqueológico fuera una realidad en Cataluña. Principalmente se organizó entorno del excursionismo científico. Este asociacionismo tuvo su punto culminante en la Segunda República. En el llamado primer franquismo la Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas que dirigía el falangista Julio Martínez Santa-Olalla, usó la red de asociaciones arqueológicas que Pedro Bosch Gimpera había usado para el conocimiento arqueológico del territorio de Cataluña desde principios del siglo XX. El Decreto de 2 de diciembre de 1955 suprimió esta comisaría e hizo nacer el Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas. Esta fecha coincide aproximadamente con lo que la historiografía conoce como el segundo franquismo. Se ha comprobado que la nueva organización de la arqueología en este segundo franquismo continuó utilizando esta red de asociaciones arqueológicas. Cada lugar del territorio catalán tenía su particularidad y pide una investigación por si mismo. En este trabajo y como estudio de un caso, se efectua el del *Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu Municipal de Berga*, que desde 1965 tuvo un permiso directo de la Dirección General de Bellas Artes para la práctica de la arqueología en el territorio del Berguedà.

Abstract

The purpose of this research work is focused on the archaeological practice that was carried out from the archaeological associations in Catalonia. The *Renaixença* cultural movement claimed a glorious past in Catalonia during the formation of different European nations. The interest in the past led to the fact that in the late nineteenth and beginning twentieth centuries, archaeological associations were a reality in Catalonia. They were mainly organized around scientific hiking. These archaeological associations arrived to the culmination in the Second Republic. In the first so-called Franco regime, the *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*, led by the falangist Julio Martínez Santa-Olalla, used the network of archaeological associations that Pere Bosch Gimpera had used for archaeological knowledge of the territory of Catalonia since the beginning of the 20th century. The Decree of December 2, 1955, abolished this commissary and gave birth to the *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*. This date roughly coincides with what historiography identifies as the second Franco regime. It has been verified that the new organization of archaeology in this second Franco regime continued to use this network of archaeological associations. Each place in the Catalan territory had its own particularity and demanded an investigation by itself. In this work, the *Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu Municipal de Berga* is a case study, that since 1965 had direct permission from the *Dirección General de Bellas Artes* for the practice of archaeology in the territory of the Berguedà.

INTRODUCCIÓ

El fenomen de l'associacionisme arqueològic a Catalunya ja es va iniciar a finals del segle XIX i inicis del XX des de l'excursionisme científic, com el cas del Centre Excursionista de Catalunya i de molts altres que sorgiren prenent el seu exemple. Principalment, eren associacions de caràcter excursionista i cultural catalanista, que cercaven els orígens de Catalunya per revifar la seva identitat, fruit del fenomen de la Renaixença, tal com també va passar arreu, on des del moviment romàntic de llavors cercaven els orígens de llurs identitats. Després del període republicà, a Catalunya, aquestes associacions solien ser hostils al franquisme, moltes van desaparèixer, i altres van adaptar-se als nous temps. En el cas de la pràctica de l'arqueologia, sota la batuta de la Falange, es va introduir una legislació en matèria arqueològica que volia controlar els resultats i sobretot les interpretacions que aportaven la interpretació de les restes arqueològiques. En aquest sentit, una pregunta que es planteja en aquesta tesi és, ¿en aquesta legislació hi tenia cabuda l'associacionisme arqueològic de Catalunya? El cas és que en l'època franquista varen sorgir arreu de Catalunya diferents associacions en matèria arqueològica (algunes provinents de les antigues i d'altres que eren noves). Una altra pregunta que es planteja és, ¿quina importància van tenir en la materialització de les intervencions arqueològiques d'aquella època a les comarques catalanes? En cas de tenir-ne, es vol respondre a una altra pregunta, ¿qui donava aixopluc legal a aquestes associacions?, ¿quin tipus d'activitats arqueològiques i museològiques van desenvolupar?, ¿quina va ser la seva aportació al coneixement arqueològic de Catalunya? Per respondre a aquestes preguntes s'ha volgut, primer, determinar les característiques de la legislació franquista per a la pràctica de l'arqueologia, després, determinar qui va ser, des d'aquesta legislació, qui va materialitzar les intervencions arqueològiques a Catalunya en aquest segon franquisme i, quin paper hi va tenir el tipus d'associacionisme arqueològic català. Per exemplificar-ho, s'ha analitzat un estudi de cas, concretament, el del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga que va intervenir a la ciutat de Berga i a la comarca del Berguedà. En aquest context de la recerca, s'han estudiat les seves aportacions al coneixement arqueològic d'aquest territori i

l'efecte social que va generar a l'entorn berguedà, la relació amb les institucions en els diferents moments de la seves activitats i les raons que van portar a la seva dissolució.

Es sol considerar que poc abans d'acabar la Guerra civil, concretament en el 9 de març de 1939, es va crear la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* amb la funció de tenir cura del control administratiu, la supervisió tècnica i l'elaboració científica de les excavacions arqueològiques en el territori espanyol (*Orden de 9 de marzo de 1939 creando la Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas, BOE nº 73, de 14 de marzo de 1939*), sota el paraigua de la qual, es van nomenar als *Comisarios Provinciales, Insulares y Locales*, els quals, des de "informes confidencials", varen ser nomenats, quasi sempre, o pel *Gobierno Civil o la Jefatura Provincial de Falange*, a partir dels seus mèrits aconseguits pels seus antecedents polítics o "qualitats morals vigents", amb total independència de la seva preparació acadèmica que moltes vegades era inexistent. Vinculat a aquest fet, també ens preguntem si es va actuar així a Catalunya o es varen tenir en compte altres consideracions.

Amb els efectes que va produir l'escrit del 31 de gener de 1955 que els professors catedràtics de Prehistòria i Arqueologia Luis Pericot, Antonio García Bellido, Alberto del Castillo, Antonio Beltrán, Cayetano de Mergelina, Juan Maluquer de Motes y Martín Almagro van enviar al *Ministro de Educación Nacional* Joaquín Ruiz-Giménez, comença una altra normativa en l'arqueologia espanyola de l'època franquista, ja que va posar fi a la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* i va suposar la creació del *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* creat pel *Decreto de 2 de diciembre de 1955 por el que se reorganiza el Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas (BOE nº 2 de 2 de enero de 1956)*. Amb els canvis legislatius que realitzà aquest decret es començaren a demanar uns certs requisits acadèmics als *Comisarios* (ara delegados) *Provinciales, Insulares y Locales*. Malgrat això, a la pràctica, com que la disposició final i transitòria d'aquest decret permetia al *Ministerio de Educación Nacional* confirmar en els seus càrrecs, als *Comisarios Provinciales, Insulares y Locales* que hi havia fins llavors, així ho feren en

molts casos, canviant-ne però el nom pel de *Delegados*. Tanmateix, l'article 5 *Decreto de 2 de diciembre de 1955* establí que també es podien nomenar delegats no solament a persones físiques sinó a *Instituciones Provinciales o Municipales que tengan por finalidad la tutela o protección del Tesoro Artístico y Arqueológico, y ofrezcan garantías científicas en el desempeño de su cometido*. Aquest últim extrem, va possibilitar els casos que veurem de l'Institut d'Estudis Ilerdencs i del propi Museu Municipal de Berga, que és l'objecte de l'estudi de cas d'aquesta tesi.

La normativa en matèria arqueològica d'abans del desplegament de les competències que li foren transmeses en aquesta matèria a la Generalitat de Catalunya des del govern espanyol, és a dir, d'abans dels anys 80 del segle XX, era la del *Decreto de 2 de diciembre de 1955 por el que se reorganiza el Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas (BOE nº 2 de 2 de enero de 1956)*. El professor Francisco Gracia, considera que des d'aquest decret es van diferenciar dos grans blocs en el camp de la recerca arqueològica catalana: la universitària o professional i la controlada per Martínez Santa-Olalla encomanada bàsicament als estudiosos locals. En principi es pot estar d'acord amb la consideració del professor Gracia. Ara bé, una altra qüestió és si l'encomanada als estudiosos locals estava organitzada principalment a partir de l'associacionisme arqueològic català, és a dir, en els anys que van des del 1955 fins que la Generalitat va publicar el Decret 155/1981 d'11 de juny que aprovava la normativa d'excavacions arqueològiques a Catalunya, aquestes associacions arqueològiques varen tenir un paper essencial en el marc de l'arqueologia catalana. Sense l'estudi d'aquestes associacions catalanes i la seva relació amb els poders que regien la pràctica de l'arqueologia no solament a Catalunya sinó també a la *Dirección General de Bellas Artes* a Madrid, ¿és possible entendre l'arqueologia a Catalunya de la segona meitat dels anys 50, així com, dels anys 60 i 70 del segle XX? Aquesta recerca, després d'analitzar en el primer capítol el cos legislatiu franquista i de la manera que es va gestionar, pretén determinar en el segon capítol, si l'associacionisme arqueològic de Catalunya, en general, hi estava implicat o no, i quin abast hi tenia, per després, en el tercer capítol, conèixer un estudi de cas concret, el del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu Municipal de Berga.

Arreu de Catalunya, en el seus respectius territoris, la recerca, recuperació, interpretació i divulgació de l'evolució humana i de les societats que hi van habitar va interessar a estudiosos d'aquests territoris; segurament que no hi ha comarca on no passés en més o menys mesura. En el Berguedà, l'estudi de la prehistòria i l'antiguitat, fou el què va voler fer el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga en els anys de finals dels 50, i en els 60 i 70 del segle XX. El seu estudi de cas, dins del context de Catalunya, és també el propòsit últim d'aquesta tesis. La tasca arqueològica que havia començat incipientment durant el segle passat Serra Vilaró al Berguedà, amb la creació – encara que solament formal- del Museu de Berga l'any 1955, la van voler continuar Alberto del Castillo i Manuel Riu. La recerca arqueològica, poc abans, ja l'havien iniciat la secció d'arqueologia del Club d'Esquí Berguedà, la qual, després va passar a ser una secció d'arqueologia del recent constituït Casal Berguedà. Posteriorment, aquesta secció va esdevenir el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga sota la direcció de Josep Carreras i Balaguer. En els anys posteriors a la dissolució d'aquest grup, altres arqueòlegs han treballat principalment en excavacions d'urgència. Algunes han estat conseqüència de descobriments, i posterior avís, que havien fet al Servei d'Arqueologia de la Generalitat membres de l'antic Grup d'Arqueologia i Prehistòria del Museu de Berga, fins que el 30 de gener de l'any 2000 va néixer la Societat d'Arqueologia del Berguedà amb la voluntat de donar continuïtat dels antecessors abans esmentats.

A la segona meitat del segle XX, la Junta del Museu de Berga va crear el Grup d'Arqueologia i Prehistòria del Museu de Berga sota la fórmula de delegació dels afers arqueològics a una secció d'arqueologia del museu liderada per Josep Carreras i Balaguer com a un grup especialitzat per donar la cobertura que en matèria arqueològica necessitava la Junta del Museu de Berga. Cobertura que des del 5 de març de 1965 va tenir autoritzada i encomanada per la *Sección de Museos, Exposiciones y Concursos de la Dirección General de Bellas Artes del Ministerio de Educación Nacional*. Aquest grup, va estar actiu fins que en els anys 80 del segle passat es va dissoldre, però és el que va trobar i/o recuperar

una part important del patrimoni arqueològic de la ciutat de Berga i de la comarca del Berguedà.

En aquesta tesi s'estudia dins del marc de l'associacionisme arqueològic de Catalunya, la seva creació i els motius que varen estimular el seu inici, qui el va constituir i gestionar, quins tipus d'activitats va desenvolupar, la seva aportació al coneixement arqueològic de Berga i de la comarca del Berguedà, l'impacte social que va ocasionar, la relació amb les institucions en els diferents moments de la seva activitat, així com, la seva dissolució i les causes que l'ocasionaren.

Tornant a nivell de Catalunya, aquesta tesi pretén servir també per contextualitzar qui eren els responsables de la pràctica de l'arqueologia de la *Delegación de la Zona Universitaria de Barcelona* que tenia la responsabilitat de les excavacions legals de tota Catalunya i les illes Balears. Dins d'aquest context, és quan es pot realitzar una estimació de les activitats que el Grup d'Arqueologia i Prehistòria del Museu de Berga va portar a terme durant tots els anys en els quals actuà. Tanmateix, per tal de situar l'impacte que van ocasionar les seves intervencions arqueològiques, s'entén que també en surt una aproximació política ben singular, i que aquesta explica, perquè es va poder realitzar l'activitat arqueològica exercida dins del marc legal que s'havia atorgat als poders locals berguedans. Com es pot veure, l'autonomia que van tenir va ser molt significativa, i àdhuc, podríem aventurar que excessiva dins del que hauria d'haver estat un context de recerca arqueològica ben muntat per tot Catalunya. La tesi serveix també per posar èmfasi a la contribució que van aportar aquests grups a l'arqueologia catalana, cadascuna amb les seves singularitats, tot i què aquí solament s'aprofundeix en el grup del Berguedà, tot esperonant que també es faci per a totes les altres comarques. Aquesta contribució és fruit de l'interès directe i la predisposició que tenien les persones d'aquestes associacions i grups per fer avançar aquests estudis i recuperar el seu patrimoni arqueològic i l'explicació del seu passat.

Actualment, sobre els resultats que va tenir el desenvolupament del marc legislatiu descrit i la història de l'arqueologia, hi ha bones aportacions històriques com les de Francisco Gracia Alonso (Universitat de Barcelona),

Margarita Díaz-Andreu (Universitat de Barcelona), Gloria Mora (CSIC), Jordi Rovira, Manuel E. Ramírez Sánchez (Universidad de las Palmas de Gran Canaria), etc. Els seus treballs, han constituït una base teòrica per a la recerca del cas que ens ocupa, tot i que els casos de les associacions i grups d'arqueologia locals i comarcals, com s'exposa, encara no s'han tractat gaire. Tanmateix, el relat que defensen la majoria dels treballs d'aquests autors és el de la descentralització de la pràctica de l'arqueologia. Proposen, que la implementació del *Decreto de 2 de diciembre de 1955 por el que se reorganiza el Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*, fou el què principalment motivà la descentralització de l'arqueologia a Espanya, tot i que després de la investigació realitzada, queda com una afirmació qüestionable pel què fa a Catalunya o, almenys, en alguns indrets.

Per tal de dur a terme aquesta investigació, per la part legislativa i de la pràctica de l'arqueologia a Catalunya, s'han estudiat fons tan primàries com els *Boletines Oficiales del Estado (BOE)* de tots els anys estudiats i anteriors que en fossin precedent; la documentació de l'arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya, l'arxiu de la Diputació de Barcelona i el *Archivo General de la Administración a Alcalà de Henares*. S'ha contrastat aquesta anàlisi amb la historiografia, de les fonts primàries a les secundàries respecte de la legislació i de la pràctica de l'arqueologia en l'Espanya del segle XX, principalment la de l'època franquista i, sobre tot, de l'època iniciada arrel del *Decreto de 2 de diciembre de 1955*. Per l'estudi de l'exercici de l'arqueologia a Catalunya en la segona meitat del franquisme i la transició, que de fet, és la implementació a Catalunya de la legislació estudiada, s'ha fet una anàlisi de la recurrent dialèctica entre professionals vers aficionats i/o erudits, ja que els últims, van ser els qui nodrien a les associacions arqueològiques. Després, s'ha investigat el paper que van tenir dins de la pràctica de l'arqueologia a Catalunya en l'època estudiada. Aquesta informació com a font primària, ha estat trobada principalment al'arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya, l'arxiu de la Diputació de Barcelona i el *Archivo General de la Administración a Alcalà de Henares*, així com en diverses publicacions on s'esmenten tan les seves característiques sociològiques, com l'obra arqueològica feta per ells mateixos i les associacions on estaven inserits.

Per a l'estudi de cas, s'ha analitzat de tota la documentació que es conserva a l'Arxiu Comarcal del Berguedà referent al Museu de Berga i al seu Grup de Prehistòria i Arqueologia, així com la documentació particular que poseeixen els antics membres del grup, principalment la del que en va ser el seu líder, Josep Carreras i Balaguer. També s'han fet entrevistes a dos dels membres que encara són vius (Josep Carreras i Josep Noguera). També s'ha consultat la documentació de la premsa periòdica local i comarcal de la segona meitat del segle XX i les diferents publicacions que es van fer d'algunes de les intervencions arqueològiques. Així mateix s'ha efectuat l'anàlisi de les intervencions arqueològiques que van realitzar Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, determinant-ne les seves tipologies i els diferents àmbits d'actuació. Pel cas estudiat, sobre aquestes intervencions, interessava poder conèixer si s'havia fet una intervenció arqueològica, com i quins resultats va aportar al coneixement arqueològic.

Per poder comprendre l'abast de l'aportació arqueològica realitzada pel Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, també s'ha estudiat la que es va realitzar en el Berguedà per part de la *Delegación Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Barcelona* en aquestes dècades per part d'Alberto del Castillo Yurrita el qual n'era el delegat provincial honorífic amb el seu llavors ajudant Manuel Riu, així com, les que va fer el mateix Riu, ja des de la Universitat de Barcelona. També les de la Diputació de Barcelona realitzades en el procés de restauració de Pedret i Obiols per Pallàs i Buchaca. Tanmateix, cal tenir en compte, que llevat de les intervencions que va fer Manuel Riu des de la Universitat de Barcelona, el promotor sempre va ser el Museu Municipal de Berga amb l'ajut de la Diputació de Barcelona i la *Dirección General de Bellas Artes*. Per tant, principalment totes les intervencions arqueològiques van nodrir les col·leccions del Museu Municipal de Berga.

Capítol 1.- Marc legislatiu i institucional per a la pràctica de l'arqueologia en el segon franquisme, la transició i l'època immediatament anterior.

1. La Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas

Menys d'un mes abans de què s'acabés la Guerra Civil, a Vitòria el 7 de març de 1939, *el Ministerio de Educación Nacional* mitjançant el seu titular Pedro Sainz Rodríguez va signar una ordre amb el *Ilmo. Sr. Jefe del Servicio Nacional de Archivos, Bibliotecas y Registro General de la Propiedad Intelectual*,¹ que es va publicar en el *Boletín Oficial del Estado*, mitjançant la qual, es creava la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*. A la part expositiva de l'ordre s'establí:

La necesidad de atender a la vigilancia de las excavaciones arqueológicas que desde su iniciación de 1905 han permitido reconstruir sobre base firme el pasado remoto de España y acrecentando nuestro patrimonio arqueológico con maravillosas o heroicas ruinas como las de Mérida, Itálica, Numancia, Azaila, etc., y la conveniencia de lograr el máximo provecho científico de los frecuentes hallazgos de restos antiguos que en obras de trincheras, caminos y fortificaciones se han producido con motivo de la guerra actual, aconsejan la creación de una Comisaría General de Excavaciones a cuyo cargo quede el cuidado administrativo, la vigilancia técnica y la elaboración científica de tales problemas.²

I en la part dispositiva d'aquesta Ordre, a més d'integrar a la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* dins de la *Jefatura de Archivos, Bibliotecas y Museos*, les competències que se li van donar foren:

Competirá a dicha Comisaría todas las atribuciones que además de la Ley y Reglamento de Excavaciones y Antigüedades del 7 de julio de 1911 y 1.2 de marzo de 1912, concedían en materias arqueológicas a la Junta Superior del Tesoro

¹Orden de 9 de marzo de 1939.

²Boletín Oficial del Estado núm. 73 de 14/03/ 1939, 1476.

Artístico Nacional la Ley de 13 de mayo de 1933 y el Decreto de 16 de abril de 1936.³

Pel seu contingut i al no fer referència de quina potestat legislativa de major rang procedia l'ordre ministerial, sembla que la creació l'any 1939 de *la Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* va ser efectuada directament mitjançant una ordre ministerial. Si va ser així, des d'un punt de vista de jerarquia jurídica administrativa, la categoria de l'organisme creat no anava més enllà, que el d'un despatx d'un ministeri. Més i quan, pel què sembla, la seva creació no va ser quelcom aprovat pel Govern, sinó únicament pel ministre encarregat de llurs competències. Com diu la part expositiva de l'ordre, fent obres, camins i fortificacions en plena guerra civil els sortien restes arqueològiques que aconsellaven la creació d'una comissaria. Ara bé, crear una comissaria d'excavacions volia dir haver de nomenar un comissari, i aquesta categoria, l'ostenta solament qui té poder i facultat d'una altra persona per executar alguna ordre o assumpte. Per tant, a un comissari se li atorga poder executiu i, en aquest cas, el *Ministerio de Educación Nacional* mitjançant la *Jefatura de Archivos, Bibliotecas y Museos*, li va donar a la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* totes les atribucions que fins llavors havien estat legislades en matèria arqueològica, tant per la Monarquia com per la República. Sense haver aprofundit en les atribucions que tenia la *Jefatura de Archivos, Bibliotecas y Museos* en el període de la guerra civil, s'entén per les característiques del personatge que les va donar (Sainz Rodríguez) i pel decret que es va haver de fer en posterioritat, que possiblement la creació d'una comissaria va ser un excés de competències que Sainz Rodríguez es va atribuir a ell mateix. Almenys, pel què fa al punt d'atorgar poder a un comissari atribuint-li poders sobre continguts legals que representaven els d'interpretació i d'execució de lleis i decrets, sense que aquest apoderament hagués estat aprovat o pel Govern o directament per Franco.

També a Vitoria, però al dia següent de la signatura de l'ordre de creació de la *Comisaría General de Excavaciones*, és a dir el 8 de març de 1939, el *Ministerio de Educación Nacional* mitjançant el seu titular Pedro Sainz Rodríguez va signar una altra ordre amb *Ilmo. Sr. Jefe del Servicio Nacional de*

³Boletín Oficial del Estado núm. 73 de 14/03/ 1939, 1476.

Archivos, Bibliotecas y Registro General de la Propiedad Intelectual. Concretament la *Orden de 8 de marzo de 1939*,⁴ mitjançant la qual, va nomenar *Comisario General de Excavaciones Arqueológicas* al *Catedrático de Arqueología de la Universidad de Santiago de Compostela* Julio Martínez Santa-Olalla. Hom pot comprovar que un dia abans de la signatura de l'ordre 8, Sáinz Rodríguez havia signat l'ordre 9, fet quelcom significatiu tant de la manca de rigor de qui les va signar com del desordre generalitzat, més i quan, les ordres ministerials no tenen efecte fins 20 dies després de la seva publicació al BOE,⁵ llevat que l'ordre no concreti el dia que entra en vigència i en aquestes no ho fa. Tanmateix, des d'aquell mes de març de 1939 Martínez Santa-Olalla era comissari d'excavacions, i tota l'arqueologia d'abans de què el franquisme desenvolupés la pròpia, va quedar sota les seves ordres.

Aquesta anomalia legislativa es va arranjar a l'octubre de 1940 amb el *Decreto de 17 de octubre de 1940 por el que se crea la Comisaría General de Excavaciones*:⁶

La necesidad de encauzar en una dirección definitiva las excavaciones arqueológicas que hayan de realizarse en España, aconseja la creación de un organismo que asuma estas tareas imprimiéndolas un criterio de unidad que las haga más fructíferas y eficaces. Por ello a propuesta del Ministro de Educación Nacional y previa deliberación del Consejo de Ministros.

DISPONGO:

Artículo primero.- Dependiente de la Dirección General de Bellas Artes queda creada la Comisaría General de Excavaciones, con la misión de proponer los planes generales de las que hayan de realizarse cada año y vigilar la ejecución de los mismos.

Artículo segundo.- El cargo de Comisario general de Excavaciones será de libre nombramiento y separación del Ministro de Educación Nacional.

⁴Boletín Oficial del Estado nº 80 de 21/03/ 1939, 1623.

⁵ Código Civil artículo 2.1

⁶Boletín Oficial del Estado núm. 304, de 30/10/1940, 7439.

Artículo tercero.- Este Ministerio dictará las instrucciones necesarias para la aplicación de lo establecido en los artículos anteriores.

És des d'aquest decret quan podem considerar que en realitat es va crear amb tot el rigor legislatiu i per voluntat política del *Movimiento Nacional*,⁷ així com a tots els efectes, la *Comisaría General de Excavaciones*, ja que si considerem que la comissaria ja s'havia creat, no podien tornar a crear quelcom que ja existia. Queda clar que fins llavors la comissaria era un apoderament creat per l'Ordre d'un ministre de *Educación Nacional* del primer govern franquista, a qui, amb menys d'un any Franco el va destituir perquè portava una vida libidinosa segons els cànons franquistes (Sverlo 2001, 19-20).⁸ Des d'aquest decret, la *Comisaría General de Excavaciones*, és resultat de la voluntat política del govern franquista que li va encarregar les competències en matèria arqueològica i de forma centralitzada. Pel fet que aquest organisme administratiu fou el que en matèria d'excavacions va tenir "la misión de proponer los planes generales de las que hayan de realizarse cada año y vigilar la ejecución de los mismos",⁹ l'arqueologia a Espanya s'havia de fer des de plans generals anuals on els plans particulars d'excavacions s'havien d'inserir. Això obligava al fet que per poder excavar s'havia d'estar reconegut dins dels plans generals anuals i, per tant, la seva execució estava controlada per la *Comisaría General de Excavaciones*. Se sol identificar la creació de la *Comisaría General de Excavaciones* amb la *Orden del 9 de marzo de 1939*, quan en realitat és amb el *Decreto de 17 de octubre de 1940 por el que se crea la Comisaría General de Excavaciones* que signa el mateix Franco per acord de Govern i a petició del Ministre d'Educació Nacional, que va quedar efectivament establerta aquesta comissaria amb tots els requisits legislatius. Ara sí que el *Ministro de Educación Nacional* podia atorgar a la persona que ell mateix havia nomenat

⁷ Nom amb què es designa el conjunt de totes les forces polítiques que es varen rebel·lar contra la República el 18 de juliol de 1936 i que posteriorment es varen constituir com a partit únic amb el nom de *Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista (FET y de las JONS)*

⁸Segons explica Rebeca Quintáns, recorria a prostitutes per aconseguir favors polítics del nunci Tedeschini.

⁹*Boletín Oficial del Estado* núm. 304, de 30/10/1940, 7439.

Comisario General de Excavaciones, el poder i la facultat per executar un assumpte que en aquest cas es concretava en la matèria de les excavacions arqueològiques que s'haguessin de realitzar a Espanya.

El dia 19 d'octubre de 1940, és a dir solament dos dies després que Franco signés el decret de creació de *la Comisaría General de Excavaciones*, el *Reichsführer-SS* Heinrich Himmler va visitar Espanya amb un especial interès per les restes arqueològiques principalment les visigòtiques i pel *Museo Arqueológico*. És conegut que també va anar a Montserrat a la recerca del Sant Grial. Si tenim en compte aquests fets de l'any 1940, no es poden fiar a una casualitat les dates que van des de la creació d'una comissaria d'excavacions que fins llavors -almenys legislativament- havia estat quelcom provisional, fins la visita del màxim jerarca nazi en aquests afers. Més i quan, Martínez Santa-Olalla va ser un dels acompanyants de Himmler durant tot el seu viatge i que les relacions entre la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* amb l'entitat pseudocientífica Societat per a la Investigació i Ensenyament sobre l'Herència Ancestral d'Alemanya (*Das Ahnenerbe*) varen entrar en col·laboració. Sobretot, perquè a més a més, Martínez Santa-Olalla va gestionar el seu càrrec de *Comisario General de Excavaciones* des dels postulats nazis, fins i tot, després d'acabada la II Guerra Mundial (Gracia 2009, 291-334).

A l'any següent, es va publicar la *Orden de 21 de abril de 1941 por la que se dan normas para encauzar y ordenar las excavaciones arqueológicas*.¹⁰

Comença la part expositiva d'aquesta ordre amb quelcom ideològicament molt revelador:

El Patrimonio Arqueológico Nacional, digno siempre de la máxima atención por parte del Estado, ya que es la más vieja ejecutoria histórica de la Nación, debe ser actualmente objeto de especial desvelo tratando por todos los medios de acrecentar en los términos posibles tan preciada riqueza y de conservar con cuidadosa atención la que hasta ahora se descubrió.¹¹

¹⁰Boletín Oficial del Estado núm. 119, de 29/04/1941, 2968.

¹¹Boletín Oficial del Estado núm. 119, de 29/04/1941, 2968.

Tota una manifestació del perquè entenien que tenia tant valor el patrimoni arqueològic.

Aquesta part expositiva també és molt interessant pel què fa a efectes de la pràctica de l'arqueologia:

Tal incumplimiento de la Ley es altamente lesivo para los intereses nacionales y para los científicos, puesto que la excavación de un yacimiento arqueológico, por minuciosa que sea, si no se publica, equivale a la destrucción del mismo, puesto que el hecho arqueológico sólo se produce una vez, no se repite, y es el único irrevocable en el campo histórico.¹²

Tota una declaració de la conveniència sobre el rigor científic que havien de tenir les excavacions arqueològiques, pel fet de què, són intervencions irreversibles i si no s'hi donava tot el procés metodològic fins a la seva publicació, quedava com quelcom destruït. És a dir, no s'observava des d'aquesta normativa l'excavació arqueològica com la cerca d'objectes, sinó com quelcom dirigit a la informació històrica que aquests aportaven, la qual, s'havia de donar a conèixer mitjançant les corresponents publicacions.

A la part dispositiva s'hi va estipular:

1.- Que la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*, concentraria completament les competències per posar al dia tota l'activitat arqueològica que hi havia hagut fins llavors. A aquests efectes s'ordena en aquesta norma, que en el termini de dos o sis mesos segons sigui el cas que s'hi tipifica, els delegats-directors d'excavacions subvencionades per l'Estat, per les Diputacions, municipis, qualsevol altra entitat o particulars que les hagin fet fins llavors, lliurin a la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*, tota la documentació i la informació que es concreta en l'ordre.

¹²*Boletín Oficial del Estado* núm. 119, de 29/04/1941, 2968.

2.- Que els comissaris provincials havien de vetllar sobre les excavacions clandestines.

3.- Que quedaven caducades totes les autoritzacions que s'havien donat fins llavors i que s'havien de tornar a demanar a la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*, amb la materialització d'establir així un control de tota la pràctica de l'arqueologia des d'aquest organisme centralitzat a Madrid.

Per tant, amb aquesta ordre Martínez Santa-Olalla des de la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* podia avaluar l'estat de la qüestió de l'arqueologia de tot Espanya i generar una xarxa provincial que mitjançant els comissaris d'excavacions de cada província tingués el control de les excavacions arqueològiques de tot el país. El Ministre tot seguit va donar al *Director General de Belles Artes* l'ordre que textualment estableix el següent:¹³

Orden del 30 de abril de 1941 por la que se autoriza a la dirección General de Bellas Artes para nombrar comisarios provinciales o locales de excavaciones y determina las funciones que han de desempeñar los mismos.

Ilmo. Sr.: La necesidad de prestar la debida atención a las excavaciones arqueológicas hace preciso designar personas debidamente capacitadas que tengan la misión de impedir las excavaciones que con carácter particular y sin la debida autorización puedan intentarse, dando cuenta de ello a la Comisaría General y acudiendo a la autoridades para que detengan el propósito de anunciar posibles yacimientos arqueológicos ostentando en fin el carácter de Delegados de la Comisaría General para el cumplimiento de las órdenes de la superioridad en cuestión tan importante.

Por lo expuesto,

Este Ministerio ha decidido:

Primero.- Se autoriza a la Dirección General de Bellas Artes para nombrar Comisarios provinciales o locales de excavaciones.

Segundo.- El cargo de Comisario provincial de excavaciones será gratuito y sus funciones se limitarán al cumplimiento de las órdenes que reciban de la Dirección General de Bellas Artes o de la Comisaría General al cuidado de la más exacta

¹³Boletín Oficial del Estado núm. 134, de 14/05/1941, 3429-3430.

observancia de las disposiciones vigentes en la materia y a la denuncia de los posibles yacimientos arqueológicos de su demarcación.

Tercero.- La Dirección General de Bellas Artes podrá separar de sus cargos a los Comisarios provinciales de excavaciones siempre que lo estime conveniente para el servicio.¹⁴

Alguns estudis (Díaz-Andreu i Ramírez 2001, 328-331; Gracia 2009, 245-265), solen posar respecte d'aquesta ordre un especial èmfasi al fet de la potestat de nomenament dels comissaris provincials, per la centralització que va representar per la pràctica de l'arqueologia i pel fet que durant aquell mes de maig es varen nomenar a la majoria dels comissaris provincials, essent nomenats els de Catalunya (Díaz-Andreu i Ramírez 2001, 330): *Comisario provincial de Barcelona*, Martín Almagro Basch; *Comisario provincial de Gerona*, Luís Pericot García; *Comisario provincial de Lérida*, José A. Tarragó i *Comisario provincial de Tarragona*, Salvador Vilaseca Anguera. També en aquell mes es nomenà a catalans entre els comissaris locals: Juan Serra Vilaró per la ciutat de Tarragona, Emilio Nomedeu per la ciutat de Vic y Vicente Renón per la de Sabadell (Díaz-Andreu i Ramírez 2001, 330-331; Gracia 2009, 245-265). Ara bé, allò que tenia més rellevància d'aquesta ordre eren les motivacions i les competències. Ordena textualment el ministre al director general en l'ordre que “Hace preciso designar personas debidamente capacitadas que tengan la misión de impedir las excavaciones”, així com, que “el cargo de Comisario provincial de excavaciones será gratuito y sus funciones se limitarán al cumplimiento de las órdenes que reciban de la Dirección General de Bellas Artes o de la Comisaría General”.¹⁵ És a dir, a la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* no volien arqueòlegs, volien comissaris delegats (categoria que també diu l'ordre) que perseguissin tota excavació arqueològica que ells no haguessin autoritzat i, també, que servissin per inspeccionar les autoritzades per a ells. Tota la feina que s'encomanava a un *Comisario provincial o local de excavaciones* era aquesta. Altra cosa és que al qui nomenaven es pensés que se'l dotava de més competències. Respecte

¹⁴Boletín Oficial del Estado núm. 134, de 14/05/1941, 3429-3430.

¹⁵Boletín Oficial del Estado núm. 134, de 14/05/1941, 3429-3430.

d'aquest extrem, es conserva a títol d'exemple, una carta que el dia 11 de novembre de 1955 Martínez Santa-Olallava enviar a Lluís Esteva que havia estat recentment nomenat Comissari local de Sant Feliu de Guíxols. En la resposta a la demanda d'un ajut econòmic que havia fet Esteva a la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* per excavar la Cova d'en Daina, Martínez Santa-Olalla va ser prou clar quan li va dir:

Por lo que se refiere a exploraciones arqueológicas, debo recordar a V.S. que está absolutamente prohibido realizar excavaciones no autorizadas por la Comisaría General y que dichas excavaciones solo se autorizan a excavadores reconocidos como tales, de acuerdo con la Ley y con la legislación aprobada en la Segunda Asamblea Nacional, en que se aclaró perfectamente que ser comisario de excavaciones no quiere decir ser excavador (Aicart 2013, 348).

Per tant, queda clar que els *Comisarios provinciales y locales* no eren excavadors i com a tals no podien excavar llevat que estessin degudament autoritzats per la *Dirección General de Bellas Artes*, la qual, per a aquests assumptes, operava mitjançant la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*. Era evident que els efectes d'una normativa on arqueòlegs i catedràtics com Pericot, García Bellido, del Castillo, Antonio Beltrán, de Mergelina, Maluquer de Motes o Martín Almagro no podien fer excavacions sense les corresponents autoritzacions i concretades a la seva pròpia persona com excavador, sempre que haguessin estat considerats des de la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas como excavadores reconocidos como tales* per Martínez Santa-Olalla havia, necessàriament, de portar enuig i rebuig sobretot des de l'arqueologia acadèmica. Aquesta situació va permetre a Martínez Santa-Olalla administrar i controlar la pràctica de l'arqueologia, per tant l'única pràctica arqueològica que per l'època no era clandestina, des de persones de la seva confiança, algunes de les quals, estaven dins del què l'arqueologia acadèmica considerava com aficionats que practicaven segons ella un intrusisme professional. L'estil que es va emprar en el nomenament dels comissaris d'excavació tant provincials com locals va afegir motivació a una consideració que ha prevalgut fins els nostres dies (Gracia 2009, 365-416; Díaz-Andreu i Ramírez 2001, 325-343). Ara bé, sense voler defensar la manera com eren nomenats els comissaris d'excavacions que, sens dubte, era totalment

partidista i demanava el vist i plau de la *Falange*, i encara molt menys, voler defensar aquest sistema centralista per controlar l'arqueologia, cal tenir en compte, però, el perquè es nomenaven els comissaris d'excavació com s'ha exposat abans. Quasi deu anys varen tardar els catedràtics de les universitats a deixar la seva resignació, ja que no reaccionaren fins el 31 de desembre de 1955, quan set d'ells varen enviar una carta al llavors *Ministro de Educación Nacional* Joaquín Ruíz-Giménez (Gracia 2009, 485-506; Díaz-Andreu i Ramírez 2001, 340). La carta deia textualment:

La situación de la investigación prehistórica en España, cuya importancia tanto en el orden puramente científico, como en relación con el prestigio de España e incluso con el aspecto social de la cultura, tiene una trascendencia que no puede ocultarse a nadie, exige una reforma en su organización actual que el tiempo transcurrido ha hecho ya inaplazable.

Las exigencias del momento y la necesidad de una rápida reorganización de los trabajos científicos, justifican el que en 1939 se creara la Comisaría de Excavaciones Arqueológicas.¹⁶ Había que normalizar el trabajo de los aficionados locales, incorporar a publicaciones y museos los materiales descubiertos en años anteriores, faltos de control estatal suficiente y había que promover el desarrollo de la investigación arqueológica, especialmente en los trabajos de campo. Esta labor empezó a ser realizada y aunque pronto se vieron los defectos de la nueva organización, las molestias que ocasionó se aceptaron como temporal tributo que todos hacíamos gustosos con la esperanza de una rápida normalización de nuestras actividades científicas.

Con la normalidad nacional y el desarrollo que supuso la creación de centros de investigación por el Consejo Superior de Investigaciones Científicas y llegada de nuevas promociones de profesores a las cátedras universitarias y de alumnos a los seminarios de las mismas, aquella organización no tiene ya a nuestro juicio eficacia, la eficacia es de desear y que consideramos absolutamente necesaria.

¹⁶Pericot, García Bellido, del Castillo, Antonio Beltrán, de Mergelina, Maluquer de Motes i Martín Almagro erren en la data i en el perquè de la creació de la *Comisaría General de Excavaciones* ja que diuen que va ser el 1939, i la *Orden del 9 de marzo de 1939* fou una ordre ministerial per donar cobertura a una necessitat del ministre en plena guerra civil. En realitat, va ser amb el *Decreto de 17 de octubre de 1940 por el que se crea la Comisaría General de Excavaciones* que signa el mateix Franco per acord de Govern i a petició del Ministre d'Educació Nacional, quan va quedar efectivament establerta aquesta comissaria amb tots els requisits legislatius. Si els catedràtics varen considerar que la creació va ser com diuen en el 1939, es contradiuen quan al final de la carta diuen al ministre que "la creación de la Comisaría y su reglamentación tuvo lugar por medio de un decreto, que otro Decreto puede modificar", ja que el 1939 no es va elaborar cap decret per a excavacions arqueològiques.

Como solución a una situación que creemos insostenible, nos atrevemos a sugerir la de designar un Consejo, con el nombre que se prefiera, del que formaría parte un número suficiente de personas que permitiera incluir en él a todos los que con cierta responsabilidad profesional se dedican en España a la Arqueología y cuyo número, por desgracia, no es excesivo, para que fuera este Consejo quien otorgara los permisos de excavación y distribuyera en las tareas más convenientes las cantidades que el estado pone a disposición de la Comisaría. Para realizar esta modificación no es precisa siquiera una ley. La creación de la Comisaría y su reglamentación tuvo lugar por medio de un decreto, que otro Decreto puede modificar.

Cuantos firmamos esta nota, que hacemos llegar al Excmo. Sr. Ministro de Educación Nacional, por mediación del Ilmo. Sr. Director General de Bellas Artes, de quien depende la Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas lo hacemos movidos por el deseo de que por fin la Prehistoria y Arqueología españolas alcancen el desarrollo que su importancia en todos los aspectos exige y están también dispuestos a facilitar a la Superioridad cuantos informes detallados y concretos ésta crea convenientes.

Madrid 31 de enero de 1955

Firmado: Prof. Luís Pericot García, Prof. Antonio García Bellido, Prof. Alberto del Castillo, Prof. Antonio Beltrán, Prof. Cayetano de Mergelina, Prof. Juan Maluquer de Motes y Prof. Martín Almagro.¹⁷

De la lectura d'aquesta carta es pot concloure que el seu contingut és una crítica molt contundent i desqualificant contra la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*, i això en aquella època equivalia a ser-ho vers el departament d'una direcció general ple de falangistes. Es podria proposar la hipòtesi que aquesta carta va ser propiciada per Ruiz-Giménez, en el marc de les maniobres aperturistes que intentava fer des del seu ministeri, les quals van acabar amb la seva destitució per part de Franco el dia 16 de febrer de 1956 com a conseqüència dels disturbis entre estudiants universitaris contraris al franquisme, falangistes i altres branques de l'entramat franquista que varen passar a Madrid el febrer d'aquell mateix any 1956 (Fernández-Montesinos 2008). És difícil pensar que aquests catedràtics s'haguessin atrevit ells sols a fer

¹⁷Archivo General de la Administración, FC, 348, 12/25

un atac tan frontal a uns membres de *la Falange* representats especialment per Martínez Santa-Olalla, sense saber que tindria una bona recepció per part de Ruiz-Giménez que era un ministre falangista però de la branca catòlica dins del *Movimiento Nacional* (Fernández-Montesinos 2008, 17). El cas és que després d'aquesta carta, durant tot l'any 1955, es poden detectar nomenaments a corre cuita de comissaris d'excavacions arqueològiques, que havien de respondre a moviments que hi va haver a la direcció general i que albiraven que quelcom passaria. Solament a la província de Barcelona, el dia 19 d'octubre de l'any 1955,¹⁸ es van nomenar 20 col·laboradors de la *Comisaría Provincial de Excavaciones* entre aquells que esdevindran posteriorment delegats d'excavacions i els que es quedaran com ajudants.¹⁹ Consultada la web de la *Agencia Estatal Boletín Oficial del Ministerio de la Presidencia y de las Administraciones Públicas*, l'entrada on hi ha les disposicions i notícies publicades en els diaris oficials des de 1661 fins 1959²⁰ en les ordres ministerials del *Ministerio de Educación Nacional* que hi ha *comisarios provinciales*, hi surten tres ordres.²¹ Aquesta constatació, permet deduir que els nomenaments no es publicaven al BOE i els càrrecs dels comissaris d'excavacions provincials,

¹⁸ Menys d'un mes i mig del decret de la seva dissolució.

¹⁹ *Archivo General de la Administración* signatura 238, 12/25-26

²⁰ Consultat el dia 11/03/2018

https://www.boe.es/buscar/gazeta.php?accion=&id_búsqueda=emorQ3llbXN6THZCdDhNOEcvY2xjVmlxOC92cUNjbFBscE80NDZXSDRtQWdCS2gwcFhrNHFYdjZFRFlrYjFEek9tWHNoMS9idWRMaVM3ZGtjWXk3VUZOV2VHV05GVVcvMFRMVnVvQTIJTVFiVVhiMTZGL3h1M3ZVYVNB3JlT1U3Uld4ZFpYcEptQWE5TjF4SXNtYWl6UHhKWVY3dHF2VVFpMGJKMGF4TINrN1RRSWVTbFZh eS84dENsbzh6TTBkTjJLZG5mTytqN1haUDF2aFh0WFN1YVV6MTZLaG81V2V6dThRUWF3aVFIMmwvQTR0MG5Wa3FYU3Q0T1lCZmdiKw,-0-40

²¹ *Orden de 21 de abril de 1941 por la que se dan normas para encauzar y ordenar las excavaciones arqueológicas. Boletín Oficial del Estado núm. 119, de 29 de abril de 1941, páginas 2968-2969*

Orden de 30 de abril de 1941 por la que se autoriza a la Dirección General de Bellas Artes para nombrar Comisarios provinciales o locales de excavaciones y determina las funciones que han de desempeñar los mismos. Boletín Oficial del Estado núm. 134, de 14 de mayo de 1941, páginas 3439-3440

Orden de 16 de julio de 1942 por la que se concede acceso gratuito a los Museos Arqueológicos y Monumentos dependientes de este Ministerio a los Comisarios provinciales, insulares y locales de Excavaciones. Boletín Oficial del Estado núm. 207, de 26 de julio de 1942, páginas 5480-5481.

insulars i locals tenien un aspecte més de col·laboració que de personal de la *Dirección General de Bellas Artes*. Per això es troben en documentació interna i no al BOE (Figura 1).

POBLACIÓ	ANTERIORS 1955
Moià	Sebastián Oller Colomer
Vilafranca del Penedès	Pedro Giró Romeu
Vic	Eduardo Junyent Subirà
Granollers	José Estrada Garriga
Mataró	Mariano Ribas Bertran
Badalona	José M ^a Cuyás Tolosa
Igualada	Antonio Borrás Quadres
Molins de Rei	Enrique Madorell Claramunt
Santa Maria del Estany	José M ^a Vilardell Permanyer
Masnou	Luis Galera Isern
Villanueva y Geltrú	Juan Bellmunt Poblet
San Ginés de Vilasar	Jaime Ventura Campins
Capellades	José M ^a Thomas Casajuana

POBLACIÓ	19 OCTUBRE 1955
Barcelona	Francisco Balta Talló
Badalona	José M ^a Padros Cuyas
Barcelona	Enrique Llorach Navarro
Tiana	Jaime Fàbregas Baqué
Mataró	Jaime Lladó Font
Badalona	Jacinto Duño Clara
Mataró	Jesús Illa Paris
Vilafranca del Panadés	José M ^a Masachs Bolet
Barcelona	Esteban Albert Corp
Barcelona	Camilo Pallás Arisa
Molins de Rey	Juan Pi Saumell
Manresa	Valentín Santamaría Clapés
Tarrasa	Pablo Gorina Gabarró
Llinás del Vallés	Juan Pla Gras
Mataró	Luis Ferrer Clariana
Sabadell	Rafael Subirana Ollé
Santa Coloma de Gramanet (ayudante)	Diego Meijimolle Roca
Santa Coloma de Gramanet (ayudante)	Bernardo Ballester Dagas
Santa Coloma de Gramanet (ayudante)	Angel Martínez Hualde

Santa Coloma de Gramanet (ayudante)	Ginés Ibáñez Berruego
--	-----------------------

Figura 1. Comissaris d'excavació i ajudans. Quadre elaborat a partir de les dades sobre la *Comisaría Provincial d'Excavaciones de Barcelona* lliurades per l'*Archivo General de la Administración*²²

Díaz-Andreu i Ramírez estudien i exposen la manera com es realitzava la selecció per fer el nomenament dels comissaris provincials i locals d'excavacions (Díaz-Andreu i Ramírez 2001). Varen detectar que aquests nomenaments passaven per un filtre d'informes de confidencialitat controlats per i des de la *Falange*. Díaz-Andreu i Ramírez analitzen durant els 14 anys que va durar la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*, és a dir, des de l'any 1941 fins l'any 1955, els mètodes de nomenament de 25 comissaris d'excavacions. D'aquests, 8 cassos (1/3 del total analitzat) varen ser nomenaments en un únic any, el 1955 (Díaz-Andreu i Ramírez 2001, 331-334). La raó d'aquesta explosió de comissaris l'any 1955, deuria respondre al fet que, durant tot aquell any 1955 a la *Dirección General de Bellas Artes* s'estaven ocupant de fer canvis legislatius en matèria d'arqueologia i, a la *Falange* li calia col·locar els màxims comissaris possibles per contrarestar l'evident pèrdua de poder que es pretenia fer des de l'arqueologia acadèmica. D'aquesta manera, ampliaven la seva influència territorial i es consolidaven davant del què havia de venir.

De tota manera, amb aquesta carta, actuessin els catedràtics en connivència amb el ministre o no, el cas és que el desembre es decretà la supresió de la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* per crear el *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*.²³ Interessa analitzar detingudament aquest decret, pel fet de què és el que va desenvolupar la pràctica legal de l'arqueologia durant una bona part del segon franquisme.

Decreto de 2 de diciembre de 1955 por el que se reorganiza el Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas.

²²*Archivo General de la Administración* signatura 238, 12/25-26

²³*Boletín Oficial del Estado* núm. 2, de 02/01/1955, 25-26.

La necesidad de hacer más eficaz el Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas aconseja establecer un mayor contacto de este servicio con los hombres de ciencia y universitarios dedicados a las disciplinas relacionadas con él, ya que las peculiares características de las excavaciones arqueológicas exigen para su mayor aprovechamiento científico, ser no solo directamente conocidas sino quedar también sometidas a la iniciativa y consejo de quienes necesitan de ellas como laboratorio imprescindible de investigación para incorporar inmediatamente al acervo científico las nuevas observaciones y conocimientos que las mismas excavaciones puedan facilitar.

En su virtud y a propuesta del Ministerio de Educación Nacional y previa deliberación del Consejo de Ministros

DISPONGO:

Artículo primero.- El Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas dependerá de la Dirección Nacional de Bellas Artes del Ministerio de Educación Nacional.

Artículo segundo.- El Servicio citado estará constituido por un Catedrático de Arqueología, Prehistoria o Historia del Arte que actuará como Inspector General y por las Delegaciones Arqueológicas de zona que serán tantas como Distritos Universitarios.

Artículo tercero.- Será misión de estas Delegaciones:

- a) Inspeccionar i dirigir en su caso las excavaciones de su zona, informando y asesorando al Ministerio de Educación Nacional de los problemas en ella planteados.
- b) Resolver dentro de la zona las cuestiones técnicas cuya urgencia haga necesario una rápida decisión sin esperar la intervención de la Dirección General de Bellas Artes, dando después cuenta a ésta de lo decidido.
- c) Coordinar en cuanto sea preciso las actividades de las Delegaciones Provinciales, Insulares y Locales y asesorar a estas en materia técnica.
- d) Realizar cuantas misiones les sean delegadas por la dirección General de Bellas Artes y a propuesta, en su caso, de la Inspección General.

Artículo cuarto.- Al frente de cada Delegación Arqueológica de zona habrá un Catedrático de Universidad titular de una de las asignaturas más afines con las excavaciones arqueológicas. La competencia de estos Delegados alcanzará a todo el Distrito de la Universidad a la que pertenecen. Donde no consten aquellas cátedras o se hallen vacantes podrán nombrarse interinamente la persona que

reúna alguna de las condiciones que requiere el artículo quinto de este Decreto para los Delegados Provinciales.

Artículo quinto.- En cada zona de Excavaciones Arqueológicas se organizarán las Delegaciones Provinciales, Insulares y Locales que la experiencia aconseje. Los cargos de Delegado Provincial o Insular deberán recaer preferentemente en los Directores de los Museos Arqueológicos, Catedráticos de Instituto titulares de Historia o Académicos correspondientes de las Reales Academias de la Historia o de San Fernando. También podrán concederse estas Delegaciones a las instituciones Provinciales o Municipales que tengan por finalidad la tutela o protección del Tesoro Artístico y Arqueológico, y ofrezcan garantías científicas en el desempeño de su cometido.

Artículo sexto.- El cargo de Delegado Local recaerá en persona que posea conocimientos arqueológicos prefiriéndose a los que ostenten título universitario de Facultad de Filosofía y Letras, Académicos Correspondientes de Reales Academias de Madrid o de Provincias o de la Escuela de Bellas Artes de San Fernando y Arquitectos.

Artículo séptimo.- Los Delegados de zona serán nombrados por el Ministerio de Educación Nacional a propuesta de la Dirección General de Bellas Artes, y los Provinciales, Insulares y Locales por esta Dirección General a propuesta de la Junta Consultiva de Excavaciones Arqueológicas a que se refiere el artículo siguiente.

Artículo octavo.- Los doce Delegados de zona a que se refiere el artículo segundo de este Decreto constituirán la Junta Consultiva de Excavaciones Arqueológicas, que presidirá el Director general de Bellas Artes y de la que será Vicepresidente el Inspector general Jefe del Servicio de Excavaciones Arqueológicas. Será Secretario de la Junta Consultiva el Jefe de la Sección de Fomento de las Bellas Artes de la Dirección General de Bellas Artes.

Artículo noveno.- La Junta se reunirá, al menos dos veces al año para hacer la distribución de los créditos consignados en presupuesto y formular el plan anual de excavaciones. No obstante sus Vocales podrán ser consultados individualmente por la Presidencia, que a su vez podrá convocar cuantas reuniones extraordinarias estime precisas.

Artículo diez.- Constituida la Junta, elevará al Ministro el Proyecto de Reglamento por el que haya de regirse su funcionamiento.

DISPOSICIONES FINALES Y TRANSITORIAS

Primera.- Se autoriza al Ministerio de Educación Nacional para confirmar en sus cargos a los actuales Comisarios Provinciales, Insulares y Locales, los cuales tomarán la denominación de Delegados en lugar de la de Comisarios.

Segunda.- El Ministerio de Educación Nacional dictará las disposiciones necesarias para el mejor cumplimiento de lo dispuesto en el presente Decreto.

Tercera.- Quedan derogadas cuantas disposiciones se opongan a lo dispuesto en el presente Decreto, en especial el Decreto de diecisiete de octubre de mil novecientos cuarenta.

Así lo dispongo por el presente Decreto, dado en Madrid a dos de diciembre de mil novecientos cincuenta y cinco.²⁴

Amb una atenta lectura d'aquest decret, es pot comprovar que conté molta potestat consultiva per a la Junta però pràcticament cap potestat executiva, “la necesidad de hacer más eficaz el Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas aconseja establecer un mayor contacto de este servicio con los hombres de ciencia y universitarios dedicados a las disciplinas relacionadas con él”,²⁵ aclareix ja en el seu inici. La pretesa descentralització, únicament va consistir en una Junta consultiva amb delegats de zona catedràtics d'universitat que eren representatius de les zones universitàries espanyoles, els quals d'aquesta manera eren escoltats, però sense cap autonomia executiva pròpia en matèria de la pràctica arqueològica fora de la *Dirección General de Bellas Artes*. Tanmateix, la pràctica de l'arqueologia que els era delegada per la *Dirección General de Bellas Artes* estava sota control del *Inspector general Jefe del Servicio de Excavaciones Arqueológicas*, és a dir, de Santa-Olalla. En aquests anys, ser el *Inspector General Jefe del Servicio de Excavaciones Arqueológicas* com era Martínez Santa-Olalla, no era una cosa menor, encara que a vegades s'ha interpretat així (Gracia 2009, 485-506; Gracia 2017, 390; Díaz-Andreu i Ramírez 2001, 341; Mederas 2003, 48). El mateix Almagro sembla que era al càrrec al qual aspirava quan es va crear el *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* (Gracia 2009, 501; Serra 2013, 37). Per tant, tret d'una certa cosmètica materialitzada mitjançant la representació dins d'un

²⁴Boletín Oficial del Estado núm. 2, de 02/01/1955, 25-26.

²⁵ Preàmbul del Decreto de 2 de diciembre de 1955. Boletín Oficial del Estado núm. 2, de 02/01/1955, 25-26.

organisme consultiu del ministeri i que s'establia des dels delegats de les zones que van crear, els catedràtics, amb l'esmentada carta no varen aconseguir res del què havien demanat. És a dir, volien un “Consejo quien otorgara los permisos de excavación y distribuyera en las tareas más convenientes las cantidades que el estado pone a disposición de la Comisaría”²⁶ i no ho van aconseguir. A tot estirar, la nova normativa els deixava fer les seves propostes, “la Junta se reunirá, al menos, dos veces al año para hacer la distribución de los créditos consignados en presupuesto y formular el plan anual de excavaciones”.²⁷ Ara bé, llevat d'un cas d'urgència que podien “resolver dentro de la zona las cuestiones técnicas cuya urgencia haga necesario una rápida decisión sin esperar la intervención de la Dirección General de Bellas Artes, dando después cuenta a ésta de lo decidido”,²⁸ no aconseguiren res més. I tot plegat, tenint per *Inspector y Jefe a* Martínez Santa-Olalla, aquell a qui principalment anaven dirigides les crítiques per part dels catedràtics en la seva carta.

Aquest decret es sol veure en general com el final de la preeminència de la *Falange* sobre el control de la pràctica de l'arqueologia i molt especialment de Martínez Santa-Olalla, així com una descentralització. Probablement no fou així. L'avantprojecte del Reglament de la Junta que va permetre fer el decret, va ser realitzat per Gallego Burin, García Bellido, Alonso del Real i Beltrán Martínez, els quals el van aportar a la *Junta Consultiva de Excavaciones Arqueológicas* del 22 de març de 1956. Ara bé, necessàriament s'havia de dur a l'aprovació del *Ministro de Educación Nacional*, i de fet, solament era un reglament de funcionament intern on s'hi deixaren molt clares les seves limitacions (Gracia 2009, 495):

²⁶ Carta dels catedràtics, AGA, FC, 348, 12/25

²⁷ Artículo noveno del Decreto de 2 de diciembre de 1955. Boletín Oficial del Estado núm. 2, de 02/01/1955, 25-26.

²⁸ Artículo tercero b) del Decreto de 2 de diciembre de 1955. Boletín Oficial del Estado núm. 2, de 02/01/1955, 25-26.

a) redactar els plans de treball anuals, o si es considera oportú ampliar els terminis y la distribució de crèdits per la seva execució elevant-ne la proposta a la Direcció General per la seva aprovació pel ministeri.

b) elevar a la superioritat els informes, iniciatives i propostes dels seus membres o aquelles que siguin sol·licitades per la Direcció General.

c) elevar a la Direcció General les propostes pel nomenament de *Delegados Provinciales, Insulares y Locales* al que es refereixen els articles 6è i 7è del decret.

d) proposar a la Direcció General la concessió d'autoritacions per a la realització d'excavacions arqueològiques, que podrà o no concedir-les.

Res a veure amb el què volien els catedràtics, ja que com s'ha vist, tant en el decret com en el seu reglament, la Junta solament podia fer plans i propostes que s'haurien d'elevat a la *Dirección General de Bellas Artes* de la qual en depenia tot: nomenaments, autoritzacions d'excavacions, etc. És cert que les potestats de Martínez Santa-Olalla es varen veure molt disminuïdes amb aquest decret del 2 de desembre de 1955, i que la manera de fer de la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* va quedar molt desmuntada. Tanmateix, tampoc varen disminuir les atribucions que aquesta tenia en benefici dels catedràtics. Qui en va ser el receptor fou el *Director General de Bellas Artes*. La *Junta Consultiva de Excavaciones Arqueológicas del Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*, era quelcom col·legiat per a l'assistència del director general i del ministeri i, els seus membres solament podien proposar, posar-se d'acord entre ells, esperar que el *Director General de Bellas Artes* ho assumís i, finalment, que el *Ministro de Educación Nacional* ho sancionés.

Hi ha dues disposicions en aquell decret del 2 de desembre de 1955 (legislativa l'una i transitòria l'altra) que la *Falange* va aprofitar -o potser fins i tot introduir en el decret- per poder continuar la seva influència i control en

matèria arqueològica, la qual -encara que de manera més subtil- van continuar exercint alguns dels seus membres destacats.

Diu el decret en el desenvolupament legislatiu, que:

Artículo quinto.- En cada zona de Excavaciones Arqueológicas se organizarán las Delegaciones Provinciales, Insulares y Locales que la experiencia aconseje. ...//... También podrán concederse estas Delegaciones a las instituciones Provinciales o Municipales que tengan por finalidad la tutela o protección del Tesoro Artístico y Arqueológico, y ofrezcan garantías científicas en el desempeño de su cometido.²⁹

I en les disposicions transitòries, que:

Primera.- Se autoriza al Ministerio de Educación Nacional para confirmar en sus cargos a los actuales Comisarios Provinciales, Insulares y Locales, los cuales tomarán la denominación de Delegados en lugar de la de Comisarios.³⁰

Quan Ruiz-Giménez va ser cessat el 16 de febrer de 1956, Franco va nomenar al “camisa vieja” de la FE de la JONS Jesús Rubio García-Mina³¹ que fins llavors estava a la *Subsecretaría del Ministerio de Educación Nacional* (Morente 2008, 33; Fernández-Montesinos 2008). És a dir, va començar a funcionar la *Junta Consultiva de Excavaciones Arqueológicas del Servicio Nacional*, just quan cessen al ministre que l’havia creat i en nomenen un que com Martínez Santa-Olalla, era “camisa vieja” de la FE de la JONS. Les intrigues entre una bona part dels membres representants de l’arqueologia acadèmica, principalment entre Almagro i Martínez Santa-Olalla, que han portat tanta polèmica entre detractors i partidaris, i que tan bé han tractat en les seves

²⁹Artículo quinto del Decreto de 2 de diciembre de 1955. Boletín Oficial del Estado núm. 2, de 02/01/1955, 25-26.

³⁰Disposición transitoria primera del Decreto de 2 de diciembre de 1955. Boletín Oficial del Estado núm. 2, de 02/01/1955, 25-26.

³¹Havia estat membre de la *Falange Española de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista (FE de las JONS)*, és a dir, falangista dels d’abans de què en el 1937 Franco incorporés el carlisme dins d’aquest partit canviant-li el nom, creant i liderant-lo ell mateix com a la *Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista (FET y de las JONS)*.

investigacions, entre altres, Francisco Gracia Alonso (Universitat de Barcelona), Margarita Díaz-Andreu (Universitat de Barcelona), Gloria Mora (CSIC), Jordi Rovira i Manuel E. Ramírez Sánchez (Universidad de las Palmas de Gran Canaria), Eva Serra (Universitat de Barcelona) etc., no són comprensibles sense analitzar el funcionament del *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*, que va actuar des del 1956 fins el 1968. Molt especialment, sense analitzar com la *Falange* des del *Artículo quinto* i la *Disposición Final i Transitoria primera* del *Decreto de 2 de diciembre de 1955* va gestionar el seu poder en matèria d'excavacions arqueològiques.

El decret, en el seu article cinquè permetia concedir delegacions a “las instituciones Provinciales o Municipales que tengan por finalidad la tutela o protección del Tesoro Artístico y Arqueológico, y ofrezcan garantías científicas en el desempeño de su cometido”.³² Això feia possible que el *Director General de Bellas Artes* de torn que sempre va ser un membre de *Falange* i gens sospitós de què actués de forma contrària als interessos de la *Falange*, ho podés efectuar. En el 1956 era *Director General de Bellas Artes* Antonio Gallego Burín, destacat membre de la *FET y de las JONS* (Hernández 2011, 193-206), el qual sempre va ser un fidel servidor del règim. Va ser director general des del juliol de 1951 fins a la seva mort el gener de 1961, és a dir, ja ho era amb la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*. Dins de Catalunya, els *Directors Generals de Bellas Artes* van utilitzar aquest article cinquè almenys amb l'Institut d'Estudis Ilerdencs i amb la Junta del Museu Municipal de Berga per a tot el territori on actuaven que era principalment la província de Lleida i el Berguedà, respectivament. Tanmateix, amb el fenomen del nomenament a corre-cuita de comissaris que ja havien desenvolupat durant tot l'any 1955, mitjançant la *Disposición Final y Transitoria primera*, la *Falange* va poder confirmar com a *Delegados de excavaciones* les persones que havien nomenat comissaris d'excavacions anteriorment al decret. Eren persones de la confiança dels falangistes de la direcció general que havien passat pels seus procediments de selecció (Díaz-Andreu i Ramírez 2001, 331-334) i considerats aficionats, cosa aquesta, que va causar moltes polèmiques dins de la *Junta Consultiva de*

³² *Artículo quinto del Decreto de 2 de diciembre de 1955. Boletín Oficial del Estado núm. 2, de 02/01/1955, 25-26.*

Excavaciones Arqueológicas (Gracia 2009, 500-506). Cal recordar però el què estableix tant el decret com el seu reglament que podia realitzar la Junta en aquesta qüestió: solament proposar “a propuesta de la Junta Consultiva de Excavaciones Arqueológicas”.³³ Per tant, no podia evitar les confirmacions de delegats, simplement perquè tenia solament la facultat de proposar, però no disposava de poder decisor en el cas de què al director general li interessés confirmar-los o nomenar-ne d’altres de nous, cosa que efectuava si convenia a la *Falange*.

2. El Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas

Des del dia 2 de gener de 1956 que es va publicar en el BOE el *DECRETO de 2 de diciembre de 1955 por el que se reorganiza el Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* fins el desembre de 1961³⁴ que Martínez Santa-Olalla va dimitir i es va nomenara Gratiniano Nieto Gallo³⁵ per a aquest càrrec (Rodríguez Oliva 2011, 113), es pot considerar com la primera època del *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*.

La bibliografia actual (Díaz-Andreu i Ramírez 2001; Gracia 2009; Vera 2009; hi altres) entén que en haver estat la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* “una organización centralizada y bien jerarquizada, que ponía en manos de las personas más cercanas al poder político, la responsabilidad en materia de protección de patrimonio arqueológico” (Díaz-Andreu i Ramírez 2001, 329) havia deixat fora de la pràctica oficial de l’arqueologia un gran nombre de professors universitaris. Aquest funcionament s’ha entès que havia propiciat un tracte de favor vers aquells investigadors que llurs projectes i també interessos anaven lligats a un constructe dirigit a explicar històricament la conformació de la “nación española” segons els seus cànons, cosa que va

³³Artículo séptimo del Decreto de 2 de diciembre de 1955. Boletín Oficial del Estado núm. 2, de 02/01/1955, 25-26.

³⁴Boletín Oficial del Estado núm. 310, de 28/12/1961, 18278.

³⁵Boletín Oficial del Estado núm. 310, de 28/12/1961, 18278.

crear una gran frustració en aquest col·lectiu de professors universitaris, però que tot plegat va acabar l'any 1955 amb la redacció de la carta abans exposada, on s'aclaria el paper que havia de jugar l'Acadèmia en els treballs arqueològics i que representava un clar atac a Martínez Santa-Olalla (Gracia 2009, 486-487. Vera 2009, 497).

Per poder confirmar-ho es poden plantejar les qüestions següents:

1. ¿Diferien molt els conceptes sobre la conformació de la “nación española” entre Martínez Santa-Olalla i els signants de la carta?
2. ¿Realment a aquests professors se'ls havia apartat tant del sistema que tenien greus dificultats o no podien fer investigació arqueològica?
3. ¿El *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* va ser en realitat un ens de nova creació o una transformació degudament calculada des de la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* feta per i des de la mateixa *Dirección General de Bellas Artes*?

Per respondre a la primera qüestió ens ajuda un treball de Juan Francisco M Corbí titulat “*El franquismo en la arqueología: el pasado prehistórico y antiguo para la España “Una, Grande y Libre”*”.³⁶ A partir de l'anàlisi de diverses obres publicades per Pericot, Martínez Santa-Olalla i Almagro (Corbí, 2009), conclou que han estat dues les postures que havien pres en aquells anys aquests arqueòlegs sobre els orígens i l'evolució del què caracteritza allò espanyol.

La primera postura s'ha de considerar segons Corbí com “unitarista” i la defensaven Almagro i Martínez Santa-Olalla. Es reconeix en els dos que en la “nación española” hi ha una sola arrel i un primer moment en el Paleolític

³⁶Corbí, J. F. M. (2009). El franquismo en la arqueología: el pasado prehistórico y antiguo para la España “Una, Grande y Libre”. ArqueoWeb 11. Revista sobre Arqueología en INTERNET. Universidad Complutense de Madrid.

<http://webs.ucm.es/info/arqueoweb/index.html>

Consultat el 02/02/2018

Superior que des de llavors en derivaria el desenvolupament d'Espanya (on tot el què hi havia hagut des de llavors fins el moment actual, respondria únicament a una simple adició d'elements exactament iguals als dels pobladors que arribaren en el Paleolític Superior, els quals, foren els primers espanyols i, per tant, Espanya estava configurada per una única arrel que portava a una innegable unitat en tots els sentits) (Corbí 2009, 49).

La segona postura era la defensada per Pericot i que Corbí proposa entendre-la com d'una lectura més "diversa". Per Pericot, l'ètnia espanyola també arrencava del Paleolític Superior. Ara bé, solament com a punt de partida, ja que s'allunyava de la postura anterior defensant que aquella essència primigènica s'anava matisant amb els diferents pobles que des de procedències geogràfiques vàries anaven venint a la Península. No obstant, pel Pericot de llavors, això no portava a dir que hi hagués cap raó per dubtar de la total unitat cultural, ètnica o geogràfica peninsular (Corbí 2009, 49).

Si es dóna crèdit al què ens proposa Corbí, aquella primera pregunta sobre si diferien molt els conceptes sobre la conformació de la "nación española" entre Martínez Santa-Olalla i els signants de la carta, hauríem de considerar que no es compleix, ja que, fins i tot, Almagro tenia una concepció més propera a Martínez Santa-Olalla que a Pericot.

La segona pregunta solament la podem respondre des del paper i la implicació que varen tenir els arqueòlegs professors acadèmics dins de la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*. Que la comissaria era una organització centralitzada i molt jerarquitzada, la qual, únicament comptava amb persones properes al poder polític (Díaz-Andreu i Ramírez 2001, 329), era cert. Ara bé, el seu objectiu no devia ser el de comptar solament amb persones properes al poder polític i evitar les altres. Controlar-los sí, però prescindir d'ells no. Des del mateix inici, la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* a Catalunya va nomenar a Almagro *Comisario Provincial de Excavaciones de Barcelona* i a Pericot *Comisario Provincial de Excavaciones de Gerona* (Díaz-Andreu i Ramírez 2001, 330; Gracia 2009, 245-246). Per tant, s'haurien de buscar altres motivacions per explicar el descontent d'aquests vers

Martínez Santa-Olalla. Acadèmics tots ho eren, ja que Martínez Santa-Olalla quan el nomenen *Comisario General de Excavaciones Arqueológicas* era catedràtic a la Universidad de Santiago de Compostela. Per tant, no es pot dir que als professors se'ls havia apartat del sistema on hi tenien greus dificultats o no hi podien fer investigació arqueològica per un intrús en l'arqueologia. Tampoc es pot dir que des de Madrid s'intervingués a aquests comissaris provincials d'una forma abassegadora. Per exemple, Pericot a Catalunya i a la província de Girona l'havien deixat continuar el seu entramat d'intervencions arqueològiques fet amb col·laboradors locals que ja venia d'abans de la guerra civil i, per tant, des de la mateixa creació de la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* (Aicart 2013, 295-376).

No es pot considerar que els arqueòlegs acadèmics estiguessin apartats del sistema però no exercien la rellevància que hi volien tenir i, àdhuc es podria convenir que haurien hagut de tenir. Però les intervencions arqueològiques tenien un problema endèmic, el seu finançament. Si aquest era escàs, s'havien de prendre les decisions sobre les prioritats de i on s'invertien els escassos recursos. En això sí que els arqueòlegs acadèmics amb la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* al davant d'aquestes decisions, hi tenien poc o gens a dir. Els arqueòlegs acadèmics estaven dins del sistema però no podien decidir on s'empraven els escassos recursos. Per tant, havien de demanar un canvi de sistema de repartiment. La qüestió dels aficionats que articula la carta era i ha estat un tema recurrent.

La tercera pregunta, és a dir, la de si el *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* va ser en realitat un ens de nova creació o bé la materialització d'una transformació de la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* efectuada d'una manera degudament calculada per la *Dirección General de Bellas Artes*, es pot entendre que va ser això últim. Que el descontentament hi era, queda clar; que els arqueòlegs acadèmics van fer la carta, també; que van tardar de gener a desembre de 1955 per a resoldre la qüestió amb el decret, és evident; que aquest any el van aprofitar pel nomenament a corre-cuita de comissaris, efectivament; i que la cosa s'acabà amb un *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* presidit pel *Director General de Bellas Artes* amb

la vicepresidència del *Inspector General Jefe del Servicio de Excavaciones Arqueológicas*, també; i que 12 catedràtics, un per cada zona universitària, formaren una *Junta Consultiva de Excavaciones Arqueológicas* que es reunien dues vegades l'any, no hi ha dubte. L'organització anterior, però, com a operatiu sobre l'activitat arqueològica per tot el territori espanyol, es pot entendre que no anava més enllà d'unes reunions molt poc eficaces que a tot estirar servien per establir els plans anuals d'excavacions (Rodríguez 2011: 113), on els seus membres solament buscaven part de l'escàs finançament del *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*, així com, també, alguna que altra notorietat dels membres que composaven la seva Junta Consultiva. En la bibliografia s'acostuma a afirmar que llavors la cosa es va normalitzar relativament, ja que hi havia uns caps de zona que eren catedràtics de les zones universitàries de tot España i que afavorí el camí vers la professionalització de l'arqueologia.³⁷

el Servei Nacional d'Excavacions Arqueològiques (SNEA), on el poder passava de les mans de Martínez Santa Olalla –que mantindrà el càrrec més honorífic que efectiu d'inspector general– als nous delegats de zona, càrrecs que coincidien amb els districtes universitaris i passaven a ser dirigits per un catedràtic de les matèries relacionades amb la recerca arqueològica sota la presidència del director general de Belles Arts, Antonio Gallego Burín (Gracia 2017, 390).

Es pot entendre així, però mirat a llarg termini, com també diu Gracia:

Val a dir que la nova organització no servirà per reorganitzar la recerca creant grups potents, ja que aquesta continuarà, tant en l'àmbit universitari com en el local, supeditada als personalismes, amb una diferència cada cop més marcada entre les línies tradicionals de treball defensades pels investigadors consolidats i les noves concepcions teòriques i metodologies que s'anaven estenent a Europa i als Estats Units, i que no començarien a consolidar-se fins a mitjan dècada del 1970, tot i que a títol individual alguns investigadors iniciessin vinculacions amb recerques europees (Gracia 2017, 391).

Possiblement, a conseqüència d'aquests personalismes que apunta el professor Gracia, els resultats que va tenir l'arqueologia oficial mentre va actuar

³⁷«Entre 1939 et 1955-1970, à travers un dur conflit, s'achève ainsi le processus de professionnalisation de l'archéologie espagnole» (Reimond 2009, 115).

mitjançant el *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* amb aquesta organització dels 12 catedràtics durant el mandat de Gallego Burín, no van pas estar en consonància amb el què s'hauria d'esperar d'una arqueologia amb resultats professionals. En aquella època, l'arqueologia estava organitzada de manera que fos dirigida pels professionals des de les zones universitàries que es controlaven per l'arqueologia acadèmica, i, per tant, també la territorial (provincial, insular i local) que en teoria depenia també d'ells. Alfredo Mederos n'exemplifica però les seves carències amb les paraules següents:

Aunque podría pensarse que en esa nueva etapa el órgano colegiado, al mejorar el reparto de la financiación de los trabajos arqueológicos, iba a suponer una mejor difusión de los resultados científicos, no hubo control en la entrega y publicación de las memorias de excavaciones, ni se editó ningún número más del *Noticiario Arqueológico Hispánico*. Habría que esperar al año 1962, ya con Gratignano Nieto como director general de Bellas Artes, para que viera la luz el nº 5 de la serie, correspondiente a los años 1956-61. En el mismo, de todos los delegados de zona, sólo dos presentaron algunos resultados: Beltrán, con tres informes referidos a sus trabajos en el Cabezo de Monleón, en el Vado y en los dólmenes de Huesca y uno más, de García y Bellido, correspondiente a sus excavaciones en la ciudad romana de Iuliobriga (Cantabria) (Mederos 2012, 79).

És a dir, en tota l'època de Gallego Burín al davant la *Junta Consultiva de Excavaciones Arqueológicas*, segons Mederos no hi va haver ni control de les memòries d'excavació ni en van fer la seva publicació en el *Noticiario Arqueológico Hispánico*. Coincideixen la tasca de Martínez Santa-Olalla com *Inspector General Jefe del Servicio de Excavaciones Arqueológicas* amb el mandat de Antonio Gallego Burín com a *Director General de Bellas Artes*, i amb la concurrència dels catedràtics delegats de zona dins la Junta Consultiva. Per tant, seria poc pertinent culpabilitzar Martínez Santa-Olalla de la inoperància de tot el conjunt. Després de la mort de Gallego Burín, Martínez Santa-Olalla va dimitir el desembre de 1961³⁸ i es nomenà Gratignano Nieto Gallo³⁹ per a aquest càrrec (Rodríguez Oliva 2011, 113). Nieto Gallo assumí la

³⁸Boletín Oficial del Estado núm. 310, de 28/12/1961, página 18278.

³⁹Boletín Oficial del Estado núm. 310, de 28/12/1961, página 18278.

tasca de *Inspector General Jefe del Servicio de Excavaciones Arqueológicas*. Per tant, aquest càrrec solament el va ostentar Martínez Santa-Olalla i ell, ja que Nieto Gallo va assumir la direcció i inspecció de la pràctica de l'arqueologia. Segons alguns autors (Gracia 2009; Gracia 2017) aquest càrrec era quelcom simbòlic i servia per tenir content a Martínez Santa-Olalla. Ara bé, tot i ser cert que va perdre molt poder respecte de quan era *Comisario General de Excavaciones*, el càrrec no era menor, ja que si fos així, no hauria tingut pretendents, i importants, quan Santa-Olalla el va deixar, el principal dels quals, sembla que va ser el mateix Almagro (Gracia 2009, 501; Serra 2013, 37). Alguns autors, afirmen, erròniament, que Almagro efectivament el va ocupar: “Quelques mois plus tard, Martín Almagro Basch est nommé à ce poste. Il l'occupera jusqu'en 1973” (Reimond 2009, 115). Tanmateix, quan Martínez Santa-Olalla va deixar de ser *Inspector General Jefe del Servicio de Excavaciones Arqueológicas* es va nomenar a Gratiniano Nieto per ocupar aquest càrrec. L'any 1968, el ministre Villar-Palasi amb la remodelació del *Ministerio de Educación y Ciencia* va fer desaparèixer el *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* i organitzà la *Junta Facultativa de Archivos, Bibliotecas y Museos* i nomenà a Almagro *Director del Museo Arqueológico Nacional*, càrrec que atribuïa la presidència d'aquesta Junta. Podria ser aquesta la causa de la confusió de Reimond. Tanmateix, es pot considerar que la manera que va tenir Nieto Gallo per frenar la probable polèmica de sobre qui havia de succeir a Martínez Santa-Olalla en el càrrec de *Inspector General Jefe del Servicio de Excavaciones Arqueológicas*, va ser quedar-se'l ell mateix. Això li donava un major control en les qüestions arqueològiques de la seva direcció general i, d'aquesta manera, no tenia cap persona interposada entre ell i els delegats de les zones universitàries, per una banda, i tampoc amb els delegats provincials i locals, per l'altra, més i quan, algunes delegacions eren, en realitat, institucions. Així es podien suavitzar les relacions i possibles gelosies entre els diferents comissaris, ja que d'aquesta manera Nieto Gallo era el seu cap com a *Director General de Bellas Artes* i, alhora, el seu controlador com a *Inspector General Jefe del Servicio de Excavaciones Arqueológicas*.

El *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* el va començar Antonio Gallego Burín quan era *Director General de Bellas Artes*, i els partidaris de

Martínez Santa-Olalla, sobretot els que tenien posicionaments del falangisme més resistent, entenien que Gallego Burín havia estat una mica massa condescendent amb els arqueòlegs universitaris. Amb la seva mort i el nomenament de *Director General de Bellas Artes*, a més del de *Inspector General Jefe del Servicio de Excavaciones Arqueológicas*, de Gratiniano Nieto Gallo, els membres de la *Falange* van tornar a prendre l'iniciativa. El mateix BOE⁴⁰ que va publicar l'acceptació de la dimissió de Martínez Santa-Olalla, va publicar el nomenament de Nieto Gallo com *Inspector General Jefe del Servicio de Excavaciones Arqueológicas*, el qual, havia estat recentment nomenat *Director General de Bellas Artes*. Aquest fet permet fer la conjectura de creure que al desembre de 1961 el *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* no funcionava ni havia funcionat com era d'esperar. Llavors, aprofitant que amb la mort de Gallego Burín s'havia de cobrir la *Dirección General de Bellas Artes*, i com que part important del problema eren les relacions de Martínez Santa-Olalla amb els catedràtics, aquest havia de dimitir. Tant el llavors ministre Jesús Rubio García-Mina com Martínez Santa-Olalla eren "camisas viejas" i deurien pretendre que la pràctica de l'arqueologia i la protecció del patrimoni funcionés i que la *Falange* ho seguís controlant. Martínez Santa-Olalla havia de dimitir pel bé del partit i s'havia de nomenar un altre "camisa vieja", que a més a més d'arqueòleg fos catedràtic d'arqueologia i assumís els dos càrrecs (la direcció general i la inspecció d'excavacions). L'home que era perfecte per assolir aquest objectiu era Gratiniano Nieto Gallo. Per tant, la remodelació no significava cap caiguda en desgràcia de Martínez Santa-Olalla sinó una conveniència de la política de resistència falangista davant d'un espai de poder que tenien controlat des de 1940. Quan van poder van nomenar un director nou que no podia ser discutit des de l'Acadèmia per la seva condició d'arqueòleg que a més complia tots els requisits de fidelitat a la *Falange*. Llavors es podia prescindir de Martínez Santa-Olalla. D'aquesta manera va començar la segona època del *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*, que va des del nomenament de Gratiniano Nieto com a *Inspector General Jefe del Servicio de Excavaciones Arqueológicas* fins el seu cessament el 22 de maig de 1968 dels dos càrrecs que exercia.

⁴⁰Boletín Oficial del Estado núm. 310, de 28/12/1961, página 18278

Gratiniano Nieto Gallo fou un personatge, sense l'anàlisi del qual, no es pot entendre la pràctica de l'arqueologia espanyola dels anys 60 del segle XX. Es va formar com alumne avantatjat i home de confiança de Cayetano de Mergelina (un dels catedràtics que van signar la carta a Ruiz-Giménez), qui va ser el seu sogre, ja que Nieto Gallo es va casar amb la seva filla María de la Concepción (Mederos 2010). Quan el van nomenar *Director General de Bellas Artes* i *Inspector General Jefe del Servicio de Excavaciones Arqueológicas*, tenia una llarga experiència en arqueologia de camp i també com a professor universitari. Dues eren les particularitats que feien de Nieto Gallo la persona idònia per assolir els dos càrrecs: pel de ser *Director General de Bellas Artes*, la seva fidelitat a la *Falange*; i pel de ser *Inspector General Jefe del Servicio de Excavaciones Arqueológicas*, la seva indiscutible trajectòria arqueològica de camp i també acadèmica. Els membres del falangisme resistent el tenien, amb raó, com un dels seus, que a més a més, ningú li podia discutir els seus mèrits científics en matèria arqueològica. Segons la *Fundación Nacional Francisco Franco*⁴¹ havia militat a la *FET y de las JONS* i era un dels autors del llibre *El nuevo Estado Español. Veinticinco años de Movimiento Nacional 1936-1961*, del qual en va fer el pròleg el mateix Franco. Havia guanyat per oposició a l'any 1959 la *Cátedra de Arqueología, Numismática y Epigrafía de la Universidad de Murcia* i a finals de l'any 1961 per la mort de Gallego Burín, se li va demanar que es fes càrrec de la *Dirección General de Bellas Artes* i de ser *Inspector General Jefe del Servicio de Excavaciones Arqueológicas*.

El 22 de maig de 1968, fou el dia en què Gratiniano Nieto Gallo va passar el relleu de la direcció general a Florentino Pérez Embid.⁴² És a dir, un mes després de que Franco nomenés *Ministro de Educación y Ciencia* a José Luis Villar Palasí.⁴³ Durant aquesta etapa el Servei va funcionar millor. Serveixi únicament a títol de resum el què en diu Manuel Berdala Galan (1984-85) quan

⁴¹http://www.fnff.es/Gratiniano_Nieto_Gallo_Catedratico_de_Arqueologia_y_Rector_de_la_Universidad_Autonoma_2334_c.htm
Consultat el 14/03/2018

⁴²Boletín Oficial del Estado núm. 126, de 25/05/1968, página 7535.

⁴³Boletín Oficial del Estado núm. 93, de 17/04/1968, página 5702.

era director del *Departamento de Prehistoria i Arqueología de la Universidad Autónoma de Madrid* en el pròleg en homenatge al professor Gratiniano Nieto:

Por su larga y fecunda gestión en la Dirección General recibió el Profesor Nieto los plácemes de numerosas personalidades y, entre las instituciones, de las Reales Academias de la Historia y de Bellas Artes de San Fernando. Sería muy largo hacer recuento de los pasos dados entonces, pero destaquemos, al menos, el vigoroso impulso dado a la creación y a la dotación de los museos, la salvaguardia de numerosos monumentos y yacimientos arqueológicos, la construcción de gran número de centros dedicados a la enseñanza de las artes y los oficios artísticos (escuelas, conservatorios, etc.), o la habilitación, en la misma línea, del Teatro Real como Sala de Conciertos, Conservatorio y Escuela Superior de Arte Dramático; por último, en aras de la brevedad, la creación de servicios y centros entre los que sobresale el Instituto Central de Conservación y Restauración de Arte y Objetos Arqueológicos, de notoria trascendencia en la protección y valoración de nuestro patrimonio artístico y arqueológico, y en la formación de personal dedicado a esta labor, encauzada a través de una Escuela de Artes Aplicadas dependiente del Instituto. El mismo Gratiniano Nieto ejercería durante algún tiempo (1968-1971) la dirección de los dos centros asociados. (Bendala, M. 1986: XI-XIII).

Bendala posa de manifest en l'anterior escrit, que s'havia de tenir en compte – dins de les activitats de Gratiniano Nieto quan fou el *Director General de Bellas Artes*- la creació i la dotació de museus que va impulsar. Sobre aquest tema Gratiniano Nieto diferia sensiblement de l'opinió que en tenien alguns universitaris com Alberto del Castillo. Gratiniano Nieto promovia els museus locals preocupant-se de la seva viabilitat manifestant la necessitat que hi havia de promocionar-los i d'afavorir-ne la creació, fins i tot, instant a les diputacions provincials a ajudar-los (Nuix 1968), mentre que Alberto del Castillo en lamentava la seva proliferació.⁴⁴

⁴⁴Acta corresponent a la reunió de *Delegados del Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* de la zona del districte universitari de Barcelona de 21 de gener de 1967. En l'Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura. Llistat de tots els membres (Delegats provincials i Delegats locals) de les Delegacions de Barcelona, Girona, Lleida, Tarragona, Mallorca, Menorca i Eivissa del «*Servicio Nacional de Excavaciones*».

3. Les Delegaciones Provinciales de Educación y Ciencia

En el mes d'abril de 1968 amb el nomenament com a *Ministro de Educación y Ciencia* de José Luis Villar Palasí⁴⁵ i la incorporació de Florentino Pérez Embid⁴⁶ com a *Director General de Bellas Artes* hi va tornar a haver canvis molt significatius que, no obstant, no només no representen la tercera etapa del *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*, sinó que com afirma Gracia signifiquen la seva pràctica desaparició. Aquest canvi hauria comportat “la posibilidad de prescindir de los aficionados y eruditos locales tan queridos por Martínez Santa Olalla” (Gracia 2009, 506). El fet però és que el nomenament del nou *Director General de Bellas Artes* no alterava el control de la *Falange*, ja que Florentino Pérez Embid va arribar a tenir la *Gran Cruz de la Orden Imperial del Yugo y las Flechas*.⁴⁷ El 27 de novembre de 1967 es va publicar el *Decreto 2764/1967, de 27 de noviembre. Sobre reorganización de la Administración Civil del Estado para reducir el gasto público*.⁴⁸ Tal i com el títol d'aquesta norma indica, eren mesures de reducció de la despesa pública que l'article 7 el dedicava a les que havia de prendre el *Ministerio de Educación y Ciencia* i, que en l'article 16 a nivell general disposava que: “Los Servicios y Organismos de ámbito provincial de cada Departamento ministerial se integrarán en una Delegación Provincial única”.⁴⁹

Per tant, la xarxa de *delegados provinciales de excavaciones arqueológicas* com que solament eren d'arqueologia havia de desaparèixer, pel fet de què, únicament hi podia haver un delegat per totes les competències del ministeri a cada província. El ministeri no va resoldre aquest mandat de la *Vicepresidencia del Gobierno*, fins quasi un any després amb el *Decreto 2538/1968, de 25 de septiembre, por el que se regulan las Delegaciones Provinciales del Ministerio*

⁴⁵Boletín Oficial del Estado núm. 93, de 17/04/1968, página 5702.

⁴⁶Boletín Oficial del Estado núm. 126, de 25/05/1968, página 7535.

⁴⁷Decreto 832/1974 de 30 de marzo BOE número 78 de 01/04/1974 página 6636.

⁴⁸Boletín Oficial del Estado núm. 284, de 28/11/1967, páginas 16420-16424.

⁴⁹Decreto 2764/1967, de 27 de noviembre. Boletín Oficial del Estado núm. 284, de 28/11/1967, páginas 16420-16424.

*de Educación y Ciencia y se reorganiza la Inspección General de Servicios del Departamento,*⁵⁰ i pel què fa al cas que ens ocupa, és a dir, la *Dirección General de Bellas Artes*, no va començar a resoldre's fins al *Decreto 3002/1968*, de 21 de noviembre, por el que se reorganizan determinados servicios de la *Dirección General de Bellas Artes*.⁵¹ Van materialitzar aquesta normativa mitjançant dos ordres ministerials.

Una va ser la *Orden de 28 de diciembre de 1968 por la que se reorganiza la Dirección de Bellas Artes del Ministerio de Educación y Ciencia*,⁵² on en l'article primer es determina quins eren els òrgans centrals de la direcció general, un dels quals va ser la *Comisaría General de Excavaciones* amb les competències que es determinen en l'article 4º, i que textualment són les següents:

Art. 4º La Comisaría de Excavaciones Arqueológicas es el órgano consultivo y planificador de las actividades de la Dirección General en materia de hallazgos y excavaciones arqueológicas.

Sus servicios centrales estarán a cargo de un Comisario y un subcomisario.

És a dir, que una vegada superat el *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* amb el seu *Inspector General Jefe del Servicio de Excavaciones Arqueológicas* i la seva *Junta Consultiva de Excavaciones Arqueológicas* dels 12 catedràtics de les zones universitàries que tant havia costat aconseguir, per qüestions de reducció de la despesa pública tornaren a una comissaria, ara però solament consultiva i planificadora de les activitats de la direcció general en aquesta matèria. Segons Mederos qui fou nomenat pel càrrec de *Comisario de Excavaciones Arqueológicas* fou Almagro mitjançant una *Orden Ministerial de 6 de noviembre de 1968* (Mederos 2017, 257), quan també ho fou del *Museo Arqueológico Nacional*. Tanmateix però l'autor no esmenta a quin BOE es va

⁵⁰Boletín Oficial del Estado núm. 251, de 18/10/1968, páginas 14750-14751.

⁵¹Boletín Oficial del Estado núm. 295, de 09/12/1968, página 17642

⁵²Boletín Oficial del Estado núm. 28, de 01/02/1969, página 1558-1559

publicar. Després d'haver llegit tots els BOEs que van des d'aquesta data fins al final del 1969 no s'ha trobat publicada aquesta ordre.

L'altra va ser la *Orden de 24 de febrero de 1969 por la que se desarrolla el Decreto 2538/1968, de 25 de septiembre, sobre las Delegaciones Provinciales del Ministerio de Educación y Ciencia* on en l'article 4° estableix que:

El Delegado provincial estará asistido por un Consejo Asesor. Este Consejo estará integrado por los siguientes miembros: Un Consejero de Bellas Artes; el Inspector Jefe de Enseñanza Media en la provincia en donde exista; el Inspector Jefe de Enseñanza Primaria; un Director de Instituto Nacional; un Director de Escuela de Comercio; un Director de Escuela Técnica de Grado Medio; un Director de Instituto Técnico; un Director de Escuela de Formación Profesional; un Director de Escuela Normal y un Director de Centro de Enseñanza Primaria.⁵³

Aquest fet porta a comprovar que en el cas de Catalunya hi havia d'haver des de llavors quatre delegats provincials per a representar a tot el ministeri: un per Barcelona, un per Girona, un per Lleida i un per Tarragona. Si tenim en compte el fet que cada delegat també portava tot l'entramat d'ensenyament, la *Dirección General de Bellas Artes* a nivell provincial quedava reduïda a un membre del consell assessor del *Delegado provincial* de tot el *Ministerio de Educación y Ciencia*. El *Ministerio de Educación y Ciencia* va reorganitzar el sector del patrimoni i l'arqueologia mitjançant la *Junta Facultativa de Archivos, Bibliotecas y Museos*,⁵⁴ on s'hi va crear la *Sección de Museos* presidida pel *Director del Museo Arqueológico Nacional* essent-ne vocals: el *Inspector General de Museos*, el *Director del Museo Arqueológico de Barcelona*, el *Director del Museo Arqueológico de Sevilla*, el *Director del Museo Nacional de Arte Moderno*, el *Director del Museo Etnológico Nacional* i el *Director Museo Cerralbo*.⁵⁵ La pràctica de l'arqueologia que es vinculava a aquesta reorganització de la *Dirección General de Bellas Artes*, va quedar molt centralitzada, ja que a més de tornar a Madrid la *Comisaría General de*

⁵³Boletín Oficial del Estado núm. 55, de 05/03/1969, página 3318-3319

⁵⁴Boletín Oficial del Estado núm. 85, de 08/04/1968, páginas 5267-5268.

⁵⁵Boletín Oficial del Estado núm. 152, de 25/06/1968, páginas 9294-9295.

Excavaciones no hi va haver cap altre comissari, ni a les zones universitàries, ni a les províncies, ni als municipis, i solament hi havia el de *Consejero Provincial de Bellas Artes*, càrrec que a Barcelona assumia Eduardo Ripoll.⁵⁶

Aquesta va ser l'organització de l'arqueologia a l'estat espanyol fins que amb el *Real Decreto 1010/1981, de 27 de febrero, sobre el traspaso de funciones y servicios del Ministerio de Cultura a la Generalidad de Cataluña*,⁵⁷ es va materialitzar entre altres el traspàs de competències en matèria d'excavacions arqueològiques a la Generalitat de Catalunya. Per regular aquestes competències, el Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya, va dictar el Decret 155/1981 d'11 de juny, que aprovava la normativa d'excavacions arqueològiques de Catalunya.⁵⁸

⁵⁶ *Boletín Oficial del Estado* núm. 154, de 28/06/1969, página 10213.

⁵⁷ *Boletín Oficial del Estado* núm. 130, de 01/06/1981, página 12060-12071.

⁵⁸ *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* núm. 139, de 1 juliol 1981, pàgines 668-669.

Capítol 2.- L'exercici de l'arqueologia a Catalunya en la segona meitat del franquisme i la transició.

1. La dialèctica entre professionals, aficionats i erudits locals

La consideració de professional de l'arqueologia, en rigor, hauria de respondre a una persona que exerceix de forma permanent l'activitat de l'arqueologia i que li serveix com un mitjà de vida. Podem matisar si per fer aquest exercici professional calen unes condicions acadèmiques, així com, la pertinença o no a un determinat grup professional. Ara bé, per ser un professional d'algun àmbit, és imprescindible tenir una professió entesa com una funció a acomplir per la qual s'ha de percebre una retribució. Entendre-ho d'una altra manera es podria considerar com una impostura intel·lectual (Sokal; Bricmon 1999). Ha estat llarga la dialèctica sobre aquesta qüestió entre els anomenats professionals de l'arqueologia i els anomenats aficionats o erudits locals. No pensem resoldre-la ni molt menys però sí que entenem que en haver estat present al llarg de la historiografia de l'arqueologia catalana, cal analitzar les seves característiques principals.

A l'Espanya de principis del segle XX ja es van fixar els requisits que es demanaven per tal de donar un permís d'excavació arqueològica. Fou en l'article 23 del *Reglamento provisional para la aplicación de la ley de 7 de Julio de 1911 que estableció las reglas á que han de someterse las excavaciones artísticas y científicas y la conservación de las ruinas y antigüedades*, on es refusava la pràctica de l'arqueologia de camp si aquesta no s'efectuava amb rigor científic:

Art. 23. Las concesiones de autorización á particulares y Corporaciones, para hacer excavaciones en terrenos públicos ó particulares, podrán anularse por

causas graves de Real orden, de acuerdo con lo que proponga el Tribunal establecido por la Ley, y ordenado por el presente Reglamento.

Se entenderá como una de las causas graves el hecho de que los trabajos no se practiquen del modo científico adecuado.⁵⁹

Com es pot veure, en aquesta norma no es demanava la concurrència d'un professional de l'arqueologia per fer una excavació, sinó que la intervenció arqueològica s'efectués amb criteris científics adequats. Per tant, la qüestió que preocupava a l'administració espanyola ja fa més de 100 anys, i que seria causa d'anul·labilitat de la concessió d'una autorització d'excavació, era que aquesta no es fes des d'un "*modo científico adecuado*". Per tant, no es fixava en qui efectuava l'excavació. Davant de l'inevitable realitat de què el fet arqueològic únicament es produeix una vegada –cosa que ja contemplava també la part expositiva de la *Orden de 21 de abril de 1941 por la que se dan normas para encauzar y ordenar las excavaciones arqueológicas*-⁶⁰ el mètode emprat en la investigació arqueològica, era allò que importava. Així doncs, era indiferent si aquesta pràctica arqueològica hagués estat realitzada per qui disposava d'un títol universitari o no, o per si en el cas de posseir-lo, aquest títol era l'adient que es podia entendre per practicar l'arqueologia o no. S'entenia que l'important eren la idoneïtat en les metodologies de les intervencions arqueològiques practicades.

Per part de la historiografia, l'arqueologia que es va practicar des de l'aplicació del *Decreto de 2 de diciembre de 1955 por el que se reorganiza el Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* (objecte d'aquest estudi), responia a una nova organització que suposà un cop definitiu vers la consecució de l'arqueologia professional i, també, una superació de l'entramat d'aficionats que hi havia hagut des de la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* de Martínez Santa-Olalla (Gracia 2017, 390-391. Reimond 2009, 115. Hernando, Tejerizo 2011, 56). El cas és que de manera interessada o com a conseqüència de les disputes del poder en matèria arqueològica, la dialèctica

⁵⁹*Gaceta de Madrid* núm. 65, de 05/03/1912, páginas 671-673.

⁶⁰*Boletín Oficial del Estado* núm. 119, de 29/04/1941, 2968.

professional/aficionat en l'època estudiada, va ser utilitzada i va tenir el seu ressò.⁶¹ En un escrit al Governador Civil de Barcelona del 12 de febrer de 1963, Pericot va informar que havien cessat a Alberto del Castillo com a *Delegado Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Barcelona*,⁶² i que les funcions pròpies de la *Delegación Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Barcelona* deixava de tenir-les Del Castillo i les assumia el mateix Pericot mitjançant el *Secretario de la delegación de Zona Dr. Don Eduardo Ripoll Perelló, Director del Museo Arqueológico de Barcelona*. Cinc anys després, amb la reorganització del ministeri per mitjà de les *Delegaciones Provinciales del Ministerio de Educación y Ciencia* de finals de l'any 1968 i principis de 1969, Ripoll va deixar de formar part de la delegació provincial d'excavacions arqueològiques de Barcelona com totes les delegacions de les altres províncies espanyoles. No obstant, en la nova remodelació que el *Ministerio de Educación y Ciencia* va fer sobre l'administració en matèria de patrimoni i d'arqueologia, Ripoll va passar a ser membre vocal de la *Sección de Museos de la Junta Facultativa de Archivos, Bibliotecas y Museos*, pel fet de ser el director del Museu Arqueològic de Barcelona, atès que qui gaudia d'aquesta condició, pel càrrec que ocupava, n'era membre nat. En definitiva, Ripoll havia deixat de ser delegat provincial d'excavacions, però s'havia convertit en el referent de la *Dirección General de Bellas Artes* i del seu servei d'excavacions arqueològiques a Catalunya, almenys a Barcelona. En aquest context, en el diari barceloní *Solidaridad Nacional de la FET y de las JONS*, a principis de l'any 1969, és a dir, en les mateixes dates d'implementació de la reorganització de la *Dirección General de Bellas Artes*, eliminada la *Delegación de la Zona Universitaria de Barcelona*, es va publicar un article signat per J. Dalmau titulat "La arqueología y los arqueólogos" que es reproduïx en la seva totalitat, perquè Ripoll va demanar el parer sobre allò que es deia en l'article, a tots o almenys a

⁶¹ En la carta del 31 de gener de 1955 que Pericot, García Bellido, del Castillo, Antonio Beltrán, de Mergelina, Maluquer de Motes i Martín Almagro, envien al ministre Ruiz-Giménez que s'ha analitzat en el capítol primer s'exposa: "Había que normalizar el trabajo de los aficionados locales".

⁶² *Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya*. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura 1. Any 1945-1971. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «*Servicio Nacional de Excavaciones*»

bona part dels qui llavors actuaven en matèria arqueològica a la província de Barcelona.⁶³

La arqueología y los arqueólogos

En España hay tres clases de arqueólogos: los profesionales, los excursionistas y los aficionados serios. Son profesionales aquellos que tras realizar los estudios pertinentes, han ingresado en la plantilla de algún museo, en el Cuerpo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos, trabajan para alguna de las pocas instituciones dedicadas a la Arqueología con que contamos o para una cátedra de la Universidad; suman en total unos cien, más bien tirando a menos.

Los excursionistas lo son en potencia. Cualquier joven deportista que se escala un par de montes por fin de semana, cualquier maestro rural amante del campo, cualquier dominguero que pasea por los prados mientras su mujer calienta las latas de la comida al «banyo maría», lo son. Y, desgraciadamente en muchos casos pasan de la potencia al acto. Suman cientos de miles pero generalmente, no son dañinos.

Lo peor viene cuando aparecen los arqueólogos –aficionados- serios. Aquellos que fundan un Museo en el Círculo Cultural de Villaconejos de Arriba; los que deciden excavar en el campo de tío Ramón porque hay por allí una especie de muralla que no está claro lo que es: los que trágicamente tienen en sus manos un buen yacimiento y deciden por estas cosas que pasan explotarlo ellos mismos, con los tres libros leídos, la azada del jardinero municipal y una arroba de buena voluntad, los que con su ilusión rayana en el heroísmo, trabajan sábados, domingos y festivos, y reúnen todo lo que hallan, sin mucha clasificación, en la sala única del museo del pueblo, en el que generalmente está instalado en un viejo caserón que se cae de viejo y para el que se solicita, una y otra vez un crédito.

Estos –arqueólogos- aficionados serios, invocando una y otra vez que la Dama de Elche fue encontrada por casualidad, Troya fue descubierta por un no profesional con la *Iliada* en la mano y que su pueblo tiene una historia que se remonta al Magdalenense VII, han logrado crear una especie de feudos arqueológicos con los que nutren sus pequeños museos y sus comunicaciones sufragadas unas veces

⁶³ Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura 1. Any 1945-1971. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «*Servicio Nacional de Excavaciones*»

por el Ayuntamiento correspondiente, otras por su propio bolsillo y unas pocas al alimón. Y sobre todo, han logrado que los verdaderos especialistas, aquellos hombres que han estudiado toda su vida las técnicas de la excavación, catalogación y restauración, anden por ahí locos buscando un yacimiento no explotado o pidiendo permiso a medio mundo para que les dejen meter sus herramientas en los feudos de los otros.

Luego ocurre lo que ocurre: que mientras los unos se entusiasman golpeando con la piqueta un muro de adobes hasta destruirlo, siguiendo el rastro a los restos de un par de vasijas rotas por los gitanos de la época de Narváez, han destruido lisa y llanamente una pared de muchísimo más valor; y los otros, para corresponder, mezclan en las escasas vitrinas de su museo con un orden digno del carácter latino, hachas solutrenses –si es que han tenido la suerte de hallarlas- facones del siglo pasado, ruedas de molino del siglo dieciséis, trabucos carlistas, bayonetas francesas de la Guerra de la Independencia y un busto romano vaciado en escayola que tiene, en el setenta por ciento de los casos, el letrerito de «Augusto», en el quince «Séneca», y en el resto «Cabeza de patricio romano».

En realidad, el problema no atañe más que a la conciencia de cada uno. A conocer la propia importancia del hallazgo y el límite de los conocimientos propios. A la suficiente humildad para saber hasta dónde llegamos y a pedir en todo momento, la colaboración –por no llamarla dirección- del especialista. A dejar de hacer la guerra por nuestra cuenta y tener presente que la época de los grandes aficionados –que tienen más de profesional que de aficionado- ha pasado y estamos en la época de las especialidades.

J. Dalmau⁶⁴

Ripoll va demanar una valoració de l'article que ell mateix va lliurar almenys a: Josep Mª Cuyás de Badalona; Pedro Giró de Vilafranca del Penedès; Isidro Clopas Batlle de Martorell; J.M. Pons Guri d'Arenys de Mar; Isidre Llach de Santa Coloma de Gramanet; Mariano Ribas de Mataró; Luis Mas Gomis de Sabadell; Serra Ràfols de Barcelona; Ramir Masdeu de Terrassa; Eduard Junyent de Vic; i, Joan Bellmunt Poblet de Vilanova i la Geltrú. Seguint els paràmetres convencionals de l'època sobre professional i aficionat de l'arqueologia s'han conservat les següents respostes:

⁶⁴*Solidaridad Nacional* de Barcelona dia (...) mes de gener de 1969

1.1 Els arqueòlegs aficionats que van contestar Ripoll

1.1.1. L'Oficinista i apoderat de Cros S.A. Josep Maria Cuyàs i Tolosa de Badalona (Museu de Badalona 1992, 7-169), va contestar Ripoll dient-li que ell mateix provenia de l'excursionisme i que sense els aficionats seriosos el 90% del jaciments esdevindrien ignorats.

En mi juventud fui entusiasta excursionista y uno de los fundadores de la "Agrupación Excursionista Badalona (año 1925). En ella creamos la sección de "Arqueología e Historia" y desde ella iniciamos y abrimos el 1er. Museo local de carácter particular. En 1933 efectuamos las primeras excavaciones del "Clos de la Torre" y en 1935 siendo el firmante ponente de cultura del Ayuntamiento de nuestra ciudad se intensificaron aquéllas contando con la asesoría técnica del profesor Serra Ráfols del "Institut d'Estudis Catalans".

En nuestras excursiones era tema predilecto la búsqueda de yacimientos arqueológicos, muchas veces localizados en lugares de difícil acceso a los ya alejados de la juventud.

...//...

Expuesta mi actuación, va la opinión que Vd. me solicita. Me permito indicarle que las "delegaciones" locales son necesarias e imprescindibles. Sin este control ciudadano tenga por cierto que el 90% de hallazgos arqueológicos que quedarían ignorados, sea por desconocimiento de la materia o por mala fe. Aun más, va mi sugerencia, como he dicho muchas veces, de que estimularan Vds. la creación de museos locales en TODAS (*la majúscula està en l'escrit*) las poblaciones, grandes y pequeñas de la provincia, radicando precisamente en el mismo el Delegado de excavaciones...⁶⁵

Cuyàs era una persona que es pot considerar com un dels productes típics dels resultats de l'Escola d'Arqueologia de Barcelona. Excursionista i cercador de jaciments arqueològics en els anys 20, que excava en els anys 30 sota la direcció de Serra Ráfols des del Institut d'Estudis Catalans, que en la postguerra esdevé

⁶⁵Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura 1. Any 1945-1971. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «*Servicio Nacional de Excavaciones*»

nomenat per Santa-Olalla *Comisario de Excavaciones de Badalona*, que després del *Decreto del 2 de diciembre de 1955* per la disposició transitòria primera esdevé *Delegado de Excavaciones de Badalona*, i que ara, el trobem de col·laborador de la *Delegación Provincial del Ministerio de Educación y Ciencia* per mitjà de la persona que era el referent que tenia la *Dirección General de Bellas Artes* a Catalunya, és a dir, Ripoll, en tant que Director del Museu Arqueològic de Barcelona i *Consejero Provincial de Bellas Artes de Barcelona*. Tanmateix però, Cuyàs conclou la seva resposta reconeixent a Ripoll la necessitat de la concurrència dels professionals com a directors i fiscalitzadors de què les coses es fan bé, com ja ell mateix diu que feia amb Serra Ràfols en els anys 30, per tant, des de l'anomenada Escola d'Arqueologia de Barcelona. De fet, és com si demanés la conveniència d'un canvi generacional, on la nova generació es fonamentés en nous arqueòlegs que haguessin passat pel sedàs acadèmic, ara bé, sense negar allò aconseguit ni pels excursionistes, ni pels "aficionats seriosos" i, entenent, que l'arqueologia s'havia de fonamentar des del territori. En la seva contesta a Ripoll, Cuyàs manifestava que el coneixement acadèmic era bo i àdhuc necessari, però per donar consistència a allò de fonamental que responia als coneixements de camp que solament s'adquirien amb la pràctica i coneixement del territori. És a dir, tota una declaració metodològica de com Bosch Gimpera feia funcionar a l'Escola d'Arqueologia de Barcelona des de l'Institut d'Estudis Catalans amb la concurrència del Seminari de Prehistòria de la Universitat de Barcelona.

1.1.2. Pere Giró Romeu de Vilafranca del Penedès era excursionista, administratiu a la *Estación de Viticultura y Enología* i representant de vendes de la fàbrica d'adobs del seu pare, negoci que després de la seva mort va regentar ell mateix.⁶⁶ Va fer una carta de protesta a Ripoll considerant al tal J. Dalmau com un absolut indocumentat.⁶⁷

⁶⁶<https://comissiomemoriavilafranca.wordpress.com/2018/07/06/pere-giro-i-romeu-1894-1987/>

Consultat el 21/09/2018

⁶⁷Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura 1. Any 1945-1971. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «*Servicio Nacional de Excavaciones*»

Yo creo que este Sr. Dalmau además de un desconocimiento absoluto de la realidad que pretende conocer, lo trata con tal desconsideración o mejor dicho con desfachatez, que la réplica que se merece tendría que ser muy dura, y en mi opinión quizá sería preferible no contestarla. Toda vez que termina su artº. mencionando especialidades, yo creo que la suya, si tiene alguna, es la de fomentar el derrotismo, mala condición para un periodista...

Lamenta Giró Romeu, en el seu escrit, que es pugui donar altaveu a semblants opinions. Hi ha també en la seva resposta, quelcom que crida l'atenció de les manifestacions de Giró a Ripoll. És quan encunya la categorització de "*Profesionales conscientes*", perquè fa pensar que pressuposa i entén que també hi havia professionals inconscients que opinaven com el que havia redactat l'article.⁶⁸ Respecte d'això escrigué:

Hay que tener en cuenta además que es asunto que más afecta a Cataluña por ser la región donde más abundan los Museos y los aficionados. En fin es mucho de lamentar un desenfoque tan desgraciado de unos hechos que nos afectan a la gran mayoría que trabajamos de buena fe, incluyendo a todos los Delegados oficiales pero sin títulos, como también a los Profesionales conscientes.⁶⁹

No s'ho va prendre gaire bé el què li demanava Ripoll. Es podria entendre que el fet de què es considerés un aficionat a aquelles alçades, a qui, com ell, havia fet prospeccions amb resultats espectaculars i que havia publicat sobre 84 intervencions arqueològiques fins llavors, i unes 23 més després de contestar aquesta carta de Ripoll (Gràcia i Giralt 1985, 99-112), no corresponia. D'aquí pot venir el to elevat de la seva resposta amb paraules com "desfachatez" o la categorització de "Profesionales conscientes".

1.1.3. L'autodidacte amb estudis primaris Isidre Clopas i Batlle, de Martorell, era delegat local d'excavacions arqueològiques (Puig Rovira 2002), va ser més condescendent amb l'article del qual Ripoll li demanava la seva opinió. Explica Clopas a Ripoll que el problema existeix però que a Catalunya menys perquè la

⁶⁸Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura 1. Any 1945-1971. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «*Servicio Nacional de Excavaciones*»

⁶⁹ El subratllat és meu.

tradició del Centre Excursionista de Catalunya i la Unió Excursionista de Catalunya són força cultes i, perquè la delegació provincial (de la qual Ripoll n'era el delegat) inspeccionava i controlava jaciments, i organitzava curssets d'orientació arqueològica.

Afortunadamente en nuestra región ambos casos son esporádicos, el excursionismo controlado por el Centro Excursionista y la Unión Excursionista de Cataluña, es bastante culto; por otra parte la Delegación Provincial del Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas realiza una meritoria labor de inspección y control de yacimientos, organiza cursillos de orientación arqueológica en su sede del Museo Arqueológico de Barcelona y en Ampurias durante los meses de verano.⁷⁰

Paradoxalment, dels anomenats aficionats, qui estava més d'acord amb l'article era qui es pot considerar que tenia menys preparació acadèmica i menys pràctica arqueològica dels aficionats que contestaren a Ripoll. Barberà i Farràs en la seva aportació al XIII Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà, celebrat els dies 14 i 15 de novembre de 2003, va fer una descripció de Clopas en els termes següents: “De l'Isidre Clopas, de Martorell, m'han explicat que, amb el seu afany d'envellir els orígens del seu poble, anava a la nit a les excavacions d'una vil·la romana que excavava el Museu Arqueològic de Barcelona i hi enterrava monedes ibèriques”(Barberà 2005, 40).

1.1.4. L'advocat, arxiver i historiador especialitzat en la història del dret català José María Pons Guri, d'Arenys de Mar,⁷¹ contesta a Ripoll en termes semblants a Clopas, emfatitzant però el perill dels excursionistes i relativitzant l'opinió de Dalmau pel fet de què aleshores la cosa estava resolta pel control que s'efectuava.

⁷⁰Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura 1. Any 1945-1971. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «*Servicio Nacional de Excavaciones*»

⁷¹Nomenament d'arxiver emèrit i fill predilecte d'Arenys de Mar. Paraules de l'alcalde Miquel Rubiola del 17 de juny de 2006.
<http://www.arenysdemar.cat/document.php?id=16292>
Consultat el 30/06/2018

Amic Dr. Ripoll: He rebut el vostre "saluda" i la fotocòpia de l'article signat per J. Dalmau i publicat a Solidaridad Nacional. En alguna cosa té raó, encara que exageri molt la nota i generalitzi molt. Crec que, actualment, les coses que diu no passen, des de fa molts d'anys, car ara ja es porta un bon control de tot. Actualment crec molt més perillosos els excursionistes.⁷²

Pons Guri és autor d'una àmplia bibliografia històrica (Palou 2007 a) però no gaudia de gaire experiència en la pràctica de l'arqueologia de camp tot hi haver estat delegat local d'excavacions arqueològiques.

1.1.5. El delegat local d'excavacions arqueològiques de Santa Coloma de Gramanet, Isidre Llach i Font, contestà a Ripoll amb un paper imprès de carta del Centro Excursionista de Puigcastellar i escrit en català. Per l'interès d'aquest document respecte del què aquí s'estudia, convé llegir aquest escrit en la seva totalitat, ja que resulta demostratiu de com respon sense complexes un dels anomenats excursionistes aficionats a Ripoll:

Centro Excursionista de Puigcastellar, Santa Coloma de Gramanet (Barcelona). 12 de Febrer de 1969.

Sr. Dr. En Eduard Ripoll i Perelló

Molt apreciat professor i amic:

He rebut el vostre saluda acompanyat de la còpia de l'article del Sr. J. Dalmau aparegut a la "Soli".

Decididament l'article ens ha causat a tots els companys una ben poc plaent impressió. Creiem que el Sr. Dalmau no ha begut en les fonts, en les bones fonts de l'esperit i la bonhomia amb que ens distingeixen els professionals, els excursionistes i els afeccionats. Tampoc abastem el sentit de la vostra intervenció en trametre'm la còpia i demanar-me'n l'opinió⁷³. No cal dir que aquesta no pot ésser més deplorable.

Però, com que ens veiem classificats dins el grup dels "dolents", a excepció del que es pugui dir en contra, pensem que no anirà malament respondre, dintre la

⁷²Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura 1. Any 1945-1971. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «*Servicio Nacional de Excavaciones*»

⁷³El subratllat és meu.

nostra modesta condició d'afecionats i excursionistes alhora, el més documentalment possible amb un o més treballs periodístics, en els que, si més no, procurarem sigui un treball on l'exposició i la literatura estigui en consonància amb la nostra preparació intel·lectual deixant aquesta literatura de flamarada, demagògica i de toca-campana que empra el Sr. Dalmau.

Particularment lamento retornar als temps que ja creia absolutament superats i cada un, des de la seva posició contribuïa a la millor col·laboració i respecte. No eren temps gens agradables i la batussa no es bona per ningú.

Espero que coincidireu força amb les meves apreciacions, mentrestant us prego vulgueu rebre la més cordial salutació i respectuosa adhesió personal del vostre amic.

signat Isidre Llach i Font⁷⁴

Llach entenia i no s'ho va callar, que solament pel fet de plantejar aquesta qüestió a aquelles alçades, era quelcom poc entenedor. Ho veia com una provocació.

1.1.6. El dibuixant de formació i arqueòleg autodidacta, Marià Ribas i Bertran, de Mataró (Lladó i Font 1996, 10-20), contestà a Ripoll que estava d'acord amb el què deia dels professionals, que d'excursionistes encara n'hi havia de més destructors del què es pensava l'articulista, ara bé, dels aficionats solament hi veia la pitjor part perquè n'hi havia amb autèntica vocació que havien estat i podien ser molt útils a l'arqueologia.

A pesar de todo, J. Dalmau autor del escrito que se comenta, únicamente se da cuenta de la peor parte de la arqueología y de los peores aficionados. Por mi parte añadiría otra clase de aficionados, que evidentemente existe, con auténtica vocación y dispuestos a colaborar conjuntamente con los profesionales. En este sentido y con un estrecho contacto con los profesionales creo que podría moverse en gran parte el Servicio Nacional de Excavaciones. Estos aficionados podrían colaborar en las excavaciones, encargarse de realizar ciertas exploraciones los más conocedores del terreno y también de la vigilancia de los excavadores

⁷⁴Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura 1. Any 1945-1971. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «*Servicio Nacional de Excavaciones*»

clandestinos y de los movimientos de tierras en campos de cultivo, nuevas urbanizaciones etc., creo necesarias las especialidades, aunque no todos los arqueólogos deben ser especialistas.⁷⁵

Com es pot veure de la resposta, Marià Ribas intenta en el seu escrit justificar l'existència i la utilitat de l'arqueòleg aficionat. Ara bé, en un to que, pel que sembla, no reflecteix que es donés per al·ludit que ell també fos considerat com un aficionat.

1.1.7. El teòric tèxtil i professor de l'Escola Industrial d'Arts i Oficis de Sabadell,⁷⁶ Lluís Mas Gomis (Enrich 2017: 1302-1312), va contestar Ripoll amb un concís *Saluda* com a Director del Museu de la Ciutat de Sabadell, on deplorava la curtesa de mires de l'autor de l'article. Entenia que pretenia comentar un assumpte molt profund, des d'unes idees insignificants i sense adonar-se que els amateurs havien estat i sempre seran necessaris per l'eficàcia de la pràctica de l'arqueologia:

Es una lástima que sus ideas sean tan insignificantes comparadas con el problema que pretenden comentar. Ojalá los arqueólogos aficionados tuvieran un mayor conocimiento de la Arqueología, pero sería deseable que los Arqueólogos profesionales imbuidos todos del mismo afán, dedicaran parte de su tiempo a la formación de buenos amateurs, que, de otra parte, según opinión muy particular y discrepando totalmente del articulista, han de existir en todo tiempo.

Opinamos a pesar del Sr. Dalmau, que los "amateurs" han prestado siempre una valiosa colaboración a las tareas arqueológicas.⁷⁷

⁷⁵Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura 1. Any 1945-1971. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «*Servicio Nacional de Excavaciones*»

⁷⁶http://coneix.sabadell.cat/index.php?option=com_content&view=article&id=17688&Itemid=122

Consultat el 08/10/2018

⁷⁷ Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura 1. Any 1945-1971. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «*Servicio Nacional de Excavaciones*»

1.1.8. Un altre dels anomenats aficionats que va ser especialment contundent amb l'article fou l'estudiós de Terrassa, Ramir Masdeu (Ferran 1993, 16). Si Ripoll volia l'opinió dels anomenats aficionats, Masdeu li dóna la seva i sense complexes. Tenia l'honor de considerar-se com un aficionat dels seriosos, és a dir, dels nefastos, però manifestar, que ell i els seus companys, tenen els suficients coneixements per saber distingir les restes d'un campament de gitanos, del femer d'un campament del *Frente de Juventudes*. Masdeu, considera en la seva resposta, que Dalmau era algú que havia de ser un acomplexat, envejós i incapaç. Manifestà també que l'arqueologia la feien aquests aficionats seriosos sense la concurrència dels *profesionales o titulares*, pel fet que d'aquests no n'hi havia, encara que sempre hauria estat benvinguda la seva direcció i el seu ajut. Opinà que el què més devia molestar, és que en comptes de cobrar i tenir un al·licient crematístic, als aficionats seriosos les intervencions arqueològiques els costaven diners i donaven els resultats als museus i entitats sense voler res per cap col·lecció particular:

De las tres clases de aficionados a la arqueología que dice el Sr. Dalmau, existen en España, yo, al igual que la totalidad de los Colaboradores, tenemos el alto honor de pertenecer a la categoría de los aficionados serios, es decir, de los que él considera como los más nefastos.

Siempre hemos sido conscientes de la limitación de nuestros conocimientos y experiencia, pero tenemos la indispensable, para saber distinguir la importancia que pueda tener un muro de adobes, y no nos deslumbran la consecución de unos cacharros rotos, procedan de una tribu de gitanos o del estercolero de un campamento del frente de juventudes.

Estamos convencidos, que uno de los motivos que ha impulsado al Sr. Dalmau, a la redacción del desgraciado artículo que ahora comentamos, es un evidente complejo de envidia e incapacidad, pues, según el mismo confiesa, los aficionados serios son muy capaces de localizar un buen yacimiento arqueológico, éxito que por lo visto el nunca logró obtener.

Los aficionados serios, estamos encuadrados en organizaciones igualmente serias, y mantenemos continuo contacto, y somos además fieles colaboradores de los organismos oficiales competentes, y nunca nos ha molestado y si todo el contrario, no poder contar con la dirección y ayuda de los especialistas profesionales o titulares. Si nos vemos obligados las más de las veces, a actuar independientemente, -y siempre debidamente autorizados-, no es por culpa

nuestra, sino por la mencionada escasez de titulares, que hace imposible poder atender nuestros deseos. O sea, que ocurre, muy al contrario, de lo que dicho Sr. con tanta ligereza afirma.

¿Qué decir de la Operación rescate? Aquí sí, que el Sr. Dalmau tendría ocasiones para lucirse y con justicia y razón.

Una de las razones que más deben molestar al autor del articulillo, pues bien se trasluce en su escrito, es que el aficionado serio es capaz de trabajar denodadamente sin el aliciente de ninguna remuneración crematística, y llega a tanto, nuestra nefasta afición, que las más de las veces, -que es casi siempre-, sufragamos los gastos del estudio arqueológico, así como la compra de material necesario, sacando el importe de nuestro particular bolsillo, y además la locura es tan perniciosa, que cedemos gustosamente todo el material hallado, así como los conocimientos adquiridos, a los museos y entidades más idóneas, sin reservarnos el más mínimo trocito de tiesto para formar nuestra colección particular.⁷⁸

Masdeu explica a Ripoll a qui considera ell com un aficionat quan li escriu que hi ha tres classes d'aficionats. Dona la volta al què es diu a l'article de Dalmau que comença dient que "En España hay tres clases de arqueólogos: los profesionales, los excursionistas y los aficionados serios", i Masdeu amb la resposta, escriu a Ripoll dient que "De las tres clases de aficionados a la arqueología que dice el Sr. Dalmau, existen en España, yo...". És a dir, sembla que el què Masdeu dóna a entendre a Ripoll (llevat de què l'expressió sigui un error), és que tots els arqueòlegs són aficionats: els aficionats professionals, els aficionats excursionistes i els aficionats seriosos.

1.1.9. En Joan Bellmunt i Poblet, de Vilanova i la Geltrú, des de la Secció Arqueològica del Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer (Cebrià; Miret 1993, 160-175) contesta a Ripoll amb una concisa nota manuscrita on li esmenta que troba l'article desafortunat, tant en la forma com en la parcialitat emprada:

⁷⁸Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura 1. Any 1945-1971. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «*Servicio Nacional de Excavaciones*»

Distinguido Sr.: En mi poder su atento Saluda, en el que acompaña fotocopia del escrito de aparecido en “Solidaridad Nacional”, para mi conocimiento y con el deseo de conocer mi opinión sobre el mismo.

Una vez leído, debo manifestarle que lo considero muy lamentable y muy desafortunado en la forma en que está escrito y además con mucha parcialidad.

Considero que esto es todo. ⁷⁹

És tot el què li podia contestar Bellmunt a Ripoll, ja que ell mateix, sense els seus col·laboradors de l'Agrupació Excursionista Talaia de Vilanova i la Geltrú, poc treball arqueològic de camp hauria pogut fer (Cebrià y Miret 1993, 165).

1.2 Els arqueòlegs professionals que van contestar a Ripoll

Dels que varen contestar Ripoll, dos eren dels que, dintre dels cànons es poden considerar com a professionals: Josep de Calassanç Serra Ràfols i Eduard Junyent i Subirà.⁸⁰ Les delegacions en aquelles dates ja s'havien eliminat. Tanmateix, Ripoll havia de continuar “controlant” la pràctica de l'arqueologia. Era ell qui gaudia de la màxima representació de la *Dirección General de Bellas Artes* a Barcelona en qualitat de *Director del Museo Arqueológico de Barcelona*, i, de fet, també a tot Catalunya com a membre de la *Sección de Museos de la Junta Facultativa de Archivos, Bibliotecas y Museos*. Es desconeix, si Ripoll el *Saluda* -demanant l'opinió- el feu extensiu a membres de les altres províncies de Catalunya, tot i que ni tan sols es té constància que ho fes a tots els de la província de Barcelona.

1.2.1. El primer professional del que s'analitza la seva resposta a Ripoll és Josep de Calassanç Serra Ràfols, del qual ajuda a situar-ne la persona allò que n'explica Eva Serra i Puig:

⁷⁹Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura 1. Any 1945-1971. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «*Servicio Nacional de Excavaciones*»

⁸⁰A Junyent el podem considerar professional per la seva preparació acadèmica d'arqueòleg de l'«*Istituto Potificio di Archeologia Cristiana*» de Roma (Ripoll 1979, 402), tot i què, per la seva condició de clergue feia alhora dues feines: la de capellà i la d'arqueòleg, per tant, tal i com s'han anat considerant als professionals, estrictament tampoc ho seria.

Serra (*Ràfols*) va crear, des de la seva condició de director de les excavacions de la *Comisaría Provincial*, una important xarxa d'estudiosos de l'arqueologia local catalana, formada per sectors molt diversos. Eren persones actives, lligades al territori per patriotisme, no sempre amb formació acadèmica, ja que per raons socioeconòmiques la universitat no havia estat a l'abast de molts d'ells, però tots ells eren els únics capaços d'informar i de garantir la integritat de les troballes locals, pel seu caràcter de col·laboradors entusiastes i eficaços⁸¹. Des de Madrid, per mitjà de Serra, Santa Olalla els proporcionava un carnet oficial de col·laboradors. L'anàlisi d'aquesta xarxa, que entre ella es comunicava per escrit sempre en català, permet observar que es tracta d'una xarxa de caràcter catalanista resistent de la república (Serra 2013, 35).

Continua Eva Serra afirmant que:

Quan el 15 de gener de 1959 els socis de *Current Anthropology*, per invitació de Sol Tax, editor de la Universitat de Chicago, li plantegen a Serra la necessitat de disposar de la llista de col·laboradors, Serra contesta: *Surge naturalmente el caso de los aficionados, los buenos aficionados, que resultan ser la base de la investigación o de los investigadores relacionados con nuestras disciplinas, sin estar totalmente centradas en ellas, cosa frecuente en un país de escasa densidad cultural como el nuestro en que todos hacemos un poco de todo* (Serra 2013, 36).

Pel què escriu Eva Serra, sembla que Serra *Ràfols* no estava en contra ni de la xarxa dels anomenats aficionats de Barcelona de la *Comisaría Provincial de Excavaciones Arqueológicas* de Barcelona, ni de la tasca de la mateixa comissaria que es portava a terme des de la seva participació. És més, Serra *Ràfols*, seguint l'estil dissenyat per Bosch Gimpera, va aprofitar la xarxa que ell mateix havia elaborat com a tècnic d'excavacions de l'Institut d'Estudis Catalans durant la República on hi havia gent de tota condició, des de directors de museus locals fins a pagesos i lampistes passant per advocats i d'altres

⁸¹ El subratllat és meu.

sectors, amb estudis acadèmics o no.⁸² Dins d'aquesta xarxa, segons Serra Ràfols, Santa-Olalla, amb la seva *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*, permetia desenvolupar una bona feina i una bona col·laboració a la província de Barcelona entre els anomenats professionals i els aficionats. Segons Serra Ràfols, era a Almagro a qui li molestava la comissaria. Sobre aquesta qüestió Eva Serra esmenta:

“Almagro, aparentment en nom de la ciència, però en realitat en nom del poder, posava tots els obstacles que podia a l'activitat de la *Comisaría Provincial*. Almagro usava la Inspecció General de Museus de Madrid i el Ministerio de Educación Nacional de Joaquín Ruiz-Giménez per interferir des de la Diputació de Barcelona la tasca de la *Comisaría Provincial*” (Serra 2013, 37).

Quan amb el decret del 2 de desembre de 1955 es va crear el *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* i va desaparèixer la *Comisaría General de*

⁸² Eva Serra dóna una relació on es pot veure que eren una gran quantitat de persones les persones col·laboradors de la Comisaría Provincial de Barcelona amb carnet o pendents de carnet: Albert Ferrer Soler, de Vilanova i la Geltrú; Rafael Subirana Ollé, d'Esparraguera; Lluís Mas, de Sabadell; Pons Guri, d'Arenys de Mar; Lluís Galera, del Masnou; Jaume Ventura, de Vilassar de Dalt; Salvador Cardús, de Terrassa; Vicent Renom, de Sabadell; Joan Bellmunt, de Vilanova i la Geltrú; Antoni Massanell, de Vilafranca del Penedès; Pau Gorina Gabarró, de Terrassa; Salvador Vilaseca, de Reus; Josep Estrada, de Granollers; Marià Ribas, de Mataró; Antoni Guilleumes, que informa sobre Martorelles, Alella, Montornès i la Llacuna; Francesc Camprubí Alemany, de Centelles; Antoni Borrás Quadras, d'Igualada; Joan Mercader i Riba, d'Igualada; Antoni Jonch, de Granollers; Lluís Brull Cedó, de Tivissa; Jaume Lladó i Font, de Mataró; Eduard Junyent, de Vic; Janés Novellas, de Torelló; Joan Freixas Sala, de Santa Maria del Camí; E. Llorach, de Llinars del Vallès; Lluís Alfonso Andreu, de Montblanc; J. Marxavach Flaquer, de Calella; Antoni M. Espona, de Montserrat; J. Voltà, de Gràcia; Joan Surroca i Arissa, de Moià; doctor Cantarell, de Montmaló; J. M. Piñol Aguadé, de Mataró; Miquel Crusafont, de Sabadell; Joan Casas i Ricard Mullarat, de Santa Coloma de Queralt; Vicent Ros, de Martorell; Isidre Clopas, de Martorell; J. M. Cuyàs, de Badalona; R. Gaya Massot, de Cornellà; Santiago Padrós, de Terrassa; Francesc Baltà Talló, de Terrassa; Frederic Sagués, de Terrassa; J. Llavina Cot, de Mataró; Lluís Cornet Arboix, de Vic; Emili Martínez, de Lloret de Mar; E. Martínez Passapera, de Lloret de Mar; Leodegari Sala Sala, de Caldes de Montbuí; A. Matas, d'Olesa de Montserrat; Salvador Serret, del Bages; J. Cusi, del Masnou; Joan Vilaseca, de Santa Coloma de Gramenet; Jaume Fàbregas, prevere de Tiana; Lluís Guardiola, de Vilassar de Mar; Enric Modorell, de Molins de Rei; Pere Giró, de Vilafranca; Jaume Clavell, d'Argentona; Sebastià Oller, de Moià; Manuel Bassa, de Barcelona, entre d'altres. També trobem connexions amb sectors de fora de la província de Barcelona com Eufemià Fort i Cogul, de Tarragona; Joan Bergós, de Lleida; Bartomeu Ensenyat, de Sóller; Gabriel Fuster Forteza, de Manacor; Mascaró Pasarius, de Mallorca; Pere Ponsich, de Perpinyà; A. de Pous, de Millars; Josep Vilardell, de la Mola del Forcall; Manuel Ferrer, de Lleida; Camil Visedo, d'Alcoi; Josep Clapés, de Tarragona. La llista pertany a un primer cop d'ull i, segurament, caldria ordenar-la, revisar-la i millorar-la. Es pot consultar «Assaig sobre l'història de la investigació arqueològica a Catalunya» a *Agrupació de Diplomats d'Arqueologia Hispànica per la Universitat de Barcelona, XXè aniversari, 1974-1994*, 23-59. (Serra 2013: 35-36).

Excavaciones Arqueológicas, Serra Ràfols ho va explicar a Bosch Gimpera. Eva Serra exposa aquesta explicació de la forma següent:

El 10 de gener de 1956 Serra ho explica a Bosch. Diu que fa uns dies ha tingut lloc «allò que en dèiem ‘un hundimiento’. El ministre [de Educación Nacional] va anar a passar l’estiu a la Costa Brava i això determinà a Almagro a fer veure que excavava Empúrias.⁸³ El resultat ha estat la dissolució de la Comisaría de Santa Olalla i la seva substitució per una inspecció general formada per una mena de “junta de catedráticos de la asignatura” de les Universitats. Si l’inspector és Santa Olalla i l’assignatura en Pericot, encara se salvarà alguna cosa. Si és l’Almagro, tot s’haurà acabat».⁸⁴ Santa Olalla continuà com a inspector general del nou organisme però amb menys poder i Serra era confirmat com a delegat (Serra 2013, 37).

Sembla que queda clar que Serra Ràfols no estava gens en contra de Santa-Olalla ni de l’existència de la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*, així com, tampoc dels anomenats aficionats. Estava d’acord amb la política arqueològica de Santa-Olalla, perquè permetia desenvolupar - almenys a Barcelona i des de la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*- la metodologia de Bosch Gimpera amb l’Escola de Barcelona, i perquè també veia bé i necessària la concurrència dels aficionats en l’activitat arqueològica d’arreu. La resposta que Serra Ràfols dona a Ripoll de l’article de Dalmau no va més enllà de l’exposició que per entomar aquesta situació, ja hi havien respost les intencions que al seu dia varen motivar bona part del què feia l’Associació Catalana d’Antropologia, Etnologia i Prehistòria,⁸⁵ i, que en l’actualitat, ja estava fent el mateix Ripoll des de la Comissaria de Barcelona, així com en determinats ambients universitaris. Li diu a Ripoll que:

⁸³El subratllat és meu.

⁸⁴El subratllat és meu.

⁸⁵ Associació fundada el 13 de desembre de 1922 a la Universitat de Barcelona per iniciativa de Pere Bosch Gimpera, Telesforo de Aranzadi, Tomàs Carreras i Artau i, Josep Ma. Batista i Roca a semblança de les organitzacions de les institucions homòlogues alemanyes d’aquell temps. On s’hi organitzaven sessions científiques de lectura, comentari i discussió pública dels treballs científics que posteriorment es publicaven al Butlletí. Es considera que es va dissoldre l’any 1926 per dificultats amb la dictadura de Primo de Rivera (Díaz-Andreu, Mora, Cortadella, 2009, 102).

En els temps “antics”, la fundació de l’Associació Catalana d’Antropologia, Etnologia i Prehistòria, no tenia altra finalitat que disciplinar, per dir-ho així, als modestos estudiosos, l’entusiasme dels quals els porta sovint a fer accions desencertades. Més tard les reunions de la Comissaria de Barcelona no tenien altre objecte, i en els temps moderns els cursos organitzats per vos, i que han tingut lloc en tants ambients excursionistes, i ara les reunions al Museu d’Arqueologia, cerquen el mateix, i em sembla que ho aconsegueixen dintre del possible. En altres ambients, a la Universitat per exemple, hom segueix una política semblant. Una política netament “repressiva”, com la que, en alguna ocasió havia propugnat, i no sé si aplicat, un estimat company nostre, demanant la col·laboració de la Guardia Civil per impedir treballs, no judico sigui la més encertada, ja que impulsa a l’ocultació, encara més hermètica, dels treballs clandestins. I no és pas possible una vigilància efectiva⁸⁶ de tot el territori.⁸⁷

També li va fer notar a Ripoll, la conveniència de tenir els aficionats a favor, tant pel què aportaven des del control del territori com pels museus locals, qüestió de difícil tractament. Per Serra Ràfols, en els museus locals és on es podien exposar aquelles restes arqueològiques, que si no existissin aquests museus, quedarien en caixes de magatzems perquè no disposaven de lloc al Museu General.

Per altra banda cal tenir present que en la enorme quantitat de treballs de remoció de terreny que tenen lloc contínuament per tot arreu, únicament la gent, els aficionats,⁸⁸ “que viuen sobre la terra”, es poden donar compte, i encara molt deficientment i de segur en un tant per cent petit de cassos, de les troballes i destruccions que determinen aquells grans o petits treballs extraarqueològics. Tot això es complica amb el problema tan difícil dels que anomenem “Museus Locals”. Per una banda l’esperit localista, l’amor al propi poble, és el que mou a molta gent, que d’altra manera res no faria. Per altre certes troballes, uns troços de teula o terrissa, que en el Museu General no tenen altre lloc (n’hi l’han de

⁸⁶El subratllat està en l’escrit.

⁸⁷ Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura 1. Any 1945-1971. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «*Servicio Nacional de Excavaciones*»

⁸⁸El subratllat està en l’escrit.

tenir) que un caixó amb referència a una fitxa, en el lloc d'origen poden ocupar un lloc més prestigiós...⁸⁹

1.2.2. L'altre que es pot considerar professional i que va contestar a Ripoll fou Mn. Eduard Junyent. De fet, podríem dir que Junyent no solament estava de tornada pel que fa a aquesta polèmica, sinó que feia 50 anys que la tenia perfectament coneguda, assumida i integrada a la seva manera de fer arqueologia. Junyent havia estat un dels membres de la Colla de Gurb (agrupació de joves vigatans) que l'any 1919 varen iniciar les seves actuacions arqueològiques des de l'excursionisme (Gudiol 1979, 369):

des del 1919 fins al 1923, van funcionar com un veritable equip de recerca dedicat a la descoberta de nous assentaments a la comarca i amb posterior vinculació amb la Unió Excursionista de Vic. Fins i tot, ens fan veure Ollich i Rocafiguera que: l'interès per donar rellevància científica a l'arqueologia portada a terme per aquest grup es veu ben palesa amb els nombrosos contactes amb la Secció d'Arqueologia de l'Institut d'Estudis Catalans i de la Universitat de Barcelona, que dirigides per Bosch i Gimpera estructuraven la prehistòria catalana. Moltes de les descobertes d'aquest temps es troben publicades a l'Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans (Ollich; Rocafiguera 2002, 37).

Les troballes es dipositaven al Museu Episcopal de Vic. Però és que a més, en Miquel S. Salarich Torrents (Salarich 1979, 398) ens informa que el 29 de març de 1952, Junyent i el notari Honori Garcia van redactar els estatuts del Patronat d'Estudis Ausonencs on ell mateix hi constava com a Director Degà de les Seccions, institució en la qual la pràctica de l'arqueologia va prendre un paper molt important. Ollich i Rocafiguera en el seu treball fan una pregunta molt adient i la resposta que en donen pot ser aplicable a moltes altres comarques catalanes:

Per què, doncs, aquest paper tan decisiu del Patronat per a l'arqueologia osonenca? Durant l'època franquista, les universitats van ser entitats totalment tancades a les grans ciutats, i la recerca i la difusió dels coneixements eren patrimoni exclusiu dels membres que formaven aquesta petita comunitat

⁸⁹ Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura 1. Any 1945-1971. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «*Servicio Nacional de Excavaciones*»

acadèmica. En tot aquest període no hi va haver, des de la Universitat, cap equip de recerca que prengués interès per la comarca d'Osona i, per tant, en la majoria de treballs de l'època no hi figuren dades referents als jaciments de la comarca (Ollich; Rocafiguera 2002, 37-39).

Junyent havia estat un arqueòleg de l'“*Istituto Potificio di Archeologia Cristiana*” de Roma (Ripoll 1979, 402) i fou qui havia deixat la instal·lació de les riquíssimes col·leccions del Museu Episcopal de Vic molt bé (Gros 1979, 390). Junyent contestà a Ripoll que:

Muy distinguido amigo:

Agradezco la copia del artículo de J. Dalmau que desconocía sobre La arqueología y los arqueólogos.

La denuncia de los arqueólogos -aficionados- serios, como los llama, en contraste con nuestra época de especialidades no es más que la constatación de un estado de hecho que, en realidad, es también difícil de disciplinar. En ello va la presunción propia y el orgullo de la localidad que, creo deben tenerse en cuenta para no malograr las posibles aportaciones que dichos aficionados pueden suministrar a los especialistas, más que más conociendo ellos el terreno y distribuyéndose en amplias zonas en las que no puede estar siempre el especialista. Con la creación de las Delegaciones de S.N.E.A.⁹⁰ se ha dado un gran paso en este sentido permitiendo encauzar el interés de muchos aficionados y la formación de equipos locales que desinteresadamente y con entusiasmo colaboran en contacto con los especialistas.

La denuncia debe referirse más bien a los arqueólogos improvisados que van por su cuenta y obran clandestinamente a veces con fines lucrativos; a los que toman la cosa como un deporte, especialmente en agrupaciones de jóvenes, excursionistas, boy-scouts, etc., como un juego más en sus salidas al campo y en una diversión que acaba destruyendo lo que tocan: a algunos maestros que con pretexto de la misión rescate obran por su cuenta con los niños de la escuela sin saber lo que tienen entre manos.⁹¹

⁹⁰ *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*

⁹¹ Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura 1. Any 1945-1971. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «*Servicio Nacional de Excavaciones*»

Es pot valorar la contesta de Junyent com:

a) allò que Dalmau denúncia dels arqueòlegs aficionats seriosos en contrast amb l'època quan s'havien creat especialitats, era difícil d'entomar.

b) que s'ha de tenir en compte la presumpció pròpia i l'orgull de la localitat si no es volen fer malbé les aportacions dels aficionats als especialistes, ja que els aficionats són els qui tenen el coneixement del territori que els especialistes no podran tenir en àmplies zones.

c) que les delegacions del *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* havien estat un gran pas que havia permès encarrilar als aficionats formant equips locals que desinteressadament i amb entusiasme col·laboraven amb els especialistes.

d) finalment, que allò que s'havia de denunciar era als qui ho feien de forma descontrolada i també alguns mestres que amb el pretext d'operació rescat fan servir la canalla sense saber què es porten entre mans.

Podem concloure que de moment aquesta qüestió dels aficionats fins que no estigui estudiada i amb el degut aprofundiment per ella mateixa, es pot prendre sota les valoracions dels qui la van viure i que en donen testimoniatge. Serveixi únicament d'un exemple el què en va dir Josep Barberà i Farràs en el XIII Col·loqui d'Arqueologia de Puigcerdà celebrat l'any 2003 (en homenatge seu):

El perquè de tot plegat

En resum, hi hagué un sol grup o una espècie d'aficionats, que van continuar del nucli bàsic d'abans del 1931, que va moure's al voltant del MAB⁹² i de la Universitat i que es va anar decandint per si mateix, perquè per una banda hi hagueren unes generacions de professionals cada vegada més nombroses, sobretot després de l'espai de temps d'uns vint anys que separa els Maluquer, Palol, Tarradell, Balil i Arribas, dels seus successors, i també perquè hi hagué una

⁹² Museu Arqueològic de Barcelona

reacció contrària dels neòfits universitaris cap els vells aficionats,⁹³ cosa que va causar recels i enfrontaments superflus i, sobretot, la disminució de vigilants locals voluntaris, cosa que va incrementar la quantitat de furtus que ara alimentarien el mercat dels antiquaris. Els aficionats que havien servit com a mà d'obra, des de manobres fins a arquitectes, d'agents d'informació i vigilants, ara eren negligits per la seva manca de coneixements teòrics o, senzillament per haver estat titllats de partidaris d'un o altre bàndol. No amaguem que, a la vegada, en el camp de la societat civil, s'afeblia l'associacionisme participatiu en tots els aspectes.

La lectura de tots els papers i publicacions que he pogut consultar sobre el tema de la ponència, m'ha fet adonar que els *dilletanti*, estudiosos, erudits i finalment aficionats, hem estat una espècie que ha evolucionat segons la seva funció en arqueologia, començant per ser base a la naixença, suport i col·laboradors quan s'anava cap a la maduresa, un suport vergonyant però imprescindible en el llarg període de frustració i finalment, vulgars comparses, arma entre bàndols que es disputaven una herència intel·lectual que avui només és un record.⁹⁴

Si anem al fons, ens adonarem que totes les baralles i intrigues parteixen de la desaparició de l'organigrama dreçat per Bosch Gimpera, el d'un centre d'investigació fonamentat en un conjunt format per: un seminari universitari, un servei d'excavacions, una biblioteca i un museu concebut com una eina de difusió. Com he dit, fins el mateix Maluquer reconeix que Almagro havia mantingut aquesta estructura (Universidad 1972). La discussió per la propietat de la biblioteca va esdevenint secundària amb el pas del temps, mentre que la ingerència de la *Dirección General de Bellas Artes*, des de l'any 1962⁹⁵ podria explicar moltes coses, però aquest és un tema que se'n va més enllà del de les jornades.

Mentrestant i a conseqüència d'aquelles batusses alienes, els aficionats hem perdut l'oportunitat d'anar evolucionant cap al que és normal en molts països europeus com el *British Heritage* (o sigui, una associació de persones interessades en el seu passat i el patrimoni històric que li ha pervingut i que actua cívicament en conseqüència) i, el que encara és més important, la baralla per

⁹³El subratllat és meu.

⁹⁴El subratllat és meu.

⁹⁵El subratllat és meu.

Època en la què Gratiniano Nieto fou nomenat *Director General de Bellas Artes e Inspector General de Excavaciones Arqueológicas*. Boletín Oficial del Estado núm. 310, de 28/12/1961, 18278.

aconseguir aquella herència, n'ha destruït l'estructura i ha anquilosat i ha fet inoperants algun dels components del conjunt, hi ha alguna branca de l'arbre que s'ha assecat o potser fins i tot podrit.

No és la primera vegada que dic que sóc un dels últims d'aquesta espècie en vies d'extinció que va ser la dels aficionats a l'arqueologia, i és per això, coneixent el desenvolupament i havent-ne viscut i patit una gran part, que m'atreveixo fer el meu diagnòstic de la malaltia; però pel mateix motiu, ignorant les possibilitats de la farmacopea recent, no puc aconsellar la teràpia necessària, que correspon a les noves generacions determinar i que espero que puguin aplicar aviat i amb èxit (Barberà 2002; 108-109).

Com exposa Barberà en les conclusions de la seva ponència, el tema de la ingerència de la *Dirección General de Bellas Artes* anava més enllà del de les jornades del XIII Col·loqui d'Arqueologia de Puigcerdà, però no d'aquesta tesi. El desembre de 1961 Santa-Olalla havia deixat el càrrec de *Inspector General Jefe del Servicio de Excavaciones Arqueológicas* i s'havia nomenat per a aquest càrrec a Gratiniano Nieto. Per Barberà, és des de llavors que hi va haver una forta ingerència de la *Dirección General de Bellas Artes* i, per tant, la centralització de l'activitat arqueològica des d'aquesta institució del *Ministerio de Educación Nacional*. Per tant, tal com testimonia Barberà, és des de llavors, sota la direcció i inspecció de Gratiniano Nieto que noten la ingerència de la *Dirección General de Bellas Artes*, no quan Santa-Olalla dirigia la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* o era el *Inspector General Jefe del Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*, com acostuma a considerar la bibliografia (Díaz-Andreu i Ramírez 2001, 328-331. Gracia 2009, 245-265. Vera 2009. Hernando, Tejerizo 2011, 56).

En la postguerra civil, a Catalunya es va fer tot el possible per desmuntar tant l'Institut d'Estudis Catalans com la política arqueològica que s'havia portat a terme fins llavors amb i des de l'anomenada Escola d'Arqueologia de Barcelona. Sobre aquesta escola, entesa com un conjunt d'arqueòlegs que seguien unes directrius ideològiques comunes, hi ha almenys dues maneres d'interpretar-la: una seria la interpretació que proposa el professor Gracia qui veu la formació de l'escola de Barcelona com quelcom que s'explica des de la trajectòria acadèmica de Bosch Gimpera a la Universitat de Barcelona, primer, i a la

Universitat Autònoma de Barcelona després, i que seria el fruit d'arqueòlegs professionals que es servien també dels aficionats (Gracia 2002, 31-77); l'altra manera de veure-la, és considerant que aquesta escola es va formar pel i des del desenvolupament del Servei d'Excavacions Arqueològiques de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans. Aquest servei es pot entendre que es va crear volgudament de manera multidisciplinària vers la consecució dels mateixos objectius i inicialment al marge de la Universitat de Barcelona, pel fet de què, per aconseguir una universitat catalana ja es van iniciar el 16 d'octubre de 1903 els Estudis Universitaris Catalans, en els quals Bosch Gimpera, l'any 1915, va començar a fer classe de Prehistòria de Catalunya dins la càtedra de Prehistòria i primitives colonitzacions (Gracia 2002, 33). Tanmateix, en el mateix any 1915 es va crear el Servei d'Excavacions Arqueològiques (Guitart 2002, 95), Agustí Duran i Sanpere ho explica així:

Enmig d'aquest panorama aparegué l'home providencial, Bosch Gimpera: jove, tot just després del seu decantament hel·lenístic, coneixedor dels més moderns estudis i mètodes europeus d'arqueologia prehistòrica, i d'una gran capacitat de treball. Nosaltres, els aficionats,⁹⁶ Josep Colomines, Francesc Martorell, Matias Pallarés i jo mateix, n'acceptàrem tot seguit la direcció absoluta. Aleshores començàrem a familiaritzar-nos amb les obres bàsiques que havien aconseguit l'establiment d'una classificació estilística i d'una cronologia relativa de les successives cultures prehistòriques. Els manuals de Josep Dechelette foren els nostres llibres de capçalera; aprenguérem a manejar les obres de Montelius, Poltier (Poitier?), Mortillet, Sandars i coneguèrem els treballs realitzats més enllà de l'Ebre per Cabré, Marqués de Cerralbo, Mélida, Bonsor, Pérez de Barradas i Hernández Pacheco (Duran i Sanpere 1961, 51).⁹⁷

Es pot entendre que el Servei d'Excavacions Arqueològiques, adscrit a l'Institut d'Estudis Catalans per mitjà de la Secció Històrico-Arqueològica, és la interpretació més versemblant per explicar la consecució de l'Escola d'Arqueologia de Barcelona. Bosch Gimpera, l'any següent a la seva fundació

⁹⁶El subratllat és meu.

Vegis que Duran i Sanpere el concepte "aficionats" l'inclou per tots, els que tenien carrera de Filosofia i Lletres (Martorell i ell mateix) i els de sense carrera de Filosofia i Lletres (Colomines i Maties Pallarés)

⁹⁷ Citat també per Gracia (2002, 55)

(1916), fou nomenat catedràtic de la Universitat de Barcelona, però com diu Guitart en el sí de la universitat hi va crear el Seminari de Prehistòria, el qual el va fer voltar a l'entorn del Servei d'Excavacions Arqueològiques, formant així una generació de joves arqueòlegs que van ser l'estructura del desenvolupament de l'arqueologia catalana (Guitart 2002, 94). Ara bé, encara que la direcció la tingués el llavors catedràtic de la Universitat de Barcelona Pere Bosch Gimpera i que també en formessin part joves universitaris, es pot entendre que Bosch Gimpera pretenia la concurrència dels estudiosos de l'arqueologia de tot Catalunya, els quals, des de les seves disciplines ajudaven a conformar una bona part de la feina arqueològica i es pot considerar que fins i tot la metodologia arqueològica a emprar. El novembre de 1935 es va inaugurar el Museu d'Arqueologia on s'hi instal·là també una biblioteca arqueològica, els membres del Seminari de Prehistòria de la Universitat, els membres de l'Associació Catalana d'Antropologia, Etnologia i Prehistòria, i el Servei d'Arqueologia amb els seus tallers i comptant també amb la xarxa territorial dels considerats aficionats, culminant així, la política arqueològica que de forma modesta però ambiciosa el 1907 iniciaren Prat de la Riba i Puig i Cadafalch (Guitart 2002, 98). Vegis la composició que tenia el servei des de l'IEC abans que la política arqueològica a Catalunya passés a la Generalitat republicana:

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS		
Secció Històrico Arqueològica		
Servei d'Excavacions Arqueològiques		
NOM	CÀRREC	PROVINENÇA
Pere Bosch Gimpera	Director	Filosofia i Lletres
Josep Colomines	Col·laborador	Geologia
Agustí Duran i Sanpere	Col·laborador	Filosofia i Lletres, Dret
Maties Pallarès i Gil ⁹⁸	Col·laborador	Sastre i autodidacte
Lluís Pericot	Col·laborador	Filosofia i Lletres
Josep de C. Serra Ràfols	Col·laborador	Filosofia i Lletres
Albert del Castillo	Col·laborador	Filosofia i Lletres
Domènec Palet i Barba ⁹⁹	Col·laborador a Terrassa	Dret, polític i empresari Centre Excursionista de Terrassa
Barata	Col·laborador a Terrassa	Centre Excursionista de Terrassa

⁹⁸ http://www.encyclopedia-aragonesa.com/voz.asp?voz_id=9809

Consultat el 08/09/2018

⁹⁹ <https://irla.cat/publicacions/domenec-palet-i-barba-prohom-de-la-terrassa-republicana/>

Consultat el 08/09/2018

Vicenç Renom i Costa ¹⁰⁰	Col·laborador de Sabadell	Dret va exercir de jutge municipal, fiscal i procurador de la Cambra de la Propietat
Santiago Vidiella i Jassà ¹⁰¹	Col·laborador a Calceit	Dret
Julià Ejerique ¹⁰²	Col·laborador a Calceit	?
Sanç Capdevila i Felip ¹⁰³	Col·laborador a Sant Martí de Maldà	Prevere i autodidacta
Eduard Camps i Cava ¹⁰⁴	Col·laborador a Guissona	Medicina i autodidacta
Francesc Carbó i Moliné ¹⁰⁵	Col·laborador de Tarragona	Pintor Ateneu de Tarragona
Francesc Mestre i Noé ¹⁰⁶	Col·laborador de Tortosa	Escriptor i cronista Centre Excursionista de Catalunya <i>Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa</i> <i>Société Archéologique du Midi de la France...</i>
Fidel de Moragas i Rodes ¹⁰⁷	Col·laborador de Valls	Dret i historiador de l'art Associació Catalanista de Valls
Ignasi Melé i Farré ¹⁰⁸	Col·laborador de Tossa	Medicina Associació Excursionista d'Investigacions Científiques
Agustí Casas i Vinyas ¹⁰⁹	Col·laborador de Sant Feliu de Guíxols	Mecànica aplicada i surer Centre Excursionista de Catalunya

¹⁰⁰<https://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0054928.xml>

Consultat el 08/09/2018

¹⁰¹http://www.enciclopedia-aragonesa.com/voz.asp?voz_id=12826

Consultat el 08/09/2018

¹⁰²<https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000103%5C00000074.pdf>

Consultat el 08/09/2018

¹⁰³<https://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0014618.xml>

Consultat el 08/09/2018

¹⁰⁴<http://turismeguissona.blogspot.com/2014/11/exposicio-eduard-camps-i-cava-lempremta.html>

Consultat el 08/09/2018

¹⁰⁵https://books.google.es/books?id=EKWtKacljt0C&pg=PA66&lpg=PA66&dq=Francesc+Carb%C3%B3+i+Oliv%C3%A9&source=bl&ots=N89sgVUbbD&sig=P_E6LDxZapDoAutm2Jfn5CBhXfo&hl=ca&sa=X&ved=2ahUKEwjUvtP0z6vdAhUBtRoKHaUwA_kQ6AEwCHoECAYQAQ#v=onepage&q=Francesc%20Carb%C3%B3%20i%20Oliv%C3%A9&f=false

Consultat el 08/09/2018

¹⁰⁶<https://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0042206.xml>

Consultat el 08/09/2018

¹⁰⁷https://dhac.iec.cat/dhac_mp.asp?id_personal=831

Consultat el 08/09/2018

¹⁰⁸<https://www.raco.cat/index.php/QuadernsSelva/article/viewFile/267046/362085>

Consultat el 08/09/2018

¹⁰⁹<http://www.socsantfeliudeguixols.com/agusti-casas-vinyas>

Consultat el 08/09/2018

Josep Sabaté i Calderó ¹¹⁰	Col·laborador de Roses	Dret i polític
Vicenç Furió i Kobs ¹¹¹	Col·laborador a Palma	Pintor i professor de dibuix

Figura 2. Membres del Servei d'Excavacions Arqueològiques de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans abans de la Generalitat de la República. Confecció del redactor des de la informació de Guitart (2002, 94) en les Actes de les jornades d'historiografia celebrades a Mataró els dies 24 i 25 d'octubre de 2002.

Com es pot comprovar, la composició del què s'ha de considerar com el moment inicial, o la dels començaments, del Servei d'Excavacions Arqueològiques de la Secció Històrico-Arqueològica a que fa referència Guitart (2002, 94), responia sociològicament a 5 titulats en Filosofia i Lletres, 1 geòleg, 1 sastre, 3 titulats en Dret, 1 metge, 1 prevere, 1 pintor i 2 dels que en desconec l'ofici. Ara bé, des de tot el territori de Catalunya, els membres col·laboradors implicats es varen anar ampliant per la concurrència que anaven tenint les associacions excursionistes de tot Catalunya -sobre tot les de l'excursionisme científic- amb el desenvolupament del projecte arqueològic de Bosch Gimpera, pel fet de què, allò que s'havia fet des de l'Institut d'Estudis Catalans n'era el seu referent i autoritat científica. Com ens fa veure Guitart en la postguerra hi hagué una desfeta institucional i l'Institut d'Estudis Catalans amb totes les seves seccions i serveis, s'ha de considerar que passaren a la clandestinitat, però com que la maquinària arqueològica estava conclosa, la varen aprofitar (Guitart 2002, 93-102):

El nou maquinista va arribar a Barcelona amb l'exèrcit de Franco. Martín Almagro va ocupar, des del primer moment, el lloc de Bosch Gimpera a la càtedra de Prehistòria de la Universitat i al capdavant del Museu Arqueològic, assumint en un primer moment totes les funcions del Servei d'Excavacions i Arqueologia, les excavacions d'Empúries en primer lloc, però també, per exemple, el control des museus arqueològics locals i comarcals (Bell-lloc, Badalona). Cal dir que Almagro va saber aprofitar el poderós instrument que es va trobar, en benefici

¹¹⁰ http://www.rosespedia.cat/index.php/Josep_Sabat%C3%A9_Calder%C3%B3
Consultat el 08/09/2018

¹¹¹ <https://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0028516.xml>
Consultat el 08/09/2018

propi i del Règim, és veritat, però també, que va evitar que fos desmantellat i va produir algun fruit objectivament vàlid.

El número 1 de la revista *Empúries*, que des del 1939 va editar el Museu, recollia bàsicament treballs fets durant la situació anterior; això sí, degudament traduïts al castellà. A l'editorial d'aquest primer volum de la Revista es deixaven, però, les coses clares, almenys de cara a la galeria i de cara a les autoritats del nou règim: "Al servicio exclusivo del Nuevo Estado Nacional dirigido por el Caudillo, esta revista científica, aspira mostrar al mundo científico cómo en España se atiende de nuevo a la investigación y se desea colaborar en la alta cultura con celo y ambiciones. Sobre todo en esta Barcelona vigorosa y fuerte, nada ha de quebrarse ahora, sino la traición y la bastardía, cuyos recuerdos serán barridos para siempre con el trabajo recto y sana ambición de servir a la Patria, Una, Grande y Libre"

Aquestes paraules defineixen bastant bé la política arqueològica oficial d'aquells anys. D'aquesta postguerra, però, m'interessa especialment l'experiència de la *Comisaría Provincial de Excavaciones Arqueológicas* que va protagonitzar Serra Ràfols i que crec que va tenir una transcendència que no ha estat prou valorada (Guitart 2002, 99-100).

No solament s'hi pot estar d'acord amb què la transcendència que va tenir Serra Ràfols no ha estat prou valorada, sinó que també, com s'ha vist anteriorment, es podria dir que ha estat poc coneguda i sobretot poc reconeguda. S'ha de suposar que per això (almenys a Catalunya) s'ha anat classificant a les comissaries de Santa-Olalla com quelcom semblant a una espècie d'intrusisme professional dels comissaris d'excavacions respecte dels arqueòlegs acadèmics i, el fet de què els comissaris d'excavacions principalment no eren acadèmics, facilitava que es podessin categoritzar d'aficionats en front dels arqueòlegs professionals acadèmics. Segueix Guitart posant-ho de manifest dient que:

A Madrid, després de la guerra, la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*, va ser dirigida fins avançats els anys 50 per Julio Martínez Santa-Olalla. El seu pare havia estat alcalde-comissari de l'Ajuntament de Barcelona durant la dictadura, i ell havia estat aleshores deixeble de Bosch-Gimpera. Els primers mesos de la guerra, Martínez Santa-Olalla havia escrit des de Madrid a Bosch i a Carles Pi i Sunyer demanant-los ajuda perquè el seu pare era processat, ja que se sospitava que estava implicat en la revolta militar. Pi i Sunyer que aquells dies va anar a Madrid, visità al jutge i va obtenir la seva llibertat. Després

van saber que un germà de Martínez Santa-Olalla, que era falangista, va ser mort per un Comitè, i ell i el seu pare es van refugiar a l'ambaixada de França (Bosch Gimpera 1980, 193). En qualsevol cas, ell sempre es va declarar deixeble de Bosch i va reconèixer fins a la seva mort haver seguit la seva escola.

Això ens explica, segurament, per què Serra Ràfols va poder contactar amb ell i muntà, amb el seu suport, la *Comisaría Provincial de Barcelona*.

A partir de 1945 el baró d'Esponellà, Epifani de Fortuny, va assumir, a petició de Serra Ràfols,¹¹² el càrrec de Comissari Provincial i el seu aval va permetre que Serra s'encarregués de la secretaria i després de la Comissaria Local de Barcelona.

Des d'aquest organisme i amb el suport del *Comisario General*, Serra va intentar i en bona mesura va aconseguir fer reviure l'esperit de l'antic Servei d'Excavacions pel que fa al desenvolupament d'aquella xarxa de grups locals,¹¹³ que ara passaven a ser les "Comissaries Locals".

...//...

L'organització de la *Comisaria Provincial* funcionava, creixia i tenia noves adhesions. Al costat de la generació madura com Cuyàs, Marià Ribas, Pons Guri, Josep Estrada, Pere Giró, Jaume Ventura, Lluís Galera i tants altres, començà a florir una nova generació de joves com Josep Maria Padrós, que havia estat nomenat secretari de la *Comisaría Provincial*, o Jaume Lladó, a Mataró. Cal dir que durant tots aquests anys Serra Ràfols, que a partir de 1949 era ja membre numerari de l'IEC, mantenia correspondència fluida amb Bosch Gimpera i era un dels puntals de la represa de l'Institut, les activitats del qual s'havien iniciat privadament el 1942 amb la celebració del primer Ple de la postguerra a casa de Puig i Cadafalch, que acabava de retornar de l'exili (Balcells i Pujol 2002, 327).

Julio Martínez Santa-Olalla havia perdut suport dins del Ministeri,

...//...

La nova organització que es va impulsar des de Madrid donava ara el protagonisme, mitjançant les delegacions de zona, a les càtedres universitàries en detriment de l'arqueologia amateur, que estava a la base de l'organització de les

¹¹²El subratllat és meu.

¹¹³El subratllat és meu.

Comissaries. Potser els temps demanaven començar a `professionalitzar l'arqueologia. Però ben segur que la ruptura que provocà aquell episodi no calia, i hauria estat necessari evitar-la. I tampoc la nova situació va permetre, de moment, avançar gaire cap una arqueologia més professional i moderna. Serra Ràfols havia aconseguit perllongar fins al 1956 una part d'aquella vitalitat dels anys 30, però les pràctiques de la dictadura no van permetre cap solució de continuïtat. L'esforç i l'entusiasme de Serra havia posat en el desenvolupament de l'equip de col·laboradors de la Comissaria deixava, sens dubte un pòsit important, però, ara segur que sí, s'obria un altre capítol que ja no toca analitzar en aquesta ponència (Guitart 2002, 100-101).

Tanmateix però, com es pot comprovar de la composició d'arqueòlegs de la *Delegación de la Zona Universitaria de Barcelona* que s'analitzarà tot seguit, la implementació que es va fer a Catalunya des de la seva delegació de zona universitària va ser fent servir allò que s'havia legislat en la disposició transitòria primera del *Decreto de 2 de diciembre de 1955 por el que se reorganiza el Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* que permetia que els antics *comisarios* podessin ser ratificats com *delegados* malgrat no tenir la titulació universitària com demanava el decret per tenir aquesta condició. Això va donar una certa continuïtat a la tasca de mantenir les maneres que havia emprat Bosch Gimpera amb el Servei d'Excavacions Arqueològiques adscrit a l'Institut d'Estudis Catalans i també, simplement, perquè en arqueologia a Catalunya hi havia el personal que hi havia. Per tant, la zona universitària es va haver de nodrir d'aquest personal aficionat però extremadament útil per poder portar endavant principalment la tasca de l'arqueologia de camp.

2. Relacions entre institucions, professionals, aficionats o “erudits”.

Per fer entenedores aquestes relacions en la pràctica de l'arqueologia a Catalunya des del *Decreto de 2 de diciembre de 1955 por el que se reorganiza el Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* fins que el Departament de Cultura y Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya va dictar el Decret 155/1981 d'11 de juny que aprovava la normativa d'excavacions

arqueològiques de Catalunya,¹¹⁴ cal evidenciar les relacions institucionals que hi va haver entre els diferents actors implicats. Hi havia una institució estatal -que de fet era l'única legalment competent per donar permisos d'excavació, fora de la qual, tota intervenció arqueològica era il·legal. Aquesta era la *Dirección General de Bellas Artes*, que des del 1956 fins al final del 1968 principis de 1969 va actuar a Catalunya i Balears mitjançant el desplegament de la *Delegación de la Zona Universitaria de Barcelona*, i, des del 1969 fins el 1981, fent servir d'intermediàries a les *Delegaciones Provinciales de Educación y Ciencia* però mantenint la seva organització. Tanmateix, hi havia també, a Barcelona, dues institucions més que eren oficials perquè penjaven de dues administracions públiques. Ara bé, no eren competents en matèria arqueològica i depenien de l'anterior per poder emprendre qualsevol intervenció arqueològica: l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona i l'Institut d'Arqueologia i Prehistòria de la Universitat de Barcelona. Ambdues institucions varen intentar proclamar-se hereves i continuadores del desplegament que havia fet Bosch Gimpera i l'anomenada Escola d'Arqueologia de Barcelona. Tanmateix, alguns consideren que cap de les dues ho va aconseguir (Barberà 2002, 105-108). A les altres províncies catalanes també hi havia institucions que hem de considerar com a oficials però que les seves competències penjaven també de la *Dirección General de Bellas Artes*: a Girona, la seva diputació va crear l'any 1957 el *Servicio de Investigaciones Arqueológicas y el de Conservación de Monumentos* (Nolla 2002, 143), mentre que a Lleida, va néixer el 1942 el *Instituto de Estudios Ilerdenses* (González 2002, 182) i, a la Diputació de Tarragona, l'any 1951, la *Sección de Arqueología e Historia del Instituto de Estudios Tarraconenses Ramón Berenguer IV* (Massó 2002, 1957).

Deixant a banda la dispersió d'esforços que representava aquesta dualitat a Barcelona, així com els diferents organismes de les altres diputacions catalanes, qui manava la pràctica de l'arqueologia era la *Dirección General de Bellas Artes* per mitjà de la *Delegación de la Zona Universitaria de Barcelona*. Dins d'aquesta organització territorial de desenvolupament de la pràctica de l'arqueologia en l'àmbit estatal, amb un càrrec o altre, o bé dependent d'algun

¹¹⁴ Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya núm. 139, de 1 juliol 1981, pàgines 668-669.

d'ells, hi havia pràcticament la totalitat de les persones que practicaven l'arqueologia a Catalunya, fossin membres de l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona o de l'Institut d'Arqueologia i Prehistòria de la Universitat de Barcelona, del *Servicio de Investigaciones Arqueológicas* de la Diputació de Girona, del *Instituto de Estudios Ilerdenses* o de la *Sección de Arqueología* de la de Tarragona, professional, aficionat o qualsevol altre categoria que es vulgui donar a un arqueòleg d'aquella època.¹¹⁵ Al conjunt d'Espanya, de les 12 delegacions de zona del *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* per tota Espanya, la del districte universitari de Barcelona estava composta per 4 delegacions provincials que corresponien a les províncies de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona, i 3 delegacions insulars que corresponien a Mallorca, Menorca i Eivissa. Cal recordar que el *Decreto de 2 de diciembre de 1955 por el que se reorganiza el Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*, legislava que els delegats provincials, locals i insulars havien de tenir títol universitari, i que la transitòria primera del decret establia que no obstant això, als comissaris nomenats per la comissaria general de Santa-Olalla se'ls podia convalidar el nomenament de comissari pel de delegat. Això va comportar que qui era delegat provincial, local i insular, o tenia una carrera universitària o havia estat comissari dels de Santa-Olalla. El dia 21 de gener de 1967, és a dir, al mig de l'època estudiada, segons les actes de la Reunió dels delegats, la zona universitària estava composta pel llistat següent:¹¹⁶

Delegación de la Zona Universitaria de Barcelona

Delegado de Zona: Ilmo. Sr. Dr. Don Luis Pericot García

Colaboradores (con nombramiento de la Delegación): Sr. Don José Barberá Farrás; Sr. Don Ricardo Pascual; Sr. Don Miguel Caballé

¹¹⁵ Llevat del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga que reportava directament a la *Dirección General de Bellas Artes*.

¹¹⁶ Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura. Llistat de tots els membres (Delegats provincials i Delegats locals) de les Delegacions de Barcelona, Girona, Lleida, Tarragona, Mallorca, Menorca i Eivissa del «*Servicio Nacional de Excavaciones*». Actes de la Reunió dels delegats (abans esmentats) a 21-Gener-1967.

Colaboradores (sin nombramiento): Sr. Dr. Don José F. de Villalta;¹¹⁷ Sr. Don José Mª Thomas Casajuana;¹¹⁸ Sr. Don Pedro Bellmunt Poblet; Sr. Don Juan Surroca Arisa; Sr. Don Martín Cassany; Sr. Don Xavier Bordanova; Sr. Don José Mª Masachs

Secretario de la Delegación: Sr. Dr. Don Eduardo Ripoll Perelló

Delegación Provincial de Barcelona

Delegado Provincial: Vacante¹¹⁹

Delegado Provincial Honorario: Ilmo. Sr. Dr. Don Alberto del Castillo Yurrita (nombrado el 13.III.1963 por haber cesado como D.P. el día anterior)

Secretario de la Delegación: Vacante (lo fue hasta su traslado a Granada en XII.1964 el Dr. Don Antonio Arribas Palau).

Delegado Local de Arenys de Mar: Sr. Don José Mª Pons Guri

Delegado local de Badalona: Sr. Don José Mª Cuyás Tolosa

Delegado Local de la ciudad de Barcelona: Sr. Don José de Calassanç Serra Ràfols

Delegado Local de Berga: Vacante (por renuncia de Don Ramón Casafont, enfermo)¹²⁰

Delegado Local de Caldas de Montbuy: Sr. Don Leodegario (Llogari) Sala Sala

“ de Igualada: Sr. Don Antonio Domenech

” de Granollers: Sr. Don José Estrada Garriga

“ de Manresa: Rdo. Sr. Don Valentín Santamaria

“ de Martorell: Sr. Don Isidro Clopas Batlle

“ de Mataró: Sr. Don Mariano Ribas Beltran

“ de Montmeló: Sr. Don Ignacio Cantarell

“ de Moyá: Sr. Don Sebastián Ollé

“ de Roda de Ter: Sr. Don Camilo Pallás Arisa

“ de Sabadell: Sr. Don Luis Mas Gomis

“ de Santa Coloma de Gramanet: Sr. Don Isidro Llach Llach

“ de Tarrasa: Sr. Don Salvador Alavedra

“ de Vich: Rdo. Dr. Don Eduardo Junyent

“ de Vilafranca del Panadés: Sr. Don Pedro Giró

“ de Villanueva y Geltrú: el Director de la Sección de arqueología

del Museo-Biblioteca Balaguer (lo es Don Juan Bellmunt Poblet)

¹¹⁷ Paleontòleg

¹¹⁸ Espeleòleg

¹¹⁹ Actuava de delegat provincial Ripoll, però l'ocupava oficialment el mateix Pericot qui mitjançant delegació li passava les competències.

¹²⁰ La renuncia responia no a estar malalt sinó a no tenir cap coneixement en arqueologia. Tanmateix, des del 1965 la Junta del Museu de Berga tenia permís directe de la *Dirección General de Bellas Artes*. Es a dir, a Berga hi havia una delegació directa de Madrid que no responia a la de zona, era quelcom semblant a la delegació provincial de Lleida, però d'àmbit més local i sense estar dins de la delegació de la zona universitària.

Colaborador de la Delegación Local de Barcelona: Sr. Don Magín Traveset Queraltó

Delegación Provincial de Gerona

Delegado Provincial: Sr. Don Miguel Oliva Prat (confirmado el 13.III.1963)

Colaborador: Sr. Don Juan Sanz Roca

Colaborador-submarinista: Sr. Don Pedro Vila Pey

Delegado Local de Bañolas: Sr. Dr. Don José Mª Corominas Planella

Delegado Local de Calonge: vacante (por cese de Don Pedro Caner)

Delegado Local de Lloret de Mar: vacante (por fallecimiento de Don J. Martínez Passapera)

Delegado Local de Rosas: Sr. Don Francisco Riuró Llapart

“ “ *de San Feliu de Guixols: Sr. Don Luis Esteva y Cruañas*

Colaborador-protector de la Delegación Local de Rosas: Sr. Don Esteban Guerra Marés

Delegación Provincial de Lérida

Delegado Provincial: Instituto de Estudios Ilerdenses de la Diputación Provincial de Lérida

Secretario (sin nombramiento): Sr. Don José A. Tarragó Pleyán

Colaboradores (sin nombramiento): Sr. Don J. Hernández Palmés; Sr. Dr. Don Pedro Ball

Delegado Local de Alcarrás: Sr. Don Manuel Camps

Delegado Local de Aytona: Sr. Don Rodrigo Pita Mercé

“ “ *de Balaguer: Sr. Don Luis Diez-Coronel Montull*

“ “ *de Tárrega: Sr. Don Ramón Boleda*

Delegación Provincial de Tarragona

Delegado Provincial: Sr. Dr. Don Salvador Vilaseca Anguera (confirmado el 10.III.1963)¹²¹

Delegado Local de Tarragona: Rdo. Dr. Don Pedro Batlle Huguet

“ “ *de Tortosa: Sr. Don Jesús Massip*

“ “ *de Vendrell: Vacante*

Delegación Insular de Mallorca

Delegación Insular: Estudio General Luliano

Secretario de la Delegación (sin nombramiento): Sr. Don Guillermo Rosselló Bordoy

Delegado Local en Artá: Sr. Don Luis Amorós

Delegado Local de Lluchmayor: Sr. Don Bartolomé Font Obradors

¹²¹<http://www.galeriametges.cat/galeria-fitxa.php?icod=HHF>

Consultat el 19/09/2018

Delegación Insular de Menorca

Delegado Insular: Srta. Dª María Luisa Serra Belabre

Delegación Insular de Ibiza

Delegado Insular: Vacante (por fallecimiento de Don I. Mañá de Angulo)

**QUADRE DE LA DELEGACIÓ DE ZONA UNIVERSITÀRIA DE BARCELONA
SEGONS EL CÀNON PROFESSIONALS VERS AFICIONATS (any 1967)**

DELEGACIÓ	PROFESSIONALS	AFICIONATS	OBSERVACIONS
ZONA	Luis Pericot García José F. de Villalta Thomas Casajuana Ripoll Perelló	Barberá Farrás Ricardo Pascual Miguel Caballé Ramon Bellmunt Juan Surroca Martín Cassany Xavier Bordanova José M ^a Masachs	Professionals: 2 arqueòlegs, 1 paleontòleg i 1 espeleòleg. Aficionats: 8
BARCELONA	Alberto del Castillo Serra Ràfols Eduardo Junyent	José M ^a Pons Guri José M ^a Cuyás Leodegario Sala Antonio Domenech José Estrada Valentí Santamaria Clopas Batlle Ribas Beltran Ignacio Cantarell Sebastián Ollé Camilo Pallás Mas Gomis Isidro Llach Salvador Alavedra Pedro Giró Juan Bellmunt Poblet Queraltó Traveset	Professionals: 3 arqueòlegs Aficionats: 17

GIRONA	Miguel Oliva Prat	Juan Sanz Roca Pedro Vila Pey Corominas Planella Riuró Llapart Esteva y Cruañas Guerra Marés	Professionals: 1 arqueòleg Aficionats: 6
LLEIDA		Tarragó Pleyán Hernández Palmés Pedro Ball Manuel Camps Pita Mercé Diez-Coronel Ramón Boleda	Professional 0 arqueòleg Aficionats: 7
TARRAGONA	Pedro Batlle Huguet	Salvador Vilaseca Jesús Massip	Professionals: 1 arqueòleg Aficionats: 2
MALLORCA	Rosselló Bordoy Bartolomé Font	Luis Amorós	Professionals: 2 arqueòlegs Aficionats: 1
MENORCA	María Luisa Serra		Professional 1 arqueòleg
EIVISSA	-----	-----	vacant
TOTALS	12	41	

Figura 3. Confecció del redactor des de la informació de l'Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura. Llistat de tots els membres (Delegats provincials i Delegats locals) de les Delegacions de Barcelona, Girona, Lleida, Tarragona, Mallorca, Menorca i Eivissa del «*Servicio Nacional de Excavaciones*». Actes de la Reunió dels delegats (abans esmentats) a 21-Gener-1967.

La desaparició d'aquest organ administratiu va ser més legal que formal ja que l'organització va perviure *de facto* per la seva oficiosa continuïtat mitjançant les delegacions provincials del ministeri. Es pot constatar que més de $\frac{3}{4}$ parts (el 77,36% de tota la zona i el 81,63% si es calcula solament Catalunya) dels membres de la *Delegación de la Zona Universitaria de Barcelonadel Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* (Catalunya i Balears), i que per tant, representaven oficialment els actors oficials que podien realitzar de forma legal l'activitat arqueològica a tot Catalunya, eren dels que s'anomenaven com els

aficionats. Una cosa important a preguntar-se és quin perfil socioeconòmic tenien aquests aficionats que com es pot constatar des de les pròpies institucions oficials (zona universitària) s'encarregaven dels treballs de camp de l'arqueologia catalana en el segon franquisme. Molts d'aquests, havien estat nomenats *comisarios* considerats per alguns autors com protegits per Santa-Olalla en detriment dels arqueòlegs acadèmics. Així a l'any 67 del segle XX, a més dels 12 professionals, qui representava legal i oficialment l'arqueologia a Catalunya i Balears, segons s'ha vist anteriorment, eren els aficionats de la zona universitària de Barcelona que s'exposen a continuació.

2.1 Els aficionats dependents directament de la zona entesa com a tota la zona universitària:

2.1.1. Josep Barberà i Farràs (Barcelona 1925-2003). Fou col·laborador directe del director de tota la zona universitària de Barcelona Lluís Pericot, amb nomenament del mateix. Era un tècnic d'assegurances de mercaderies en el transport internacional i així es va guanyar sempre la vida (Barberà 2003, 32). S'introduí a l'arqueologia mitjançant l'ingrés al Centre Excursionista "Els Blaus" de Sarrià a l'any 1942, on va conèixer a August Panyella que llavors era col·laborador del Museu Arqueològic de Barcelona i l'any 1954 va dirigir la seva primera excavació al poblat ibèric del Turó de Ca n'Olivé de Cerdanyola (Petit 2003, 55). Fou un dels fundadors, amb Panyella, de l'Associació Excursionista d'Etnografia i Folklore de Barcelona (Barberà 2003, 41), entitat que va néixer el novembre de 1945 i que en la seva primera circular exposava que:

es va pensar crear una entitat que unís la investigació folklòrica a l'excursionisme pròpiament dit i compregués no solament l'impuls d'una escalada i totes les altres satisfaccions que ens pugui donar la muntanya i la neu, sinó també aprofitar la coincidència de ambdues aficions per encaminar-les a l'amor per el passat espiritual de la nostra terra per ressuscitar allò desaparegut, reconstruir allò derruït i conservar allò de valor que ens resta dels avantpassats¹²²

¹²²<http://www.aef-barcelona.org/>
Consultat el 16/06/2018

Ell mateix es definia com una aficionat de ciutat a diferència dels habituals que - com diu Petit- se solien trobar lligats al terròs, fet aquest, que el va empenyer vers el Museu Arqueològic de Barcelona (Petit 2003, 55). Es va inscriure l'any 1959 al *Grupo de Colaboradores del IPA (Instituto de Prehistoria y Arqueología de la Diputación provincial de Barcelona)*. A més d'haver intervingut i dirigit moltes intervencions arqueològiques, deixà una bibliografia arqueològica que va des del 1942 fins el 2003 amb 118 publicacions.

2.1.2. Ricard Pascual i Guasch (Barcelona 1926-2004).¹²³ Era company de Barberà des de l'any 1959 al *Grupo de Colaboradores del IPA (Instituto de Prehistoria y Arqueología de la Diputación provincial de Barcelona)* on hi foren acollits encarregant-los les relacions entre ells i les llavors fortes associacions esportives (excursionisme, espeleologia i immersió subaquàtica) (Petit 2007, 19), i també, com Barberà, era col·laborador de tota la zona universitària amb nomenament del director de zona Lluís Pericot. Anava a estiuejar des de jove a la població de Vallgorguina. La seva vinculació amb aquesta població el va fer interessar per l'arqueologia. Com va escriure Pere Izquierdo i Tugas en la Presentació de les Actes de les Jornades d'Estudi celebrades al Palau Marc de la Generalitat de Catalunya els dies 17 i 18 de novembre de 2005 en Homenatge a Ricard Pascual i Guasch, organitzades pel Museu d'Arqueologia de Catalunya (Generalitat de Catalunya) i el Servei de Patrimoni Arquitectònic Local (Diputació de Barcelona), amb la col·laboració de la Societat Catalana d'Arqueologia:

El nom de Ricard Pascual i Guasch quedarà inscrit per sempre més amb lletres d'or dins la història de l'Arqueologia amb majúscules i de l'arqueologia catalana en particular. Passarà el temps, i molts d'aquells que el titllaven d'afecionat –amb un to sovint sorneguer– seran oblidats, mentre que la seva tasca seguirà destacant com a pionera en el món de l'arqueologia subaquàtica i de l'estudi de les àmfores produïdes al nostre país.

Vist amb els ulls actuals, sembla impossible que fins al 1960 ningú no s'hagués adonat que hi havia un tipus d'àmfora romana genuïnament català i que n'hi

¹²³<http://dbe.rah.es/biografias/38382/ricard-pascual-i-guasch>

Consultat el 03/07/2018

havia d'altres, compartits amb altres regions de l'imperi, que van ser produïts als mateixos forns. Si hi ha un fenomen singular a la romanització de la tarraconense, aquest és sens dubte el de la implantació en determinades zones, especialment a la Laietània, d'un sistema econòmic de monocultiu colonial de la vinya amb l'objectiu d'obtenir-ne excedents de vi per a l'exportació. (Izquierdo 2008, 9)

Pascual era un dibuixant i escriptor que es va dedicar a l'empresa familiar, ara bé, podem afirmar que estem davant d'un gran personatge de l'arqueologia i no solament de la catalana sorgit de l'associacionisme arqueològic català, ja que també té el seu lloc al web de la *Real Academia de la Historia*, dins del seu llistat de personatges il·lustres amb la categoria d'arqueòleg i etnòleg.¹²⁴

2.1.3. Ramon Bellmunt i Poblet (¿?). Era el germà i principal col·laborador de Joan Bellmunt i Poblet, qui primer fou comissari de Vilanova i la Geltrú dels de Santa-Olalla i després delegat local del mateix lloc. Que consti en els membres de la delegació de zona, podem considerar que era pel fet de ser un enllaç entre Pericot i el seu germà Joan Bellmunt de la zona del Garraf.

2.1.4. Joan Surroca i Arisa (Moià 1925-2013).¹²⁵ Era un erudit de Moià que va començar de col·laborador del *Comisario de Excavaciones de Moyá Sebastián Oller Colomé*, qui segons fitxa que hi ha al *Arxivo General de la Administración*¹²⁶ era un industrial domiciliat a Barcelona i que, segons la seva descripció a la fitxa de la *Comisaria General de Excavaciones Arqueológicas*, va ser el mecenes que va pagar les excavacions arqueològiques de les coves del Toll i Teixonerres dels anys 50. Surroca, amb els seus companys Josep Ma. Molits, Pere Abancó, Josep Coll i Josep Ma. Canals del grup de Moià,¹²⁷ varen

¹²⁴<http://dbe.rah.es/biografias/38382/ricard-pascual-i-guasch>
Consultat 26/09/2018

¹²⁵<http://tribunadarqueologia.blog.gencat.cat/2013/10/14/obituari-mor-joan-surroca/>
Consultat el 23/09/2018

¹²⁶ AGA. *Grupo de fondos 3, fondo 109.2, signatura 238, signatura topogràfica 12/25-26*

¹²⁷http://www.covesdeltoll.com/arqueologia_prehistoria.htm

explorar i “redescobrir” la cova del Toll que un mes abans havien descobert Franz Rovira Luitz i la seva mare Sofia Luitz de Rovira. Tanmateix, sense els esforços d’aquest grup i pel què es desprèn de la fitxa de la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*, així com, els diners de Sebastià Oller, aquesta empresa no s’hauria iniciat amb l’impuls que ho va fer. Surroca esdevingué la persona que va cuidar sempre del Museu Arqueològic i Paleontològic de Moià. També era del Grup de Col·laboradors del Museu Arqueològic de Barcelona.¹²⁸ Com es pot veure de la relació de càrrecs de la Delegació de Zona Universitària de Barcelona, Pericot el nomenà col·laborador seu de tota la zona universitària.

2.1.5. Martí Cassany i Casas (?-2008).¹²⁹ Era un excursionista de soca-rel i líder del Centre Excursionista de Vic¹³⁰ entitat que va posar a la disposició i direcció d’Eduard Junyent per fer els treballs arqueològics de camp del Museu Episcopal de Vic. Pel què es desprèn de la composició que tenia Pericot a la zona universitària de la seva responsabilitat, va voler tenir a Cassany no a la delegació provincial de Barcelona com correspondria en ser de Vic, sinó al seu costat a la delegació de la zona universitària, possiblement per les relacions que Cassany tenia dins del món excursionista de tot Catalunya i també del món nacionalista, ja que Cassany precisament va ser qui possibilità que la Flama del Canigó entres per primera vegada al Principat des de la Catalunya Nord a Vic a l’any 1967¹³¹ o 1966¹³² segons a quina font es consulta. De tota manera, es pot considerar que ho va fer dins del mateix any del d’aquesta reunió de la zona universitària que serveix de font per determinar-ne la seva composició.

Consultat el 23/09/2018

¹²⁸<http://tribunadarqueologia.blog.gencat.cat/2013/10/14/obituari-mor-joan-surroca/>
Consultat el 23/09/2018

¹²⁹ COTA ZERO (2008) n° 23, 2. Editorial

¹³⁰ Ollich i Rocafiguera 2002, 40

¹³¹<http://tradicat.cat/presentacio-2/historia/>
Consultat el 23/09/2018

¹³²http://www.reagrupament.cat/actualitat/opinio/els_focs_de_sant_joan_i_la_barretina_d_or
Consultat el 23/09/2018

2.1.6. Josep Maria Masachs i Bolet.¹³³ Havia estat un alumne de Martí Grivé S.F. al col·legi de Sant Ramon de Penyafort. El pare Grivé va impulsar l'arqueologia a Vilafranca del Penedès des dels anys 20, recolzant-se amb ell i amb Pere Giró Romeu mitjançant el Centre Excursionista Vilafranquí i prenent com a referent l'Institut d'Estudis Catalans. Aquest grup actuà realitzant intervencions arqueològiques fins que per causa de la Guerra Civil el pare Givé s'hagué d'exiliar, llavors prengueren les regnes del grup en Pere Giró, Antoni Massanell i Josep Maria Masachs (Mestres i Esteve 2011, 38). De la composició que hem vist de la zona universitària a càrrec de Pericot, en el cas del Penedès, Pericot té a Masachs en la zona universitària assegurant-se així al seu immediat costat a una persona de l'excursionisme d'aquella zona.

D'aquesta composició de membres de la delegació que pengen directament de Pericot en la delegació de la zona universitària al marge de les províncies, les illes i els municipis, és a dir, que són membres de tota la zona entesa com a tot Catalunya i Balears, si descomptem als barcelonins (Barberà i Pascual), Pericot va voler tenir al seu costat a membres representatius de l'excursionisme de les comarques d'Osona, del Penedès i del Garraf. El cas de Surroca s'entén no pel fet de l'excursionisme comarcal del Bages sinó per la transcendència que llavors tenien (encara tenen ara) les coves del Toll i les Teixoneres. Tanmateix, legalment no es podia disposar d'aquests arqueòlegs dins de la delegació de la zona universitària, ja que sense títol universitari, per a ser nomenat delegat local, solament era possible des de la convalidació del nomenament previ com a comissari d'excavacions dels de Santa-Olalla en aplicació de la transitòria del *Decreto de 2 de diciembre de 1955 por el que se reorganiza el Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*. La manera que va tenir Pericot de resoldre-ho, sembla que va ser, nomenar-los col·laboradors directes seus, i així podia tenir dins de la delegació de la zona universitària als arqueòlegs que li fossin necessaris encara que no tinguessin títol universitari ni haguessin estat comissaris de l'època anterior.¹³⁴

¹³³Mestres i Esteve 2011, 38

¹³⁴ Solució important, ja que del contrari gent tan necessària per a la pràctica de l'arqueologia de camp com Barberà i Pascual que havien actuat des del Museu, Ramon Bellmunt ma dreia del seu germà Joan, Cassany que ho era de Junyent, Surroca que havia estat el col·laborador de Oller en la comissaria de Mojà i Massachs de Giró, n'haurien estat exclosos. Una cosa és que

Pel què fa a Catalunya, Pericot, a la província de Girona, estava informat de tot el què necessitava i va poder disposar dels delegats locals imprescindibles amb la convalidació de comissaris a delegats segons la transitòria del decret. A Lleida hi tenia heretada des de l'època de les comissaries de Santa-Olalla un tipus de situació especial amb l'Institut d'Estudis Ilerdencs, institució de la qual, fins i tot hi penjaven les associacions excursionistes de la província de Lleida, per això com es pot veure en la figura 3, no hi ha cap professional nomenat per la província de Lleida. En quan a Tarragona, Mallorca, Menorca i Eivissa, Pericot hi tenia a quatre professionals (Pedro Batlle Huguet, Rosselló Bordoy, Bartolomé Font i María Luisa Serra) que a més de la consideració acadèmica eren del territori.

2.2 Els aficionats dependents de la província de Barcelona:

2.2.1. Josep Ma. Pons Guri (Arenys de Mar 1909-Calella 2005).¹³⁵

Malgrat haver estudiat dret i història a la Universitat de Barcelona entre els anys 1925 i el 1931, Pons Guri forma part dels que podem entendre com aficionats a l'arqueologia. L'arxiver Hug Palou (Palou 2007 b, 15) explica que els catedràtics predilectes de Pons Guri en els seus estudis foren el de la Història del Dret, Galo Sánchez, i l'arxiver i catedràtic d'Història d'Espanya Antonio de la Torre, és a dir, res a veure amb el grup del món de l'arqueologia a la Universitat de Barcelona en l'època de plena activitat de Bosch Gimpera. Al marge de la pràctica de l'advocacia, professió que va exercir professionalment tota la vida, la resta la va dedicar -deixant a banda la política- a la història del dret i l'arxivística. Segons Palou, Pons Guri entenia que:

És la formació que, amb independència de la manera de fer història que s'esculli, hauria d'integrar la base sobre la qual s'hauria de construir l'ofici d'historiador:

Pericot ajudés a Almagro en les seves disputes de poder vers Santa-Olalla, l'altra era que havia de fer funcionar la *Delegación de la Zona Universitaria de Barcelona del Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* (Catalunya i Balears) i era aquest el personal que hi havia a Catalunya per gestionar l'arqueologia, principalment de camp.

¹³⁵<https://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0051982.xml>
Consultat 24/09/2018

l'anàlisi acurada de les fonts, siguin quines siguin les que s'utilitzin, per mitjà de les eines, dels instruments de què disposa l'historiògraf, però també per mitjà del coneixement clar dels seus continguts. Per això, en el procés de construcció de l'ofici, a més de la necessitat d'incloure formació jurídica, caldria també incloure-hi formació en història de l'art i en cultura religiosa, cosa que definiria un particular *trivium*. No en va, Pons i Guri era producte d'un altre sistema universitari, i també d'una altra societat.

Pons i Guri es queixava de la manca d'aquell *trivium*, no tan sols en la formació acadèmica de l'historiògraf, sinó també en la voluntat constant d'estudi i d'aprenentatge que ha de formar part de la quotidianitat de l'ofici d'historiador. Considerava una necessitat l'edició sistemàtica de col·leccions diplomàtiques, tant com l'edició de fonts i de bibliografia, en primer lloc la jurídica, perquè l'historiògraf llegís, conegués, aprengué: «Així no es dirien tants disbarats» (Palou 2007 b, 15).

...//...

Historiògraf convençut que cal contextualitzar i comprendre abans que jutjar, adreçà el conjunt de la seva obra relacionada amb la història del dret, al qual no era aliena la seva tasca arxivística, vers quatre àmbits generals, coherents i complementaris alhora: els instruments de descripció, el mètode, l'edició diplomàtica amb l'estudi de la singularitat de les fonts i l'estudi dels documents d'aplicació del dret. El conjunt manifesta una clara preocupació pedagògica per a facilitar el retorn a les fonts i la difusió de les obres de dret català clàssic (Palou 2007 b, 17).

Pons Guri fou tota una autoritat pel què fa a la història del dret i de l'arxivística, però no de l'arqueologia, fet que no resta importància a les seves aportacions territorials, més i quan fou deixeble de Bosch Gimpera.¹³⁶ Feia de delegat local d'excavacions a Arenys de Mar l'any 1967, molt probablement, per ser un home de confiança i d'un important bagatge intel·lectual en el que l'arqueologia no hi era aliè. Estem parlant d'una persona que va ser al consistori d'Arenys de Mar a l'any 1934 de regidor de cultura i amb el franquisme d'alcalde des de l'any 1952 fins el 1957, per tant, molt influent a la zona i àdhuc a Catalunya.

¹³⁶<http://www.elpuntavui.cat/cultura/article/52531-lavi-pons-arqueolog.html>
Consultat el 20/10/2018

2.2.2. Josep Ma. Cuyàs i Tolosa (Badalona 1904-1992).¹³⁷ Per delegat local d'excavacions de Badalona era la persona més adient i Pericot ho sabia. Cuyàs, iniciat a l'arqueologia pel seu pare que era col·laborador de Mossèn Gaietà Soler des de que era un noi ben jove. Fins i tot podem considerar que fou un arqueòleg molt precoç ja que als 16 anys feu la primera publicació a la revista *El Eco de Badalona* el dia 21 de maig de 1921 titulada «De Arqueologia» (Museu de Badalona 1992, 10). L'any 1925 es va crear l'Agrupació Excursionista de Badalona essent-ne ell un dels fundadors i el responsable de la secció d'arqueologia. L'any 1934, Cuyàs i Ricard Py representant a l'Agrupació Excursionista de Badalona aconseguiren el permís per portar a terme l'excavació dels terrenys del Clos de la Torre, intervenció que fou dirigida per J. Font i Cussó amb l'assessorament de l'Institut d'Estudis Catalans mitjançant la persona de Josep C. Serra Ràfols, i Cuyàs va formar part de l'equip d'excavació (Museu de Badalona 1992, 11). Segons la seva fitxa de la *Comisaria General de Excavaciones Arqueológicas* que es conserva al *Arxivo General de la Administración* era de professió del comerç i li reconeix ja llavors, és a dir, abans de l'any 1955, unes 120 prospeccions a Badalona com a director, la direcció de les excavacions del Clos de la Torre (emplaçament comercial de Baetulo), director de les excavacions de dues termes romanes de Baetulo i de diverses prospeccions en els poblats ibèrics de Castell Ruf, el Turó d'en Buscà i el Turó de Penja Bocs, així com diverses publicacions especialment a la revista de Badalona i al butlletí del *Centro Excursionista de Badalona*.¹³⁸ En la introducció del volum I de la seva obra *Història de Badalona* s'explica que:

Des del 1940, primer com a simple aficionat, després com a comissari d'excavacions i posteriorment com a delegat, he fet 175 excavacions, prospeccions i sondeigs solament en el Clos de la Torre, i gairebé un centenar en els patis, carrers i places del Dalt de la Vila, als afores de la població i als poblats ibèrics del Turó d'en Boscà, etc... (Museu de Badalona 1992, 11).

¹³⁷<https://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0021154.xml>
Consultat el 25/09/2018

¹³⁸*Archivo General de la Administración. Grupo de fondos 3, fondo 109.2, signatura 238, signatura topogràfica 12/25-26*

Com es pot desprendre d'aquesta descripció d'arqueòleg feta per ell mateix, Cuyàs diferencia dues etapes de la seva vida d'arqueòleg: una, la primera, que en diu d'aficionat i, una altra, de comissari dels de Santa-Olalla i delegat dels de la Zona Universitària de Barcelona, la qual cosa posa de manifest que a aquestes dues últimes èpoques no les considera d'aficionat. De fet, els reconeixements que tenia eren ben oficials (comissari i delegat d'excavacions) i en una època que la carrera professional d'arqueòleg acadèmicament no existia.

2.2.3. Llogari Sala i Sala (Castellterçol-Granera 1919-Caldes de Montbui 1980).¹³⁹ Sala va arribar a Caldes de Montbui l'any 1944 i s'integrà al teixit associatiu de Caldes organitzant un equip de recuperació de restes arqueològiques. Gaudia del carnet que acreditava el seu nomenament de comissari d'excavacions l'any 1955,¹⁴⁰ és a dir, l'any dels nomenaments massius de comissaris per part de la *Falange* per poder-ne convalidar el càrrec pel de *delegado* als qui no tenien carrera universitària segons la disposició transitòria del *Decreto del 2 de diciembre de 1955*. El cas és que amb el seu carnet de *comisario de excavaciones* i amb el seu equip de persones, Sala va realitzar una tasca arqueològica i de recuperació del patrimoni considerable sobretot a Caldes de Montbui i, l'any 1959, va entrar a formar part del Patronat del Museu de Caldes exposant les restes recuperades en vitrines del museu i publicant-ne el resultat a la revista setmanari Montbui (Monleón (?), 3-4).

2.2.4. Antoni Domènech i Casanovas (¿?). Consta com a col·laborador del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada (CECI) entre els presents del dia 6 de juny de l'any 1949, dia en el que es va fer l'acte de sessió inaugural del Museu de la Ciutat i Comarca d'Igualada on s'hi va llegir un telegrama d'Almagro que excusava la seva assistència com a *Comisario del Patrimonio Artístico Nacional* per qüestions d'assistència al ministre (Almagro els havia promès fer el discurs inaugural). El discurs inaugural el va fer Pericot qui hi va anar segons l'alcalde d'Igualada en qualitat de catedràtic de la Universitat de Barcelona i eminent científic (Puig 1995, 258-260). Domènech era de professió blanquer i

¹³⁹ Monleón, A. (?): 3-4)

¹⁴⁰ Monleón, A. (?): 3-4)

es dedueix de la relació d'assistents que fa Puig que Domènech va començar com a col·laborador del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada. Aquest centre d'estudis es va constituir l'any 1947 des del grup Anabis (1944-1948), el qual havia iniciat una gran activitat cultural de manera clandestina des del catalanisme. Hi havia entre altres, el historiador Joan Mercader i Riba que fou el director del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada durant l'època franquista, el poeta i crític literari Josep Romeu i Figueras, el semitista Josep M. Solà-Solé, el poeta Joan Llacuna i Carbonell...¹⁴¹ El Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada (CECI) va tenir la voluntat inicial, ja des de la seva constitució el 1947, d'acollir qualsevol activitat cultural; només cal veure les seccions inicials del 1947: secció d'arqueologia, meteorologia, història, geologia, bibliografia i lingüística, musicologia, art, economia, geografia, botànica, folklore, sanitat, excursionisme i arxiu històric i bibliogràfic. És a dir, la pràctica totalitat de les inquietuds, des de qualsevol àmbit del coneixement dirigida a Igualada i comarca, quedava acollida per una organització multidisciplinària provinent del catalanisme i amb un acord amb l'administració franquista que s'inicià amb la conjunció dels esforços per la consecució d'un museu (Mestre 1997, 13-16). Davant de tants membres del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada (CECI) que, per llur titulació podien haver estat considerats com a professionals de l'arqueologia, estranya que el delegat local d'excavacions d'Igualada de la *Delegación de la Zona Universitaria de Barcelona del Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* (Catalunya i Balears), fos un blanquer. Es pot contestar l'estranyesa si aquella persona era de la confiança dels dos responsables de l'arqueologia de la zona d'Igualada: Pericot per la zona universitària i Joan Mercader i Riba de l'associacionisme científic de la zona d'Igualada. De fet, Domènech havia estat un home clau des de les seves responsabilitats a la secció d'Adoberia per a la consecució del què va ser el Museu de la Pell (Puig 1995, 267-278).

2.2.5. Josep Estrada i Garriga (Granollers 1912-2001).¹⁴² La seva fitxa de la *Comisaria General de Excavaciones Arqueológicas* que hi ha al *Arxivo*

¹⁴¹<http://www.cecianoia.cat/historia/>
Consultat 29/09/2018

¹⁴²Pardo 2002, 61 i 74

*General de la Administració*¹⁴³ diu que era professor mercantil. Tanmateix Pardo afirma que era pèrit mercantil (Pardo 2002, 61) i que qui va instar a Estrada a dedicar-se a l'arqueologia fou en Salvador Llobet i Reverter, el geògraf i professor de la Universitat de Barcelona, creador de l'Editorial Alpina i membre i company seu a l'Agrupació Excursionista de Granollers, el qual li va dir: «Estrada, veus? Això és ceràmica ibèrica. Doncs bé, dedica-t'hi tu, a fer arqueologia. Jo, amb la història, ja no dono l'abast» (Pardo 2002, 62). La fitxa de la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* identifica també a Estrada com el *Vocal de arqueología del Museo de Granollers de la Agrupación Excursionista de Granollers*, i li reconeix la publicació de la *Síntesis Arqueológica de Granollers y sus alrededores* que va publicar l'any 1950, les Fitxes arqueològiques publicades al butlletí de l'Agrupació Excursionista de Granollers, articles de la revista *Empúries...*, així com els descobriments i intervencions dels jaciments que també ens relaciona Pardo. La relació de publicacions de la *Comisaría* arriba fins la sitja celta de can Santpere de l'any 1950, ja que quan Santa-Olalla el va fer *Comisario local de excavaciones arqueológica* fou l'any 1952. La de Pardo va més enllà:

- Octubre de 1944: localització del dolmen de can Planas (la Roca del Vallès)
- Marc de 1946: localització dels dolmens de can Gol I i II.
- 1 de desembre de 1946: localització del dolmen del Trull (Vilalba Sasserra).
- 27 d'octubre de 1946: localització i identificació de les pintures rupestres de la pedra de les Orenetes (la Roca del Vallès).
- 7 de juliol de 1947: localització dels mosaics romans de la vil·la romana de la presó (Granollers).
- 7 de desembre de 1947: localització de la sitja iberoromana de can Puig (Santa Eulàlia de Ronçana).
- 24 de setembre de 1950: sitja celta de can Santpere (la Roca del Vallès).
- 25 de juliol de 1953: sepultura del guerrer celta, sota l'església del Coll (Llinars del Vallès).
- 5 d'agost de 1953: localització de la necròpolis d'incineració de can Trullis (Granollers).

¹⁴³*Arxivo General de la Administración. Grupo de fondos 3, fondo 109.2, signatura 238, signatura topogràfica 12/25-26*

- 26 de maig de 1955: localització de la sepultura neolítica de la bòbila d'en Joca (Montornès del Vallès).
- 28 d'abril del 1957: localització dels mosaics d'època romana republicana de can Pujades –vil·la romana de can Martí -, a Samalús (Cànoves i Samalús).
- 16 de setembre de 1970: localització de tombes visigòtiques a Granollers, amb uns rics aixovars funeraris, actualment desapareguts (Pardo 2002, 68).

Explica Pardo que Estrada l'any 1936 fou nomenat secretari de l'Ajuntament de la Força del Vallès (Sant Pere de Vilamajor) responsabilitat que va exercir fins que es va haver d'incorporar al front al bàndol republicà (Pardo 2002, 63). De l'any 1939 al 1942 va patir les terribles conseqüències de l'exili i de la immediata postguerra en tres camps de concentració del sud de França, fins que tornà a Granollers l'any 1942 (Pardo 2002, 63). El fet que Serra Ràfols tingués una molt bona relació amb Santa-Olalla i l'interès d'ambdós de recuperar les maneres de Bosch Gimpera pel què fa als arqueòlegs del territori expliquen el nomenament d'Estrada com a comissari de Granollers. Sense aquest aval, difícilment una persona amb els seus antecedents hagués passat pel sedàs de selecció de comissaris de la *Falange*. És significatiu també el què esmenta Pardo en el seu article d'homenatge a Estrada:

Es cert que dins el complex món dels afeccionats de la transició democràtica hi ha hagut espoliadors o incompetents que han fet més mal que bé al patrimoni, i no és menys certa ni preocupant la mediocritat manifesta d'alguns professors i funcionaris que en la seva vida professional no han posat ni un pessic de la passió, capacitat i esforç d'alguns afeccionats il·lustres (Pardo 2002, 72)

2.2.6. Valentí Santamaria i Clapers (Manresa 1887-1968).¹⁴⁴ El 19 d'octubre de 1955, és a dir, menys de dos mesos abans del decret que anul·lava la *Comisaria General de Excavaciones Arqueològicas*, Santa-Olalla el va nomenar *Colaborador de la Comisaría Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Barcelona*.¹⁴⁵ Per tant, Santamaria fou un d'aquells que la

¹⁴⁴<http://www.memoria.cat/mestres/es/content/santamaria-clapers-valent%C3%AD-o>
Consultat 30/09/2018

¹⁴⁵ *Archivo General de la Administración. Grupo de fondos 3, fondo 109.2, signatura 238, signatura topogràfica 12/25-26*

Falange preparava per poder-lo nomenar delegat, en aquest cas de Manresa com així va ser. Santamaria era un prevere que junt amb el seu company Lluís Rubiralta, ambdós del Centre Excursionista Montserrat, abans de la guerra civil, va donar continuïtat a la tasca arqueològica que havia iniciat al Bages Mn. Guitart des del Centre Excursionista de la Comarca del Bages. Com els altres centres excursionistes, estaven relacionats amb l'Institut d'Estudis Catalans i l'assessorament del Museu Arqueològic de Barcelona. El 1941 es recullen totes les col·leccions i es va formar el Museo Municipal de Manresa el qual quedà vinculat al Museu Arqueològic de Barcelona i amb una forta dependència de la Diputació de Barcelona (Vilà 2017, 1278-1279). Segons Daura, Galobart i Piñero (1995), una vegada obert el museu per l'Ajuntament, la seva dependència del Museu Arqueològic de Barcelona i de la Diputació, portà a la inactivitat de la recerca arqueològica que fins llavors havien fet els centres excursionistes, i Santamaria restà inactiu i aïllat fins que va morir l'any 1968. Tanmateix, des de la mort de Santamaria el museu estructuralment es va anar degradant fins el 1977 que es reobrí amb la nova denominació de Museu Comarcal de Manresa (Daura, Galobart i Piñero 1995, 14).

2.2.7. Marià Ribas i Bertran (Mataró 1902-1996).¹⁴⁶ La seva fitxa de la *Comisaria General de Excavaciones Arqueològicas* que hi ha al *Archivo General de la Administración*¹⁴⁷ l'identifica com a dibuixant i restaurador d'obres d'art. Certament, havia estat format a l'Escola d'Arts i Oficis de Mataró (Pladevall 1997, 6) i va néixer i créixer a Mataró entre marcs i cavallets perquè el seu pare era dibuixant i pintor. De fet, d'ell heretà aquestes habilitats i interessos (Roig 1997, 37). En els anys 30 del S. XX s'arreglerà al programa de treball arqueològic en equip que promogué Bosch Gimpera i Serra Ràfols des de l'Institut d'Estudis Catalans per aconseguir el coneixement arqueològic del territori. Serra Ràfols publicà l'any 1928 el primer fascicle de la *Forma Conventus Tarraconensis: Baetulo-Blanda*, la qual s'inseria dins del projecte internacional *Forma Orbis Romani* que impulsava la *Union Académique*

¹⁴⁶García 1997, 26

¹⁴⁷*Archivo General de la Administración. Grupo de fondos 3, fondo 109.2, signatura 238, signatura topogràfica 12/25-26*

Internationale de la que l'Institut d'Estudis Catalans hi havia entrat a formar-ne part i on s'hi establia una metodologia moderna per a la topografia arqueològica, donant models útils pel desenvolupament de l'arqueologia de camp. En aquesta obra, en Marià Ribas fou un valuós col·laborador del fascicle i molt especialment de la part relativa a Burriac i Mataró:

Marià Ribas es revelava com un arqueòleg ben prometedor, en línia amb els plantejaments de l'època i com un dels representants més qualificats d'aquell planter de joves que, a diversos punts de Catalunya, amb el lideratge d'en Bosch, compartien formació, il·lusions i potencialitats. Mataró i el Maresme havien trobat l'home amb la capacitat intel·lectual i la preparació necessària per posar-se al capdavant d'una actuació arqueològica d'envergadura que posés en valor l'important patrimoni de la zona: el poblat ibèric de Burriac, sens dubte un dels més importants de Catalunya, la ciutat romana d'Iluro i l'intens poblament rural típic d'aquest territori, amb algunes vil·les romanes de gran envergadura (Guitart 1997, 4).

Tanmateix aquesta tasca va quedar aturada amb la Guerra Civil i, sobretot, amb la forçada sortida del mestre Bosch Gimpera. No obstant, Serra Ràfols va intentar continuar-la, i Marià Ribas l'any 1948 va ser nomenat comissari d'excavacions arqueològiques de Mataró, essent-ne dins dels de la *Comisaría Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Barcelona*, des de la qual en Serra Ràfols va poder desplegar la seva activitat fins el 1956, gràcies a Santa-Olalla. Després ho van continuar des de la zona tal com evidencia la composició de la *Delegación de la Zona Universitaria de Barcelona del Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* (Catalunya i Balears), ja que Marià Ribas passà de ser el comissari d'excavacions de Mataró a ser-ne el delegat d'excavacions.

2.2.8. Ignasi Cantarell i Fontcuberta (Tortosa 1924-Montmeló 2016).¹⁴⁸ Era el metge de Montmeló i l'any 1959 el van fer *Comisario local de excavaciones arqueológicas de Montmeló*, càrrec que li va permetre continuar després de delegat, com podem comprovar de la composició de la *Delegación de*

¹⁴⁸<http://www.montmelo.cat/pl280/actualitat/hemeroteca-de-noticies/id4224/mort-amb-91-anys-el-doctor-ignasi-cantarell-el-metge-de-montmelo.htm>

Consultat 03/10/2018

la Zona Universitaria de Barcelona. Fou un aficionat que actuava pel seu compte però en ser comissari va organitzar una intervenció al jardí de Can Massot, al centre del poble, per confirmar-hi l'existència d'una antiga vil·la romana. L'any 1961 també va remarcar l'interès de l'assentament romà de Can Tacó, entre els termes de Montmeló i Montornès de Vallès, que avui és un valuós jaciment obert al públic, com a Mons Observans. El dia 2 de juliol de l'any 1998 es va inaugurar el Museu Municipal de Montmeló amb les col·leccions de les restes arqueològiques recuperades per Cantarell des de l'any 1959 fins la dècada dels anys vuitanta (Tenas i Robles 2003, 60-61). L'any 1985, Cantarell va comunicar a l'Ajuntament de Montmeló que volia cedir aquests materials arqueològics al municipi, perquè es conservessin, s'exposessin i fossin objecte d'estudi, tant per part de la població com dels professionals de l'arqueologia, donació que va fer l'any 1998 per la inauguració del museu (Tenas 2006, 300). Aquesta disposició personal sobre el material arqueològic recuperat resulta xocant, ja que eren unes restes arqueològiques aconseguides des de la seva condició de comissari i de delegat d'excavacions, és a dir, de càrrecs oficials, i per tant, almenys oficialment no posseïa cap dret de propietat personal, ni tan sols, d'on s'havien de lliurar aquests materials.

2.2.9. Sebastià Oller i Colomé (Barcelona ¿?). A la fitxa que hi ha al *Arxivo General de la Administración*¹⁴⁹ consta que era un industrial domiciliat a Barcelona, i Eva Serra indica que fou l'industrial introductor de la fabricació de la margarina a casa nostra (Serra 2013, 36). Segons la seva descripció, a la fitxa de la *Comisaria General de Excavaciones Arqueológicas* va ser el mecenes que va pagar les excavacions arqueològiques de les coves del Toll i Teixoneres dels anys 50, cosa que també va esmentar Serra Ràfols, al qual li va patrocinar les excavacions del Toll de Moià (Serra 2013, 36). De fet, Surroca era el col·laborador d'Oller a la *Comisaría local de Excavaciones de Moyá*.¹⁵⁰ Malgrat ser barceloní, el seu pare era moianès i des de petit anava a Moià d'on es considerava també pertanyent (Riera 1984, 1). Això va comportar que

¹⁴⁹*Archivo General de la Administración. Grupo de fondos 3, fondo 109.2, signatura 238, signatura topogràfica 12/25-26*

¹⁵⁰<http://tribunadarqueologia.blog.gencat.cat/2013/10/14/obituari-mor-joan-surroca/>

Consultat el 23/09/2018

s'impliqués en totes les activitats de Moià i principalment en les descobertes arqueològiques, ja que era un fervent aficionat a la disciplina arqueològica, que va col·laborar i patrocinar al Grup d'excavacions i al Museu Arqueològic i Paleontològic de Moià (Riera 1984, 1-4).

2.2.10. Camil Pallàs i Arisa (Sant Julià de Vilatorrada 1918-Roda de Ter 1982).¹⁵¹ L'any 1954, com a arquitecte, obtingué el càrrec de cap del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona. Per tant, Santa-Olalla el dia 19 d'octubre de 1955 el va nomenar *Colaborador de la Comissió Provincial de Barcelona*.¹⁵² Tanmateix, en la *Delegación de Excavaciones de la Zona Universitaria de Barcelona* el trobem com a delegat local del municipi de Roda de Ter. No s'ha identificat cap intervenció arqueològica seva a Roda de Ter, ara bé, sí que les feia en alguns dels monuments que restaurava per a la Diputació de Barcelona, a fi de què l'ajudessin en la interpretació prèvia a la restauració arquitectònica, com per exemple, a Sant Quirze de Pedret i Sant Vicenç d'Obiols al Berguedà. Probablement, nomenar-lo delegat de Roda de Ter fou la manera que va emprar Pericot per situar-lo dins de la *Delegación de la Zona Universitaria de Barcelona*, i no de la totalitat de la zona universitària on podia haver topat amb arquitectes d'altres províncies, sinó únicament a la província de Barcelona. També té el seu lloc en el web de la *Real Academia de la Historia*.¹⁵³

2.2.11. Lluís Mas i Gomis (Barcelona 1890-Sabadell 1971).¹⁵⁴ Era un altre dels arqueòlegs que sorgiren del territori des de l'organització de Bosch Gimpera i que Serra Ràfols impulsava després de la Guerra Civil mitjançant

¹⁵¹<https://www.diba.cat/web/spal/JMartorell>
Consultat el 08/10/2018

¹⁵²*Archivo General de la Administración. Grupo de fondos 3, fondo 109.2, signatura 238, signatura topogràfica 12/25-26*

¹⁵³<http://dbe.rah.es/biografias/51464/camil-pallas-arisa>
Consultat el 08/10/2018

¹⁵⁴http://coneix.sabadell.cat/index.php?option=com_content&view=article&id=17688&Itemid=122
Consultat el 08/10/2018

l'Institut d'Estudis Catalans. Mas era la ma dreta de Vicenç Renom i Costa.¹⁵⁵ És a dir, Lluís Mas i Gomis va ser la ma dreta del llicenciat en dret que exercí de jutge municipal, fiscal i procurador de la Cambra de la Propietat, així com un dels primers col·laboradors de Bosch Gimpera en el Servei d'Excavacions Arqueològiques de la Secció Històrico Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans. Mas i Renom, eren del Centre Excursionista de Sabadell,¹⁵⁶ varen realitzar la recerca arqueològica i museològica des de l'organització de Bosch Gimpera que feu possible la creació del Museu de Sabadell (Enrich 2017, 1304). Ambdós formaven part del grup de la secció de prehistòria i arqueologia del Museu de la ciutat de Sabadell dirigit per Renom. Excavaren a finals del anys 20 i sobretot en els anys 30 molts jaciments, alguns tant significatius com la vil·la romana de la Salut amb el mosaic de la representació de Neptú o la necròpolis del neolític mitjà de la Bòbila Madurell. Acabada la Guerra Civil, les activitats d'aquesta secció de prehistòria i arqueologia del Museu de Sabadell prosseguiren, i pels coneixements del territori, així com, segurament també per les connexions amb la *Comisaría Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Barcelona* on hi havia Serra Ràfols, es pot considerar que Santa-Olalla va nomenar *Comisario local de Sabadell* l'any 1945 a Vicenç Renom (Enrich 2017, 1306-1309). Aquest va morir l'any 1960. Per tant, com que Lluís Mas i Gomis va seguir la tasca empresa, l'any 1967 era ell el *Delegado local de Sabadell de la Delegación de la Zona Universitaria de Barcelona*.

2.2.12. Isidre Llach i Font (¿?). Era l'aficionat i *Delegado local de Santa Coloma de Gramanet* de la zona universitària de Barcelona i, com s'ha vist, va contestar a Ripoll l'opinió demanada sobre l'article de J. Dalmau, no a nivell personal sinó des del Centre Excursionista Puigcastellar de Santa Coloma de Gramanet. Diu Llach a Ripoll: “decididament l'article ens ha causat a tots els companys...”, és a dir, una resposta redactada per qui té consciència que no és ell com a persona física sinó qui té la representació i opinió a Santa Coloma de Gramanet i molt especialment al jaciment de Puigcastellar, és la persona

¹⁵⁵Vicenç Renom i Costa (1881-1960) ja havia participat en les excavacions que s'havien realitzat a la Salut, Can Feu, Can Roqueta, Can Barba, Can Marata i Can Bonvilar que es varen realitzar entre els anys 1912 i 1925, junt amb Joan Vila Cinca qui les dirigí en qualitat de director artístic de l'Acadèmia de Belles Arts de Sabadell (Enrich 2017, 1303-1304).

¹⁵⁶ Nebot 2005, 52-53

jurídica del Centre Excursionista Puigcastellar de Santa Coloma de Gramenet, els membres del qual es consideraven aficionats i excursionistes. L'advocat Ferran de Sagarra i de Siscar a l'any 1919 va fer donació a l'Institut d'Estudis Catalans dels terrenys on estava ubicat el jaciment de Puig Castellar per tal de què es pogués excavar, estudiar i donar-lo a conèixer (Clavell, Manzano, Marin, Muñoz, Rico, 2007, 9). D'aquesta manera el jaciment de Puig Castellar va esdevenir, des de llavors, propietat del Servei d'Excavacions Arqueològiques de la Secció Històrico Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans. Les excavacions que es reiniciaren a l'any 1954 es varen recolzar amb els membres del Centre Excursionista Puigcastellar, entitat que encara actualment fa un llistat de voluntaris per tenir cura del poblat ibèric de Puig Castellar¹⁵⁷. Llach era membre d'una entitat col·laboradora de l'Institut d'Estudis Catalans. Per tant, es pot considerar també un altre delegat dels que penjaven de la confiança de Serra Ràfols i de l'organització que seguia les maneres de Bosch Gimpera.

2.2.13. Salvador Alavedra i Invers (Terrassa 1919-2015).¹⁵⁸ Era un comptable i tècnic tèxtil que va ser molt actiu en el teixit associatiu cultural terrassenc des de tots els àmbits artístics (pintura i música), i també dels culturals que s'ocupaven del patrimoni, en aquest cas del patrimoni local de Terrassa. Va participar en moltes excavacions de la postguerra a les esglésies de Sant Pere, al Castell de la Cartoixa de Vallparadís, a Ca n'Anglada..., cal destacar-ne la que va participar a l'any 1947 a l'església de Santa Maria i sota la direcció de Josep de C. Serra i Ràfols i Epifani de Fortuny i la que va dirigir ell mateix a la plaça del rector Homs on hi va descobrir sitges, murs i enterraments, així com, la col·laboració en el Catàleg Monumental de Terrassa (1975-1976).¹⁵⁹ Alavedra era per tant un altre dels aficionats que tenia desplegats pel territori Serra Ràfols des de la comissaria primer i la delegació de Barcelona després.

¹⁵⁷<http://puigcastellar.cat/calendari-de-voluntaris-per-lacolliment-i-custodia-del-poblat-iberic>
Consultat el 14/10/2018

¹⁵⁸ Farré, A. (2016)

¹⁵⁹<https://recordsdeterrassa.wordpress.com/tag/salvador-alavedra/>
Consultat el 15/10/2018

2.2.14. Pere Giró i Romeu (Pontons 1894-Vilafranca del Penedès 1987).¹⁶⁰ Segons la seva fitxa de *Comisario de Excavaciones de Vilafranca del Penedés* que es conserva al *Archivo General de la Administración*¹⁶¹ era un funcionari públic de la *Estación de Viticultura y Enología* de Vilafranca del Penedès: tanmateix, també fou representant de vendes de la fàbrica d'adobs del seu pare i en continuà el negoci a la seva mort.¹⁶² Era un excursionista que quan en els anys 30 el Museu de Vilafranca va crear un grup d'arqueologia que dirigia Martí Grivé s'hi va vincular. On s'inicià a l'arqueologia fou en les excavacions al jaciment de l'Esquerda de les Roques del Pany (Torrelles de Foix) i la Vinya del Pau (Vilafranca). La primera excavació pel seu compte fou l'Enterrament de Cista a Ravell (Pontons).¹⁶³ Ara bé, no va ser fins després de la Guerra Civil, concretament l'any 1947 que el grup d'arqueologia no prengué cos al seu costat. La participació en l'adquisició del conjunt arqueològic d'Olèrdola, va esdevenir una de les seves actuacions més reeixides, així com, la troballa de les pintures rupestres a la Cova dels Segarulls el 1958.¹⁶⁴ La seva bibliografia completa va ser publicada per Josep Gràcia i Giralt l'any 1985 dins de *Miscel·lània Penedesenca. Allí es poden comptar 107 publicacions sobre intervencions arqueològiques* (Gràcia i Giralt 1985, 99-112).

2.2.15. Joan Bellmunt i Poblet (Vilanova i la Geltrú 1915-1990).¹⁶⁵ La prematura mort als 32 anys de Albert Ferrer i Soler que era el cap de la Secció

¹⁶⁰<https://comissiomemoriavilafranca.wordpress.com/2018/07/06/pere-giro-i-romeu-1894-1987/>

Consultat el 15/10/2018

¹⁶¹*Archivo General de la Administración. Grupo de fondos 3, fondo 109.2, signatura 238, signatura topogràfica 12/25-26*

¹⁶²<https://comissiomemoriavilafranca.wordpress.com/2018/07/06/pere-giro-i-romeu-1894-1987/>

Consultat el 15/10/2018

¹⁶³<https://comissiomemoriavilafranca.wordpress.com/2018/07/06/pere-giro-i-romeu-1894-1987/>

Consultat el 16/10/2018

¹⁶⁴<https://comissiomemoriavilafranca.wordpress.com/2018/07/06/pere-giro-i-romeu-1894-1987/>

Consultat el 16/10/2018

¹⁶⁵ Cebrià; Miret 1993

Arqueològica del Centre d'Estudis vilanoví i el *comisario de excavaciones de Villanueva y Geltrú* dels de Santa-Olalla, propicià que un dels seus col·laboradors hagués d'assumir les responsabilitats de llurs càrrecs. Aquest va ser el Joan Bellmunt i Poblet (Cebrià; Miret 1993, 162). Això va passar l'any 1954, és a dir, just un any abans del període estudiat. Segons la seva fitxa de *Comisario de Excavaciones de Villanueva y Geltrú* que es conserva al *Archivo General de la Administración*,¹⁶⁶ era un pintor decorador secretari de la secció d'arqueologia i president de la de fotografia del Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer de Vilanova i la Geltrú.¹⁶⁷ Sota la direcció de Joan Bellmunt en aquestes tasques hi hagué col·laboradors que van participar en diverses investigacions arqueològiques a Vilanova i la Geltrú, el principal del quals fou el seu germà Ramon Bellmunt, també pintor i decorador, així com, Jaume Carbonell i Olivari, Francesc Sorni, Joan Ferrer i Garriga, J. Vives i els senyors Sabria, Rovirosa, Aranda i Salvador Llorach, entre d'altres i que realitzaren més de 46 intervencions arqueològiques (Cebrià; Miret 1993, 165-167). Tant Albert Ferrer Soler com Joan Bellmunt foren del grup de col·laboradors de Serra Ràfols.

2.2.16. Magí Travesset i Queraltó (Barcelona 1927-2007).¹⁶⁸ Consta en la llista com a col·laborador de la delegació local de Barcelona, és a dir, de Josep de C. Serra Ràfols i va participar en moltes excavacions de la ciutat de Barcelona, com la necròpolis paleocristiana de l'avinguda de la Catedral, la necròpolis romana de la Plaça Madrid i el subsòl de la Plaça del Rei. Era un enginyer civil, membre de la Societat Catalana de Geografia, de la *Sociedad Española de Antropología, Etnografía y Prehistoria* i secretari de la secció de Ciències del Club d'Amics de la UNESCO. A títol pòstum li fou concedit el III

¹⁶⁶*Archivo General de la Administración. Grupo de fondos 3, fondo 109.2, signatura 238, signatura topogràfica 12/25-26*

¹⁶⁷ *Archivo General de la Administración. Grupo de fondos 3, fondo 109.2, signatura 238, signatura topogràfica 12/25-26*

¹⁶⁸<https://scg.iec.cat/Scg7/Scg72/S720096a.htm>
Consultat el 16/10/2018

Premi Recercat per la seva vinculació a centres i entitats d'investigació arqueològica de Barcelona.¹⁶⁹

Setze eren els delegats aficionats de la província de Barcelona front dels tres professionals. Llevat de l'honorífic Alberto del Castillo, els professionals eren dos -Serra Ràfols i Junyent- i foren els que intentaren continuar pel territori de la província de Barcelona les maneres de l'Escola d'Arqueologia de Barcelona de Bosch Gimpera. Com s'ha pogut comprovar, a la província de Barcelona, 10 dels delegats locals ja havien estat en l'organització de Bosch Gimpera en els anys 30 (Cuyàs, Pons i Guri, Estrada i Garriga, Santamaria, Ribas i Bertrán, Mas i Gomis, Alavedra i Invers, Giró i Romeu, Bellmunt i Poblet, així com el Centre Excursionista de Puigcastellar que a la delegació de zona estava representada per Llach i Font, i eren 6 els delegats continuadors d'algú que ho havia estat en el territori del què ells ara eren els delegats i que normalment també havien estat deixebles seus o que eren de nova implantació (Llogari Sala, Cantarell i Fontcuberta, Camil Pallàs, Travesset i Queraltó, així com el Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada en aquella delegació representada per Domènech i Casanovas). Llevat dels que ho eren pel seu ofici, com Pallàs o el mateix Travesset i Queraltó, la pràctica totalitat de la resta ho eren com a representants d'associacions d'on n'eren els líders en matèria arqueològica. Per tant, els arqueòlegs aficionats a la província de Barcelona eren molts més. Els exposats anteriorment solament els representaven per tenir el reconeixement tant dels membres del grup d'arqueologia del que eren membres, com dels organismes oficials que els havien escollit per donar-los un càrrec totalment oficial i, per tant, legal.

2.3 Els aficionats dependents de la província de Girona:

2.3.1. Joan Sanz Roca (?-1969).¹⁷⁰ Era l'aparellador del *Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional* i de la *Delegación Provincial de*

¹⁶⁹ <https://scg.iec.cat/Scg7/Scg72/S720096a.htm>

Consultat el 16/10/2018

Sindicatos de Gerona (Lorés 2002, 110), així com col·laborador de Miquel Oliva en el Servei d'Excavacions de la Diputació de Girona.

2.3.2. Pere Vila Pey era un submarinista col·laborador de Miquel Oliva.

2.3.3. Josep Ma. Corominas Planellas (Llançà 1906 – Serinyà 1984).¹⁷¹ Va ser metge a Banyoles i Serinyà, Membre Corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, i va rebre diverses distincions pels seus estudis mèdics. Fou també un dels fundadors del Centre Excursionista de Banyoles, de l'Associació d'Amics de Besalú i, del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, dins del qual, com a director del Museu Arqueològic Comarcal i com a Cap de la Secció de Prehistòria, va desenvolupar la major part de la seva activitat investigadora en matèria arqueològica (Soler 1987, 325). Continuà les investigacions que havien iniciat Bosch Gimpera i Cazorro a la llavors comarca de Banyoles dedicant-hi 50 anys. Va dirigir excavacions a Besalú, a Porqueres i a la cova Mariver, així com a la cova de les Encantades de Martís, a Esponellà. Va descobrir i excavar tots els jaciments del paratge del Reclau de Serinyà, dels que cal destacar-ne la cova del Reclau-Viver, Mollet I, la cova d'En Pau i la cova de l'Arbreda. Les publicacions d'aquests jaciments que ell feia amb tota cura, com ens fa veure Narcís Soler (Soler 1987) són imprescindibles per a l'estudi del Paleolític Mitjà i Superior de Catalunya, ja que eren les úniques intervencions que tenien llargues estratigrafies que podien permetre establir la seqüència evolutiva i les seves característiques (Soler 1987, 326). Soler en el seu article (Soler 1987) relaciona 107 publicacions de gran interès i 6 diaris d'excavacions seues que es conserven al Museu Arqueològic comarcal de Banyoles. Corominas era de l'Institut d'Estudis Gironins i amic de Pericot, el seguidor a Girona de l'organització que seguia les maneres territorials de Bosch Gimpera.

¹⁷⁰<http://www.macgirona.cat/Recerca/Arxiu>
Consultat el 16/10/2018

¹⁷¹<http://www.galeriametges.cat/galeria-fotografies.php?icod=GMF>

Consultat 19/10/2018

2.3.4. Francesc Riuró Llapart (Girona 1910-2009).¹⁷² Va estudiar a l'Escola de Belles Arts de Girona i es va guanyar la vida fent de delineant. Fou un dels fundadors i membre actiu de la secció arqueològica del Grup Excursionista i Esportiu Gironí que va col·laborar amb Serra Ràfols participant en la prospecció i restauració dels Banys Àrabs, Sant Pere de Galligants i les muralles de Girona.¹⁷³ Va ser nomenat *Delegado local de Rosas del Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* el maig de 1957. Per tant, havia d'haver estat també comissari d'excavacions dels de Santa-Olalla, ja que en no posseir un títol universitari no era possible aquest nomenament, llevat de l'aplicació de la transitòria del decret que creava les delegacions de les zones universitàries.¹⁷⁴ Riuró és un exemple més del continuisme dels anomenats arqueòlegs aficionats del territori que emprà Bosch Gimpera en la seva organització i que eren necessaris per desenvolupar la gestió arqueològica segons l'anomenada Escola Catalana d'Arqueologia. Tot seguit d'aquesta convalidació que comportà el seu nomenament de delegat local de Roses, Pericot li encarregà, l'excavació, restauració i estudi del dolmen de la Creu d'en Cobertella que portà a terme aquell mateix estiu (Canton 2009, 181). Aquest autodidacta que, com diu Canton, mai va deixar d'aprendre i que les seves fonts eren els millors professionals, home de lectura arqueològica constant i amb contacte directe amb el territori, les seves intervencions arqueològiques més destacades foren:

PALEOLÍTIC

Cau del Duc (Torroella de Montgrí); Puig d'en Roca (Girona); Cau de les Guilles (Roses); Pedra Dreta, Cova i Cau de les Goges (Sant Julià de Ramis); Bora Gran

¹⁷²<https://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0516568.xml>

Consultat el 24/10/2018

¹⁷³<https://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0516568.xml>

Consultat el 24/10/2018

¹⁷⁴ S'ha pogut comprovar perquè en la Crònica de cinquanta anys d'activitat arqueològica que Francesc Riuró va publicar als quaderns de treball de l'Associació Arqueològica de Girona, hi diu textualment que en el any 1955: «Amb data 3 de novembre el comissari general d'Excavacions Arqueològiques, Julio Martínez Santa-Olalla, em tramet un nou nomenament d'ajudant de la Comissaria d'Excavacions Arqueològiques de Girona». La qual cosa, queda confirmat el fet de què el 1955 anaven a corre-cuita a fer comissaris perquè estava apunt de sortir el *Decreto de 2 de diciembre de 1955 por el que se reorganiza el Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* que hauria impedit fer-lo delegat, pel fet de què no tenia títol universitari i així el van poder convalidar.

d'en Carreras i Encantats (Serinyà); Cal Coi (Maçanet de la Selva); Penedès (Santa Cristina d'Aro); Roc de la Melca (Sant Aniol de Finestres); Coma d'Infern (Les Planes d'Hostoles) (Canton 2009, 183).

NEOLÍTIC

Necròpolis del Puig d'en Roca (Girona); necròpolis de Sant Julià de Ramis, Puig del Moro (Sant Aniol de Finestres); Cove del Calabre (Sadernes); cova del Pasteral (la Cellera de Ter); Puig ses Fosques (Calonge de Mar); Creu d'en Corbatella i Tomba del General (Roses); la Mota (Cervià de Ter); Paborde (Alp); Tramaced (província d'Osca); navetes de "Can Roig Nou" de Felanitx (Mallorca); naveta de Son Maiol (Mallorca) (Canton 2009, 183).

EDAT DEL BRONZE – 1a. EDAT DEL FERRO

Necròpolis d'Anglès, Cova Bora Tuna (Llorà); Cova de Can Simón (Girona); Cova de Cant Sant Vicenç (Sant Julià de Ramis); Can Bec de Baix (Agullana); Puig Alt (Roses); Carretera N-II (Pontós); Montilivi (Girona); Carretera N-II (Ermedàs) (Canton 2009, 184).

CULTURA IBÈRICA I ROMANA

Puig de sant Julià (Sant Julià de Ramis); Puig d'en Rovira (Quart d'Onyar); Sant Grau (Sant Gregori); Puig d'en Carrerica i Llorà (Sant Martí de Llémena); Estanyol (Besanó); Castell de la Fosca (Palamós); Puig de l'Alia (Amer); Mas Castellà (Pontós); Peralada, Castell d'Hostalric, Sant Mori, la Palomera (Sant Aniol de Finestres); Montsoriu (Arbúcies); Font Morisca (Palafrugell); els Padrets (Blanes); Bosquet de Rajoler (Palol de Revardit); Barri Vell i Palau-sacosta (Girona); Puig Ardina (Riudarenes); Plana basarda (Sant Feliu de Guíxols); Pla de Palol (Platja d'Aro); Riera d'en Xuclà (Sarrià de Ter); Empúries (l'Escala); la Ciutadella (Roses); Sant Julià de Llor (Sant Julià de Llor i Bonmatí); Aiguaviva; Vilablareix (Canton 2009, 184).

VISIGOTS FINS L'EDAT MITJANA

La Ciutadella i Puig Rom (Roses); Sant Pere de Rodes (el Port de la Selva); Serrat de les Llebres (Sant Aniol de Finestres) (Canton 2009, 184).

2.3.5. Lluís Esteva i Cruañas (Sant Feliu de Guíxols 1906-1994).¹⁷⁵ El 15 de setembre de l'any 1934 va prendre possessió de la plaça de mestre a Begur. Fou allà, abans de la Guerra Civil, que va conèixer a Pericot, el qual, l'any 1942, passada la conflagració, l'inicià a l'arqueologia en les excavacions del dolmen del Cementiri dels Moros de Torrent i del Castell de Begur (Esteva 1995, 10). Començà una bona amistat entre Pericot i Esteve, així com un mestratge d'investigador en arqueologia a Esteve que portà Pericot a manifestar que el tenia considerat com un dels seus millors deixebles (Aicart 2013, 300). Pel curs de 1949-50, Esteva es va incorporar de mestre a Sant Feliu de Guíxols i Pericot li va demanar que emprengués intervencions arqueològiques als dolmens de les Gavarres. L'any 1950 Pericot va publicar la segona edició de la seva tesi sobre la civilització megalítica catalana i manifestava un especial interès en aquest estudi que va encarregar a Esteve per encabir-lo dins del projecte d'estudi del megàlits pirenaics que elaborava i que es va concretar en els *Sepulcros megalíticos de España* que va publicar l'any 1961 (Aicart 2013, 321). En aquesta mateixa època (any 1950) es va fundar el Centre Excursionista Montclar, on l'any 1951 Oliva hi va fer una xerrada en la qual s'animava a molts dels seus socis a col·laborar amb Esteva per recuperar els megàlits de la zona, la qual cosa prengué cos (Aicart 2013, 321). Els resultats foren bons:

L'any 1952 va ser reposat el menhir de la Murtra (Romanyà); el 1953, la llosa de la coberta del dolmen del mas Bousarenys (Santa Cristina d'Aro); el 1954 va tenir lloc la primera actuació a la Cova d'en Daina. El 20 de maig de 1955 va ser nomenat Delegat Local del Servei Nacional d'Excavacions Arqueològiques i, el 10 de novembre del mateix any, conservador del Museu Municipal. El 1956 es va realitzar la restauració definitiva de la Cova d'en Daina; el 1957 es va excavar i reposar el sepulcre del Mas Bousarenys; l'any 1958 es va restaurar el menhir del Puig ses Forques (Calonge). Aquell mateix any publicava el seu llibre *Prehistòria de la comarca guixolense*.¹⁷⁶

¹⁷⁵<http://arxiuunicipal.guixols.cat/que-tenim/fons-personals/6128-fons-lluis-esteva-cruanas.html>

Consultat el 25/10/2018

¹⁷⁶<http://arxiuunicipal.guixols.cat/que-tenim/fons-personals/6128-fons-lluis-esteva-cruanas.html>

Consultat el 29/10/2018

El 21 d'octubre de 1955, és a dir, un mes i mig abans del *Decreto de 2 de diciembre de 1955 por el que se reorganiza el Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* s'abolien els comissaris d'excavacions i la mateixa *Comisaría General de Excavaciones*, el governador civil de Girona, Luis Mazo Mendo, va donar possessió a Esteva de la *Comisaría local de Excavaciones de San Feliu de Guíxols* (Aicart 2013, 346). Per tant, Esteva fou un altre dels comissaris que es van nomenar a corre-cuita per part de la *Falange*, per tal de poder aplicar la disposició transitòria del decret i poder-lo fer delegat d'excavacions de Sant Feliu de Guíxols, ja que no tenia títol universitari. No deixa de ser una contradicció que Pericot signés contra Santa-Olalla mentre que els seus nomenaments a la província de Girona eren el què li possibilitava la continuïtat de la xarxa d'arqueòlegs aficionats que li aguantaven el treball de camp de l'arqueologia a la província de Girona, llevat que ho tinguessin convingut.

2.3.6. Esteve Guerra Marés (Roses 1911-1988).¹⁷⁷ Fou un comerciant provinent d'una família de boters vinculada a les activitats tant culturals com polítiques de Roses, el seu pare fou alcalde de Roses i ell també, el van fer alcalde de Roses concretament el 22/8/1957 per irregularitats urbanístiques de l'alcalde que hi havia.¹⁷⁸ Consta en l'acta de la *Delegación Arqueológica de la Zona Universitaria de Barcelona* com a *Colaborador-protector de la Delegación Local de Rosas*, és a dir, una categoria no tipificada a la norma i que no està observada en el decret, per tant de conveniència de Pericot. Per ser un dels que tenien nomenament de delegat d'excavacions, concretament en aquest cas seria per ser el delegat de Roses, havia d'haver estat abans nomenat comissari dels de Santa-Olalla, ja que no tenia cap titulació universitària i aquest no era el cas. Esteve Guerra i Marés es va iniciar des de ben jove a la tasca de recerca i conservació de tot allò que per a ell era objecte de curiositat i

¹⁷⁷[http://www.rosespedia.cat/index.php/Esteve Guerra Mar%C3%A9s](http://www.rosespedia.cat/index.php/Esteve_Guerra_Mar%C3%A9s)
Consultat el 31/10/2018

¹⁷⁸[http://www.rosespedia.cat/index.php/Esteve Guerra Mar%C3%A9s](http://www.rosespedia.cat/index.php/Esteve_Guerra_Mar%C3%A9s)
Consultat el 31/10/2018

estudi històric que ja havia iniciat el seu pare principalment com a col·leccionista. Roses era un lloc excel·lent per tirar endavant la devoció per la història d'aquell mar que es concretava en el seu golf amb molts vells naufragis i batalles antigues. Això va portar a Esteve Guerra a iniciar la seva primera col·lecció d'àmfores, algunes de les quals estan exposades avui al Museu de la Ciutadella de Roses (Valentí 2015, 61-63). Malgrat la seva afició al col·leccionisme arqueològic tingué també sensibilitat pel patrimoni; de fet sembla que era dels col·leccionistes que entenien que la seva aportació precisament es materialitzava així, d'aquí el lliurament posterior de la col·lecció al Museu de la Ciutadella de Roses. Expert en arqueologia submarina, sobretot la local del golf de Roses i la seva costa col·laborà amb la *Sección de Arqueología del Centro de Recuperación e Investigaciones Submarinas*, sense que es pugui considerar però que fos un dels membre d'aquest grup.¹⁷⁹ Esteve Guerra era un aficionat a qui ja venia del seu pare la condició de col·leccionista i que per la seva condició de persona amb influència política, podem considerar que a Pericot li convenia tenir-lo dins de la delegació de la zona universitària des d'una condició que de fet no era res oficial, és a dir, de *Colaborador-protector de la Delegación Local de Rosas*.

Sis foren els membres de la província de Girona que estaven vinculats a la *Delegación de Excavaciones de la Zona Universitaria de Barcelona* des de la seva delegació provincial de Girona gestionada per Oliva. Ara bé, solament tres d'ells estan col·locats dins dels delegats locals d'excavacions (Corominas, Riuró i Esteva). Tots tres pertanyien a l'associacionisme arqueològic gironí, tots tres havien estat comissaris dels de Santa-Olalla i tots tres eren amics de Pericot i també del delegat provincial Oliva. Els altres tres, dos eren col·laboradors directes d'Oliva des de la delegació provincial: l'aparellador Sanz i el submarinista Vila; mentre que Guerra era un col·leccionista que Pericot i Oliva el podien controlar millor tenint-lo dins de la delegació provincial que fora, tanmateix per fer-ho, varen haver d'inventar la fórmula de *Colaborador-protector de la Delegación Local de Rosas*. D'aquesta manera Pericot i Oliva varen poder desenvolupar la pràctica de l'arqueologia a la província de Girona

¹⁷⁹[http://www.rosespedia.cat/index.php/Esteve Guerra Mar%C3%A9s](http://www.rosespedia.cat/index.php/Esteve_Guerra_Mar%C3%A9s)

Consultat el 31/10/2018

en els anys que ho feren des de la *Delegación de Excavaciones de la Zona Universitaria de Barcelona*, de la forma territorial que al seu dia havia iniciat Bosch Gimpera.

2.4. Els aficionats dependents de la província de Lleida:

2.4.1. Josep Alfons Tarragó i Pleyan (Lleida 1916-1983).¹⁸⁰ Era un professor d'institut d'una família molt influent a Lleida que fou deixeble de Salvador Roca Lletjós.¹⁸¹ Aquest havia estat deixeble de Bosch Gimpera (Riu-Barrera 1994, 129) i col·laborador a Lleida abans de la Guerra Civil, és a dir, un dels membres de la xarxa territorial de l'Escola Catalana d'Arqueologia que va haver de deixar el país després de la conflagració. Tarragó Pleyan va realitzar la llicenciatura de Filosofia i Lletres i es va iniciar en la docència en els ensenyaments de secundària a Lleida de la ma de Roca Lletjós, el qual també l'inicià en l'arqueologia (Lladonosa i Macià 2018, 37). Segons Ignasi Garcés i Maria Paz Gómez, Tarragó Pleyan fou una peça clau de l'organització anomenada Caliu Ilerdenc, que la burgesia local de Lleida fundà la nit de Sant Jaume, i dins de la qual, els seus membres actuaven identificant-se amb pseudònims. Aquesta organització va esdevenir un grup de pressió política on es decidien, fins i tot, els nomenaments polítics durant tota l'època franquista (Garcés i Gómez 2015, 7). A Tarragó, Santa-Olalla el va nomenar des del començament de la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*, com un dels quatre comissaris provincials de Catalunya, concretament *Comisario Provincial de Excavaciones de Lérida* (Díaz-Andreu i Ramírez 2001, 330-331; Gracia 2009, 245-265; González 2002, 179). No en tingué prou amb aquest càrrec ja que també el van nomenar entre altres càrrecs¹⁸² *Delegado Provincial del Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional*, situació que li va

¹⁸⁰ Riu-Barrera 1994, 130

¹⁸¹ Catedràtic de geografia i història de l'Institut local de Lleida, membre de la Comissió de Museus i president de l'Ateneu Lleidatà (Riu-Barrera 1994, 129)

¹⁸² Entre els anys 1945–1953 fou Delegat Provincial d'Educació Popular del Ministeri d'Educació Nacional, ocupà la Secretaria General del Institut d'Estudis Ilerdencs (IEI), des de 1953 a 1970 desenvolupà el càrrec de Delegat Provincial d'Informació i Turisme a Lleida, continuat a Albacete de 1970 a 1975, durant els anys 60 fou Tinent d'Alcalde de l'Ajuntament de Lleida, de 1977 a 1982 va ser al front de la Delegació Provincial del Ministeri de Cultura i, finalment, fou Delegat Provincial d'Educació i Cultura fins a la seva mort, el 14 de gener de 1983.

possibilitat sol·licitar i aconseguir de la Diputació de Lleida poder materialitzar el 25 de gener de 1941 una *Junta de Excavaciones* (González 2002, 179), junta que un any després va promoure l'Institut d'Estudis Ilerdencs, el qual, es va crear el 25 de març de 1942 quan Josep M. Porcioles era el president de la Diputació de Lleida.¹⁸³ D'aquest institut, que encara perviu dins de la Diputació de Lleida, Tarragó Pleyan n'esdevingué durant el règim franquista el secretari general de manera constant i permanent (Lladonosa i Macià 2018, 30). En la composició de la *Delegación de la Zona universitària de Barcelona* que s'analitza aquí, el trobem com a *Secretario (sin nombramiento) de la Delegación Provincial de Lérida*. Fet que pot semblar estrany ja que tant per títol universitari com per convalidació de la seva condició de comissari era possible nomenar-lo personalment com a *Delegado Provincial de Lérida*. Amb la nova remodelació, a Lleida, no es va optar per aquesta via sinó pel *Instituto de Estudios Ilerdenses* que era una institució provincial a la qual es podia aplicar l'article cinquè del *Decreto de 2 de diciembre de 1955 por el que se reorganiza el Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*:

Artículo quinto.- En cada zona de Excavaciones Arqueológicas se organizarán las Delegaciones Provinciales, Insulares y Locales que la experiencia aconseje. Los cargos de Delegado Provincial o Insular deberán recaer preferentemente en los Directores de los Museos Arqueológicos, Catedráticos de Instituto titulares de Historia o Académicos correspondientes de las Reales Academias de la Historia o de San Fernando. **También podrán concederse estas Delegaciones a las instituciones Provinciales o Municipales**¹⁸⁴ que tengan por finalidad la tutela o protección del Tesoro Artístico y Arqueológico, y ofrezcan garantías científicas en el desempeño de su cometido.¹⁸⁵

Per tant, Pericot havia de considerar a Tarragó Pleyan com un secretari no nomenat. No obstant, en posseir el nomenament de secretari general de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, era una persona física que representava a la

¹⁸³<http://www.fpiei.cat/la-fundacio/historia>

¹⁸⁴ El subratllat és meu.

¹⁸⁵Boletín Oficial del Estado núm. 2, de 02/01/1955, 25-26.

persona jurídica que havia rebut el nomenament de *Delegado Provincial de Lérida* des de la *Dirección General de Bellas Artes*.

2.4.2. J.(?) (Antoni) Hernández Palmés (1915-2000).¹⁸⁶ Probablement la J. que hi ha a la relació de la delegació de la zona universitària és un error i qui era el col·laborador sense nomenament al qual es fa referència allà, era l'advocat i historiador Antoni Hernández Palmés. Tenia dos germans, Lluís que era notari a Cervera i Carles (tots falangistes), i ni ell ni cap dels seus germans tenien un nom que comencés amb J. Tanmateix, l'Antoni va ser el més operatiu dels germans dins de l'entitat i, per tant, es pot considerar que era l'Hernández Palmés que anava a les reunions de la *Delegación de la Zona universitaria de Barcelona* com a col·laborador del *Delegado Provincial de Lérida* que era de l'*Instituto de Estudios Ilerdenses*. El 18 de maig de 1963 Antoni Hernández Palmés va pronunciar la conferència de cloenda del curs 1962-1963 del *Instituto de Estudios Ilerdenses* titulada "*Lérida entre Aragón y Cataluña, en la geografía y la historia*". Ho va fer en una sessió solemne, pública i amb la presència de les autoritats locals, provincials i àdhuc centrals, ja que també hi havia l'exministre lleidatà Eduardo Aunós que llavors era procurador a Corts, així com les autoritats militars i religioses de la zona. Aquesta conferència ha esdevingut tot un clàssic del pensament franquista lleidatà, ja que després de descriure la situació geogràfica, les singularitats de la història lleidatana i el què entenia com la seva personalitat pròpia, el conferenciant conclouria que Lleida no era ni catalana ni aragonesa, *Lérida es leridana, aunque legalmente haya sido incorporada a la región catalana, conclusión esta que mantenemos y reafirmamos solo desde un punto de vista erudito y evocador*. Acabava afirmant que Lleida amb tota la seva regió natural, *forma parte de esta comunidad de destino en lo universal que es España, y por encima de nuestra idiosincrasia particular, los leridanos nos sentimos españoles y siempre*

¹⁸⁶ El 31 de juliol de 1947 entrava a l'Institut d'Estudis Ilerdencs havent-ne estat abans col·laborador. Era germà del també membre de la institució Lluís Hernández. Com aquest darrer i el seu altre germà, Carles, fou falangista ingressat abans de la Guerra Civil, dirigent del SEU provincial el 1940-1941, voluntari de la División Azul al costat d'Alemanya al front rus durant la Segona Guerra Mundial (1941-1943), secretari de la Falange de la ciutat de Lleida entre 1943 i 1945, diputat provincial entre 1961 i 1967, regidor de la Paeria pel terç de corporacions entre 1971 i 1979 i vicepresident de la Germandat d'Excombatents; estigué immers en la vida associativa catòlica i ciutadana des d'abans de la Guerra; personatge també de Caliu, franquista convençut i representatiu del lleidatanisme/*leridanismo*. Fou autor d'obres d'història del dret, amb atenció a l'aportació lleidatana (Lladonosa i Macià 2018, 55).

seguiremos dando fe y testimonio de nuestra fidelidad y lealtad a los intereses supremos de la Patria. És interessant de veure la recensió que en feia Tarragó Pleyan com a secretari general de l'Institut a les actes de la Institució, per l'ambigüitat de la seva descripció; el que diu i el que calla. Escriu al llibre d'actes que l'autor va llegir el seu treball *donde traza su personal punto de vista sobre (la) situación de Lérida y el pensamiento de sus hombres en determinadas coordenadas históricas*, i conclou *fue muy aplaudido por el público asistente* (Lladonosa i Macià 2018, 104-105). Per tant, Hernández Palmés més que col·laborador de la delegació s'hauria de considerar com una de les persones fortes del règim dins de l'Institut d'Estudis Ilerdencs i de la delegació de la zona universitària de Barcelona.

2.4.3. Dr. Pedro Ball, d'aquest doctor que en principi es podem suposar que es tracta d'un metge i que consta com a col·laborador sense nomenament del *Delegado Provincial de Lérida* que era el *Instituto de Estudios Ilerdenses*, no s'ha trobat cap referència enlloc.

2.4.4. Manuel Camps i Clemente (Maials 1920-Vilanova de la Barca 2013).¹⁸⁷ Era el metge d'Alcarràs, el *Delegado local de Alcarrás* que també estava vinculat a l'Institut d'Estudis Ilerdencs. En aquest cas, la relació no posa *sin nombramiento*. Per tant, s'ha de considerar que tenia nomenament i que als delegats locals a la província de Lleida sí que els nomenaven, la qual cosa no passava amb els col·laboradors del *Delegado Provincial de Lérida*, és a dir, de l'Institut d'Estudis Ilerdencs. La pràctica de l'arqueologia d'aquest metge, Guerrero (2013) l'explica sintèticament en el seu escrit de la necrològica que es va publicar a la Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya, acadèmia de la qual Camps n'era membre numerari:

La medicina omple la major part de la vida del Dr. Camps, però no tota. Home de gran cultura, és un erudit i un estudiós de la història. En els anys seixanta i setanta du a terme molta prospecció arqueològica per les conques baixes del Segre i del Cinca amb destacats i reconeguts aficionats de l'època com Rodrigo Pita Mercè, Lluís Díaz-Coronel Montull i el meu pare Antoni Guerrero Uriarte. Jo

¹⁸⁷<https://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-21033202.xml>
Consultat el 14/11/2018

els acompanyava i fruïa d'allò més, es succeeixen les visites a Butsènit de Lleida; al Romeral d'Albesa; l'àrea del Cogul a les Garrigues; Gebut, a Soses; Bovalar, les Roques de Sant Formatge i les terrasses fluvials a Seròs; vil·la Fortunatus, el Puntal i el Pilaret de Santa Quitèria, a Fraga; a jaciments de la Granja d'Escarp i Mequinença, i molts altres llocs d'aquells encontorns. En aquesta etapa d'impregnació vaig aprendre a admirar i a estimar aquest personatge que ha estat sempre un referent per a mi. Des de l'any 1969 presideix la delegació de Lleida de l'Associació d'Amics dels Castells (Guerrero 2013, 165-166).

2.4.5. Rodrigo Pita Mercé (Lleida 1924- 2018)¹⁸⁸. Era un jutge que es va fer molt polèmic per la sentència que va fer l'any 1989 sobre un empresari que va condemnar per abusar d'una empleada seva però on hi va dir que havia estat provocat per ella mateixa perquè duia una minifaldilla.¹⁸⁹ El trobem en la relació de la *Delegación de la Zona universitaria de Barcelona* com a *Delegado Local de Aytona*, com passa amb Camps a Alcarràs, en dir *sin nombramiento* com qualifica els col·laboradors provincials, s'ha d'entendre que també tenia nomenament per Aitona. A diferència de Camps, que era el metge d'Alcarràs, de Pita Mercé s'escapa el motiu pel qual calia un nomenament de delegat local, ja que el seu marc d'actuació fou tota la província de Lleida i des de dins de l'Institut d'Estudis Ilerdencs. De fet en l'època estudiada del segon franquisme i la transició era, conjuntament amb Diez-Coronel, un dels dos arqueòlegs que actuaven i controlaven les intervencions arqueològiques a tota la província de Lleida des del *Delegado Provincial de Lérida*, és a dir, des de l'Institut d'Estudis Ilerdencs (González 2002, 184-186). És remarcable per entendre la persona i el seu entorn, veure l'esquela (figura 4) que la mateixa família va publicar en ple segle XXI al diari el Segre de Lleida amb termes com que era "*hombre de muchos talentos*" i una "*afligida y fiel ama de llaves*".

¹⁸⁸https://www.segre.com/noticies/esqueles/2018/02/13/rodrigo_pita_merce_39434_1147.html

Consultat el 18/11/2018

¹⁸⁹https://www.segre.com/noticies/lleida/2018/02/13/mor_magistrat_rodrigo_pita_merce_39382_1092.html

Consultat el 18/11/2018

Rodrigo Pita Mercè

Viudo de Carmen Agustí Vilaltella Magistrado jubilado y “hombre de muchos talentos” (sic) Ha fallecido en Lleida a los 93 años.

(R.I.P.)

Sus afligidos: hermana, Ana María; primas y sobrinos, familia toda y su fiel ama de llaves (sic), Luisa Hoyos, comunican la triste pérdida y piden una oración para su eterno descanso. El responso tendrá lugar hoy martes, día 13, a las 16.00 h, en la sala ecuménica del Tanatori Jardí La Lleidatana.

Lleida, 13 de febrero de 2018

Figura 4. Esquela de Rodrigo Pita Mercè¹⁹⁰

2.4.6. Luis Diez-Coronel i Montull (Monzó 2013- Lleida 2009).¹⁹¹ Va néixer a Monzó, però ja de petit va anar a viure a Lleida on estudià als Maristes i el Liceu Escolar. Inicià la carrera d'Enginyeria Industrial però no la va acabar, realitzant però els estudis de Dret en la modalitat d'estudiant lliure a les universitats de Zaragoza i Valladolid,¹⁹² carrera que li va permetre exercir i viure de la professió d'advocat a la companyia FECSA (González 2002, 186). Segons González (2002, 186-187) es va iniciar oficialment a l'arqueologia l'any 1958, és a dir, quan les intervencions arqueològiques es gestionaven des de les delegacions de la zona universitària. Per tant, no era dels de l'època dels comissaris de Santa-Olalla. Tanmateix, fou una peça fonamental en l'arqueologia lleidatana durant el segon franquisme i la transició ajudant a Pericot quan aquest va ser el delegat de la zona universitària de Barcelona (González 2002, 186). Conjuntament amb Pita Mercé, durant la dècada dels

¹⁹⁰https://www.segre.com/noticies/esqueles/2018/02/13/rodrigo_pita_merce_39434_1147.html

Consultat el 18/11/2018

¹⁹¹<http://arqueologiaypatrimonio.blogspot.com/2009/01/lleida-despide-al-arqueologo-luis-dez.html>

Consultat el 18/11/2018

¹⁹²<http://arqueologiaypatrimonio.blogspot.com/2009/01/lleida-despide-al-arqueologo-luis-dez.html>

Consultat el 18/11/2018

anys seixanta i bona part de la dels setanta del segle XX, portà a terme una tasca d'investigació arqueològica que es pot considerar com de les més importants de les Terres de Ponent:

Quants dels molts jaciments considerats com cabdals per l'arqueologia lleidatana, serien coneguts, investigats i molts d'aquests conservats fins avui sense la ingent tasca del tàndem format per Luis Díez-Coronel i Rodrigo Pita?. Gràcies a ells dos, jaciments tan coneguts com la necròpolis de Roques de Sant Formatge i el poblat de Bovalar, ambdós a Serós, la necròpolis de la Pedrera, a Tèrmens, o la vil·la romana del Romeral, a Albesa, d'on procedeixen els mosaics exposats en el nou Museu de Lleida, han pogut ser estudiats, i molt sovint preservats de la seva gairebé segura destrucció, sense oblidar tampoc el nombre d'abrics amb art rupestre llevatí o esquemàtic reconeguts i posats en valor per Díez-Coronel. No endebades que l'any 1992 li fou dedicat el Congrés Internacional de Gravats Rupestres i Murals (Marí, 2009).

Diez-Coronel va ser el cap del Departament d'Arqueologia de l'Institut d'Estudis Ilerdencs des de l'any 1962 fins el 1978, que el succeir en aquest càrrec Joan Ramon González Pérez. Segons aquest, Diez-Coronel conjuntament amb el seu company Pita Mercé, va ser el responsable dels descobriments, estudi i difusió de la meitat dels jaciments arqueològics que es coneixien a la província de Lleida fins l'any 2009. Entén González que passada la Guerra Civil, Diez-Coronel va ocupar el lloc que en posterioritat ocupà la Universitat de Lleida.¹⁹³ Per això, no es torna a veure el motiu pel qual calia un nomenament de delegat local que en el seu cas fou el de Balaguer, ja que el seu marc d'actuació va ser tota la província de Lleida des de dins de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, i encara més tenint el càrrec de cap del Departament d'Arqueologia de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, institució que era oficialmentel *Delegado Provincial de Lérida del Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*.

¹⁹³ <http://arqueologiaypatrimonio.blogspot.com/2009/01/lleida-despide-al-arqueologo-luis-dez.html>

Consultat el 18/11/2018

2.4.7. Ramon Boleda i Cases (Verdú 1922).¹⁹⁴ El *Delegado Local de Tárrega*, era un pagès de Verdú que actualment té 97 anys i que afirma que «no conservo cap paper que acrediti que vaig anar a estudi fins els 14 anys» (Cardona, 2016). Podria semblar que Boleda era una persona poc instruïda. No obstant, és tot el contrari. Des de l'any 1946 escrivia a *El Correo Catalán* i més endavant a *La Mañana*. Tot i tenir bona relació i contactes amb els arqueòlegs de l'Institut d'Estudis Ilerdencs (Diez-Coronel i Pita), Boleda no era d'aquest institut i actuava de manera sensiblement independent. Aquesta independència dels de Lleida pel què fa a qüestions d'investigació arqueològica, segurament li venia per la seva relació amb Agustí Duran i Sanpere, qui ell mateix afirma haver-ne estat bon amic i que l'esperonava a la investigació (Cardona, 2016). Tanmateix, si als 24 anys ja escrivia a *El Correo Catalán* es tractava d'un jove que hem de considerar instruït i que voltava dins del món carlista català, ambient que era sensiblement contrari a la Falange però afí al règim franquista, d'aquí la confiança que tenia amb les autoritats lluny del grup d'interessos dels de la capital de la província. L'any 1962 el Gobernador Civil de Lleida el va fer alcalde de Verdú, càrrec que va ocupar durant nou anys i del que ell mateix en va plegar a desgrat del governador civil que volia que continués. Per tant, bona part dels anys que s'estudien aquí, Boleda no solament era el *Delegado Local de Tárrega* sinó que també era l'alcalde de Verdú, fet molt important si tenim en compte que els alcaldes de llavors eren càrrecs de confiança dels governadors civils i que aquests, a més de ser la màxima autoritat governamental, també eren els caps provincials del *Movimiento*. Això ens explicaria la seva independència "jeràrquica" dels de Lleida que tenia Boleda. La seva activitat arqueològica va ser considerable. L'any 1952 va anar a bateig d'un nebot fill de la seva germana que vivia a Tornabous, i com ell diu, el seu esperit de prospecció, el va portar a fer un vol per allà i en el lloc conegut com el Molí de l'Espígol va quedar esgarriat perquè hi havia ceràmica per tot arreu (Cardona, 2016). L'any 1955 quan es creen les *Delegaciones de Zona Universitarias del Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*, dins de la *Delegación de la Zona Universitaria de Barcelona*, es nomena a Boleda *Delegado Local de Tárrega* (González 2002, 188).

¹⁹⁴ <http://www.novatarrega.cat/noticia/96639/ramon-boleda-cases-lhistoriador-perpetu-de-verdu>

Consultat el 18/11/2018

La pràctica de l'arqueologia en el segon franquisme a la província de Lleida, segons els cànons “professional vers aficionat”, porta a concloure que gairebé tota, per no dir tota, l'arqueologia que es va efectuar havia estat efectuada per aficionats. L'aplicació de l'article cinquè del *Decreto de 2 de diciembre de 1955 por el que se reorganiza el Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* va possibilitar fer una nova reestructuració a l'arqueologia de Lleida i nomenar l'Institut d'Estudis Ilerdencs com a *Delegado Provincial de Lérida*. El qui fins llavors havia estat el *Comisario Provincial de Excavaciones en Lerida*, en Josep Alfons Tarragó i Pleyán, no va ser renovat en el càrrec. Ara bé, de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, Tarragó en va ser però secretari perpetu. Això possibilitava que el grup d'addictes al règim que controlaven aquesta institució de la Diputació de Lleida, tinguessin tot l'empara legal en quant a intervencions arqueològiques. No era una estructura gens favorable per acollir grups de l'associacionisme arqueològic. Per tant, foren els arqueòlegs d'aquest institut els qui actuaren per la província de Lleida durant tota aquesta època fent servir a les associacions del territori lleidatà com a avisadors. Cas a part fou el del pagès de Verdú, en Ramon Boleda, que tenia una certa independència fruit de la seva situació d'alcalde (càrrec que no era menor en el franquisme) i del prestigi que havia adquirit ambles seves prospeccions, sobretot en el descobriment de l'important jaciment del poblat iber del Molí de l'Espígol, així com altres poblats. Els materials arqueològics recuperats amb les prospeccions de Boleda els va guardar, exposar i ensenyar a casa seva fins que el 1980 es van exposar en el Museu d'Arqueologia de Verdú (Cardona, 2016).

2.5 Els aficionats dependents de la província de Tarragona:

2.5.1. Salvador Vilaseca i Anguera (Reus 1896-1975).¹⁹⁵ A la *Delegación de la Zona Universitaria de Barcelona* de la província de Tarragona hi havia un aficionat com a *Delegado Provincial de Tarragona*. En Salvador Vilaseca era el metge forense i psiquiatre de Reus. El mes de maig de 1941 Santa-Olalla

¹⁹⁵ <http://www.galeriametges.cat/galeria-fitxa.php?icod=HHF>

Consultat el 19/09/2018

ja l'havia nomenat *Comisario Provincial de Tarragona* (Díaz-Andreu i Ramírez 2001, 330), càrrec que quan es van treure les comissaries per posar les delegacions universitàries, va continuar exercint com a delegat també provincial de Tarragona. Vilaseca havia estat un dels membres territorials que va actuar en les tasques de salvament del patrimoni durant la Guerra Civil i Bosch Gimpera l'havia nomenat inspector de la zona arqueològica de Reus (Massó 1996, 21). Durant els anys vint i trenta, és a dir, en plena època de les activitats de l'Escola Catalana d'Arqueologia era l'home que Bosch Gimpera tenia a les comarques del sud de Catalunya. Per aquest motiu es relacionava amb ell, Pericot i Serra Ràfols i per tant, entrà a formar part de l'Associació Catalana d'Antropologia, Etnologia i Prehistòria.¹⁹⁶ D'aquesta època són els descobriments dels jaciments següents: la Cova del Cartanyà a Vilaverd (1926); l'abric de Sant Gregori a Falset (1928); el poblat i la necròpolis del Molar (1930) i de la cova del Filador a Margalef (1933). També disposava d'una xarxa de col·laboradors en diversos municipis: Josep Lloret (Alforja), Josep Maria Porta (Arbolí), Salvador Estrem (Falset), Josep Sancho (Marçà), Abdó Barceló (Capçanes), Lluís Brull (Tivissa), Roc Salvador (El Molar), Romà Ramon (Santa Coloma de Queralt)... (Massó 2002, 156), és a dir, allò que Bosch Gimpera organitzava on podia arreu de Catalunya, Vilaseca ho disposava a les comarques del sud, sempre sota el mestratge de Bosch Gimpera. Dos exemples dels fruits d'aquesta relació, la podem comprovar quan el mateix Bosch Gimpera va prologar el llibre que Vilaseca va publicar l'any 1936 titulat *La indústria del sílex a Catalunya. Les estacions tallers del Priorat i extensions* i quan el mes d'abril d'aquell mateix any va guanyar l'accèssit del V Premi Francesc Vives de l'Institut d'Estudis Catalans pel seu recull d'*Estudis de prehistòria tarragonina* (Massó 2002, 156). Va venir la Guerra Civil i després de la contesa bèl·lica i del corresponent expedient de depuració que va haver de passar, a l'any 1941 Santa-Olalla el va nomenar *Comisario Provincial de Tarragona*, és a dir, Santa-Olalla va tornar a posar la seva confiança (i aquesta no menor) com a arqueòleg per a tota la província de Tarragona en una de les persones de Bosch Gimpera, fet que no va canviar amb la implementació de la *Delegación de la Zona Universitaria de Barcelona*, ja que van també nomenà a Vilaseca,

¹⁹⁶ Aquella associació que Serra Ràfols li diu a Ripoll que havien creat per implicar a tothom entre ells als anomenats excursionistes quan li contesta el què opina de l'article de J. Dalmau.

Delegado Provincial de Tarragona. Les raons d'aquesta continuïtat fou que Vilaseca era la persona essencial per poder controlar i actuar a la província de Tarragona i molt especialment a les Terres de l'Ebre i, a més, perquè havia demostrat competència com arqueòleg tant en intervencions arqueològiques de camp com en publicacions. Les seves relacions amb l'excursionisme científic i el seu càrrec de comissari, primer, i de delegat, després, van permetre que tingués molta autonomia. Disposava de col·laboradors, alguns d'antics dels d'abans de la Guerra Civil però també de nous: Enric Fossas, Lluís Brull, Ignasi Cantarell, Josep Mercadé, Josep Maria Solé, Joan Montserrat, Ramon Mañé, Francesc Capafonts, Albert Prunera, Josep Fusté, Josep Pelejà, Josep Maria Pedrol, Ramon Capdevila, la seva filla Lluïsa Vilaseca... (Massó 2002, 156), i, el més important, actuava sota la més estricta legalitat, primer pel nomenament de comissari provincial fet per Santa-Olalla i després com a *Delegado Provincial de Tarragona del Servicio Nacional de Excavaciones* (Massó 2002, 157).

2.5.2. Rdo. Dr. Pere Batlle Huguet (Reus 1907-Tarragona 1990).¹⁹⁷

En Pere Batlle va estudiar Arqueologia Cristiana al *Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana de Roma* (Ciutat del Vaticà), amb els graus de llicenciat i de doctorat:

La seva tesi doctoral, presentada el mes de juny de 1933, que restà inèdita, versava sobre les inscripcions paleocristianes de la necròpolis de Tarragona en relació amb el seu ambient hispànic i amb la resta de l'Imperi romà. En aquest punt cal parlar de la influència del doctor Joan Serra i Vilaró (1879-1969), prevere i arqueòleg, que el cardenal havia fet venir des de Solsona, i que llavors dirigia les excavacions a la necròpolis dels terrenys de la Fàbrica de Tabacs de Tarragona. El doctor Serra i Vilaró va obrir les portes de les excavacions al jove sacerdot. (Mata de la Cruz 2018, 59)

De fet, Serra Vilaró havia estat el comissari local d'excavacions de Santa-Olalla a la ciutat de Tarragona des dels primers nomenaments locals que va efectuar junt amb els provincials. S'entén que Santa-Olalla va veure que com s'havia d'actuar a Tarragona era: comissari provincial, Vilaseca perquè tenia projecció i

¹⁹⁷<https://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0008305.xml>
Consultat el 24/11/2018

relacions provincials i, Serra Vilaró, comissari local de la ciutat de Tarragona, perquè era el que volia l'Església. Batlle en va ser el seu substitut més endavant i continuà la seva tasca des d'aquests paràmetres. Ja a l'any 1933 tornant de Roma el van fer conservador del Museu Diocesà de Tarragona i des d'aquí, primer amb Serra Vilaró i després ell mateix, s'ocupà de l'arqueologia de la capital de la província de Tarragona.

2.5.3. Jesús Massip i Fonollosa (Roquetes 1927).¹⁹⁸ Éra un doctor en dret que va dirigir l'Arxiu Històric i el Museu de Tortosa des de l'any 1960 al 1992, és a dir, durant l'època en la què va ser el *Delegado Local de Tortosa*. Va ser professor d'història de l'art (1971-91) a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics de Tortosa, la qual també va dirigir des del 1983 al 1991. L'any 2015 li van donar la Creu de Sant Jordi:

Arxiver, historiador i poeta. En reconeixement a la seva dedicació a la cultura des dels anys més difícils. Ha sabut projectar al conjunt de Catalunya la singularitat cultural de les Terres de l'Ebre. Destaca la seva tasca com a director de l'Arxiu Històric de Tortosa i de l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics, també de Tortosa, a més d'un seguit de treballs bibliogràfics. És membre de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi.¹⁹⁹

Segons la descripció que es va fer de la persona de Massip quan se li atorgà la Creu de Sant Jordi del 2015, aquesta no se li lliura per la seva activitat en arqueologia. De fet, ni tan sols se cita aquesta activitat o afició. Per tant, es pot considerar que Massip havia de ser una persona molt valuosa pel *Delegado Provincial de Tarragona* pel fet que portava la direcció del Museu-Arxiu de Tortosa i estava perfectament relacionat amb el món cultural tortosí, del que n'era un molt bon valor i innegablement respectat. Ara bé, no exercia la pràctica de l'arqueologia.

¹⁹⁸ <https://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0268085.xml>
Consultat el 24/11/2018

¹⁹⁹ <https://govern.cat/salaprensa/notes-premsa/282349/govern-distingeix-creu-sant-jordi-27-personalitats-15-entitats>
Consultat el 27/11/2018

Tal com s'ha pogut comprovar, l'arqueologia a la província de Tarragona durant el segon franquisme i la transició estava estructurada des d'un arqueòleg aficionat, el metge Vilaseca que tenia cura des de la xarxa que mitjançant l'excursionisme científic ja havia muntat ell mateix durant l'època de Bosch Gimpera, i amb les corresponents noves incorporacions. Tanmateix, els eclesiàstics arqueòlegs tenien cura d'aquestes activitats tan arqueològiques com patrimonials en general a la ciutat de Tarragona. Amb aquesta organització i l'amistat de Pericot amb Vilaseca, que ja venia de quan els dos eren col·laboradors de Bosch Gimpera, Pericot com a delegat de la zona universitària tenia controlada l'arqueologia tarragonina.

La resta de delegacions de la *Delegación de la Zona Universitaria de Barcelona*, eren les insulars de Mallorca, Menorca i Eivissa, per tant, fora del marc d'aquesta investigació.

Eren 41 els arqueòlegs de la *Delegación de la Zona Universitaria de Barcelona* amb càrrec oficial que la historiografia de l'arqueologia ha considerat aficionats o erudits, laics o clergues, però que, com s'ha vist, actuaven a Catalunya amb el reconeixement de l'administració i amb els càrrecs oficials corresponents. Per tant, eren l'arqueologia oficial i legal que es practicava llavors. Alguns ja hi eren amb Bosch Gimpera, altres van començar després, i com diu Barberà Farràs "Si anem al fons, ens adonarem que totes les baralles i intrigues parteixen de la desaparició de l'organigrama dreçat per Bosch Gimpera, el d'un centre d'investigació fonamentat en un conjunt format per: un seminari universitari, un servei d'excavacions, una biblioteca i un museu concebut com una eina de difusió (Barberà, 2002: 108)." El de Bosch Gimpera era un organigrama en el qual el servei d'excavacions hauria disposat de les 34 associacions arqueològiques en les quals hi estaven implicats els 25 arqueòlegs que tenien algun càrrec a la *Delegación de la Zona Universitaria de Barcelona*, i que s'han exposat anteriorment. En la figura 5 es mostren qui eren i les activitats de les que vivien, determinant també llurs afiliacions associatives de les que eren representants, totes elles amb activitat arqueològica.

ARQUEÒLEGS	ASSOCIACIONS
Josep Barberà i Farràs tècnic d'assegurances de mercaderies en el transport internacional	Centre Excursionista "Els Blaus" de Sarrià. ²⁰⁰ Associació Excursionista d'Etnografia i Folklore de Barcelona ²⁰¹ <i>Grupo de Colaboradores del IPA</i> ²⁰²
Ricard Pascual i Guasch dibuixant, escriptor i dedicat a l'empresa de la família	<i>Grupo de Colaboradores del IPA</i> ²⁰³ <i>Sección de Arqueología del CRIS</i> ²⁰⁴
Josep Maria Cuyàs i Tolosa oficinista i apoderat de Cros	Agrupación Excursionista de Badalona ²⁰⁵²⁰⁶
Pere Giró Romeu excursionista, administratiu i representant	Grup Excursionista Col·laborador del Museu de Vilafranca ²⁰⁷
Isidre Llach i Font dibuixant	Centro Excursionista de Puigcastellar Santa Coloma de Gramanet ²⁰⁸
Joan i Ramon Bellmunt i Poblet pintors-decoradors	Agrupació Excursionista Talaia Vilanova ²⁰⁹
Marià Ribas i Bertran dibuixant	Secció d'Història i Arqueologia del Museu de Mataró ²¹⁰
Mn. Eduard Junyent. prevere	Colla de Gurb ²¹¹ Unió Excursionista de Vic ²¹² Patronat d'Estudis Ausonencs ²¹³

²⁰⁰Petit 2003: 55

²⁰¹Barberà 2003: 41

²⁰²Petit 2003: 55

²⁰³ Petit 2004

²⁰⁴Petit 2007: 19

²⁰⁵Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura 1. Any 1945-1971. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «*Servicio Nacional de Excavaciones*»

²⁰⁶ Padrós 2002: 205

²⁰⁷<https://comissiomemoriavilafranca.wordpress.com/2018/07/06/pere-giro-i-romeu-1894-1987/>

Consultat el 21/09/2018

²⁰⁸Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura 1. Any 1945-1971. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «*Servicio Nacional de Excavaciones*»

²⁰⁹Cebrià; Miret 1993: 162

²¹⁰Lladó i Font 1996: 11

²¹¹Gudiol 1979: 369

²¹²Ollich; Rocafiguera 2002: 37

²¹³Salarich 1979: 398

Lluís Mas Gomis teòric tèxtil	Centre Excursionista de Sabadell ²¹⁴ Secció d'Història i Arqueologia del Museu de Sabadell ²¹⁵
Ramir (de) Masdeu estudiós	Amics de les Arts ²¹⁶ Junta Municipal de Museus de Terrassa ²¹⁷
Joan Surroca erudit	Grup del Museu Arqueològic i Paleontològic de Moià ²¹⁸ Grup de Col·laboradors del Museu Arqueològic de Barcelona ²¹⁹
Martí Cassany excursionista i erudit	Centre Excursionista de Vic ²²⁰
Josep Maria Masachs i Bolet Excursionista i erudit	Grup Excursionista Col·laborador del Museu de Vilafranca ²²¹
Llogari Sala i Sala erudit	Grup d'excavació del Patronat del Museu de Caldes ²²²
Antoni Domènech i Casanovas blanquer	Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada (CECI) ²²³
Josep Estrada Pèrit Mercantil	Agrupació Excursionista de Granollers ²²⁴
Valentí Santamaria i Clapers sacerdot, excursionista i arqueòleg	Centre Excursionista Montserrat ²²⁵
Marià Ribas i Bertran dibuixant i restaurador d'obres d'art	Secció d'Història i Arqueologia del Museu de Mataró ²²⁶
Sebastià Oller i Colomé industrial i erudit	Grup del Museu Arqueològic i Paleontològic de Moià ²²⁷

²¹⁴ Nebot 2005: 52

²¹⁵ Enrich 2017: 1309

²¹⁶ <https://recordsdeterrassa.wordpress.com/tag/ramiro-masdeu/>

Consulta el 22/09/2018

²¹⁷ Ferran 1993: 16

²¹⁸ <http://tribunadarqueologia.blog.gencat.cat/2013/10/14/obituari-mor-joan-surroca/>

Consultat el 23/09/2018

²¹⁹ <http://tribunadarqueologia.blog.gencat.cat/2013/10/14/obituari-mor-joan-surroca/>

Consultat el 23/09/2018

²²⁰ Ollich i Rocafiguera 2002: 40

²²¹ Mestres i Esteve 2011: 38

²²² Monleón (?): 3-4

²²³ Puig 1995: 258-260

²²⁴ Pardo 2002: 62

²²⁵ <http://www.memoria.cat/mestres/es/content/santamaria-clapers-valent%C3%AD-o>

Consultat el 29/09/2018

²²⁶ Arenas 1997: 8

²²⁷ Riera 1984: 1-4

Salvador Alavedra i Invers comptable, tècnic tèxtil, artista, estudiós i activista cultural	Amics de les Arts i JJMM de Terrassa ²²⁸ Junta Municipal de Museus de Terrassa ²²⁹
Josep Ma. Corominas i Planellas metge	Centre Excursionista de Banyoles l'Associació d'Amics de Besalú ²³⁰ Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles ²³¹ Cap de la Secció de Prehistòria i director del Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles ²³²
Francesc Riuró Llapart delineant	Grup Excursionista i Esportiu Gironí ²³³
Lluís Esteva i Cruañas mestre	Centre Excursionista Montclar de Sant Feliu de Guíxols ²³⁴
Salvador Vilaseca i Anguera Metge forense i psiquiatre	Agrupació Excursionista de Reus ²³⁵ Centre de Lectura de Reus diversos càrrecs directius en la de la seva Secció Excursionista ²³⁶

Figura 5. Professions i associacions dels *Delegados de Excavaciones de la Delegación de la Zona Universitaria de Barcelona*.

A l'any 2002 en Jordi Casas i Artur Cebrià afirmaven que ningú es podia fer hereu de l'obra de Bosch Gimpera perquè la Guerra Civil la va truncar (Casas i Cebrià 2002). Entenem que es pot compartir la seva apreciació que la Catalunya en la què va actuar Bosch Gimpera, res tenia a veure amb la de la postguerra, pel fet que, tant a la Mancomunitat com a la República, Bosch Gimpera no treballava des de províncies i les accions de la seva organització eren resultat d'un plantejament de caire nacional (Casas i Cebrià 2002, 229). Sobre aquesta qüestió el professor Gràcia va escriure:

²²⁸ Farré, A. (2016)

²²⁹ Farré, A. (2016)

²³⁰ Soler 1987: 325

²³¹ Soler 1987: 325

²³² Soler 1987: 325

²³³ <https://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0516568.xml>
Consultat el 24/10/2018

²³⁴ <http://arxiumunicipal.guixols.cat/que-tenim/fons-personals/6128-fons-lluis-esteva-cruanas.html>
Consultat el 25/10/2018

²³⁵ Massó 1996: 19

²³⁶ Massó 1996: 21

La recerca arqueològica a Catalunya va tenir, però, un problema insalvable: la manca d'un referent com a escola universitària estructurada després de la marxa de Bosch Gimpera. S'haurà d'esperar la dècada dels seixanta, amb la tornada a Barcelona de J. Maluquer de Motes, M. Tarradell, i P. de Palol, per recuperar el fil del *mestre absent* del qual M. Almagro va ser un parèntesi massa llarg. (Gracia 2001: 24)

Es pot estar d'acord amb Casas i amb Cebrià quan apunten que, en el camp de l'arqueologia, l'acció de la UB en aquesta època era absent. És més, el discurs de què a partir del anys 60 es recuperà d'alguna manera l'Escola d'Arqueologia de Barcelona o Escola Catalana d'Arqueologia certament la van començar reivindicant aquests investigadors de l'Institut d'Arqueologia i Prehistòria de la Universitat de Barcelona i que han anat reivindicant també des de llavors professorat d'aquesta universitat sense totes les estructures endegades per Bosch Gimpera i, entre elles, la xarxa de col·laboradors amb les seves associacions arqueològiques que tenien de mirall l'Institut d'Estudis Catalans i les corresponents cadenes de mestratges que hi havia amb Bosch Gimpera. Pel què entenem, que després de Bosch Gimpera, no es pot parlar de cap escola.

Capítol 3.- El Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga.

1. Gestació.

1.1. Joan Serra i Vilaró

A la comarca del Berguedà, llevat de les intervencions arqueològiques que va realitzar Serra Vilaró en el primer quart del segle XX, no hi hagué intervencions arqueològiques conegudes fins el segon franquisme. El fet que, a principis del segle XX, Serra Vilaró formés part del bisbat de Solsona i que, des del 1905, fos conservador del *Musæum Archæologicum Diœcesanum* de Solsona (Díaz-Andreu, Mora, Cortadella 2009, 619), així com que aquest càrrec l'exercís durant tot el primer quart del segle XX, propicià que, des de finals de l'any 1915, Serra Vilaró iniciés unes campanyes de prospeccions i excavacions en jaciments prehistòrics per tot el bisbat de Solsona que varen durar fins l'any 1925. Diu el mateix Serra Vilaró que: *Degut a advertiments d'amics, ens hem allunyat d'ella (la comarca de Solsonès) i, estenent les nostres investigacions a les conques del Segre i del Llobregat, el centre nord de Catalunya ha esdevingut l'àrea d'exploració* (Serra Vilaró 1927, 9). Principalment foren dos els llibres que en resultaren d'aquestes investigacions i que han estat i son clàssics de la prehistòria catalana: *El vas campaniforme de Catalunya* i *Civilització megalítica a Catalunya: contribució al seu estudi*. L'agost de l'any 1953 l'Ajuntament de Cardona va nomenar per aclamació a Serra Vilaró fill predilecte de la Vila de Cardona. Conseqüència de la seva delicada salut, fins el 26 d'agost de 1956 no fou possible que l'Ajuntament de Cardona li podés efectuar un acte d'homenatge i reconeixement (Almagro 1956, 2). En aquest hi va participar Almagro, mitjançant una intervenció que glossà la persona i la tasca de Serra Vilaró, en la qual, tot fent-li justícia per la seva activitat en l'arqueologia prehistòrica de començaments del segle XX, aprofità l'avinentsa

per fer una certa crítica de com l'havien tractat en aquella època per aquests treballs d'arqueologia prehistòrica els membres que Almagro anomena de la *escuela de la Universidad de Barcelona*.²³⁷

De entre todas estas investigaciones monográficas surgieron dos libros que siguen siendo básicos para todos los que quieran dedicarse a estudiar Prehistoria en el Occidente europeo no solamente en España y en Cataluña; son libros de valor, podríamos decir, universal. Uno es *El vas campaniforme de Catalunya* y el otro la *Civilització megalítica a Catalunya*. Para no cansar a Vds. no insistiré más sobre su valía, pero bastará recordar que el Dr. Pericot publicó entonces un libro que le consagró como prehistoriador y que quedó viejo inmediatamente tras el de Mn. Serra y Vilaró, y ese hombre sincero y grato, porque lo es nuestro colega Dr. Pericot, al publicar la 2.ª edición, incorporando todo lo escrito de Mn. Serra Vilaró, ha querido dedicar unas palabras de elogio a esta obra de Mn. Serra que realmente son muy dignas de alabar, sobre todo porque Mn. Serra fue un hombre independiente y chocó en algunas ocasiones, choques un poco de chispas sin peligro de incendio, con la escuela de la Universidad de Barcelona con las doctrinas oficiales de Barcelona. Ello le hizo trabajar airadamente solo, porque airadamente solo mantenía mejor la verdad y es curioso que las doctrinas de la escuela de Barcelona se han ido evaporando con sus dogmáticas exposiciones de los hechos no habiendo quedado ya muchas en pie, mientras que el libro honesto del trabajador sincero y fecundo que es Mn. Serra Vilaró, sigue siendo una base esencial. Ahora mismo la Prehistoria española se siente en él muy a gusto cimentada (Almagro 1956, 8-9).

En el llibre la *Civilització megalítica a Catalunya: contribució al seu estudi* que fruit de les intervencions arqueològiques va publicar l'any 1927 el *Musæum Archæologicum Diœcesanum* de Solsona, Serra Vilaró tipifica els megàlits en dos grups: megàlits neolítics i megàlits dels començos del metall. Aquests últims en megàlits de pedra picada; megàlits amb túmul circular amb l'entrada a la vora del túmul; megàlits amb túmul circular amb l'entrada de la cambra al centre del túmul; i megàlits amb túmul quadrangular (Serra Vilaró 1927, índex). Dels 163 jaciments arqueològics amb megàlits que Serra Vilaró va

²³⁷ De fet es pot considerar aquesta intervenció d'Almagro com una crítica innominada a Bosch Gimpera.

intervenir i publicar en aquest llibre, van se 9 els que eren de la comarca del Berguedà. Segons la classificació de Serra Vilaró, dos (Cal Bisbe de Correà i Espinalvet) dels megàlits neolítics; dos (el Bosc de Correà i Espunyola) dels megàlits de pedra picada de començament del metall; tres (Bressol de la Mare de Déu de Correà, Codonyet del Cint i Massanés) dels megàlits de túmul circular amb l'entrada al centre del túmul de començament del metall; i dos (Cal Conill de Montmajor i Cal Pallot de Puig-reig) dels megàlits amb túmul quadrangular de començament del metall.

En un moment anterior a l'any 1911, que Serra Vilaró no precisa, va fer una exploració de la Bòfia de Sant Jaume de Boixadera dels Bancs (Serra Vilaró 1966, 191). Explica en la seva publicació d'aquest jaciment a la revista Ampurias número 28 del 1966, que va conèixer l'existència d'aquesta cova mentre estava en una novena a Tentellatge sense trobar-hi però cap resta arqueològica. Tanmateix, li van explicar que el lladre anomenat l'"Estudiant d'Encies" hi tenia l'amagatall i que per això encara s'hi trobaven ossos de les seves víctimes. A l'any 1911 va tornar a la cova per esbrinar si els ossos eren de les víctimes o prehistòrics, els resultats de l'excavació, segons ell, foren un crani i un maxil·lar humà, altres ossos d'animals grans entre els quals hi havia un maxil·lar de bou, la qual cosa l'hi va fer creure que havia trobat un lloc sagrat del què en va dir "*hombre troglodita*". Una costella que estava enganxada a una pedra amb concreció calcària li va refermar aquestes suposicions. Va tornar a realitzar unes intervencions arqueològiques a la Bòfia de Sant Jaume de Boixadera dels Bancs. El dia 16 de maig de 1918 va sortir de Solsona acompanyat d'un obrer per efectuar unes excavacions a la cova que varen realitzar els dies 17 i 18. Els resultats d'aquestes excavacions fou la localització de restes humanes i d'animals, objectes de fragments de destrals, un molí, ascles de sílex, un fragment de gabinet i ceràmica que el varen portar a considerar que es tractava de cultura material neolítica. És molt significatiu com acaba la publicació de la Bòfia de Sant Jaume de Boixadera, ja que Serra Vilaró deixa obert un tema que encara ara no està resolt, és a dir, de si es tracta de sepultures o no.

Creemos haber hallado una estación neolítica, y queremos hacer constar que, en tiempos más primitivos, la entrada de la cueva debió de ser otra, ya que por

donde entramos hoy, los animales no habrían podido pasar. Creemos que la primitiva entrada pudo haber estado sobre la pendiente que hemos escavado y que actualmente está cegada (Serra Vilaró 1966, 195).

El juny de l'any 1921, Serra Vilaró va explorar el Coll de l'Oreller que publicà l'any 1927 en el llibre la *Civilització megalítica a Catalunya: contribució al seu estudi* dins dels megàlits neolítics. En aquesta mateixa campanya, i per la seva proximitat, també va intervenir en la Cova de Can Maurí (Serra Vilaró 1922, 8). Resumeix els resultats de la seva exhaustiva intervenció arqueològica considerant al jaciment com un “*esplèndid palau de l’home troglodita*”(sic). Les restes arqueològiques que va trobar serviren per afirmar que, pel fragment de la destal de pedra que Mossèn Ribera ja feia anys havia trobat i regalat al P. Postius C.M.F. i que es conservava al Museu de la Universitat de Cervera, la cova i entorn fou habitada des dels temps neolítics. L’última ocupació hauria estat en el segle III aC, fet que li va confirmar un fragment de ceràmica campaniana i un altre d’hel·lenística. Ara bé, el gruix de la informació arqueològica provenia de materials de la *primera Edat del bronze* i fragments típics de *ceràmica hallstattiana*.

1.2. Del Club Esquí Berguedà al Casal Berguedà

L’11 de novembre de 1933 el Governador General de Catalunya pel Govern de la República Joan Selves i Carner va legalitzar el reglament del Centre Excursionista de Berga, on en els seus articles 1. i 2. n’estableix el seu objecte i mitjans:

Art. 1 – A la Ciutat de BERGA és constitueix una antitat (sic) sota el nom de “Centre Excursionista de Berga”, la qual deurà regirse (sic) sota el següent, REGLAMENT:

OBJECTE DEL CENTRE

Té per objecte recorre (sic) les Comarques de Catalunya, per tal de ceneixer (sic), estudiar, i conservar el que ofereixen de notable la naturalesa, la història (sic), l’art, i la literatura en totes llurs manifestacions; així com la llengua, les tradicions, i les costums de llurs habitants valent-se de l’Excursionisme per divulgar-ne llur coneixement i fomentar l’estimació que mereixen.

L'atenció del Centre Excursionista, es farà (sic) extensiva a les terres veïnes de Catalunya, en els expressats conceptes.

Art. 2 – Els mitjans de què és (sic) valdrà el Centre per obtenir millor èxit en els seus propòsits (sic), són: les excursions col·lectives o particulars; la publicació de treballs (sic) científics, i sobre art i literatura, notícies, i estudis de caràcter pràctic i d'aplicació immediata (sic); reunions i conferències públiques.²³⁸

Com es pot comprovar, pel reglament i nom de l'entitat, es tractava d'un centre excursionista a imatge i semblança del Centre Excursionista de Catalunya que va tenir poc temps per actuar, ja que la Guerra Civil en va truncar el projecte. Es pot considerar, si ens fixem en els articles 1 i 2, que la intenció fou crear-lo per desenvolupar -entre d'altres- activitats de l'anomenat excursionisme científic entre les quals molt probablement hi hagués cabut l'arqueologia. Ara bé, no tenim coneixement que fessin cap activitat arqueològica. Acabada la conflagració varen reprendre les seves activitats però hagueren de canviar el seu nom pel de Club Esquí Berguedà. Aquesta fou una manera de conservar, almenys, les sigles de C.E.B., ja que el nom fundacional durant la República, Centre Excursionista de Berga, no fou autoritzat conservar-lo.²³⁹

L'esport de muntanya a Berga es va començar a practicar als anys 20 del segle XX per part d'una colla de joves esperonats per un manresà aficionat que esmenta Viladés²⁴⁰ que era “*amant de la natura i afeccionat a l'esquí i a l'excursionisme i que treballava de cobrador de la llum, Valentí Vallés*”. Segons Viladés: “un dia es troba al Centre Catòlic (sic) amb aquests joves i els anima a fundar el Centre Excursionista”,²⁴¹ la qual cosa succeí el març de 1928 amb el mateix Valentí Vallès, Josep Montañà, Lluís Ribera, Francesc Freixa, Ramon Casafont, Joan Santllehi, Salvador Ribera, Josep Santacreu, Faust Tuyet i pocs anys després amb en Josep Badia, Guitart, Solanes, Vigo, Cabanes, Joan Deu, Genova, etc. dels minyons de muntanya. No és gaire probable

²³⁸Arxiu Comarcal del Berguedà

²³⁹<http://www.clubesquiberghueda.cat/index.php/club/historia>
Consultat el 28 de desembre 2018

²⁴⁰Viladés, R. (1986). Pioners de l'excursionisme a Berga. *Revista Erol* número 16. 44-47

²⁴¹Viladés, R. (1986: 44)

l'exactitud d'aquestes apreciacions històriques, perquè és improbable que alguns membres esmentats per Viladés com a joves fundadors del Centre Excursionista amb Valentí Vallès, els conegués al Centre Catòlic, ja que qui va ser el seu líder, Josep Montañà, era una persona que es podria considerar com anticlerical. Afirmava també Viladés que la seu la van ubicar al Centre Catòlic fins que per una sèrie de raons van marxar-ne i que també la fixaren durant un temps a Cal Negre.²⁴² Aquests últims extrems sobre la seu social, tampoc es poden considerar correctes, almenys des de la legalització del Centre Excursionista de Berga l'11 de novembre de 1933, ja que en l'article ADICIONAL (sic) dels Estatuts es determina el seu domicili al carrer Verdaguer 16, 2°, de Berga.²⁴³ Durant la Guerra Civil el Centre Excursionista de Berga va quedar dissolt²⁴⁴ i amb l'entrada dels franquistes el Frente de Juventudes va requisar tot el seu material, perquè segons Viladés²⁴⁵ “*eren titllats de catalanistes i "rojos"*”, la qual cosa, avala encara més la consideració de què no es tractava d'un Centre Excursionista a l'entorn del Centre Catòlic, sinó que era d'adscripció republicana, atès que difícilment els falangistes del *Frente de Juventudes* haurien requisat material d'una organització ubicada a l'entorn de l'Església. Després del conflicte bèl·lic, en Josep Badia va anar a la Federació i es va renovar el Centre, però ara amb el nom de Club Esquí Berguedà. Per tant, el muntanyisme va quedar com una secció de l'esquí i lluny de l'objecte fundacional del Centre Excursionista de Berga que era com s'ha dit anteriorment, *estudiar, i conservar el que ofereixen de notable la naturalesa, la història (sic), l'art, i la literatura en totes llurs manifestacions; així com la llengua, les tradicions, i les costums de llurs habitants valent-se de l'Excursionisme per divulgar-ne llur coneixement i fomentar l'estimació que mereixen*. D'aquesta manera, el franquisme va reconvertir un centre excursionista de clara vocació d'excursionisme científic amb un club esportiu

²⁴²Viladés, R. (1986, 44)

²⁴³Arxiu Comarcal del Berguedà

²⁴⁴ Més que dissolt es pot considerar que va esdevenir no operatiu, perquè estava format per jovent, i aquest, en plena Guerra Civil de poques excursions podia gaudir fora de les que els hi haurien fet fer en el front.

²⁴⁵Viladés, R. (1986, 44)

d'esquí i muntanya. Els estatuts del Club d'Esquí Bergadán que el franquisme havia convertit en un club d'esquí i muntanya estableixen que:

ESTATUTOS DEL CLUB ESQUÍ BERGADÁN

TÍTULO I

OBJETO DE LA SOCIEDAD

ARTº 1º.- El Club ESQUÍ BERGADÁN tiene por objeto la práctica y el fomento del Deporte del Esquí y Montañismo. También (sic) podrá dedicarse a otras actividades deportivas que estén de acuerdo con la orientación de la Sociedad.

Su domicilio queda fijado en la ciudad de Berga, calle Ciudad número 31-1º (Arxiu Comarcal del Berguedà).²⁴⁶

Malgrat el canvi de nom, el Club Esquí Berguedà es nodrí dels membres del Centre Excursionista de Berga i conservà també l'acrònim C.E.B.. Com que amb la pràctica del muntanyisme també hi cabia l'excursionisme i, amb aquest, la seva variant de l'excursionisme científic, aquest es va desenvolupar dins d'un club esportiu. Així doncs, en aquest club es van iniciar unes activitats pròpies de l'excursionisme científic, incloses les d'àmbit arqueològic que foren impulsades per Florenci Tresserres Bertrán. Aquestes, impactaren en els joves Adam Boixader Casamartina i Josep Carreras Balaguer que n'esdevingueren el seu més important suport. Realitzaren prospeccions arqueològiques en llurs excursions i arribaren a confeccionar una petita col·lecció de material arqueològic que s'exposava a la seu que el Club d'Esquí emprava en el primer pis del Carrer Major llavors *Calle de la Ciudad 31-1º*. Ara bé, aquesta anormalitat convenia canviar-la per disposar d'una entitat de caire cultural. Per aconseguir-ho, Tresserres fou la persona clau impulsant el Casal Berguedà. Ell va aglutinar a les persones que el varen fer possible.

CASAL BERGADAN

El dia 6 de setembre de l'any 1958 el governador civil de Barcelona Felipe Acedo Colunga (1896-1965) va respondre la sol·licitud que el 7 de febrer de 1957 havien efectuat Florencio Tresserres Bertran, José Casafont Plans,

²⁴⁶Arxiu Comarcal del Berguedà

Antonio Sagalés Mas, Ramón Novell Ballarà i José Ripoll Parella, és a dir, feia un any i set mesos, per tal de què els autoritzessin crear el Casal Bergadán. El governador civil va notificar que:

El Excmo. Sr. Ministro de la Gobernación²⁴⁷ en oficio de fecha 20 de agosto próximo pasado, me dice lo siguiente:

Visto el proyecto de estatutos de la sociedad que con el título de CASAL BERGADAN se pretende constituir en Berga con objeto de fomentar toda clase de manifestaciones artísticas y vistas, igualmente, los favorables informes que han sido emitidos por este gobierno civil;- Este Ministerio, de conformidad con la propuesta de V.E. y con arreglo a las facultades que le otorga el Decreto de 25 de Enero de 1941, regulador del ejercicio del derecho de asociación, ha tenido a bien autorizar la constitución y funcionamiento de la sociedad citada.²⁴⁸

Les manifestacions culturals no agradaven al règim i es va restringir l'àmbit d'actuació a les manifestacions solament artístiques. D'aquesta manera i amb aquesta autorització va quedar legalitzada una associació en forma de centre artístic que es va nomenar Casal Bergadán i en la que llurs estatuts establien que:

Art. I^o- Con el nombre CASAL BERGADÁN se crea una entidad que tiene por finalidad la de fomentar toda clase de manifestaciones artísticas.

Art. II°- Estará formada de tantas secciones como grupos puedan formarse de una rama o actividad.²⁴⁹

Si s'haguessin seguit estrictament els seus estatuts, el Casal Bergadán no hauria pogut crear una secció d'arqueologia, ja que considerar l'arqueologia com una manifestació artística no es pot entendre com del tot correcte. No obstant, així ho implementaren tot seguit. A l'octubre del mateix any 1958 tragueren la primera publicació ciclostilada amb el nom de *Casal Bergadán, Notas de Información*, mitjançant la qual el Casal es donava a conèixer a la societat berguedana i es presentava la composició de la seva junta directiva:

²⁴⁷ En aquelles dates aquest ministre era Camilo Alonso Vega (1889-1971)

²⁴⁸ Arxiu Comarcal del Berguedà

²⁴⁹ Arxiu Comarcal del Berguedà

Presidente: Florencio Tresserres Bertran

Vice-Presidente: Ramón Novell Ballarà

“ : José Ripoll Parella

“ : José Miró Guitó

Secretario: Antonio Segalés Mas

Vice-Secretario: Juan Vila Vilá

Jefe Local: José Casafont Plans

Tesorero: José Carreras Bosch

Vocal Teatro: Enrique Basora Angrill

Vocal Arqueología: Adam Boixader Casamartina

Vocal Pintura: José Vilá Magem.²⁵⁰

Com es pot veure pels vocals de la composició de la Junta, tres van ser les seccions que hi havia en el Casal Bergadán, dues d'elles eren modalitats artístiques (teatre i pintura) i una altra, no ho era (arqueologia). Es pot considerar que el què es pretenia amb aquesta associació era complementar la part cultural que havia estat prevista en el Centre Excursionista de Berga d'època republicana i que en el club d'esquí que els havien deixat organitzar al principi del franquisme no hi encaixava del tot. Alguna precaució devien tenir els del Govern Civil franquista amb l'autorització d'aquesta associació artística “cultural” quan la van haver de limitar a activitats artístiques i varen tardar 1 any i 7 mesos a respondre la sol·licitud. En aquest primer *Casal Bergadán*, *Notas de Información* del mes d'octubre de 1958 es van presentar a la ciutat de Berga com una entitat dedicada a activitats artístiques i culturals. Per tant, es pot afirmar que el fet de no posar culturals en els estatuts és perquè es van portar al Govern Civil de manera que fossin acceptats.

Quatre mesos després, en el mes de febrer de 1959, la publicació *Casal Bergadán*, *Notas de Información*, va donar la notícia següent:

²⁵⁰ Arxiu Comarcal del Berguedà

SECCION DE ARQUEOLOGIA

Esta sección ha sido llamada por el Excmo. Ayuntamiento de Berga para que presentara en la Exhibición de Antigüedades, próxima a celebrarse en el Local del Museo de esta Ciudad, todo el material que poseen los componentes de la misma. En otra reunión de la Junta del Museo de Berga, se acordó que todos los componentes de esta sección pasaran a formar un grupo de colaboradores del Museo, notificándonos que se nos proveería de un carnet de colaborador. La Junta del CASAL ve con agrado la labor ciudadana y cultural que emprende esta sección.²⁵¹

Es va iniciar el 9 de gener de 1959 una Junta del Museu Municipal, en la qual, es va proposar fer una exposició d'objectes antics que posseïssin diferents persones i entitats de la ciutat. Per poder fer aquesta exposició, van acordar convocar a Ramón Obiols, José Mª Casals, Alfredo García, els Reverents Pares Franciscans, Manuel Sistach, José Badia, José Calveras, José Carreras, el President del Casal Berguedà, el President del Club de Esquí Berguedà y un representant del Cau d'Art.²⁵² És a dir, en no posseir res, necessitaven la col·laboració d'aquelles persones que fossin propietàries d'algun objecte apte per exposar i poder començar així a realitzar quelcom que s'assemblés a una exposició museística. La Junta següent es va celebrar el dia 19 de febrer de 1959 i el President va manifestar que era de molt interès per les tasques que s'havia proposat la Junta del Museu la necessària concurrència de col·laboradors berguedans, que amb contacte directe i sota la seva supervisió i assessorament, prestessin activitats de recerca de peces per l'estudi i dipòsit al Museu. En aquest sentit, encarregaren al president que cerqués a aquelles persones idònies per aquests afers per proposar després el seu nomenament a la Junta.²⁵³ Coincideix la publicació del Casal Bergadán amb el llibre d'actes del Museu. Per tant, es pot considerar que les persones que Noguera Sala va entendre com idònies eren els membres de la Secció d'Arqueologia del Casal Bergadán. Es

²⁵¹Arxiu Comarcal del Berguedà

²⁵²Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1956-1967)*: 6

²⁵³Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1956-1967)*: 7

concreta aquest fet a la Junta del 20 de setembre de 1959, un mes després que els membres Josep Carreras i Adam Boixader de la Secció d'Arqueologia del Casal Berguedà varen anar a "Casampons" i van identificar la ceràmica com a medieval, ja que en aquella data es varen lliurar els corresponents carnets a les persones següents, tots ells veïns de la ciutat de Berga: José Carreras Bosch, José Carreras Balaguer, Adan Boixader Casamartina, José Noguera Puig, José Noguera Canal, Jorge Noguera Canal, Ramón Cutal Santacreu, Florencio Tresserres Bertrán, José Badia Soler i Alfredo García Ruiz.²⁵⁴ És a dir, llevat de Cutal, Badia i García, tots els altres 7 col·laboradors del museu que es van nomenar eren membres del *Casal Bergadán*.

2. MUSEU MUNICIPAL DE BERGA

El Museu Municipal de Berga es va crear per un impuls que la Diputació de Barcelona va efectuar en la seva política de museus locals a l'any 1955. Cal recordar per contextualitzar aquest fet, que en aquell mateix any, el 31 de gener de 1955 els professors Luís Pericot García, Antonio García Bellido, Alberto delCastillo, Antonio Beltrán, Cayetano de Mergelina, Juan Maluquer de Motes i Martín Almagro van enviar la carta (veure capítol 1 p. 38-39 d'aquesta mateixa tesi) al *Ministro de Educación Nacional* Joaquín Ruíz-Giménez i que el 2 de desembre de 1955, va sortir un decret que suprimia la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* per crear el *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*,²⁵⁵ amb l'intenció de traspassar els poders de decisió en matèria arqueològica als estaments universitaris en detriment dels del règim controlats per la Falange.

La Diputació de Barcelona, el 28 de març de 1955, signat pel diputat *Presidente de la Comisión de Educación, Deportes y Turismo*, Juan Sedó Peris-Mencheta, va confeccionar un *Reglamento para el Desarrollo de las Bases del Servicio de Ayuda a los Museos Locales*, on s'establien un seguit d'ajuts materials i tècnics per tal de que els museus locals de la província de Barcelona tiressin

²⁵⁴Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1956-1967)*: 11

²⁵⁵*Boletín Oficial del Estado* núm. 2, de 02/01/1955, 25-26.

endavant.²⁵⁶ Per tant, s'ha d'entendre que, en el marc de la política de museus de la Diputació de Barcelona, a Berga, que era la ciutat de muntanya de la província que no tenia museu, se n'havia de fer un. El diputat *Vice-Presidente de la Comisión de Educación*, Josep Mª Pons Guri, qui llavors també era un dels anomenats aficionats *Delegado de Excavaciones de Arenys de Mar* i que fins llavors havia estat comissari d'aquest municipi dels de Santa-Olalla, el dia 19 de maig de 1956, va emetre un informe del pla d'ajuda a Museus Locals²⁵⁷ en el exercici de 1956. Aquest pla havia estat confeccionat per ell mateix i Camil Pallàs arquitecte cap del servei de conservació i catalogació de monuments, Joan Ainaud de Lasarte secretari de la Junta de Museus de Barcelona, Josep de C. Serra Ràfols que no diu l'informe a títol de què però que s'ha de suposar de confiança de Pons Guri, així com, coneixedor de les persones que gestionaven aquests afers en el territori, i Eduard Ripoll del Museu de Arqueologia de la Diputació de Barcelona.²⁵⁸ Tot seguit, Pons Guri, el 6 de juny de 1956, va ordenar al cap de la secció d'educació, esports i turisme que convoqués Martín Almagro a la reunió que s'havia de celebrar el 12 d'aquell mes del juny al Palau Provincial²⁵⁹ (no s'ha trobat constància de la seva assistència).

Per portar a terme la formació del museu de la ciutat de Berga es va celebrar un Ple Municipal de l'Ajuntament el 27 de desembre de 1955. Aquesta iniciativa era fruit d'una reunió prèvia entre l'alcalde José Plá Janer i el secretari de la *Junta Provincial de Museos* de Barcelona.²⁶⁰ En aquest acord del Ple, la corporació municipal de la ciutat de Berga ja va constituir el museu i es van nomenar els primers membres de la Junta amb la composició següent: President, l'alcalde José Plá Janer; Vice-President, el President de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament, José Mª Vilardaga Pujol i, vocals, el rector arxiprest Anselmo Coll Escobet, Mn. Don Luís Pont Tubau, Manuel Sistach

²⁵⁶ Arxiu de la Diputació de Barcelona r.276 exp. 29

²⁵⁷ En aquest informe és on per primera vegada es fa referència de l'existència del Museu Municipal de Berga

²⁵⁸ Arxiu de la Diputació de Barcelona r.276 exp. 29

²⁵⁹ Arxiu de la Diputació de Barcelona r.276 exp. 29

²⁶⁰ Aleshores Joan Ainaud de Lasarte

Tomás, Luís Safont Santandreu, Ramón Casafont Canudas, nomenant de secretari el mateix de l'ajuntament, Lorenzo Bigas Martí.²⁶¹

Si hom analitza la composició que el ple municipal va acordar pel museu - llavors anomenat Museu Local- es pot pensar que el tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Berga Juan Noguera Sala, encara no hi era, quan com veurem més endavant, fou precisament qui va impulsar i controlar el museu. Es pot entendre que no constava dins de la composició de la Junta, pel fet que, si volien donar al museu les atribucions d'un ens municipal de "conservación y rescate en su caso, de su patrimonio...Museos",²⁶² aquesta junta havia d'estar presidida per l'alcalde i era més operatiu fer vicepresident al regidor de cultura, que a la vegada era el diputat provincial pel partit judicial, José Mª Vilardaga. Això va permetre deixar lliure a Noguera Sala per ostentar la presidència des de la delegació de l'alcaldia per aquest afer. Així, assolia la presidència i el control de la Junta i de tot el què s'efectuaria al museu, cosa que també es va acordar en aquell mateix ple municipal.²⁶³

El dia 22 de febrer de 1956 se celebrà, presidida per Noguera Sala mitjançant delegació de l'alcalde, la constitució de la Junta i es va posar en marxa el museu. Es reproduí en el *Libro de Actos* l'acord del Ple Municipal de 27 de desembre de 1955 i tot seguit es ratificà a la Junta segons l'acord del ple amb els mateixos membres i càrrecs anteriorment exposats. Ara bé, en aquesta constitució sota la presidència de Noguera Sala que ja serà des de la delegació de l'alcaldia de caràcter indefinit fins que va esdevenir alcalde, la Junta pren els acords de proposar a l'ajuntament una ampliació d'aquesta amb els membres vocals següents: el Pare Audet del Convent dels Pares Franciscans, l'advocat Julio Cardona Pedrals, el Llicenciat en Filosofia i Lletres Manuel Riu Riu, i el pintor i crític d'art José Mª de Martin Gassó.

²⁶¹Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1956-1967)*:1

²⁶²Base 11, 1 b) j) de la Ley de 17 de julio de 1945 de Bases de Régimen Local

²⁶³Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1956-1967)*:1

L'historiador berguedà, Josep Noguera (2009),²⁶⁴ aclareix la situació política de la segona meitat dels anys 50 a Berga. Amb la seva aportació es pot inferir el perquè d'aquesta ampliació de la Junta del Museu.

L'any 1954 per substituir Vilardaga, va tornar a ésser nomenat Josep Pla Janer, que va ocupar l'alcaldia amb els regidors Joan Noguera Sala com a primer tinent d'alcalde i Climent Capallera Prat com a segon.

...//...

Pla era un ric propietari molt respectat –a Berga tothom l'anomenava senyor Pla– que havia mamat la política local des del bressol: nét de l'alcalde Pla Bonet i fill de l'alcalde Pla Farriols, que havia apadrinat el catalanisme conservador a Berga i havia potenciat la Patum a finals del segle XIX. Des de principis del segle XX havia estat regidor i tinent d'alcalde en diverses legislatures. ...//... L'acompanyà sempre Climent Capallera, un comerciant i expert comptable, ...//... El tercer home fort del nucli central de la Lliga era l'advocat Juli Cardona Pedrals, fill de l'alcalde i home de negocis Josep Cardona Llohis, que també coneixia la política local des del bressol, bo i que no ocupà càrrecs directament.

...//...

Cardona era un intel·lectual de talla i un notable advocat, d'aquells que sabia resoldre els conflictes sense arribar al jutjat, i rivalitzava amb el també advocat Vilardaga Pujol.²⁶⁵ Ambdós van demostrar la seva talla professional en el cèlebre plet del bosc de Gresolet, entre altres, i en els conflictes de Queralt. Aquests tres personatges (Pla, Capallera i Cardona),²⁶⁶ juntament amb el rector de Berga Anselm Coll i Escobet, un altre pragmàtic, van “apadrinar” Noguera Sala, que de ben segur coneixien prou bé. Passats tants anys, sectarismes a banda i vist en perspectiva, probablement cal admetre que en aquell moment era la millor opció.²⁶⁷

Es pot deduir que entre el ple municipal i la constitució efectiva de la Junta, els poders fàctics havien volgut reforçar la seva presència a la Junta: el rector de Berga mitjançant el pare franciscà, l'alcalde Pla a través de l'advocat Juli

²⁶⁴ Noguera, J. (2009). Programa de la Patum de 2009. Ajuntament de Berga.

²⁶⁵ Que era el regidor de cultura de l'ajuntament de Berga i diputat provincial.

²⁶⁶ El parèntesi és del redactor de la tesi.

²⁶⁷ Noguera, J. (2009). Programa de la Patum de 2009. Ajuntament de Berga.

Cardona, i Noguera Sala que era un apadrinat d'ells, amb el llavors llicenciat Manuel Riu i el pintor José Mª de Martín. En la composició de la Junta que va aprovar el Ple, hi havia l'exalcalde i diputat Vilaradaga de vicepresident i, amb l'ampliació de dos membres nous (Audet i Cardona) avaladors de Noguera Sala, i dos membre de la seva confiança (Riu i de Martín), Noguera Sala i Cardona, reforçaven la seva posició. Tanmateix, també van acordar que la condició tècnica de Manuel Riu fos reforçada per Juan Ainaud de Lasarte, el qual, com veurem més endavant, no va tenir una participació significativa en el Museu Municipal de Berga.

Recordant el que s'ha exposat en el Capítol 1, és a dir, que el *Decreto por el que se reorganiza el Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*, és del dia 2 de desembre de 1955 i es va publicar en el *BOE nº 2 de 2 de enero de 1956*, queda clar que hi ha una coincidència en el mes i l'any entre els acords d'ambdues normes (estatal en quant a la creació del *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* i municipal en quant a la creació del *Museo Municipal de Berga*). És fruit de la casualitat o d'un determinat interès? Molta hauria de ser la casualitat perquè cal tenir en compte que la delegació del llavors alcalde de Berga José Pla Janer (que no era de la *Falange*, ja que era un destacat militant d'Acció Catòlica) al tinent d'alcalde Juan Noguera Sala (que era de la *FET y de las JONS*²⁶⁸ amb el càrrec de *Secretario Local del Movimiento*), podia derivar de l'interès de la *Falange* en el canvi d'estratègia que ja s'ha tractat anteriorment. A Berga no hi havia la possibilitat de forçar per part de la *Falange* el nomenament de cap comissari local d'excavacions durant l'any 1955 abans de la dissolució de la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*. No hi havia ningú mínimament preparat per poder-lo nomenar per realitzar aquesta tasca. El debilitament en favor de la Universitat que s'havia pretès amb el *Decreto 02/12/1955* respecte de la influència que fins llavors havia tingut la *Falange* en matèria arqueològica des de la *ORDEN de 9 de marzo de 1939 creando la Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*, a Berga s'havia de neutralitzar des d'una institució local

²⁶⁸ Quan es posa en aquesta tesi que algú era falangista vol dir que era de la *Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista*, coneguda també com la *Falange*. Cas de que algú no en sigui membre però proper al règim el nomeno amb el terme de franquista, llevat de què en conegui la seva afiliació concreta.

dedicada a la tutela o protecció del “*Tesoro Artístico y Arqueológico*”.²⁶⁹ És a dir, l'estratègia de la *Falange* consistia en, si no podien controlar les excavacions des de les *Comisariás provinciales, insulares y locales* com havien fet fins aquell moment, controlarles des dels Museus, que, de fet, son els qui donaven el vist i plau final a les intervencions arqueològiques i els que es feien càrrec dels materials de les excavacions. Tot plegat, des del suport legal que permetia el *Artículo quinto del Decreto por el que se reorganiza el Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas de 2 de diciembre de 1955 (BOE nº 2 de 2 de enero de 1956)*. I això, a Berga, i per extensió la comarca del Berguedà, es va materialitzar amb un museu, on la seva Junta estava controlada pel cap de la *Falange*, Juan Noguera Sala. Aquest va ser la persona idònia per aplicar el sistema de control que, des de les institucions, tenia la *Falange* per aplicar l'article cinquè d'aquest decret. El perfil que Josep Noguera efectua de Noguera Sala és il·lustratiu d'aquesta consideració:

Amb Joan Noguera Sala (1921-1990), pèrit mercantil, va arribar a l'alcaldia un jove que no era ni excombatent ni excaptiu, una novetat. Era una novetat a Berga, que també es donà a altres ciutats de Catalunya durant aquells anys. S'havia format al Frente de Juventudes i fou delegat d'OJE i de la Guardia de Franco, secretari local del Movimiento i inspector provincial. El 1952 fou regidor pel terç Corporatiu; del 1958 al 1979, alcalde i diputat provincial; presidí la Mancomunitat del Berguedà del 1961 al 1979; també fou vicepresident de la Diputació de Barcelona del 1977 al 1979, i procurador a les corts del 1974 al 1979. Dimisití de l'alcaldia, que delegà en el primer tinent, Josep Reig Badia, per encapçalar la candidatura d'UCD a les primeres eleccions democràtiques del 1979, essent elegit democràticament regidor. Era un polític de mena, però probablement presentar-se ja en aquestes primeres eleccions democràtiques va ser un error. La gent volia un canvi.

En aquest llarg període, el Govern Civil de Barcelona va tenir diversos ocupants i Noguera Sala mai va ser mogut. És obvi que l'alcalde de Berga fou un home de l'absoluta confiança del franquisme, però tampoc no es creà grans enemics.²⁷⁰

²⁶⁹*Artículo quinto del Decreto de 2 de diciembre de 1955 por el que se reorganiza el Servicio Nacional de excavaciones Arqueológicas.*

²⁷⁰Noguera, J. (2009). Programa de la Patum de 2009. Ajuntament de Berga.

El Museu Municipal de Berga, com s'ha vist anteriorment, es va crear dins de la corporació municipal com un ens autònom que actuava, per delegació, en l'àmbit del patrimoni artístic i arqueològic. Aquest fet va motivar que s'haguessin de formalitzar les corresponents actes que reflectissin els acords de la seva junta. Per tant, el dia 22 de febrer de 1956, varen iniciar un llibre d'actes amb una diligència d'obertura sense la signatura de *l'Alcalde-Presidente* però sí amb la del Secretari que el tanca, Ramón Casafont. Aquest no és un fet menor, ja que el secretari que l'inicia -però que no el va signar- era el secretari de l'Ajuntament Lorenzo Bigas Martí, i, per tant, un funcionari que ho efectuava en funció del seu càrrec municipal, mentre que qui el tanca és també un funcionari (Casafont) però que en la Junta no hi és per aquesta condició de funcionari sinó per la de membre de confiança de Noguera Sala i membre de la *Falange*. Aquest fet es visualitza quan a la pàgina que inicia aquest llibre, Lorenzo Bigas Martí secretari municipal de 1956, escriu amb la tinta que el va iniciar *Junta del Museo Local*, però quan en Ramón Casafont Canudas fa el tancament del llibre l'any 1967, taixa la paraula *Local* per posar-hi uns segells que diuen *Museo Municipal de Berga*. Possiblement, es volia donar èmfasi sobre el concepte de propietat municipal del museu, ja que el concepte de municipal s'entén com el primer dels ens que integren l'organització local. Per contra, el concepte local s'estén més enllà de l'estrictament municipal, ja que inclou també les diputacions. És a dir, l'administració local arribava fins a la província que estava regida per la Diputació de Barcelona, mentre que el municipi no anava més enllà de Berga i, per tant, allò que era municipal solament era de Berga, mentre que allò que era local podia també ser provincial.

Des del febrer de 1956 no hi ha res més en el llibre d'actes. Més d'un any després s'inicia l'acta de 26 de maig de 1957 on, amb la concurrència únicament de Noguera Sala que la presideix, hi participen també Sistach, Casafont, i els nous membres Cardona, Riu i de Martín que no van ser nomenats per l'Ajuntament fins el 29 d'abril de 1957. També s'hi nomena al Pare Audet tot i què no consta que estigués present per la presa de possessió del càrrec. En aquesta acta, a proposta de Manuel Riu, s'acorda organitzar el museu amb les

seccions següents: Paleontologia i Geologia, Arqueologia, Numismàtica, Art, Arxiu, Biblioteca i publicacions, Fotografies i Folklore.²⁷¹

A petició de Noguera Sala es va fer constar en l'acta el sentiment que havia causat la mort del membre de la Junta, Luis Pont Tubau, cosa que no havien fet abans pel temps que havia passat des de l'última reunió de Junta. Efectivament, Pont, de ben segur, hauria estat el puntal d'aquella junta, atès que era un científic preparat i dedicat a la pedagogia i la investigació teològica, filosòfica i matemàtica, amb un doctorat en una d'aquestes disciplines.²⁷² Per aquesta raó, hauria estat molt útil per tot el projecte en una Junta composta de membres representants de posicionaments i interessos polítics dins del règim franquista i que tenien una preparació de la que no es podia esperar cap aportació significativa per a un Museu. En aquest sentit, l'aportació de Pont segur que hauria estat molt important. Tanmateix, la tasca arxivística que havia realitzat Pont (dissortadament inconclusa) i que encara estava realitzant quan morí el 8 de juliol de 1956 podia haver estat -en cas d'haver trobat el receptor adient- un element essencial per als estudis històrics berguedans.

En aquells anys es va consolidar el traspàs del poder municipal des de l'alcalde Pla a Noguera Sala, el qual va esdevenir alcalde fins els ajuntaments democràtics. En primera instància, Pla li anava atorgant delegacions, com aquesta del museu, però conservant l'alcaldia ell. Ara bé, es pot entendre que aquestes delegacions anaven dirigides a preparar al llavors jove Noguera Sala com aquell noi que era el més acceptable dins del jovent de la *Falange*. Als alcaldes els nomenava el governador civil i a Berga el *Movimiento Nacional* no havia tingut persones falangistes adients per ser alcaldes, ara bé, era inevitable que a aquella gent provinent del catalanisme conservador els havia de succeir a l'alcaldia algú que s'hagués format en aquells primers anys del règim dins de la *Falange*, per tant, que almenys fos alcalde aquell que ells consideraven com el més adient.

²⁷¹Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1956-1967)*: 3

²⁷²Es desconeix en quina.

En l'acta de 1 de setembre de 1958,²⁷³ un any i mig després, es va tornar a celebrar una junta presidida pel ja llavors alcalde Noguera Sala, en la qual participen únicament Coll, Cardona, de Martín, Sistach, Audet, Safont i Casafont. Per la presidència es va llegir l'informe dels treballs d'excavacions que Manuel Riu havia realitzat a Casampons i que varen aportar moltes restes ceràmiques. S'afirmava en aquell informe que una vegada acabada d'examinar aquella ceràmica es preveia confirmar l'existència d'una necròpolis d'incineració indígena dels ibers bergistans d'època romana.

Tot seguit, es va donar coneixement de la visita que van fer a l'antiga església de Pedret l'*Arquitecto de la Excma. Diputación Provincial* Camilo Pallás amb el president de la Junta Juan Noguera Sala i el vocal Manuel Riu. Arribaren a la conclusió que calia efectuar una reconstrucció de l'església per l'interès de la singularitat d'estil mossàrab que posseïa la primera construcció del temple, abans de què els elements romànics s'hi sobreposessin. Tanmateix, per tal que els serveis de la Diputació podessin patrocinar les obres i la seva direcció, en ser l'església de Pedret propietat del Bisbat de Solsona, calia que aquest la cedís al Museu Municipal i, per tant, a l'Ajuntament de Berga. A aquests efectes, Noguera Sala acompanyat pel rector Coll i l'arquitecte Pallás ja havien fet una visita al *Excmo. y Revdmo. Sr. Obispo*, el qual va donar la conformitat per a desenvolupar un projecte de cessió.

En l'acta de la Junta del 18 de setembre de 1958²⁷⁴ presidida per Noguera Sala, aquest va posar en coneixement el comunicat rebut per Alberto del Castillo (*Delegado Provincial de Excavaciones*) en el que s'informava a la junta que els fragments de ceràmica estudiats de la campanya passada a Casampons eren interessantíssims, que calia deixar el jaciment *estación* igual per tal de poder prosseguir en el seu dia amb una excavació metòdica. Respecte d'aquest extrem, José Mª de Martín va donar a conèixer l'informe que havia redactat Manuel Riu, on es posava de manifest que el resultat de les apreciacions fetes

²⁷³ Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1956-1967)*: 3 revers- 4 revers

²⁷⁴ Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1956-1967)*: 5

per eminents figures de l'arqueologia espanyola portaven a considerar que estaven davant d'una necròpolis d'incineració amb una ceràmica indígena possiblement contemporània dels romans de data no anterior al segle II aC ni posterior al segle V dC. Podria ser, segons afirmaven Alberto del Castillo i Manuel Riu (així com segons deien les eminents figures de l'arqueologia espanyola que no esmenten en l'acta quines eren), una necròpolis dels *bergistans* pertanyents al *Castrum Bergium* que fou conquerit i destruït per Cató. Entenien que era una ceràmica típica extraordinàriament perdurable malgrat influències estranyes. De ser certa aquesta opinió, segons ells, quedaria establert que el cristianisme en els inicis de l'època visigòtica no hauria encara entrat a la comarca del Berguedà, visió aquesta inèdita. Per la importància d'aquest descobriment arqueològic, així com pel fet de què aquesta ceràmica encara estava per acabar d'estudiar, diu l'acta que la *Comisaría Provincial de Excavaciones*²⁷⁵ va decidir efectuar unes excavacions a Casampons sota la direcció d'Alberto del Castillo amb la participació d'Antonio Arribas i Manuel Riu. Aquestes excavacions es van planificar per a l'hivern d'aquell any o la primavera del següent (1959). S'encarregaren els anàlisis dels ossos, cendres, etc., al Laboratori d'Etnologia dirigit per Vicente Alcober²⁷⁶ També, acordaren que tots els materials que es trobessin en les excavacions passarien al *Museo Local de Berga*, entenent que així esdevindria el primer museu del món dedicat a ceràmica genuïnament catalana.

Per la manera que es va redactar aquesta acta sembla que qui tenia la potestat final per autoritzar l'excavació era la Junta del Museu, no la *Comisaría Provincial de Excavaciones*.²⁷⁷Tanmateix, aquesta ceràmica que ells

²⁷⁵S'entén que ha de ser un error ja que des del 1956 no hi havia *Comisaría Provincial de Excavaciones*, atés que s'havien canviat pels *Servicios Provinciales de Excavaciones Arqueológicas*. Ara bé, no deixa de ser una prova de la resistència que hi havia a acceptar el canvi de les *comisarías* per les *delegaciones*.

²⁷⁶ A l'acta diu Dr. Alcober però per l'època, especialitat i prestigi professional suposo que podia ser Vicente Alcober

²⁷⁷ En el redactat de l'acta sembla com si en la legislació actual en matèria arqueològica, el promotor de l'intervenció arqueològica fos la *Comisaría Provincial de Excavaciones* i l'autoritat competent per donar l'autorització de l'intervenció fos la Junta de Museu Municipal. El què estar ben clar però, es que llavors el permís d'excavació solament el podia donar la *Dirección General de Bellas Artes* i que per aquestes dates s'havia de tramitar des de *Delegación de Excavaciones de la Zona Universitaria de Barcelona* de la que n'era Pericot el delegat .

consideraven d'època romana ja havia estat identificada com a medieval per Josep Carreras Balaguer i Adam Boixader, membres del Club d'Esquí Berguedà, llavors encara aliens al Museu de Berga, atés que ja l'havien trobada al Castell de Blancafort, a Vilosiu i altres indrets.

Explicava la revista *Ecos* del març de 1959,²⁷⁸ revista a la qual informava habitualment José Mª de Martín, que estudiats els fragments de ceràmica funerària que es van recuperar a Casampons durant el mes d'agost de l'any 1958 amb una prospecció sota la direcció de Manuel Riu, la *Comisaría Provincial de Excavaciones* havia decidit excavar la suposada necròpolis i fer cales destinades al descobriment del poblat, el qual lògicament havia de pertànyer. També es va informar que les obres d'excavació serien dirigides per Alberto del Castillo i que començarien el primer d'agost. És, per tant, del tot evident que Alberto del Castillo i Manuel Riu havien identificat la ceràmica com a funerària d'una necròpoli, ja que no solament ho havien plantejat dins de la Junta de Museu, sinó que, a més, ho havien publicitat a tota la població berguedana des de la revista *Ecos*.

Presidida per Noguera Sala es va iniciar el 9 de gener de 1959 una junta, en la qual, primer de tot, en compliment d'un acord del Ple Municipal van nomenar a nou vocal, José Deseuras Vilanova.²⁷⁹ S'informà que el President de la Diputació de Barcelona havia donat una subvenció de 15.000 pessetes pel museu, sense que consti en acta, ni quina era la raó, ni si aquesta subvenció era finalista o no. En la línia de subvencions, Manuel Riu, per carta, va informar a la Junta que havia aconseguit (no diu d'on, però s'ha de suposar que de la Diputació de Barcelona) una subvenció de 10.000 pessetes per la campanya d'excavacions de Casampons de l'any 1958 (veure que ja estem al 1959, per tant, de la campanya anterior), així com, 10.000 pessetes per a la campanya

²⁷⁸*Ecos*, pàgina 3 del número 37 març de 1959

²⁷⁹ L'idoneïtat d'aquest nomenament fou perquè Deseuras era fotògraf professional i en aquesta època va ser el fotògraf de la Junta per les seves activitats.

d'excavacions que havien realitzat l'any 1959 i que proposava que s'efectués el proper juliol.²⁸⁰

Per tal de poder fer alguna activitat en el local del museu, la Junta va proposar fer una exposició d'objectes antics que tinguessin diferents persones i entitats de la ciutat.²⁸¹ Per poder realitzar-la van acordar convocar a: Ramón Obiols, José Mª Casals, Alfredo García, els Reverents Pares Franciscans, Manuel Sistach, José Badia, José Calveras, José Carreras, el president del Casal Berguedà, el president del Club de Esquí Berguedà y un representant del Cau d'Art. És a dir, en no disposar de res, necessitaven la col·laboració d'aquelles persones que sabien que posseïen algun objecte per exposar i poder començar a fer quelcom que s'assemblés a una exposició museística.

Aquesta iniciativa reeixí i va posar de manifest que hi havia molta gent disposada a col·laborar amb la recuperació del patrimoni. Possibilitat que molts ciutadans simpatitzessin amb la idea del museu i s'oferissin a ajudar per buscar peces per al museu així com altres activitats que fossin necessàries. Per tant, varen acordar facultar al president el nomenament de les persones que ell entengués útils per tirar endavant el Museu. En l'acta de 19 de febrer de 1959²⁸² s'explicà que les obres d'adequació de les instal·lacions del local del Museu s'estaven duent a terme satisfactòriament amb la finalitat d'acollir l'exposició que s'havia acordat i tan bona acollida s'estava manifestant. La reunió amb les persones convocades per tal que aportessin objectes antics constata l'acta d'aquesta data que va aconseguir els resultats desitjats i ja s'havien aportat varis objectes. En exposar-se es podria fer alhora la presentació de l'esplèndid local facilitat per l'Ajuntament. El 15 d'abril de 1959 el *Teniente de Alcalde* Agustín Mas Farguell delegat pel ja llavors alcalde Noguera Sala presidia la

²⁸⁰Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1956-1967)*: 6

²⁸¹Fet aquest que demostra que 4 anys i mig després de la seva fundació el Museu Municipal de Berga no tenia pràcticament cap fons patrimonial i que es constitueix més per qüestions polítiques que res més. L'important era que la *Falange* controlés les troballes arqueològiques en el territori del Berguedà per poder donar la corresponent resposta segons convenia.

²⁸²Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1956-1967)*: 7

Junta del Museu de Berga i va informar que l'exposició que es celebrà per les festes de Pasqua fou tot un èxit. L'acta d'aquella junta posa de manifest que de les col·leccions que s'hi van exposar, van haver-hi propietaris que donaren els seus objectes al Museu. En agraïment a aquesta generositat acordaren dirigir-los unes comunicacions testimonials de llur reconeixement. Tot seguit, van expressar que les obres del museu s'havien d'acabar i també calia elaborar unes vitrines per exposar els materials. A aquest efecte, acordaren demanar a Manuel Riu i a José Mª de Martín l'aportació de les seves indicacions per tal de poder muntar unes vitrines adients al local i als materials.²⁸³

Aquests esdeveniments varen reforçar molt les expectatives posades i a la Junta del 3 de juny de 1959, presidida per Noguera Sala, es va veure convenient sol·licitar un ajut econòmic a la *Excma. Diputación Provincial* per completar la instal·lació del local del museu i adquirir mobiliari d'exposició d'objectes. També van acordar de demanar-la tal hi com havien fet l'any anterior. Noguera Sala va informar que amb el Bisbat de Solsona ja s'havia formalitzat la cessió de l'Església de Pedret al Museu Municipal de Berga i que els *Servicios Provinciales de Conservación de Monumentos de la Excma. Diputación* la restaurarien. Manuel Riu demanà l'adquisició per part de la Junta de pergamins medievals al *Archivo Histórico Nacional*.

Habiendo sido propuesto por el señor Don Manuel Riu, la conveniencia de adquirir unos negativos de microfilm de negativos relativos a Berga, que obran en el Archivo Histórico Nacional, se acuerda pedir con cargo a esta Junta los siguientes negativos: 1) 3 pergaminos 1160-1386, Valldora-Bernardas.- 2) 1 pergamino 1227 San Pedro Portella.- 3) 54 pergaminos 1242-1575 Berga, Bernardas Ntra. Sra. de Monte Benedicto.- Fotografías de la documentación del legajo, y dirigir el correspondiente escrito al Sr. Director de dicho Servicio en Madrid.²⁸⁴

²⁸³Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1956-1967)*: 7 revers – 8 revers

²⁸⁴Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1956-1967)*: 9

Els carnets dels col·laboradors del Museu ja estaven impresos i van comentar al respecte que es podien expedir a favor de les persones que afirma que es van aprovar en la sessió del 19/02/1959. Tanmateix, l'acta no concreta quines eren les persones que conformaven aquests col·laboradors. Essent pròximes les dates per l'inici de les excavacions de Casampons programades pel 1959 per la *Comisaría Provincial de Excavaciones*²⁸⁵ calia preparar i gestionar els treballs necessaris que indiquessin qui havia de realitzar la prospecció. En l'acta de la Junta del 30 de juliol de 1959 presidida per Noguera Sala s'informa que s'havien pres en tot detall les directrius que en materials i persones havia demanat la *Comisaría Provincial de Excavaciones* per tal de què el dia 3 d'agost es poguessin començar els treballs de les excavacions de Casampons. Exposa aquesta acta que mitjançant una subvenció de la *Excma. Diputación* serien finançades les intervencions arqueològiques i que es deixava a la *Comisaría Provincial de Excavaciones* la seva administració.²⁸⁶

Figura 6. Equip d'excavació de Casampons 1959: davant d'esquerra a dreta, obrer, Arribas, Alberto del Castillo, Riu i obrer; darrera tots són obrers (Col·lecció Josep Carreras).

Amb un equip compost per Alberto del Castillo, Antonio Arribas i Manuel Riu assistits per 7 obrers, començaren les excavacions a Casampons. Aquestafou

²⁸⁵ Persisteixen en l'error de parlar de *Comisaría Provincial de Excavaciones* quan les comissaries feia més de tres anys que no existien. Segurament volien dir Alberto del Castillo perquè era el *Delegado Provincial de Excavaciones* i qui havia de dirigir les excavacions.

²⁸⁶ Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1956-1967)*: 10

una campanya que esdevingué molt important, no solament per a resoldre si era o no una necròpolis d'incineració dels ibers bergistans d'època romana, sinó també pel futur de la pràctica de l'arqueologia a Berga i el Berguedà.

Figura 7. Equip director d'excavació de Casampons 1959: dalt d'esquerra Arribas sota Riu; dalt centre Martínez de la Guardia sota Alberto del Castillo; dreta Ramon Casafont (Col·lecció Josep Carreras).

A mesura que en el mes d'agost de 1959 la intervenció arqueològica promoguda pel Museu Municipal de Berga anava avançant va adquirir un gran interès i s'hi va involucrar fermament la Diputació de Barcelona i el *Ponente de Cultura de la Diputación de Barcelona*, Emilio Martínez de la Guardia s'interessava directament sobre els resultats que s'anaven aconseguint. Des de començament de les intervencions es va configurar un equip d'excavacions que estava dirigit per Alberto del Castillo assistit per Antonio Arribas, Manuel Riu i el llavors *Delegado Local de Excavaciones de Berga*, Ramón Casafont.²⁸⁷ Tanmateix, Noguera Sala també es va interessar directament sobre les intervencions, atès que el Museu de Berga estava actuant com un vertader ens municipal de

²⁸⁷El qual possiblement encara no s'havia assabentat que era delegat d'excavacions de Berga, ja que com es va veient en les actes, persisteixen en considerar que les delegacions eren comissaries. En tot cas, de Ramon Casafont no està documentat el seu nomenament de comissari d'abans del 1956, ni de delegat en posterioritat. Ara bé, a la meitat dels anys 60 essent Pericot el delegat de la *Delegación de Zona del Distrito Universitario de Barcelona*, va confeccionar una relació de tota la delegació de zona que es conserva al Museu Arqueològic de Catalunya i allà consta que la Delegació Local de Berga està vacant per renúncia per malaltia de Ramon Casafont. Per tant, si era delegat forçosament havia estat comissari abans de 1956, ja que com hem vist, a delegat solament s'hi podia arribar o per tenir la titulació universitària adient o per "convalidació" perquè a l'aplicar-se el Decret de 2 de desembre de 1955 d'excavacions arqueològiques, ja s'era comissari. El cas és que Ramon Casafont ni tenia cap carrera universitària ni coneixement d'arqueologia.

*conservación y rescate en su caso, de su patrimonio...Museos*²⁸⁸i calia exercir el seu control des de la *Falange*.²⁸⁹

Figura 8. D'esquerra a dreta l'alcalde i *secretario local del Movimiento* de Berga Juan Noguera Sala, Alberto del Castillo, Antonio Arribas i dos obrers (Col·lecció Josep Carreras).

Alberto del Castillo i Manuel Riu disposaven de molt registre arqueològic però, al mateix temps, d'un gran desconcert amb una "misteriosa" ceràmica que s'havia resolt classificant-la com a indígena d'època ibèrica. Però no era clar. Aquell mateix agost de 1959, Manuel Riu va recórrer als candidats a nous col·laboradors del Museu Municipal de Berga, els quals havien realitzat feia temps treballs d'exploracions arqueològiques per tota la comarca des del Club d'Esquí Berguedà i del Casal Berguedà, especialment Josep Carreras i Balaguer i Adam Boixader. Va comentar més endavant Manuel Riu de Carreras: "El col·leccionisme i l'erudició locals han preservat molts testimonis del nostre passat i mai no els ho agraiem prou. Al seu costat, pioners com Joan Serra i Vilaró, Alberto del Castillo o Josep Carreras, han obert noves vies a la investigació..." (Riu 199, 12). És a dir, la consideració que tenia Manuel Riu de Josep Carreras no és la del què se'n diu un erudit, sinó la d'un investigador parell amb Serra Vilaró o Alberto del Castillo. Aquests van examinar les excavacions i la ceràmica que aportava Casampons, la qual, per a ells, era

²⁸⁸Base 11, 1 b) j) de la Ley de 17 de julio de 1945 de Bases de Régimen Local

²⁸⁹Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1956-1967)*: 10

coneguda, ja que l'havien trobat en jaciments que eren clarament de l'edat mitjana. De fet, podríem dir que, amb Casampons, Manuel Riu havia trobat els forns on s'elaborava aquella ceràmica que ells havien anat trobant a Vilosiu, Castell de Blancafort, etc., des de la secció d'arqueologia del Club d'Esquí i el Casal Berguedà.

Malgrat les evidències que exposava Carreras i que gaudien de l'opinió favorable de Manuel Riu, Alberto del Castillo no acceptava que uns aficionats podessin aclarir l'enigma de la ceràmica. La revista *Queralt*, en la seva publicació del tercer trimestre de l'any 1959, un tal J.M.M. que hauríem de considerar que es tractava del vocal de la Junta, José Mª de Martín (Martín 1959, 5-6), publicava que la prospecció duta a terme l'any anterior, és a dir, el 1958, en els terrenys de la finca Casampons per un equip del Museu Municipal dirigit per Manuel Riu, havia destapat una construcció de volta, plena de ceràmica, i que al principi es va creure que eren restes d'urnes d'una suposada necròpolis d'incineració. Els fragments trobats van ser remesos a Barcelona, on es va procedir al seu estudi, el qual va donar com a resultat ser la ceràmica trobada d'un tipus pràcticament inèdit. El què no diu però és que després de l'estudi encara es situava a l'època ibèrica com s'ha vist anteriorment. Concreta aquest article que l'excavació del 1959 es va realitzar la primera quinzena d'agost pels arqueòlegs Antonio Arribas, la seva esposa Glòria Trías i Manuel Riu, dirigits per Alberto del Castillo. Afirmar que els arqueòlegs donaven una gran importància a la troballa per tractar-se d'una varietat desconeguda, tant pel què fa els forns com a la ceràmica que s'hi produïa. A més, diu que acreix l'interès el fet que pel nombre de forns s'ha de pensar que no estaven davant d'uns forns de producció per abastir un únic poblat sinó que responien a una veritable indústria destinada a l'exportació, cosa que explicaria que se n'hagués trobat a llocs com el Castell de Blancafort, Sant Llorenç de Morunys, etc. Tanmateix, encara esperava els resultats de l'estudi per fer-ne una datació, conseqüència de l'absència d'altres elements aclaridors.

En aquest escrit, José Mª de Martín manifesta que Alberto del Castillo com a *Delegado Provincial de Excavaciones*, va demanar a Luis Pericot, com a *Delegado de Zona de Excavaciones*, el permís d'excavació per tal que

l'incloués dins del *Plan de Excavaciones de la Provincia de Barcelona*.²⁹⁰ Així com els resultats de les intervencions de 1958 havien estat tan ràpidament avaluats i àdhuc dibuixats pel mateix autor d'aquell escrit com una necròpolis d'època ibèrica, ara es dubtava dels resultats i solament s'afirmava que es tractava d'uns forns i d'una ceràmica de datació incerta i fins llavors desconeguda. Ara bé, per la Secció d'Arqueologia del Casal Berguedà liderada per Carreras era clar que es tractava d'una ceràmica medieval, ja que si aquella ceràmica ells la trobaven en jaciments medievals de tota la comarca, havia de ser medieval.

El 20 de setembre de 1959 es va fer Junta del Museu presidida per Noguera Sala, el qual va informar que s'havien realitzat les corresponents gestions per aconseguir col·laboradors de la Junta del Museu i que proposava que s'expedissin els corresponents carnets a les persones següents, tots ells veïns de la ciutat: José Carreras Bosch, José Carreras Balaguer, Adan Boixader Casamartina, José Noguera Puig, José Noguera Canal, Jorge Noguera Canal, Ramón Cutal Santacreu, Florencio Tresserres Bertrán, José Badia Soler i Alfredo García Ruiz.²⁹¹

És a dir, en el mes següent després que Josep Carreras i Adam Boixader, de la Secció d'Arqueologia del Casal Berguedà, anessin a "Casampons" i identifiquessin la ceràmica com a medieval, Noguera Sala va proposar el nomenament dels membres col·laboradors anteriors, els quals eren tots del Casal Berguedà llevat de Cutal, Badia i García. Un d'aquests col·laboradors no aportava res ni a l'arqueologia ni al museu. Per tant, els membres que amb posterioritat s'agruparen en el conegut Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, no varen entendre què hi feia Ramon Cutal Santacreu. Era una persona que ni pertanyia al grup del Casal Berguedà, ni tenia coneixements que

²⁹⁰ Els Plans d'Excavacions de les Zones, els havien de tramitar els Delegats de Zona Universitària a Madrid i d'aprovar per la *Dirección General de Bellas Artes*, on s'aproven els de tot Espanya, sense aquest permís la intervenció arqueològica era clandestina ni que fos feta per un delegat ja sigui de zona, provincial o local.

²⁹¹ Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1956-1967)*: 11-12

aportessin quelcom a la investigació arqueològica, ni a la museologia, ni a cap tipus de col·leccionisme.

La certesa de les proposicions de Noguera Sala per atreure com a col·laboradors als membres de la Secció d'Arqueologia del Casal Berguedà que es movia en el món catalanista, així com, aconseguir pel Museu els materials arqueològics que havien obtingut amb les seves intervencions, es pot contrastar des del "butlletí" *Casal Bergadán, Notas de información* del mes de febrer d'aquell any 1959 com s'ha vist a les pàgines anteriors.²⁹²

L'exposició d'antiguitats que durant la passada Setmana Santa havia fet el Museu de Berga, es va valorar molt positivament. Per tant, amb aquesta informació no és agosarat considerar que, almenys en els seus aspectes arqueològics, els materials exposats en aquella exposició eren els materials que els membres d'aquesta secció d'arqueologia havien aconseguit des del Club d'Esquí, primer, i des del mateix Casal Berguedà, després. Tanmateix, queda clar que la Junta del Casal Berguedà estava satisfeta amb la tasca realitzada per la seva Secció d'Arqueologia. Aquí, però, interessa veure l'evidència de què aquesta secció, ja al mes de febrer del 1959, havia rebut la proposta per part de l'Ajuntament des de la Junta del Museu de Berga, per tal de formar un grup de col·laboradors que serien degudament acreditats mitjançant el corresponent carnet. Segons el butlletí del Casal Berguedà,²⁹³ qui havia de formar el grup de col·laboradors eren ells, d'aquí que estranyi la seva ampliació amb membres aliens, dels quals, a més, es desconeixia què podien aportar.

Es va donar de baixa de la Junta el pare franciscà Aubet perquè l'havien traslladat de convent. Noguera Sala manifestà que, atès que el secretari de la Junta era també el secretari de la corporació municipal, era recomanable que fos rellevat per una persona que gaudís d'unes condicions idònies per efectuar aquesta tasca. La Junta per tal de trobar-la, el va facultar per realitzar-ho.²⁹⁴

²⁹² *Casal Bergadán Notas de información* (1959) II-3: 2

²⁹³ *Casal Bergadán Notas de información* (1959) II-3: 2

²⁹⁴ Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1956-1967)*: 12

Tal com s'havia acordat en la Junta anterior, Noguera Sala havia de trobar un secretari adient, ja que el de l'ajuntament havia cessat i va entendre que aquesta condició la tenia l'advocat Jaime Farguell Sitges, el qual va ser acceptat satisfactòriament per la resta de la Junta del 1 de desembre de 1959. Noguera Sala va informar que la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona havia enviat el dia 7 de novembre una notificació de la celebració de sessions d'un *Seminario de Prehistoria*, en el que es convidava a la Junta a participar-hi. Esmenta l'acta que Noguera Sala va tenir la total conformitat dels assistents sobre la conveniència de no assistir-hi, ja que tots els esforços que fins llavors havia fet la Junta havien anat dirigits a aconseguir materials per al Museu, sense que s'hagués emprès cap realització de caràcter científic.²⁹⁵

Seguidament, es va donar compte que Manuel Riu, l'arquitecte de la Diputació, Camilo Pallás, i Ainaud de Lasarte, el dia 7 de desembre anirien a Berga per donar instruccions sobre les intervencions de Pedret. Demanà Manuel Riu que s'hauria d'aprofitar l'avinentsa per visitar el recent descobriment de Vilosiu. Semblava, segons ell, que era un poblat de l'Alta Edat Mitjana d'un valor insospitat que aportaria un positiu desenvolupament per al Museu.²⁹⁶ Noguera Sala informà també que ja s'havien demanat les 15.000 pessetes d'ajut a la Diputació de Barcelona per tal de poder adquirir mobiliari totalment imprescindible per la futura obertura del Museu.²⁹⁷

Amb la incorporació com a secretari de la Junta del Museu de Berga del jove advocat Jaime Farguell, queda concretada la Junta del Museu de Berga amb Juan Noguera Sala de president; Jaime Farguell de secretari i, vocals, Julio Cardona, Luis Safont, José Deseures, Ramón Casafont (*Delegado Local de Excavaciones de Berga*), Manuel Sistach, Manuel Riu i José Mª de Martin.

²⁹⁵ Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1956-1967)*: 12 revers.

²⁹⁶ Això demostra que donava per bona l'aportació de la ceràmica que Carreras havia datat en època medieval i que era igual que la de Casampons.

²⁹⁷ És a dir, després de 4 anys la seva fundació encara consta en acta que no s'havia obert cap museu.

Així va quedar estructurat el Museu, amb una Junta que tenia tota la potestat de direcció i representació controlada des de la *Falange*, amb un grup de col·laboradors que no tenien representació a la Junta i, on hi havia possibles membres propers del seu president. Queda reflectit en aquesta acta, com la Junta actuava al marge del grup dels col·laboradors i dels seus possibles interessos. No acceptar la invitació de la Universitat de Barcelona respecte del seminari de prehistòria sense ni comentar-ho amb els col·laboradors, demostra una manca de consideració total vers ells, ja que d'haver-ho sabut, molt probablement alguns haurien assistit al seminari. Tanmateix, això hauria pogut possibilitar una relació dels membres col·laboradors amb la universitat, cosa que s'ha d'entendre que no interessava, ni de fet, va interessar mai. En Juan Noguera Sala, per la relació a la universitat mitjançant la interlocució amb Manuel Riu, ja en tenia prou.

En la Junta del 11 de maig de 1960 presidida per Noguera Sala amb l'assistència de Cardona, Safont, Casafont, Sistach i Deseures, actuant de secretari, Farguell Sitges, Noguera Sala informà que s'havien concedit les 15.000 pessetes d'ajut de la Diputació de Barcelona que constaven en l'acta anterior. També es tractaren els assumptes de les obres del Museu i dels diferents pressupostos. Noguera Sala va fer una valoració molt positiva de les obres de reconstrucció i d'investigació arqueològica de Pedret en la seva primera fase d'execució proposant fer-ne una primera exposició al museu.²⁹⁸

El secretari, Farguell, va donar compte dels carnets que s'havien expedit als col·laboradors de la Junta del Museu de Berga amb les especialitats següents: José Carreras Bosch (Secció de Fotografia), José Carreras Balaguer (Secció d'Arqueologia), Adan Boixader Casamartina (Secció d'Arqueologia), José Noguera Canal (Secció d'Arqueologia), Jorge Noguera Canal (Secció de Paleontologia), Ramón Cutal Santacreu (Secció de Paleontologia), Florencio Tresserres Bertrán (Secció de Arqueologia), José Badia Soler (Secció de Numismàtica) i Alfredo García Ruiz (Secció de Paleontologia).

²⁹⁸ Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1956-1967)*: 14.

Noguera Sala va sol·licitar que fos expedit, també, un carnet de la secció d'arqueologia a Modesto Buchaca Guixé, pels seus mèrits en la seva tasca de reconstrucció de Pedret, la qual cosa li fou concedit.

Tal com podem comprovar en les actes de la Junta i del butlletí del Casal Berguedà, una proposta que consistia en la formació d'un grup d'arqueologia que s'efectua abans del 2 de febrer de 1959 als interessats, no es proposa en Junta fins el 20 de setembre de 1959, però no es formalitza definitivament fins l'1 de maig de 1960. Durant aquests setze mesos (aparentment excessius) es realitzaren les intervencions arqueològiques de Casampons i de Vilosiu amb l'aportació de l'aclariment sobre quina ceràmica era la dels forns de Casampons per part de la Secció d'Arqueologia del Casal Berguedà, quan per part de la *Delegación Provincial de Excavaciones* per mitjà d'Alberto del Castillo s'havia ubicat a l'època ibèrica. Sembla que l'abast d'aquestes col·laboracions, com veurem també més endavant en altres intervencions arqueològiques, va anar molt més enllà que una simple col·laboració. En aquesta acta, però, queda conformat definitivament el grup de col·laboradors de la Junta del Museu de Berga amb les corresponents adscripcions dels seus membres en el lloc on s'entén que eren més idonis. Noguera Sala introduí Modesto Buchaca que era el seu cunyat i home de la seva estricta confiança.

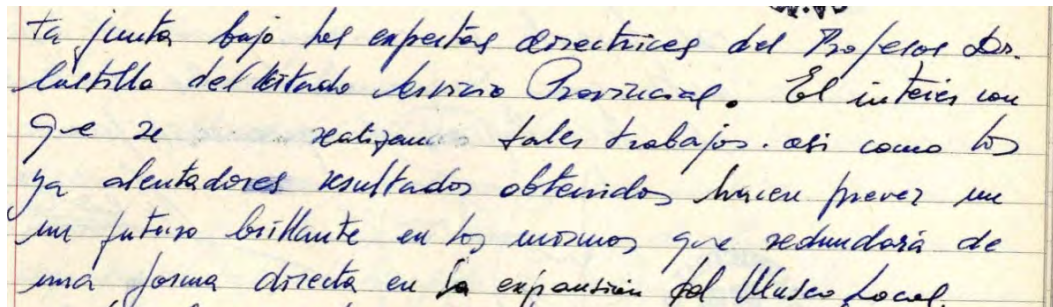
En l'acta de la Junta del 1 de desembre de 1960 Noguera Sala va donar la paraula al col·laborador de la Junta, Modesto Buchaca, el qual, llavors, encara no era membre de la Junta. Segons l'acta, Buchaca exposà amb tot detall com havia anat l'excavació i reconstrucció de Pedret que havia costejat i dirigit la Diputació de Barcelona. En l'acta es manifesta que ell hi havia tingut en tot moment una intervenció directa. De fet, es dona a entendre que fins i tot fou ell qui va redactar la memòria. S'acordà nomenar tres col·laboradors més: Ramón Obiols Compte (Secció de Fotografia), José Vilá Magem (Secció d'Art) i Juan Vilella Planas (Secció d'Art). Queda clar que convidar a un membre que no era de la Junta a participar-hi i de forma activa (Modesto Buchaca), per informar d'una excavació arqueològica i per dir que hi havia intervingut directament, és perquè Noguera Sala el volia promocionar com a persona de la seva més estricte

confiança dins del grup de col·laboradors en arqueologia, els quals venien tots del Casal Berguedà que era de l'ambient catalanista. Tanmateix, també, situant-lo a l'entorn de les actuacions a Pedret, el col·locava dins de l'àmbit que més l'havia d'ajudar a dur a terme la tasca arqueològica, sobretot pel que fa al seu finançament (la Diputació). Amb els nous nomenaments, Noguera Sala reforçava també la secció de fotografia i en creava una de nova, la Secció d'Art.

En l'acta de la Junta del 26 de gener de 1961 consta que va estar presidida per Juli Cardona, per delegació del president Noguera Sala. A part del secretari, Farguell Sitges, solament hi van assistir Sistach, Safont, Casafont i Deseures. En aquesta acta hi ha uns primers assumptes estrictament de donada de comptes econòmics fins el 31 de desembre de 1960 i autoritzacions de subvenció de la Diputació Provincial. També varen acordar realitzar en el local del Museu una exposició dels materials i la documentació que tenien llavors sobre les intervencions de restauració de Pedret i Obiols. Per portar-ho a terme, nomenaren una comissió presidida pel vocal de la Junta, José Deseures, i el també vocal de la Junta, Ramón Casafont (l'acta diu Luis), els quals acceptaren l'encàrrec, així com, els col·laboradors, Juan Vilella, Florencio Tresserres i Modesto Buchaca, encarregant-li a Casafont la notificació a aquests del seu nomenament. En aquesta comissió, dels cinc membres que es van nomenar, solament hi havia un membre dels col·laboradors copsats des de l'associacionisme arqueològic, Florenci Tresserres, el qual, més que un estudiós de l'arqueologia, havia estat l'impulsor del Casal Berguedà i de la seva Secció d'Arqueologia.

En la Junta del 15 d'abril de 1961, Noguera Sala va donar compte de varies despeses, entre elles, les 520,00 pessetes de material fotogràfic al vocal membre de la Junta, José Deseures, i 840,00 pessetes per treballs d'excavacions al col·laborador Modesto Buchaca (s'ha de suposar que eren per la retribució dels obrers de la seva empresa que treballaven en les excavacions de la Secció d'Arqueologia del Museu). Va informar Noguera Sala que el *Servicio Provincial de Excavaciones de la Excm. Diputación* havia tornat el material arqueològic de Casampons (ceràmica del segle XI al XIV) i del poblat medieval de Vilosiu (objectes diversos) una vegada havia estat estudiat. El

secretari va manifestar que ja s'havia realitzat la corresponent col·locació i arxiu d'aquest material arqueològic. També el president informà que prossegueixen les excavacions als entorns de Berga que venien realitzant col·laboradors de la Junta del Museu sota les directrius d'Alberto del Castillo.²⁹⁹

ta junta bajo las expetas directrices del Profesor Dr. Castillo del Instituto Superior Provincial. El interés con que se realizan tales trabajos, así como los ya alentadores resultados obtenidos hacen prever un futuro brillante en los mismos que redundará de una forma directa en la expansión del Museo Local.

Figura 9. Esborrats del *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*. El interés con que se (espai en blanc conseqüència d'un esborrat) realizan (altre espai en blanc esborrat)³⁰⁰tales trabajos, así como los ya alentadores resultados obtenidos hacen prever un futuro brillante en los mismos que redundará de una forma directa en la expansión del Museo Local.³⁰¹

Els esborrats que hi ha en el llibre d'actes i que es poden veure en la Figura 9 no son irrellevants, ja que a les excavacions a què es fa referència son les de la Bauma dels Ossos, perquè amb els esborrats es va canviar en acta els temps d'excavació. Declarant que s'estaven realitzant unes excavacions es podia dir que les dirigia Castillo, mentre que si ja s'havien fet, quedava clar que les havien realitzat la Secció d'Arqueologia dels col·laboradors del museu sense la concurrència de Castillo, com així va ser. El cas és que Josep Carreras i Adam Boixader, ja com a membres col·laboradors de la Secció d'Arqueologia del Museu de Berga, explorant en els entorns de Casampons a finals de l'any 1960, varen trobar la Bauma dels Ossos i la Secció d'Arqueologia del Museo de Berga la va excavar. És a dir, calia alterar el temps de la intervenció arqueològica d'una excavació feta en tota regla pels membres col·laboradors Carreras,

²⁹⁹ Aquestes excavacions mai van estar dirigides per Alberto del Castillo. Posteriorment a aquestes excavacions en va fer unes en el mateix lloc que no hi va trobar res.

³⁰⁰ Mirats ambdós esborrats en llum ultraviolada es veu que es van fer per canviar el temps en què s'havien realitzat les excavacions ja que en principi deia "se han ido realizando" i ara diu "se realizan".

³⁰¹ Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 18

Boixader, Buchaca, Trasserres i Noguera de la Secció d'Arqueologia del Museu durant els mesos de febrer i març de 1961. En conseqüència, van haver d'alterar la redacció de l'acta de la Junta del 15 d'abril pel que fa el temps de la seva excavació, afirmant que encara s'excavava sota les directrius del Dr. Alberto del Castillo, quan, de fet, ja s'havia excavat. Hom s'ha de preguntar el per què aquesta alteració. La resposta que ho clarifica és senzilla veient què va fer Alberto del Castillo. En el *VII Congreso Nacional de Arqueología* que es va celebrar des del dia 10 al 18 de setembre d'aquell any 1961 a Barcelona, Alberto del Castillo va presentar l'excavació de la Bauma dels Ossos com a pròpia (Castillo 1961).

Cal concloure d'aquesta acta de la Junta del Museu que és especialment significatiu el fet que no hi hagi referència de quins jaciments arqueològics esmenta l'acta, així com, del perquè de l'esborrat en el seu redactat que altera el temps en què es van fer les intervencions arqueològiques. Com hem pogut comprovar, per les fonts esmentades anteriorment, les intervencions arqueològiques (principalment de la Bauma dels Ossos) van ser realitzades per la Secció d'Arqueologia del grup de col·laboradors del Museu de Berga, els quals esgotaren totalment el jaciment sense cap intervenció d'Alberto del Castillo. Posteriorment, Alberto del Castillo la va tornar a excavar a l'indret que ell entenia que era més adient, però no hi va trobar res. No obstant, va efectuar la publicació i presentació d'aquest jaciment en el *VII Congreso Nacional de Arqueología (Barcelona 1961)*, talment com si l'hagués excavat ell. A Vilosiu i al poblat de Can Maurí que en realitat va excavar Manuel Riu, Alberto del Castillo sí que hi va intervenir.

Finalment, en aquesta reunió de la Junta del Museu es va ajornar l'exposició prevista dels materials de Pedret i Obiols perquè la Diputació encara no els havia lliurat. Tot seguit, els membres presents van anar a examinar el local del Museu i el material de les excavacions de Casampons i de Vilosiu que havien estat examinades i que ja s'exposaven a la vitrina.

El dia 17 d'agost de 1961, presidida per Noguera Sala, hi va haver una sessió de la Junta del Museu de Berga on es van aprovar les factures de Modesto

Buchaca: una de data 31/05/1961 de 720,00 pessetes, una de data de 31/03/1961 de 390,00 pessetes i una de data 30/04/1961 de 600,00 pessetes. No s'esmenta, però s'entén, que havien de ser pels treballs dels seus obrers en les excavacions. Exposaren que convenia enllestir els locals del Museu, ja que com aconseqüència de les diverses excavacions a la comarca s'estava registrant molt material. Per aquesta raó, van acordar adquirir dues vitrines: una com la que ja hi havia i una altra més petita per les restes humanes de Viver que s'havien extret en unes excavacions de la Diputació. En Manuel Riu va fer les explicacions de com havien anat aquestes excavacions i el president demanà que es donessin les gràcies al *Instituto de Prehistoria de la Diputación* per l'interès que aquest estava mostrant en el desenvolupament del Museu. Sembla que llavors, dins del museu, hi havia dos grups d'excavació: un el que conformaven els col·laboradors de la secció d'arqueologia que provenien del Casal Berguedà (Club d'Esquí) que estaven tècnicament dirigits per Josep Carreras Balaguer i, l'altre, el que dirigia Alberto del Castillo, en el qual Manuel Riu n'era el representant perquè estava a cavall de la Junta del Museu de la que n'era membre i de del Castillo, de qui n'era el seu ajudant a la Universitat de Barcelona.

A la Junta del 30 de desembre de 1961, Noguera Sala va convidar Modesto Buchaca expressament a assistir-hi. Aquest, va donar comptes a la Junta sobre l'estat de les excavacions en les que havia pres part últimament. Va concretar especialment les de la cova de Can Maurí on hi va destacar l'obtenció del què en diu textualment l'acta: "cerámica ibérica de la Primera Edad del Bronce, de interés directo para las futuras instalaciones del Museo".³⁰² La cova de Can Maurí ja l'havia excavat Mn. Serra Vilaró l'any 1921 i Alberto del Castillo no hi tenia cap interès per entendre que ja estava resolt el registre arqueològic que podia aportar. No pensava així Josep Carreras, ni tampoc Manuel Riu. Finalment, Carreras, amb la complicitat de Riu, la col·laboració de Florenci Tresserres i de Modesto Buchaca, la va excavar. Aquest fet es un més dels que va refermant la consideració que dins del museu hi havia dos grups

³⁰²Una catalogació ceràmica tan desinformada com d'ibèrica de la primera edat del bronze, potser era deguda a Buchaca o a la mala transcripció del secretari.

Arxiu Comarcal del Berguedà *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 20

d'excavacions, un dels quals era el de la secció d'arqueologia del Museu Municipal, (com veurem en l'acta següent, queda clar que és en Josep Carreras qui en va portar les excavacions) i l'altre era el que va pretendre liderar Alberto del Castillo i que no reeixí.

Es va autoritzar al president fer la recepció de 30.000,00 pessetes en concepte d'ajut de la Diputació i accelerar l'obertura del museu posant-se el termini de l'any 1962. Es van descriure totes les obres que eren necessàries i s'encomanà a José Mª de Martin la confecció del "letrero"(l'anagrama). En el rendiment de comptes hi va tornar a haver per Modesto Buchaca una percepció de 1.878,00 pessetes pels treballs d'excavacions, que s'ha de suposar que responen a pagaments dels seus obrers. Van reiterar la necessitat de reclamar a la Diputació el material que encara tenien de les excavacions. Finalment, la Junta acordà donar agraïment a Manuel Riu pel donatiu d'un llibre sobre la maixerina.³⁰³

En la sessió de la Junta següent del 21 de març de 1962, Noguera Sala no convocà únicament a Modesto Buchaca, sinó que a més d'aquest, també a Josep Carreras:

Acto seguido los colaboradores de esta Junta D. José Carreras y D. Modesto Buchaca, presentes en la reunión toman la palabra para dar cuenta de las excavaciones que vienen realizando en la "Cova de Can Maurí" exhibiendo al propio tiempo varios objetos hallados en el transcurso de las mismas así como una propia memoria con todo género de detalles referente a dichas excavaciones y a todas las anteriores en que han tomado parte desde su nombramiento como colaboradores del Museo. Los asistentes se muestran sumamente interesados en toda la documentación presentada y las explicaciones dadas por los Sres. Carreras y Buchaca, cuyos trabajos, hasta el momento presente, han sido de una importancia decisiva para la finalidad esencial de esta Junta³⁰⁴

³⁰³Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 21

³⁰⁴Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 21 revers

Vista la transcripció de l'explicació de Buchaca en l'acta anterior, es pot entendre que per poder explicar les excavacions que s'havien fet fins llavors (Bauma dels Ossos i Cova de Can Maurí), Buchaca havia de portar a Carreras. Fou llavors quan la Junta del Museu va poder veure l'abast de les intervencions arqueològiques que el grup de col·laboradors havia realitzat.

Tornaren a aprovar els comptes i Modesto Buchaca en concepte d'excavacions va cobrar 1.830,00 pessetes, les quals, s'ha d'entendre que com en els casos de cobraments anteriors, responien a retribucions en concepte d'obriers de la seva empresa de construcció. Determinaren que la data d'inauguració del museu fos el 10 de juny, Pasqua de Pentecostès. També, acordaren traslladar els agraïments als senyors Carreras, Buchaca i Tresserres per la seva desinteressada tasca en les excavacions i disposaren encarregar una altra vitrina per poder posar aquests materials.³⁰⁵

La següent Junta del Museu Municipal de Berga la varen celebrar el 12 d'abril de 1962, és a dir, solament 22 dies després de l'anterior. Presidida per Noguera Sala, aquest nomenà directament, sense cap aprovació per part de la Junta que hagi quedat registrada en acta, com a membres vocals de la Junta del Museu a Buchaca, Carreras i Tresserres:

Acto seguido pasan a tomar posesión en el cargo de vocales de esta Junta los señores D. Modesto Buchaca Guixé, D. José Carreras Balaguer y D. Florencio Tresserres Bertrán en méritos del nombramiento conferido por la Presidencia por los valiosos y desinteresados trabajos que vienen realizando a favor de este museo y de los que en forma reiterada, pero nunca suficiente, hemos dado cuenta en sesiones anteriores. Presentes en la sesión de hoy los Sres. Tresserres, Carreras i Buchaca aceptan el cargo manifestando seguir en el con idéntico interés al que han demostrado en el de colaborador, del que, acto seguido causan baja.³⁰⁶

³⁰⁵Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 22revers

³⁰⁶Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 22 revers - 23.

Aquestes incorporacions a la Junta del Museu de Berga, totes tres de membres de la Secció d'Arqueologia dels col·laboradors del Museu, motivaren la reorganització funcional del museu. Es van crear unes seccions del museu amb uns delegats que consten a l'acta de la forma següent:

1. Sección de Paleontología: D. Florencio Tresserres
2. Sección de Numismática: D. Manuel Sistach
3. Sección de Arte: D. José Mª de Martín
4. Sección de Archivo: D. Julio Cardona Pedrals
5. Sección de Biblioteca y Publicaciones: D. Manuel Riu
6. Sección de Fotografía: D. José Deseures
7. Sección de Arqueología: D. José Carreras
8. Sección de Folklore: D. Jaime Farguell

Se acuerda asimismo que los delegados de sección tendrán atribuciones para procurarse colaboradores en la misma y convocarlos a reunión cuando estimen que ello es procedente. Es compatible la colaboración en dos o más secciones.³⁰⁷

Cal fer notar que els únics membres de la Junta que no tenien res delegat després d'aquesta reorganització foren Safont, Buchaca i Casafont, fet aquest que es pot considerar significatiu, per les relacions personals o de partit que tenien tots tres amb Noguera Sala: no calia que es cuidessin de res més que ser de la seva confiança. Amb aquestes decisions, sembla que havia quedat clar a Noguera Sala que Carreras era qui havia dirigit les intervencions que havien aconseguit les aportacions arqueològiques. Ara Noguera Sala nomenà a Carreras no solament membre de la Junta del Museu, sinó quelcom molt més important i significatiu, li delega la secció d'arqueologia, mentre que a Manuel Riu li delega la secció de Biblioteca i Publicacions. Dit d'altra manera, per Noguera Sala l'arqueòleg de la Junta era Carreras i Riu era l'historiador. És des d'aquest moment que aquell associacionisme arqueològic iniciat en el Club d'Esquí, que havia format el Casal Berguedà i que havia estat captat per la *Falange* per interessos mutus, passava des de llavors a tenir autonomia en matèria arqueològica des del lideratge de Carreras. Com veurem més endavant, des del 2 de març de 1965 aquesta Secció d'Arqueologia del Museu de Berga va

³⁰⁷Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 23 revers.

arribar a tenir autorització directa de la *Dirección General de Bellas Artes* (*Gratiniano Nieto*) per tal d'emprendre tota classe d'excavacions, sense altre requisit, ni administratiu ni científic, que no fos que havien d'haver estat realitzades per ells i que el material quedés dipositat en el Museu Municipal. Per tant, les autoritats franquistes, no solament de Berga, sinó de la *Dirección General de Bellas Artes*, consideraven que les intervencions arqueològiques dirigides per Carreras es feien segons allò que el coneixement científic del moment demanava. Cal afegir que Manuel Riu era membre d'aquesta Junta i també ho considerava així. Acordaren després la possibilitat de nomenar membres honorífics, sense concretar-ne però ni com es nomenarien ni en quin moment s'havia de nomenar a ningú. En la sessió de la Junta del Museu de l'11 de maig de 1962, el delegat de la Secció d'Arqueologia, José Carreras, va informar sobre les activitats realitzades per la secció durant l'últim mes, comunicant que s'estaven prosseguint les intervencions d'excavació i reconstrucció de diversos objectes. Els delegats de les altres delegacions manifestaren no haver pogut fer encara res. Modesto Buchaca va cobrar 2.340,00 pessetes que s'ha d'entendre que eren pels obrers dels treballs d'excavació en el complex arqueològic de Can Maurí. La Secció d'Arqueologia dirigida per Carreras, excavava llavors la Roca Roja³⁰⁸ jaciment que va aportar la magnífica gerra de la cultura de Véraza reproduïda en moltes publicacions sobre el període del Neolític final - Calcolític.³⁰⁹

Figura 10. Gerra veraziana de la Roca Roja (Col·lecció Josep Carreras).

³⁰⁸ Josep Castany va publicar erròniament que la Roca Roja havia estat dirigida per Josep Carreras i per Alberto del Castillo. Aquest, no hi va intervenir (Castany 1990, 95).

³⁰⁹ Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 24 revers

Aquesta època va ser molt activa per al Museu Municipal de Berga, ja que encara no havia passat un mes, concretament el 8 de juny de 1962, quan es tornà a celebrar Junta presidida per Noguera Sala.³¹⁰El delegat de la Secció d'Arqueologia, Josep Carreras, va informar que ja s'havien conclòs les excavacions de la cova de Can Maurí, de la qual se'n formularà memòria escrita i detallada a la Junta. Donà compte també que s'havien iniciat excavacions amb prometedors resultats a la Roca Roja (Bauma nº 2). És molt significatiu que la Secció d'Arqueologia havent acabat l'excavació de la cova de Can Maurí i donat compte de l'inici de les excavacions a la Roca Roja, queda clar en l'acta, que solament havia de donar comptes a la Junta del Museu, que és on havien de lliurar les memòries de les seves activitats arqueològiques.

Modesto Buchaca va tornar a cobrar 1.080,00 pessetes de treballs d'excavació en menys d'un mes pels obrers de la seva empresa. Per tant, es pot entendre que hi havia hagut molta activitat arqueològica en el complex arqueològic de Can Maurí.³¹¹

En el mes següent, el 13 de juliol de 1962 hi va haver altra vegada Junta del Museu on Modesto Buchaca va fer lliurament d'un vas aràbic reconstruït de les excavacions de l'església de Pedret i 21 monedes, així com, també 5 monedes de les excavacions d'Obiols. Tanmateix, va cobrar en aquest mes 1.260,00 pessetes per idèntic concepte d'excavacions que en els dos mesos anteriors.³¹²

Aquell dia també es va prendre textualment l'acord següent:

Se toma el acuerdo unánime de nombrar miembros de Honor de la Junta a D. Emilio Martínez de Laguardia en agradecimiento por la eficaz ayuda que desde la Presidencia de la Comisión de Educación de la Excma. Diputación Provincial

³¹⁰Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 25-26.

³¹¹Es pot considerar que el cas de Can Maurí s'ha d'entendre com un complex arqueològic, tal hi com s'exposa més endavant.

³¹²Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 26 revers.

prestó de forma más desinteresada al Museo y al Sr. D. Alberto del Castillo Yurrita, propulsor y principal realizador de las prospecciones arqueológicas que, desde hace años, se vienen realizando en nuestra comarca y, con el producto de las cuales, tanto se han enriquecido las colecciones del Museo Municipal.³¹³

El 10 d'agost de 1962, per quart mes consecutiu, es va tornar a fer Junta del Museu Municipal de Berga, on tots els vocals van manifestar que el Museu ja estava pràcticament enllestit per fer-ne l'inauguració i acordaren celebrar-la el dia 12 d'aquell mateix mes d'agost, és a dir, dos dies després. Per aquesta finalitat varen confeccionar el programa d'actes i aprofitant-lo per efectuar el lliurament dels títols de membres d'honor a Alberto del Castillo Yurrita i a Emilio Martínez de Laguardia, a qui s'obsequiaria després amb el corresponent dinar en el *Mesón del Castillo*.³¹⁴

També varen fer reconeixement a Manuel Riu Riu i a Ramón Casafont Canudas per les activitats personals que havien tingut les últimes setmanes en la consecució de la inauguració.

En aquesta reunió varen ampliar dues seccions amb un membre a cadascuna: Miguel Reixats Puy a la Secció d'Arqueologia i Domingo Cosp Sitges a la Secció de Folklore. De fet, aquesta formalitat de passar el nomenament de col·laboradors per acord de Junta, segons els acords que hi havia, no calia. Tal com s'ha vist anteriorment, quan el dia 12 d'abril de 1962 varen crear les seccions atorgaven poder als delegats per fer-ho directament. Diu l'acord d'aquell dia: "Se acuerda asimismo que los delegados de sección tendrán atribuciones para procurarse colaboradores en la misma y convocarlos a reunión cuando estimen que ello es procedente".³¹⁵

³¹³Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 26 revers.

³¹⁴Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 27 revers.

³¹⁵Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 23 revers.

Modesto Buchaca va cobrar 1.080,00 pessetes per treballs d'excavació, la qual cosa permet estimar que al Museu Municipal de Berga les excavacions del complex arqueològic de Can Maurí, entès com la cova de Can Maurí i els abrics de la Roca Roja, costaren aproximadament en concepte d'obrers 5.760,00 pessetes.

Una vegada inaugurat el Museu s'havia d'establir com es divulgaria. En la Junta del 14 de setembre de 1962 després d'aprovar unes factures i el seu pagament, van determinar el format de l'entrada del Museu que seria amb l'efígie del vas de Pedret i el preu de la visita al museu (5 pessetes). També calia determinar quines persones no havien de pagar: "Las autoridades locales, los Sres. Vocales y colaboradores de la Junta, miembros del Excmo. Ayuntamiento,³¹⁶ donantes y depositantes de objetos, directivos de otros museos nacionales y extranjeros, y poseedores de la Cruz de Alfonso X el Sabio".³¹⁷

S'acordà també fer el corresponent comunicat a la *Dirección General de Bellas Artes* de l'obertura al públic del museu i el secretari va manifestar que ja ho havia fet. Tal com es desprèn de l'acta la Junta del Museu Municipal de Berga, solament tenia un organisme superior en la seva matèria la *Dirección General de Bellas Artes*, és a dir, via directa Berga - Madrid.

D'aquesta direcció no van tardar gaire a rebre contesta:

Acto seguido el Presidente de la Junta exhibe y da lectura a los asistentes del escrito del Excmo. Sr. Director General de Bellas Artes en el que se comunica a esta Junta haber recibido la notificación oportuna de creación del Museo. Como sea que en el citado escrito se manifiesta la conveniencia de que por parte de la Corporación Municipal se dirigiera una instancia a la Dirección General de Bellas Artes pidiendo la creación del Museo e indicando a su vez que se compromete a la conservación del mismo, oído todo ello esta Junta acuerda notificar a la Excma.

³¹⁶ Pot semblar que a l'haver posat primer *autoridades locales*, era una reiteració posar també *miembros del Excmo. Ayuntamiento*. Probablement s'havia de posar perquè de *autoridades locales* a Berga es podia entendre que n'hi havia de *civiles* (l'ajuntament sencer), *judiciales* (els jutges) i *militares* (exèrcit).

³¹⁷*Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 28 revers.

Corporación la recepción del documento aludido, a fin de que tenga a bien realizar la solicitud indicada.³¹⁸

Sembla, doncs, que van fer el Museu sense haver-ho demanat formalment a la *Dirección General de Bellas Artes* i aquesta els va contestar que calia que fessin la instància de sol·licitud per part de la Corporació Municipal.

En aquella mateixa data van agrair a Manuel Riu el donatiu del llibre: *Las Comunidades Religiosas del Antiguo Obispado de Urgel (siglos VIII al XVI)* text corresponent a la seva tesi doctoral. Al mateix temps, Conchita i Pilar Pericas van fer donació d'un mostrari de teixits fets amb teler a mà dels anys 1889-1899. Acordaren també organitzar un homenatge als germans Farguell y Montorcí, inventors de la màquina de filar anomenada la "Berguedana" o "Maixerina", que va revolucionar a finals del segle XVIII la tècnica tèxtil. Per aconseguir aquesta finalitat, varen acordar comunicar-ho a l'Ajuntament de Berga per tal que la Corporació Municipal fes seva la idea i iniciativa.³¹⁹

En l'acta de la Junta del 9 de novembre de 1962 consta que van rebre una felicitació dels *Amigos de los Museos de Barcelona* per l'inauguració del museu i acordaren agrair-los l'interès mostrat per aquesta entitat. José Mª de Martín va exposar que havia fet gestions a la *Comisión de Extensión Cultural Provincial de Barcelona del Ministerio de Educación Nacional* per tal d'organitzar des del Museu activitats i conferències artístiques, musicals, culturals, etc. Al mes següent, i en la sessió de la Junta del Museu del 14 de desembre de 1962 es va donar compte per part del delegat d'Arqueologia (Josep Carreras) de les excavacions que es realitzaven llavors en el Serrat de Fullarachs junt a la muntanya de Queralt. El Serrat de Fullarachs és un serrat que hi ha sobre de La Valldan³²⁰ i que queda sota mateix del Santuari de Queralt. Unes prospeccions superficials que van fer el Grup de Prehistòria i Arqueologia en

³¹⁸Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 29

³¹⁹Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 29 revers-30.

³²⁰ Llavors era el municipi veí de la ciutat de Berga i que a l'any 1970 el van agregar al municipi de Berga.

aquell serrat, varen posar de manifest que hi havia material arqueològic en superfície de diverses èpoques. Josep Carreras va veure que aquell material arribava rodat d'algun lloc més elevat d'aquell indret i pujant per la canal que portava al Santuari de Queralt va trobar el terraplè de la canal on s'hi anaven dipositant els materials arqueològics (Figura 11).

Figura 11. Terraplè de la Canal dels Avellaners on es dipositaven les deixalles (Carreras 1990, 36).

Amb aquesta troballa, a Carreras li va quedar clar que hi havia d'haver un jaciment prop d'allà que nodria aquell dipòsit de materials arqueològics i pujant més amunt va trobar un abric petit amb les característiques de la Figura 12.

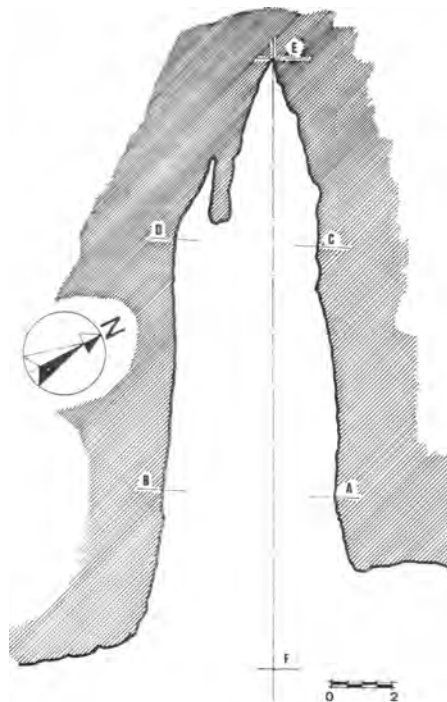

Figura 12. Planta de la Canal dels Avellaners abans de l'excavació, que tenia forma aproximadament triangular de dimensions 2,95 x 10,40 m (Carreras 1990, 32).

Després de l'excavació que tingué lloc durant tots els anys 60, la potència estratigràfica que va donar aquest jaciment fou de 12 estrats fèrtils clarament diferenciats que van anar des del Neolític mitjà fins a l'edat mitjana (Figura 13).

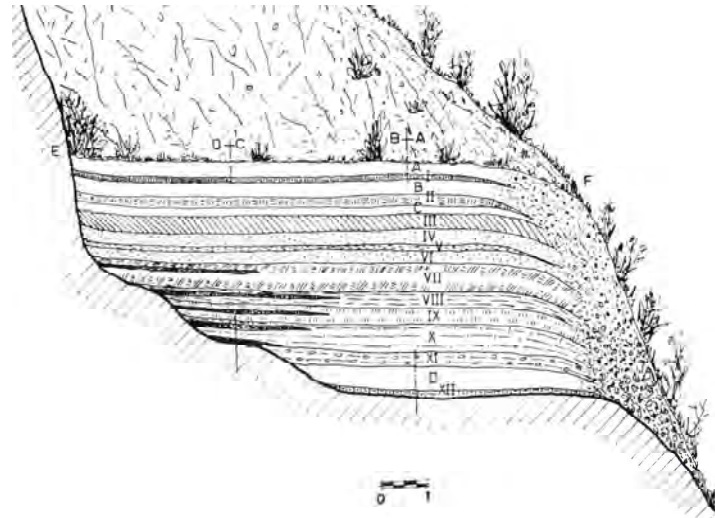

Figura 13. Secció transversal de l'estratigrafia de la Canal dels Avellaners (Carreras 1990, 35).

José Mª de Martín va informar que Manuel Riu havia localitzat el testament de Guillem del Berguedà a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Acordaren que ell mateix en demanés una còpia fotogràfica. També varen decidir fer la compra de la revista *San Jorge* número 47 perquè hi havia un article de Manuel Riu sobre Viver i un article de Pallás sobre Pedret i Obiols. Finalment, en aquell dia decidiren sol·licitar a Carlos Cid del *Museo Arqueológico de Barcelona* exemplars del *VIII Congreso Internacional de Arte de la Alta Edad Media* publicat per la *Delegación General de Bellas Artes*.³²¹

El secretari, Farguell Sitges, a la Junta del 18 de gener de 1963 va llegir dos escrits, un dels quals afirma textualment: “Cursados por el Excmo. Ayuntamiento de la ciudad a esta Junta dándole conocimiento, en el primero de ellos de que la corporación Municipal ha interesado de la Dirección General de Bellas Artes la creación oficial del Museo...”³²² Per tant, informava que ja s'havia donat compliment a allò que havia demanat la *Dirección General de*

³²¹Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 31

³²²Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 32

Bellas Artes, és a dir, que estava molt bé que haguessin inaugurat el Museu però que tramitessin el permís d'aquell museu creat ja feia 7 anys. L'altre escrit que va llegir el secretari anava dirigit als Serveis Tècnics Municipals per sol·licitar el material i les dimensions que serien necessàries per a la placa commemorativa als Germans Maixerí. Es van acordar per a Modesto Buchaca tres cobraments: un de 528,00 pessetes, un altre de 1.320,00 pessetes i, un tercer de 2.112,00 pessetes, que per les dates havien de respondre a pagaments dels seus obrers a les excavacions de la Canal dels Avellaners.

En l'acta de la Junta del 8 de febrer de 1963 Noguera Sala va llegir una proposta de Mn. Climent Forner que anava destinada a la creació d'una Biblioteca d'Autors Berguedans que tindria per objecte la recopilació d'obres literàries, científiques, filosòfiques, etc., d'autors de la comarca del Berguedà, així com emprendre la publicació en els cassos que llur qualitat així ho recomanés. Com veurem més endavant la proposta va reeixir. S'informà que José Mª de Martín havia aconseguit un mapa de Catalunya del segle XVIII que s'incorporà a la col·lecció del Museu i que Manuel Riu havia cedit una obra seva *Formación de las Zonas de Pasto Veraniegos del Monasterio de Santes Creus en el Pirineo durante el siglo XII*. El secretari donà compte que Carlos Cid del *Museo Arqueológico de Barcelona* havia respost satisfactòriament a la sol·licitud que se li havia fet i obsequià amb tres exemplars de la publicació del *X Congreso Internacional de Arte de la Alta Edad Media*.³²³

El dia 11 de març de 1963 es va celebrar una sessió de la Junta on José Mª de Martín portà una fotocòpia d'un exemplar del testament de Guillem del Berguedà per incorporar-lo a la col·lecció del Museu i va informar que Manuel Riu proposava fer l'exposició en el local del Museu del material d'*Expansión Catalana en el Mediterráneo* i així s'acordà. Modesto Buchaca va cobrar 1.056,00 pessetes per treballs d'excavacions que han de ser dels treballs que estaven fent els seus obrers a les excavacions de la Canal dels Avellaners. Van encarregar el 19 d'abril de 1963 a Antonio Tort (el Patoret) que teixís un tros de tela amb el teler de mà que havien reconstruït al museu. El *Arquitecto Director*

³²³ Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 32-33.

del Servicio de Conservación del Patrimonio Artístico, Camilo Pallás va donar compte de la finalització de les obres de restauració de l'església de Pedret.³²⁴

A la Junta que es va celebrar el dia 11 de juliol de 1963, el *Director del Archivo de la Corona de Aragón*, Federico Udina Martorell els va enviar un escrit interessant-se per saber les dates de l'exposició sobre *Expansión Catalana en el Mediterráneo* perquè el Museu ja havia rebut el material que ells els havien enviat i ell encara no tenia les dates concretades. També van acordar demanar al Cau d'Art de Berga la donació d'un canelobre del segle XIII que posseïen, ja que hi havia indicis de que si el demanaven la petició arribaria a bon port. De les factures que van aprovar n'hi havia una de 39,00 pessetes de Juan Cortina. Això vol dir que aquest fotògraf ja estava en el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga. Joan Cortina, des de llavors, en va ser el fotògraf sempre i es va incorporar quan s'estava excavant la Canal dels Avellaners.³²⁵

El 22 d'agost de 1963 es va celebrar Junta del Museu el president va posar en valor l'exposició *Expansión Catalana en el Mediterráneo*, afirmant que havia resultat un èxit de públic. Tanmateix, per tal de poder fer una altra exposició acordaren demanar les fotografies de l'exposició *El Arte Románico en el Bergadán* que s'havia de demanar a la O.E.C.(?). Finalment, van nomenar una comissió (M. Riu, M. Sistach, J. M^a. de Martín, R. Casafont i F. Tresserres) per negociar amb Manuel Vilarmau per incorporar la seva col·lecció artística i arqueològica al Museu.³²⁶

El 19 de setembre de 1963 van reiterar l'acord del 11 de juliol de 1963 i demanar oficialment al Cau d'Art de Berga la donació del canelobre del segle XIII fent la corresponent sol·licitud. El 14 defebrev de 1964 acordaren l'adquisició d'un molí del segle XVIII, la sol·licitud d'una subvenció de 20.000,00 pessetes a la

³²⁴Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 34 revers.

³²⁵Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 34 revers-35

³²⁶Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 35 revers-36

Diputació i demanar a Esteban Albert que fes a Berga una conferència sobre el tema *El Archivo de Montlluís* que es trobava a Perpinyà, el qual tenia molt interès pels berguedans. Al 10 d'abril de 1964, Esteban Albert els va fer la proposta de dictar una conferència sobre *De l'esplendor de Sant Jaume de Frontanyà als dies del trobador Guillem de Berguedà* i no tocar el tema *El Archivo de Montlluís*, proposta que va ser acceptada per la Junta. Van acordar, també, adquirir, assessorats per Manuel Riu, dues imatges de talla barroca. En estar ja reconstruïda, per part de la Diputació, l'església de Pedret, el 5 de juny de 1964 es va acordar fer la seva inauguració amb un acte en el que la cerimònia fos de "reconciliación del templo sea oficiada en rito mozárabe".³²⁷ El 5 d'agost de 1964 es va donar a conèixer que José Mas Soler havia donat una proclama de la Junta Superior de Cataluña datada a Berga el 25 d'agost de 1811 durant la Guerra de la Independència i, també, que Emilio Aymerich Buxadé havia fet donació de 4 exemplars de la publicació *Medicina e Historia* de Agustín Pedro Pons. La resta de la sessió la varen passar organitzant l'Acte de Reconciliació de Pedret. Modesto Buchaca va rebre dos cobraments: un de 1.320,00 pessetes i un altre de 1.584,00 pessetes, que s'ha de suposar que són pel pagament als seus obrers que eren en els treballs d'excavació de la Canal dels Avellaners.³²⁸

El 13 de novembre de 1964 es va fer una Junta on Noguera Sala va donar la notícia que el Secretari de la Junta, Jaime Farguell, havia presentat la dimissió. No hi ha ni cap exposició dels motius i ni tan sols se li agraeixen els serveis com era habitual davant d'una dimissió mínimament acordada. Esmenta l'acta que aquesta dimissió motivava que s'hagués de buscar alguna persona adient per seguir la tasca de secretari de la Junta "por lo cual se abre deliberación sobre tan importante asunto, y después de amplia consideración del mismo, se acuerda que en tanto no sea resuelto el nombramiento de Secretario de esta Junta, se haga cargo accidentalmente de la Secretaría el Vocal Sr. Ramón Casafont Canudas, quien asumirá las funciones propias en el seno de esta

³²⁷Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 39

³²⁸Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 39 revers

Junta”.³²⁹ S’ha de suposar que quelcom havia passat entre Noguera Sala i Farguell que aconsellés fer un canvi de secretari per posar-ne un de forma accidental a corre cuita. Casafont seguí de secretari accidental fins els ajuntaments democràtics.³³⁰ En aquella sessió van proposar la creació del *Libro de Oro de Sant Quirze de Pedret* iniciant-lo amb l’Acte de Reconciliació que s’havia celebrat el dia 6 de setembre passat. També acordaren donar les gràcies al Cau d’Art perquè finalment havien cedit el canelobre del segle XIII que procedia de l’Església de Sant Quirze de Pedret, podent així reincorporar-lo al culte en aquesta església que estava a càrrec del Museu.³³¹

Noguera Sala el 22 de gener de 1965 comunicà que, per a l’any 1964 la Diputació de Barcelona havia subvencionat al Museu amb 30.000,00 pessetes. Aquell dia també varen aprovar l’inici de les accions necessàries perquè Sant Pere de la Portella passés a ser patrimoni del museu i després fer la seva restauració des del *Servicio Provincial de Conservación de Monumentos Históricos* com s’havia fet a Pedret. Ramón Clotet Vila va fer donació d’un molí ibèric procedent de Montmajor que es valorà com una base d’estudi sobre els primitius pobladors de la comarca del Berguedà. Modesto Buchaca va rebre un cobrament de 2.203,20 pessetes, que hem de suposar que tornen a ser pel pagament als seus obrers que treballaven en l’excavació de la Canal dels Avellaners. Finalment es van passar comptes de l’any 1964.³³² A principis de l’any de 1965 Alberto del Castillo posava objeccions a les excavacions que s’estaven efectuant directament per part de la Secció d’Arqueologia del Museu Municipal de Berga dirigides per Josep Carreras a la Canal dels Avellaners. Com veurem més endavant, les considerava clandestines. Carreras, acompanyat pel seu company Buchaca que a la vegada era el cunyat de Noguera Sala, el van anar a veure a casa seva i li van exposar el problema. Noguera Sala, des del seu

³²⁹Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 40

³³⁰ Ramón Casafont Canudes era falangista, ex-combatent, ferit de guerra i funcionari de l’ajuntament.

³³¹Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 40-41

³³²Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 41-42

despatx i davant de Carreras i Buchaca va trucar a Madrid al seu amic Gratiniano Nieto, llavors *Director General de Bellas Artes*. Tot seguit els va concedir un permís d'excavació des d'aquell moment i amb caràcter indefinit per qualsevol excavació, solament amb la condició que fos des de la Junta del Museu, els materials es dipositessin en el Museu Municipal de Berga i se'n donés compte a l'Ajuntament de Berga (Figura 14).

Figura 14. Permís general d'excavacions que va concedir la *Dirección General de Bellas Artes* a favor de la Junta del Museu de Berga (Arxiu Comarcal del Berguedà).

En aquelles dates, com veurem més endavant, Alberto del Castillo solament podia manifestar i àdhuc opinar que les excavacions a la Canal dels Avellaners eren clandestines, però no tenia la potestat per aturar-les i, ni tan sols, per denunciar-les oficialment. Feia dos anys que havia estat cessat de *Delegado*

Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Barcelona i des de la *Dirección General de Bellas Artes* únicament li havien conservat el títol a nivell *Honorario* però sense cap tipus de funció, ni tan sols consultiva. Per tant, podia intentar intimidar -com va fer, segons Carreras- a la Secció d'Arqueologia del Museu Municipal de Berga, però no tenia cap autoritat per actuar. Ara bé, tot plegat, Gratiniano Nieto i Noguera Sala ho van resoldre amb un permís directe des de *Dirección General de Bellas Artes*.

Posteriorment, Alberto del Castillo a l'*Acta correspondiente a la reunión de Delegados del Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* de la zona del districte universitari de Barcelona de gener 1967, va fer constar que els alcaldes de la província de Barcelona protegien excavacions clandestines perquè les peces es quedessin al seu poble:

El Dr. Castillo, aunque no está en servicio activo, por su experiencia puede plantear dos problemas: 1º, medios dados a los Delegados Provinciales; cree que lo ideal sería tuvieran un coche y una consignación o al menos a falta de aquel una consignación elevada. 2º, Museos Locales. Considera que es un caso grave en la Provincia de Barcelona, pués, cree que no todas las provincias son iguales en este aspecto. El problema de las excavaciones clandestinas es caso grave en Barcelona. Si no se pone remedio tendremos un Museo en cada pueblo, dice, ya que los excavadores clandestinos cree que incluso están protegidos por los Alcaldes de los pueblos con miras a que las piezas no salgan del mismo.³³³

No es concreta en aquesta acta a quin o quins museus feia referència Alberto del Castillo. Ara bé, si a les consideracions generals d'aquesta reunió de delegats es diu que a la zona de Berga hi ha notícies de vàries excavacions clandestines "Sería muy conveniente nombrar un Delegado en la alta provincia de Barcelona (zona Berga) donde hay noticia de varias excavaciones

³³³Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura. Llistat de tots els membres (Delegats provincials i Delegats locals) de les Delegacions de Barcelona, Girona, Lleida, Tarragona, Mallorca, Menorca i Eivissa del «*Servicio Nacional de Excavaciones*». Actes de la Reunió dels delegats (abans esmentats) a 21-Gener-1967.

clandestinas”,³³⁴ no es molt aventurat creure que Castillo estava parlant del Museu Municipal de Berga. Pel que fa a les pretensions que Castillo reclamava sobre el cotxe i les consignacions elevades pels delegats provincials, estaven apunt de venir mals temps per aquests delegats, perquè serien eliminats per la *Dirección General de Bellas Artes* en menys d’un any.

En la Junta del 30 d’agost de 1965 varen organitzar com es desenvoluparien les festes de Pedret, recuperant l’aplec que es feia abans de l’any 1936. També s’acordà l’adquisició d’exemplars de la publicació de la cova de Can Maurí sobre l’estudi fet per Carreras, Tresserres i Buchaca del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu. Feia 7 mesos que no havien celebrat cap Junta. Per tant, no es molt agosarat pensar que, com que el Grup de Prehistòria i Arqueologia estava en plena excavació de la Canal dels Avellaners, els seus membres tenien molta feina i les altres seccions del museu estaven poc actives. L’anterior queda encara més refermat quan podem constatar que fins el 14 de gener de 1966, és a dir, l’any següent, no va tornar a haver-hi Junta, quan es va passar comptes de les despeses de la festa de Pedret, així com, per donar les gràcies a les prioros³³⁵ i al comandant militar per les seves col·laboracions. També varen acceptar en aquesta junta les donacions d’un bagul del segle XIX, aportat per Ramon Obiols Compte, i d’una sèrie d’eines de principis de segle aportades per Juan Valls Costa. La Junta aprofità aquella sessió del gener de 1966 per interessar-se sobre les activitats més immediates:

Por los vocales Sres. Carreras y Tresserres se expone ampliamente como los trabajos de excavaciones van dando sus frutos, y se han podido recomponer piezas y vasijas, que prontamente podrán ser admiradas por su interés y valor arqueológico. A fin de colocar debidamente el expresado material, por unanimidad se acuerda construir tres vitrinas metálicas y de cristal, análogas a

³³⁴Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura. Llistat de tots els membres (Delegats provincials i Delegats locals) de les Delegacions de Barcelona, Girona, Lleida, Tarragona, Mallorca, Menorca i Eivissa del «*Servicio Nacional de Excavaciones*». Actes de la Reunió dels delegats (abans esmentats) a 21-Gener-1967.

³³⁵Enriqueta Casals Masana, Carmen Rusiñol Bonet i Montserrat Tresserres Bernet.

las existentes en la Sala del Museo, y acelerar su colocación, así como la de las piezas últimamente halladas y reconstruidas.³³⁶

Com es venia apuntant anteriorment, llavors el Grup de Prehistòria i Arqueologia ja tenia alguns resultats a explicar sobre la Canal dels Avellaners. Encara que en l'acta no es digui que sigui aquest jaciment del que s'informa, en aquelles dates és el que s'excavava. Per tant, si tres anys abans que s'acabés la intervenció arqueològica ja necessitaven tres vitrines solament del material per exposar, és clar que ja podien fer una acurada avaluació de les previsions sobre els resultats a aconseguir. Solament cal recordar la potència estratigràfica del jaciment que s'ha exposat anteriorment. En la Junta del 9 de setembre de 1966 es van fer els preparatius per la festa de Pedret d'aquell any amb el nomenament de les priores, els actes que es celebrarien i com es realitzarien, etc.. Ara bé, el més significatiu és que es va nomenar en aquella Junta al primer director del Museu Municipal de Berga en la persona de José Mª de Martín Gassó. Com s'ha vist anteriorment, el Museu de Berga es va crear en un ple municipal del mes de desembre de 1955, és a dir, quasi 11 anys abans de què es nomenés el seu director. El Museu Municipal de Berga no era el caprici d'un alcalde, ja que per la *Dirección General de Bellas Artes* no solament era un museu oficial, sinó que a més a més tenia permís d'excavacions. Per tant, es tractava d'un museu creat com un instrument de control de les intervencions arqueològiques per part de la *Falange*. En un principi, per a Noguera Sala no tenia importància el fet de tenir un director pel museu, ja que, de fet, el portava ell mateix. Ara bé, tenir director va deixar de ser quelcom secundari quan s'havien de fer informes a la *Dirección General de Bellas Artes de Madrid* sobre el seu funcionament i això no va succeir fins a la segona meitat dels anys 60. Com que aquests informes els havia de signar el director del museu i aquest havia de tenir estudis universitaris, es va nomenar a José Mª de Martín que era llicenciat en Dret. A més, també era membre de *Falange*. De fet, era l'assessor cultural i intel·lectual, tant de la *Falange* a Berga com del mateix Noguera Sala. Això el va fer la persona ideal per aquest càrrec. Aquell dia Alberto del Castillo va reportar i aportar a la junta la informació següent:

³³⁶Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 43 revers -44.

Se da cuenta de que por la Comisión de excavaciones de la Comisaría Provincial, que recientemente realizaron prospecciones en Sant Pere de Grau d'Escales, han sido entregadas al Museo, diversas piezas, un capitel de piedra, fragmentos de cerámica, y restos del supuesto Claustro del Monasterio, cuyos donativos demuestran el interés en que se conservan en el Museo de la propia Comarca, y en atención a ello se acuerda por unanimidad dirigir escrito al Doctor Don Alberto del Castillo en que conste el agradecimiento de esta Junta, significando el interés que nos viene dispensando en todo cuanto ha de redundar a la divulgación y el estudio de la arqueología en nuestra Comarca.³³⁷

La Junta del Museu de Berga considerà Alberto del Castillo com de la *Comisaría Provincial* quan ja feia més de 10 anys que les comissaries no existien i havien estat substituïdes per les *Delegaciones*. Però és que a més, llavors tampoc era el *Comisario Provincial* ni el *Delegado Provincial*.

Excmo. Sr.

Tengo el honor de poner en conocimiento a V.E. de los siguientes escritos recibidos de la Dirección General de Bellas Artes: "Ilmo. Sr.: Con esta fecha digo al Ilmo. Sr. Inspector General de Excavaciones Arqueológicas, lo que sigue: Ilmo. Sr.: A propuesta de la Junta Nacional Consultiva de Excavaciones Arqueológicas, ESTA DIRECCIÓN GENERAL ha tenido a bien disponer, que D. Alberto del Castillo Yurrita, cese en el cargo de Delegado Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Barcelona, agradeciendo a dicho señor los servicios prestados. Lo que traslado a V.I. muchos años. Madrid, 12 Febrero 1963. EL DIRECTOR GENERAL (firmado: Gratiniano Nieto)."

Ilmo. Sr.: Con esta fecha digo al Ilmo. Sr. Inspector General de Excavaciones Arqueológicas lo que sigue: Ilmo. Sr.: A propuesta de la Junta Nacional Consultiva de Excavaciones Arqueológicas y en virtud de lo dispuesto en el artículo 7º del Decreto de 2 de Diciembre de 1955, ESTA DIRECCIÓN GENERAL ha resuelto nombrar a D. Alberto del Castillo Yurrita, Delegado Provincial Honorario de Excavaciones Arqueológicas de Barcelona. Lo que traslado a V.I. para su conocimiento y demás efectos. Dios guardea V.I. muchos años. Madrid, 13 de Febrero de 1963. EL DIRECTOR GENERAL (firmado: Gratiniano Nieto)."

³³⁷Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 44 revers -45

Así mismo tengo el honor de informar V.E. que vistas las anteriores disposiciones y mientras la Superioridad no disponga lo contrario, las funciones propias de la Delegación Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Barcelona serán desempeñadas por el Delegado de Zona que suscribe a través del Secretario de la Delegación de Zona Dr. Don Eduardo Ripoll Perelló, Director del Museo Arqueológico de Barcelona.

Dios guarde a V.E. muchos años.

Barcelona, 23 de Febrero de 1963.

EL DELEGADO DE ZONA

Fdo.: Dr. Luis Pericot

EXCMO. SR. GOBERNADOR CIVIL DE LA PROVINCIA, BARCELONA

Luis Pericot en el seu escrit comunica al Governador Civil de Barcelona que qui cessa el 12 de febrer de 1963 a Alberto del Castillo com a *Delegado Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Barcelona* (més de 3 anys abans de les intervencions arqueològiques de Sant Pere de Grau d'Escales) és el llavors *Director General de Bellas Artes* Gratiano Nieto a proposta de la *Junta Nacional Consultiva de Excavaciones Arqueológicas*. No obstant, li mantenen el títol que no la funció, mitjançant el nomenament de *Delegado Provincial Honorario de Excavaciones Arqueológicas de Barcelona*. Tal com notifica Luis Pericot al Governador Civil de Barcelona, que les funcions pròpies de la *Delegación Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Barcelona* deixa de tenir-les del Castillo i les assumeix ell mateix mitjançant el *Secretario de la delegación de Zona Dr. Don Eduardo Ripoll Perelló, Director del Museo Arqueológico de Barcelona*.³³⁸

Tot plegat l'assumpte de Sant Pere de Grau d'Escales no va ser menor. Del Castillo amb Riu havien anat un any abans a fer una excavació arqueològica en aquella església romànica ubicada al terme municipal de Navès (província de Lleida però frontera amb el Berguedà) i membres de l'Institut d'Estudis Ilerdencs varen entendre que era clandestina. Dos eren els fonaments del perquè d'aquesta consideració per part d'aquesta institució lleidatana:

³³⁸ Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura 1. Any 1945-1971. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «*Servicio Nacional de Excavaciones*»

1. Que Sant Pere de Grau d'Escales era de la província de Lleida, i per tant, l'Institut d'Estudis Ilerdencs com a delegat d'excavacions a la província de Lleida ho havia no solament de saber, sinó que també controlar qualsevol intervenció arqueològica.

2. Que Alberto del Castillo no tenia permís d'excavació de la *Dirección General de Bellas Artes*.

Antonio Guerrero Uriarte que fou qui ho va inspeccionar, era un membre de la Secció d'Arqueologia de l'Institut d'Estudis Ilerdencs. Aquest institut tenia el nomenament de *Delegación Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Lérida*, una institució de les que preveia l'article 5 del *Decreto de 2 de diciembre de 1955* i, per tant, a Lleida no hi havia cap persona que tingués el càrrec de delegat provincial. Antonio Guerrero va informar al responsable de la Secció d'Arqueologia de l'Institut amb una carta:

Sr. D. Rodrigo Pita Mercé

Navés, 18 de Agosto de 1965

Sección de Arqueología del Instituto de Estudios Ilerdenses y Delegación Prov.
Servicio Excv. Arqueológicas

LERIDA

Muy Sr. mío:

En los días 13 y 14 del actual, en cumplimiento de las instrucciones que de Vd. he recibido he estado en los municipios de Navés y Sanahuja realizando las prospecciones y reconocimientos en los yacimientos arqueológicos de La Selva, La Sala, Sant Pere de Grau d'Escales y otros, según el plan previsto.

El día 14 de agosto y sobre las 14 horas, al llegar al lugar de la Iglesia de Sant Pere de Grau d'Escales a efectuar el reconocimiento previsto, encontré en dicho lugar la presencia de un equipo de trabajo y de investigación arqueológica de Barcelona, presidido por el Profesor D. Alberto del Castillo Yurrita, con el Dr. Riu, un conductor, una señorita asistente y una brigada de varios obreros, que habían realizado diversos trabajos de excavación arqueológica en dicho lugar.

Les advertí de mi condición de persona afecta al equipo de esta Sección Arqueológica y comprobé sobre el terreno los trabajos de excavación que habían realizado y que pongo en conocimiento de esa Delegación Provincial.

Al parecer han estado trabajando allí en labor de excavación y reconstrucción unos ocho días o más. No puedo detallar la labor que han llevado a cabo, resultados obtenidos, materiales extraídos y otras circunstancias ya que lo ignoro. La Iglesia de Sant Pere de Grau d'Escales es de estilo románico, del siglo X posiblemente y se halla situada en la Parroquia de Sant Cristofol en el término municipal de Navés, en la provincia de Lérida y muy cerca del límite de provincias entre Lérida y Barcelona.

Lo que comunico a Vd. a los efectos que legalmente sean procedentes.

Fdo. Antonio Guerrero Uriarte³³⁹

L'Institut d'Estudis Ilerdencs va recórrer ala Diputació de Lleida, la qual va fer una protesta a la Diputació de Barcelona. El diputat de la Comissió de Cultura de la Província de Lleida va dirigir una carta al de la Comissió de Cultura de la província de Barcelona, qui la va traslladar a Ripoll per tal de què resolgués l'assumpte.³⁴⁰

EXCMA. DIPUTACIÓN PROVINCIALDE LÉRIDA

Ilmo. Sr.

Entre las realizaciones y estudios arqueológicos que se efectúan en esta Provincia, se han localizado en el Museo de Berga, como procedentes de las tierras Leridanas, dos piezas de piedra cuyo origen se ubica en el monasterio de San Pedro de Grau de Escalas (término municipal de Navés).

Ante la posibilidad de que al divulgarse la noticia se organizara una campaña de prensa desagradable, criticando el éxodo continuo de antigüedades de Lérida hacía los distintos museos de Barcelona, ruego tome V.I. una providencia urgente sobre el particular, para que dichas piezas sean entregadas lo más pronto posible al Museo de Lérida, que sostiene en el antiguo hospital de Santa María, reconocido oficialmente por la Dirección General de Bellas Artes, esta Diputación Provincial.

Dios guarde a V.I. muchos años.

Lérida 23 de octubre de 1965

EL DIPUTADO-PRESIDENTE DE LA

³³⁹Arxiu Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «*Servicio Nacional de Excavaciones*», referent a troballes arqueològiques.

³⁴⁰Es pot considerar certa aquesta hipòtesi perquè a la carta hi consta de forma manuscrita i subratllada la paraula Ripoll.

COMISIÓN DE CULTURA

Fdo.: Antonio Hernández Palmés

ILMO. SR. DIPUTADO-PRESIDENTE DE LA COMISIÓN DE CULTURA DE LA
EXCMA. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BARCELONA³⁴¹

Del document es desprèn que el diputat de cultura de la Diputació de Barcelona ho va passar a Eduardo Ripoll i, aquest, com a *Delegado Provincial*, va haver d'intervenir perquè Castillo no tingués problemes amb l'excavació que havia realitzat l'estiu de 1965. Tanmateix, els materials arqueològics encara es troben dipositats en el magatzem del Museu Comarcal de Berga.

Es va acordar fer l'enquadernació de l'estudi de Santa Maria de Montbenet realitzat per Manuel Riu. També es va demanar ajut econòmic per fer la publicació dels treballs d'excavació del Grup de Prehistòria i Arqueologia. Es van aprovar les factures de la celebració de la festa de Pedret de l'any 1966 en una sessió de Junta que es celebrà el 2 de gener de 1967, on també s'aprovaren altres factures d'industrials que varen fer treballs d'instal·lacions en els locals del Museu.³⁴²

També es va manifestar que *es motivo de satisfacción el reciente nombramiento del Doctor Don Manuel Riu Riu, Vocal de esta Junta, como titular de la Cátedra de Historia Medieval de la Universidad de Granada.*³⁴³ Aquest esdeveniment va motivar que es demanés a la Corporació Municipal de la ciutat de Berga nomenar Manuel Riu vocal vitalici de la Junta rectora del Museu de Berga. Van nomenar també a Andrés Brugués Llobera com a *Miembro de Honor de la Junta del Museo Municipal de Berga* pels ajuts que

³⁴¹Arxiu Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura 1. Any 1945-1971. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «*Servicio Nacional de Excavaciones*»

³⁴²Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 46

³⁴³Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 46 revers

havien obtingut mitjançant ell mentre havia estada la *Presidencia de la Comisión de Cultura de la Excma. Diputación Provincial de Barcelona*.³⁴⁴

La Junta no es va tornar a reunir fins el 8 d'agost de 1967 quan es va acordar la publicació de l'obra *La Patum de Berga* de Mn. Josep Armengou. També van acordar els dies en els quals es lliurarien els títols atorgats segons acords de la sessió anterior de la Junta a Manuel Riu i a Andrés Brugués. En el mes següent, concretament el 22 de setembre de 1967 es va tornar celebrar Junta i en Josep Carreras va lliurar 200,00 pessetes que Enrique Coll, de Girona, li havia donat en una visita al museu per col·laborar a les seves despeses. En aquesta mateixa sessió es van plantejar que necessitaven un emblema per poder-ne fer l'escut oficial del Museu de Berga. Un emblema que es podés reproduir en metall a fi de fer-ne escuts de bronze, plata i or, que s'oferirien previ acord de Junta a les persones que convingués, per ostentar-lo a la solapa aquelles persones que haguessin col·laborat amb el Museu. Varen acordar que el què seria més adient fora l'orant de les pintures murals de Pedret, ja que a més de ser aquesta església com una peça més del Museu, era la figura que s'havia fet servir per la commemoració de la restauració de Pedret.³⁴⁵

Acaba el volum I del Llibre d'Actes del Museu Municipal de Berga amb una diligència de tancament datada el dia 26 de gener de 1968 i signada pel Secretari Accidental Ramón Casafont, amb el vist i plau de l'Alcalde President Juan Noguera Sala, la qual cosa li dóna la qualitat d'oficialitat com a llibre d'un ens municipal. Comença el segon volum del *Libro de Actas de la Junta del Museo Local 1968-1984* amb una diligència d'obertura de data 26 de gener de 1968 signada per l'Alcalde-President Juan Noguera Sala i pel Secretari accidental Ramón Casafont. Es manifesta en aquesta diligència que el llibre és exempt, segons l'article 673 de la *Ley de Régimen local de 24 de junio de 1955*, del *Impuesto del Timbre*, ja que la Junta del Museu és un *Organismo de Régimen local*. Això és significatiu, perquè la condició que es va donar al

³⁴⁴Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 46 revers

³⁴⁵Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 49 revers-50

Museu, no fou solament com la d'un bé públic municipal en el sentit estricte de bé comunal econòmic/patrimonial, sinó com la d'un Organisme públic municipal, essent-ne la seva Junta l'òrgan rector. Vegis que Noguera Sala no el va signar com a President de la Junta del Museu sinó com a Alcalde - President de Berga.

Comença el volum II del llibre d'actes amb l'acta de la Junta del 26 de gener de 1968³⁴⁶ i l'aprovació d'unes factures, entre les que n'hi havia una de *Insignias Pujol* d'import 3.216,00 pessetes. Vista la invitació que havien rebut del *Comité Ejecutivo de la III Asamblea de Instituciones Culturales de las Diputaciones Provinciales*, la Junta va acordar en aquesta sessió que el Museu Municipal de Berga participés en l'*Exposición Museos Locales de la Provincia de Barcelona* a celebrar a Barcelona del 25 al 31 de març i que aquesta assemblea organitzava. Tot seguit va concretar en que la seva aportació seria amb les peces arqueològiques següents: el vas aràbic del segle XII trobat a Pedret, la dena de collaret d'or i tres ganivets de sílex de la Bauma dels Ossos i el vas de ceràmica veracià procedent de la Roca Roja. Tanmateix, varen facultar al Director del Museu José Mª de Martín per fer totes les diligències del lliurament de les peces al *Museo Arqueológico* pel temps que durés l'exposició.³⁴⁷

José Mª de Martín explicà també com s'anava concretant la publicació de l'obra *La Patum de Berga* de Mn. Armengou. Tot seguit, el President va fer lliurament de les insígnies de plata amb l'emblema del Museu als membres de la Junta. Amb la informació d'aquesta concessió de les insígnies de plata es pot actualitzar la composició de la Junta del Museu d'aquell moment: President, Juan Noguera Sala; Director del Museu, José Mª de Martín Gassó; Secretari Accidental, Ramón Casafont Canudas, i els membres actius, Julio Cardona Pedrals, José Deseuras Vilanova, Manuel Sistach Tomás, Luis Safont Santandreu, José Carreras Balaguer, Modesto Buchaca Guixé, Florencio Tresserres Bertrán i, membre perpetu, Manuel Riu Riu. Total, varen atorgar, tal

³⁴⁶ El mateix dia de la diligència de tancament del primer volum del Llibre d'Actes del Museu Municipal de Berga.

³⁴⁷Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1968-1984)*:1

com diu l'acta, 11 insígnies de plata i els en van quedar 15 per a futures concessions. També concediren una insígnia de bronze a cada una de les noies que des del 1964 havien fet de priores de la Festa Anual de Sant Quirze de Pedret. Concretament, foren 12 insígnies de les 26 que havien adquirit en bronze. La concessió de les insígnies del Museu Municipal de Berga responia al criteri segons el qual els membres de la Junta duien la de plata i els col·laboradors la de bronze. Ningú ha rebut mai la d'or. Per donar compliment a això, fixaren dues modalitats de les insígnies de bronze: una, amb agulla per les priores i, l'altra, de solapa pels membres col·laboradors de les seccions.³⁴⁸ Finalment, varen aprovar els comptes de l'any 1967.³⁴⁹

En la Junta del 26 de maig de 1968 la Diputació va demanar una ampliació de la cessió dels materials arqueològics dipositats:

De orden de la Presidencia, por el Secretario es leído un escrito dirigido al Director del Museo por el Ilre. Sr. Director del Instituto de Prehistoria y Arqueología de la Excm. Diputación de Barcelona, en el que participa que con motivo de una nueva exhibición de "Museos Locales", se han presentado a una nueva Exposición los materiales cedidos, dado el interés dispuesto en ampliar el servicio provincial de ayuda a los Museos Locales, y una vez cerrada esta exhibición serán devueltas las piezas. Se acuerda prestar la conformidad en tales demostraciones, dada la oportunidad de hallarse las piezas prestadas en la ciudad de Barcelona.³⁵⁰

La petició venia donada perquè amb motiu de la celebració de la *III Asamblea de Instituciones Culturales de las Diputaciones Provinciales*, el dia 28 de març de 1968 al Palau del Museu Arqueològic, es va inaugurar l'*Exposición Museos*

³⁴⁸ De fet, a partir de llavors de col·laboradors al Museu Municipal de Berga solament n'hi va haver en la secció d'arqueologia, ja que el permís d'excavacions genèric de la *Dirección General de Bellas Artes*, permetia a la Junta tenir un equip propi d'arqueòlegs. Equip, que Carreras va anar ampliant amb joves estudiants universitaris de Berga per reformar el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga.

³⁴⁹ Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1968-1984)*: 2

³⁵⁰ Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1968-1984*: 2 revers - 3

Locales de la Provincia de Barcelona. Presidiren l'acte Gratiniano Nieto Gallo, en qualitat de *Director General de Bellas Artes*, José María Berini Giménez, com a *Diputado-Presidente de la Comisión de Educación de la Diputación Provincial de Barcelona* i, Eduardo Ripoll Perelló, com a *Director del Instituto de Prehistoria y Arqueología y del Museo Arqueológico* (Nuix 1968, 379-384).

En el tancament de l'acte, Gratiniano Nieto deixava ben clar quina era la seva posició sobre la funció dels museus locals que estava en clara contraposició a la d'Alberto del Castillo i, com hem vist, també en contraposició al què en pensava Eduardo Ripoll que era allà present. Sobre aquesta qüestió Nuix explica que:

El acto fue cerrado por el Director general de Bellas Artes, con palabras de felicitación a la Diputación Provincial de Barcelona por la amplia labor desarrollada en pro de la investigación arqueológica y conservación y restauración de monumentos, y refiriéndose a los Museos Locales dijo: «veo un buen porvenir para los pequeños Museos Locales, que en breve tiempo podrán llegar a alcanzar el rango y la categoría que merecen, ya que de lo contrario estarían predestinados al gran peligro de su desaparición; para evitarlo es precisa la participación de las Diputaciones, recurriendo en su auxilio; prometo que no ha de faltarles el apoyo de la Dirección General de Bellas Artes (Nuix 1968, 379).

Aquestes paraules de Gratiniano Nieto³⁵¹ expliquen en bona part el fet que donés el permís d'excavacions a la Junta del Museu Municipal de Berga a petició de l'alcalde Noguera Sala, el qual, a més d'amic seu, com Gratiniano Nieto, era també un falangista dels incondicionals i membre de la Guardia de Franco. També confirma la hipòtesi de que *la Falange* feia els possibles per tenir el control sobre l'arqueologia i ho aconseguia. Reforçant els museus locals traspassaven a les autoritats locals –principalment als alcaldes que eren nomenats pels governadors civils- el control de les intervencions arqueològiques autoritzades des de la *Dirección General de Bellas Artes*. A

³⁵¹ Figura a les biografies de la Fundación Nacional Francisco Franco [http://www.fnff.es/Gratiniano Nieto Gallo Catedratico de Arqueologia y Rector de la Universidad Autonoma 2334 c.htm](http://www.fnff.es/Gratiniano_Nieto_Gallo_Catedratico_de_Arqueologia_y_Rector_de_la_Universidad_Autonoma_2334_c.htm) Consultada el 23/12/2017

l'article de Nuix³⁵² es pot constatar que es va complir el què la Junta del Museu Municipal de Berga havia acordat enviar a l'exposició:

La ciudad de Berga, a través de su Museo Municipal, expuso una cuenta de collar de oro y tres cuchillos de sílex eneolíticos, procedentes de la Bauma dels Óssos; una vasija cerámica ligeramente ovoide, con cuatro asas, del Bronce I, de la estación de la Roca Roja; y un vaso cerámico hispano-árabe, del siglo XI, hallado en la iglesia de Sant Quirze de Pedret (Nuix 1968, 380).

Dels tres jaciments dels que es van enviar materials a l'exposició, dos havien estat excavats pel Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu Municipal de Berga i l'altre era un monument que havia reconstruït l'arquitecte Camilo Pallás de la Diputació de Barcelona i, alhora, *Delegado Local de Excavaciones* de Roda de Ter.

Després van aprovar factures corresponents a despeses per conceptes diversos. Cal destacar-ne unes per despeses de desplaçaments i treballs en excavacions de la Secció d'Arqueologia per import de 2.842,00 pessetes. El Director del Museu, José Mª de Martín, va donar comptes mostrant un avenç dels fulls impresos i dels gravats de la publicació de l'obra *La Patum de Berga* de Mn. Armengou. Varen fer comptes dels costos de la publicació acordant el preu del llibre. També acordaren fer el regal d'un exemplar d'aquesta obra a diferents personalitats, que anaven des del President de la Diputació de Barcelona i altres alts càrrecs d'aquesta institució provincial, fins al Membre Perpetu de la Junta del Museu, Manuel Riu, que llavors era professor d'Història Medieval a la Universitat de Granada.³⁵³

En el 23 d'agost de 1968 es va celebrar la Junta on es llegí una carta de Manuel Riu que donava les gràcies per l'interès que li havien demostrat els membres de la Junta mitjançant el seu president pel que fa a l'accident que havia patit i, on

³⁵²Nuix, J.M. (1968): *Exposición Museos Locales de la Provincia de Barcelona a celebrar en Barcelona*. Ampurias XXX, pàgines 379-384.

³⁵³Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1968-1984)*: 4

hi afirmava, que tant ell com els seus familiars estaven en franca millora. Es va notificar que s'havien ingressat, per part de la Diputació de Barcelona, 25.000,00 pessetes de subvenció directa per a la publicació *La Patum de Berga* de Mn. Armengou. I després d'haver-se aprovat unes factures, varen acordar fer la celebració de la Festa anual de Sant Quirze de Pedret el 22 de setembre, nomenant a les noies que en serien les prioros.³⁵⁴ També es va acordar demanar al Dr. Eduard Junyent, conservador del Museu Episcopal de Vic, si podia fer una conferència sobre un tema històric adient per la celebració de Pedret d'aquell any.

Varen aprovar les despeses de la celebració de la Festa de Pedret en una Junta del 21 de novembre de 1968 entre les que hi havia el cost de la conferència d'Eduard Junyent, concretament: 1.000,00 pessetes per ell, el taxi a Vic 600,00 pessetes, repartiment a Vic 210,00 pessetes i Hostal Cal Passasserres 444,00 pessetes. També, el pintor local Juan Ferrer Gassol³⁵⁵ va sol·licitar que li cedissin la Sala d'Exposicions del Museu des del 21 de desembre fins el 6 de gener a fi de poder realitzar una exposició de la seva pintura. Varen acordar respondre positivament a la petició del pintor per tal d'estimular el foment de les manifestacions d'art local. Tanmateix varen comprar per 200,00 pessetes el llibre *El Vas Campaniforme a Catalunya* de Mn. Serra y Vilaró.

El 3 de febrer de 1969 varen aprovar els comptes de l'any 1968 i també factures, entre les quals hi havia el volum d'*Els Monestirs Catalans*.³⁵⁶ La presidència va notificar que la Diputació havia concedit al Museu 30.000,00 pessetes d'ajut econòmic per l'any 1968, és a dir, per l'any anterior. El director del Museu, José Mª de Martín, va informar que la conferència que havia pronunciat Eduard Junyent l'any anterior *El Comtat de Berga en els segles XI i XII* s'havia enregistrat en una cinta magnetofònica que s'aconseguí transcriure. Davant de l'interès que havia tingut per Berga l'aportació d'Eduard Junyent, sobretot de cites històriques de monuments i cenobis en els albors de l'Edat Mitjana, es

³⁵⁴ Elisabet Mas Casamartina, Mª Dolores Ferrer Gassol i Juanita Anglerill Verdaguer

³⁵⁵ Alumne de pintura de José Mª de Martín director del Museu.

³⁵⁶ Pladevall, A.; Català, F. (1968)

considerà interessant poder-la publicar. La Junta aprovà la proposta de José Mª de Martín i acordaren traslladar a Eduard Junyent la iniciativa i demanar-li la seva conformitat per tal de fer-ne una edició de 300 exemplars.³⁵⁷ Concretaren en la sessió del 18 d'agost de 1969 que el dia 7 de setembre era la data idònia per la celebració de la festa de Pedret, nomenant a les priores d'aquell any³⁵⁸ i, tractaren també tots els actes a celebrar. Dins de la programació, a més dels habituals que ja havien aconseguit un cert caire de tradicionals, acordaren demanar a Antoni Pladevall una conferència, deixant al seu criteri el tema a tractar. Varen examinar els comptes sobre les vendes del llibre que s'havia editat de *La Patum de Berga*, així com també van aprovar diverses factures, entre les quals n'hi havia una pel concepte d'excavacions per un import de 320,40 pessetes. Per les dates d'aquesta factura, la despesa havia de respondre concretament a la consolidació del testimoni de l'estratigrafia que es va deixar a la Canal dels Avellaners. Aquest testimoni tenia la finalitat de fer possible la visualització de l'abast del potencial estratigràfic d'aquest jaciment i poder-lo fotografiar, la qual cosa va realitzar el fotògraf del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, Joan Cortina Serra (Figura 15).

Figura 15. Fotografia de l'estratigrafia de la Canal dels Avellaners realitzada per Joan Cortina (Col·lecció Josep Carreras).

³⁵⁷ Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1968-1984)*: 7 i revers

³⁵⁸ Maria –Queralt Franquesa Llompart, Concepción Llompart Buisan i Ana- Maria Alsina Pujol.

En la Junta del 13 d'octubre de 1969 començaren amb l'exposició i aprovació de les despeses que la celebració de la Festa de Pedret d'aquell any havia ocasionat. El director del Museu, José Mª de Martín, va presentar l'edició de l'obra d'Eduard Junyent, *El Comptat de Berga en els segles XX i XXI* definitivament realitzada per part del Museu de Berga. Decidiren divulgar l'obra mitjançant el dipòsit a les llibreries. Finalment, varen acordar obsequiar un exemplar de l'obra al president de la Diputació i un altre al ponent de Cultura d'aquesta corporació provincial. Autoritzaren a l'alcalde, Noguera Sala, a aprofitar l'avinentesa perquè tramités l'ajut econòmic anual de la Diputació de Barcelona.

El dia 2 de febrer de 1970 van prendre en consideració l'estat de comptes de l'any 1969, els quals foren aprovats. Principalment, analitzaren els resultats de les vendes del llibre *La Patum de Berga* de Mn. Armengou dels quals ja se n'havien venut 110 llibres. El vocal de la Junta Manuel Sistach, era un col·leccionista. Una de les col·leccions que tenia era la d'exemplars dels periòdics editats a Berga que anava des del començament del segle XIX fins l'actualitat. Aprofitant aquesta col·lecció personal, la Junta aprovà tirar endavant, per part del Museu Municipal de Berga, l'edició d'un llibre titulat *La Prensa Periódica Bergadana (1812-1969)*, editant-ne 500 exemplars i autoritzant portar els treballs de l'edició al director del Museu, José Mª de Martín.

A la Junta del 21 d'agost de 1970 varen començar fent comptes de les vendes dels llibres que havien publicat i passaren després a aprovar les factures de les despeses que s'havien produït des de l'última sessió. Tanmateix, organitzaren en aquella sessió la festa de Sant Quirze de Pedret d'aquell any 1970, assignant per a la seva celebració el dia 20 de setembre. Acordaren encarregar l'habitual conferència sobre el tema de les pintures murals de Pedret al director del Museu, José Mª de Martín, i varen nomenar a les prioros de la festa.³⁵⁹ El director de Museu va donar compte de diverses donacions d'objectes al museu i acordaren donar-ne les gràcies als donadors. Es va donar comptes el 3 de maig

³⁵⁹ Mª Dolores Barons Roset, Mª Carmen Botella Torres i Rosa Mª Gassó Bertrán.

de 1971 de totes les factures que s'havien d'aprovar des de l'última sessió de Junta i que en fer ja 9 mesos que s'havia celebrat, varen ser moltes. Acordaren l'aprovació de l'estat de comptes de l'any 1970 i tractaren sobre les vendes de les diferents publicacions del Museu. També acordaren editar els complements de dues edicions anteriors *Añadido a la Prensa Periódica Bergadana* i *Anotacions a la Patum de Berga*, de les que se'n donaria un exemplar a Alberto del Castillo, Emilio Martínez de la Guardia, Andrés Brugués i Manuel Riu. Tanmateix, també es va acordar fer donació de la col·lecció de publicacions fetes pel Museu, a la Biblioteca Central de Barcelona i a la Biblioteca Nacional de Madrid.

En el 2 de setembre de 1971 van tornar a convocar la Junta i acordaren celebrar el dia 5 de setembre, és a dir, tres dies després, la Festa de Sant Quirze de Pedret d'aquell any. Confeccionaren el programa segons el què ja havia esdevingut tradicional, encarregant la conferència a Manuel Riu que l'hauria de fer amb el títol *De Pedret a Berga, per Font Ullera* i nomenaren a les prioros.³⁶⁰ A proposta de Noguera Sala van acordar fer una instància al President de la Diputació per sol·licitar un ajut econòmic per la millora de les instal·lacions del Museu, autoritzant-lo a ell mateix per fer-ne la tramitació pertinent.³⁶¹

La Junta del 28 de gener de 1972 fou presidida per Noguera Sala amb l'assistència del director del museu, de Martín, i de Sistach, Cardona, Carreras i Safont, actuant de secretari accidental, Casafont. En aquesta sessió es va posar de manifest que els comptes del Museu eren independents dels de l'Ajuntament. Es pot arribar a aquesta conclusió ja que després de fer l'aprovació de les factures que tenien des de l'última reunió, a més, donaren compte del pagament que els havia efectuat l'ajuntament pels llibres editats pel museu i que els havien comprat per fer-ne les corresponents donacions. Per part del director, José Mª de Martín, es va proposar que el Museu edités un nou llibre, *L'Escut de la Ciutat de Berga* de Mn. Armengou, del qual per unanimitat

³⁶⁰ Mª Teresa Orriols Soler, Nuri Rosell Soler i Isabel Sala Gendrau.

³⁶¹ Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1968-1984)*: 15 i revers

van acordar publicar-ne 400 exemplars. Senyalaren que s'havia de procurar poder-lo posar a la venda per la Festa del Llibre del següent mes d'abril.³⁶²

La Junta del 5 de maig de 1972 fou presidida per Cardona per delegació de Noguera Sala. En aquesta sessió hi havia a la Junta els representants del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga (Carreras, Tresserres i Buchaca). A més d'ells, solament hi havia Cardona que la presidia, un vocal (Sistach) i el secretari accidental (Casafont).

La Presidencia dá cuenta que por el Instituto de Prehistoria de la Excma. Diputación Provincial de Barcelona, ha sido propuesto al Ayuntamiento de Berga, la realización de un Curso de Iniciación a la Arqueología, a celebrar próximamente en esta ciudad, y al cual se ha invitado a esta Junta a participar en su organización, a la vez de tomar contacto con los señores conferenciantes que a través de un ciclo de diez lecciones, se dotará al alumnado de los conocimientos para iniciarse en la arqueología.

Es acogida con unánime satisfacción por los concurrentes la expresada propuesta, y en consecuencia se acuerda prestar toda la colaboración precisa para la organización de los actos, que tendrán lugar los días 17, 19, 24, 26, 29 y 31 de Mayo, y 2, 5, 7, y 9 de Junio, así como formalizar las inscripciones a través de la Secretaría de esta Junta, y cuantas actividades sean precisas para el logro de nutrida concurrencia.³⁶³

En aquelles dates el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga ja comptava amb un nodrit col·lectiu d'estudiants universitaris que, dirigits per Carreras, estaven fent prospeccions arqueològiques per tota la comarca del Berguedà. Ni cap dels membres de la Junta, ni tampoc els membres del grup del col·lectiu d'estudiants col·laboradors, varen participar en aquest curs d'iniciació a l'arqueologia. Es va presentar un exemplar acabat d'imprimir de *L'Escut de la Ciutat de Berga* de Mn. Armengou i acordaren fixar-ne un preu de

³⁶²Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1968-1984)*: 16-17

³⁶³Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1968-1984*: 17 revers

120,00 pessetes. Tot seguit varen considerar i aprovar l'estat de comptes de l'any 1971. Consta textualment en aquesta acta que:

Por el señor José Carreras de la Sección de Arqueología son presentadas diversas piezas procedentes de hallazgos en Boixadera dels Bancs – “Bofia de Sant Jaume”, que se enumeran: Cuchillo de sílex, Hacha de piedra basáltica, y Cráneo (Figura 16), que pasan a incorporarse a los fondos del Museo para su exhibición, haciéndose constar por los reunidos el agrado que producen las actividades del grupo de excavadores que aportan, con su callada labor, más piezas localizadas en esta Comarca del Berguedá, y que nutren los fondos del Museo.³⁶⁴

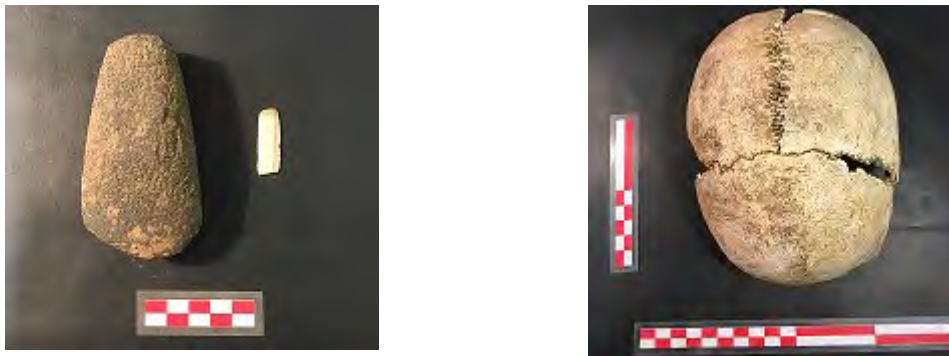

Figura 16. Fotografia de l'esquerra destral neolítica i gabinet de sílex, a la de la dreta crani, totes dues mostren material arqueològic i antropològic de la Bòfia de Sant Jaume. Fotografies de l'autor 2018.

La intervenció arqueològica a la Bòfia de Sant Jaume va ser una dins de les campanyes de prospecció que feien el Grup de Prehistòria i Arqueologia des de l'any 1970. En aquest cas, d'un jaciment que era conegut com una cova sepulcral descoberta per Serra Vilaró i que va fer evident com eren d'agosarades aquestes afirmacions. Tot el material arqueològic i ossi que s'hi trobava (algun del qual no era humà), queia del sostre de la cova fruit de possibles esfondraments. Per tant, no es podia assegurar que fos una cova sepulcral sense tenir les evidències de quines estructures s'havien esfondrat. Tant podien ser de l'esfondrament d'una cova on hi havia sepultures, com d'un esfondrament de la cova que hagués sorprès a alguns dels seus habitants dins.

³⁶⁴Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1968-1984*: 18

En la Junta del 11 de setembre de 1972 varen acordar celebrar el dia 18 d'octubre la festa de Sant Quirze de Pedret d'aquell any, és a dir, en el mes següent del que era acostumat. Confeccionaren el programa i encarregaren la conferència a Martí de Riquer que l'hauria de fer sobre el tema *La poesia trobadoresca i Guillem de Berguedà* i nomenaren a les prioros.³⁶⁵ Es va donar els comptes de totes les factures que s'havien d'aprovar des de l'última sessió de Junta i que varen aprovar per unanimitat. Tractaren sobre les vendes de les diferents publicacions del Museu Municipal de Berga. El director del Museu, José Mª de Martín, va informar que s'havien exhaurit les publicacions de *La Patum de Berga* i *El comtat de Berga en els Segles X i XI*. Per tant, posava en consideració que s'haurien de tornar a editar, incloent "Anotacions" a la primera i fent les correccions corresponents en ambdues. Varen acordar aprovar la proposta de José Mª de Martín encarregant-li que portés endavant les noves edicions, procurant tenir-les enllestides per la Festa del Llibre de 1973. Tal com ja era habitual, a proposta de Noguera Sala, acordaren fer una instància al president de la Diputació per sol·licitar un ajut econòmic per al Museu, autoritzant-lo a ell mateix per fer-ne la tramitació pertinent.³⁶⁶

Després de més d'un any sense reunir cap Junta del Museu de Berga, el 8 d'octubre de 1973 tornaren a reunir-se. El que es va tractar i acordar en aquesta Junta del Museu de Berga és gairebé idèntic al de la Junta de feia un any, ja que respon a l'aprovació de comptes i factures, així com, de l'organització de la festa de Sant Quirze de Pedret que varen determinar pel dia 14 d'octubre. Es va encarregar la conferència al Professor d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona i Conservador del Institut d'Història de Barcelona, Juan Cabestany, qui hauria de tractar el tema *Divisions Administratives i Senyoriais del Berguedà en el Segle XIV*.³⁶⁷

³⁶⁵ Josefina Espelt Pérez, Imma Novell Verdaguer i María-Dolores Sabata Martínez.

³⁶⁶ Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1968-1984)*: 18 revers-20

³⁶⁷ Varen nomenar també a les prioros Inmaculada Esteva Armengol, María-Asumpta Torner Rosell i Carme Esteva Armengol.

Per part del president es va exposar que ja tenien enllestit el llibre *La Patum de Berga* i que Mn. Armengou l'havia revisat i augmentat notablement, posant-se a la venda a 150,00 pessetes. Pel que fa al llibre *El comtat de Berga en els segles X i XI* d'Eduard Junyent, s'acordà reeditar-ne 400 exemplars més. Altra vegada, com ja era habitual, a proposta de Noguera Sala van acordar presentar una instància al President de la Diputació per sol·licitar un ajut econòmic per al Museu, autoritzant-lo a ell mateix per fer-ne la tramitació pertinent, tot i reclamant aquesta vegada, que se'ls paguessin les 30.000 pessetes que se'ls devia de l'any anterior.

Torna a passar un any de l'última sessió de la Junta del Museu Municipal de Berga i el 6 de setembre de 1974 es reuneix altra vegada. El fet que en aquests moments la Junta només es reunís una vegada a l'any potser és perquè la seva activitat es limitava a l'organització de la festa de Sant Quirze de Pedret. Encara que hi hagués aquesta inactivitat per part de la Junta del Museu, altra cosa eren les activitats del Grup de Prehistòria i Arqueologia, ja que precisament en els anys 70, sobretot en el primer quinquenni varen emprendre una forta activitat de prospeccions i d'excavacions que foren altament fructíferes. Aquest any tornaren a passar la festa de Pedret al mes de setembre, concretament al dia 15.³⁶⁸

El què es va tractar i acordar en aquesta Junta és similar al de la junta de feia un any, ja que responia a l'aprovació de comptes i factures, així com, encarregar la conferència habitual. Aquell any va ser el professor de la Universitat de Barcelona, José Mª Salrach Marés, a qui van proposar el tema *Les consagracions de les esglésies del Berguedà al Segle X*. Varen nomenar també a les prioros.³⁶⁹

Es va comunicar que s'havia fet una donació al Museu d'una talla antiga de la Verge de Tagastet per part dels germans Segalés Mas. També s'informà de la donació d'una col·lecció de fotografies d'art romànic per part d'Alberto

³⁶⁸Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1968-1984)*: 22

³⁶⁹Montserrat Barons Roset, María-Asumpta Gassó Bertrán i Irene Puig Pi.

Bastardes. Noguera Sala va demanar que a canvi se li atorgués l'insígnia en plata del Museu. Tanmateix, consta a l'acta que:

Por el Sr. José Carreras se expone, que por comunicación recibida de un centro de estudios de cerámica hallada en zonas pirenaicas, se ha propuesto una exposición piezas en localidad francesa vinculada con las comarcas fronterizas, solicitando concurrir este Museo con la pieza "Olla de la Roca Roja". Se considera la aceptación de esta propuesta, dando efectividad a la prestación de dicho ejemplar, mediante las garantías y demás requisitos para la seguridad en su traslado, y consiguiente retorno.³⁷⁰

Es tractava del vas verazià de la Roca Roja que va tenir un gran interès d'estudi pels prehistoriadors francesos de la Universitat de Toulouse (Jean Guilaine i Jean Vaquer), però tot i constar en acta, ni Carreras ni cap dels membres vius del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga recorda si es va arribar a deixar l'objecte ceràmic i ni tan sols si la projectada exposició es va acabar realitzant. Ara bé, el cert és que en els anys posteriors, quan els membres del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga coincidien amb Jean Vaquer o Jean Guilaine en algun congrés o trobada, sempre eren coneguts i els feien referència del vas verazià.

A proposta de Noguera Sala varen tornar a acordar instar al president de la Diputació per sol·licitar un ajut econòmic per al Museu, autoritzant-lo a ell mateix per fer-ne la tramitació pertinent.³⁷¹

Sis mesos després, el 10 de gener de 1975, es va tornar a convocar Junta del Museu en la que es van exposar i aprovar les despeses de la festa de Sant Quirze de Pedret. La gestió i els resultats de les publicacions que s'han descrit anteriorment i que s'havien posat a la venda, així com l'estat dels comptes del Museu en l'exercici anterior, la qual cosa posa de manifest que el museu

³⁷⁰Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1968-1984*: 23

³⁷¹Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1968-1984*: 23

continuava tenint autonomia econòmica de l'Ajuntament encara que en fos un ens dependent. No varen tractar de res més. En aquell mateix any, el 3 de setembre de 1975, es tornà a reunir la Junta. Varen organitzar la festa de Sant Quirze de Pedret pel dia 21 de setembre de 1975 i la novetat d'aquell any fou que no organitzaren cap conferència com ja havia estat costum. Nomenaren també a les prioresi en la resta de la sessió solament tractaren dels ingressos i la gestió de les publicacions editades.³⁷²

El 13 de novembre de 1975 es va tornar a reunir la Junta. Noguera Sala ja no tardava un o mig any per convocar-la. Havia passat solament un mes i escaig de l'última i l'acta diu textualment:

Por el Iltre. Sr. Presidente y de acuerdo al tercer extremo de la convocatoria, se expone que dentro del ámbito de las actividades del Museo -que durante un cierto período se ha ceñido en dotar la bibliografía bergadana de relevantes ediciones- es preciso promocionar y encauzar la manifestación de los trabajos de excavaciones para exponer adecuadamente las piezas de los hallazgos, y divulgar a través de visitas al Museo por el alumnado de los centros de enseñanza, las experiencias obtenidas a la visita de las singulares piezas obtenidas en las estaciones y abrigos de la montaña de Queralt.

El Sr. José Carreras toma la palabra dando información de la labor que por la Sección de Arqueología ha supuesto el mantener activas las estaciones y excavación y su fruto es patente por cuanto se halla en condiciones todo el material para ser colocado en las vitrinas destinadas. Cabe no obstante crear una escuela de colaboradores, que con las bases de los hitos alcanzados, se les pueda iniciar en tan importantes actividades.

En consecuencia, por unanimidad se acuerda fomentar la constitución de un Grupo de Colaboradores entre jóvenes estudiantes, bajo la dirección del Sr. Carreras, convocándoles al estudio e investigación, y visitando los emplazamientos de las estaciones con posibles hallazgos.³⁷³

³⁷² Rosa Mª Grifell Sala, Marta Robert Sabata i Nuria Rosell Torner.

³⁷³Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1968-1984*: 26 revers

Seguidament es va manifestar una certa pressa per l'adequació del local del Museu i exposar a les vitrines les peces que encara no ho estaven. Tot plegat era per poder fomentar -segons diu l'acta- la visita al Museu pels nens dels centres docents acompanyats dels seus mestres, així com per l'obertura al públic en general de manera periòdica i regular que podria concretar-se en els primers i tercers diumenges del mes.

En aquesta Junta, Juan Noguera Sala va reconèixer que des de feia temps s'havien dedicat, principalment, a tasques editorials, i havien abandonat a la gent que es dedicaven a les excavacions. És a dir, ara Noguera Sala tenia molta pressa per fer rentable el registre arqueològic obtingut. Mentre que Josep Carreras no la tenia i posava l'excusa de la necessitat de fomentar la constitució d'un grup de col·laboradors que en realitat ja feia uns 6 anys que estaven actuant i, dels que a més a més, ell tenia la potestat de nomenar-los com a Delegat de la Secció d'Arqueologia del Museu.

La següent Junta del Museu va tenir lloc el setembre de l'any següent, concretament el dia 3 de setembre de 1976. L'acta d'aquell dia es va escriure per primera vegada en català i a proposta de Noguera Sala fent-ho constar expressament en acta. Joan Noguera Sala “declara haver rebut una lletra del Sr. Florenci Tresserres i Bertrán, en la qual li prega que accepti la seva dimissió com a vocal d'aquesta Junta, vist que per motius de salut no pot acomplir els deures del càrrec”.³⁷⁴ El qui fou l'impulsor de les seccions d'arqueologia, tant del Club d'Esquí Berguedà com del Casal Berguedà deixava la Junta del Museu per qüestions de salut.

Varen acordar organitzar la celebració de la festa de Sant Quirze de Pedret nomenant a les prioros.³⁷⁵ En aquell any varen recuperar la conferència, la qual fou encarregada a Xavier Sitjes Molins que era advocat i erudit. Tot seguit tornaren a tocar els temes sobre el seguiment econòmic i la distribució de les

³⁷⁴ Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1968-1984*: 27 revers

³⁷⁵ Marta Reig Vila, Montserrat Santandreu Soler i Manolita Quesada Soto.

publicacions del Museu. Finalment, varen acordar fer constar en acta el sentiment per la mort d'Alberto del Castillo.³⁷⁶

Fins el 9 de febrer de 1977 no es va tornar a convocar la Junta. El principal tema de la sessió era exposar i aprovar la liquidació comptable de l'exercici 1976. Ara bé, l'inactivitat de 1976 queda manifesta amb el tancament d'aquest exercici quasi sense haver efectuat despeses:

Ingressos	205.370'16 pessetes
Despeses	32.316'00 “
Existència per a 1977	173.057'16 “

Solament amb les vendes de les publicacions en les llibreries ja haurien obtingut superàvit. Havien ingressat per aquest concepte 41.734,50 pessetes i les despeses de tot el Museu van ser de 32.316,00 pessetes. La principal explicació d'aquest superàvit és que es reberen de la Diputació de Barcelona 120.000,00 pessetes en un únic exercici, el 1976. Per tant, no és aventurat considerar que es devia a ajuts de finançament molt extraordinaris per part de la Diputació de Barcelona a un museu que disposava de local, posseïa material arqueològic per fer-ne un discurs, però que no estaven les seves sales d'exposició encara en disposició de ser inaugurades.

Què passava? Per poder respondre-ho hem de considerar la trajectòria política de Noguera Sala il·lustrada pel historiador Josep Noguera.³⁷⁷ A la Diputació de Barcelona l'any 1976 Noguera Sala era un diputat molt influent i amb un gran pes polític i a l'any 1977 el van nomenar vicepresident, càrrec que va tenir fins a les diputacions democràtiques. Aquesta situació de Noguera Sala pot explicar el increment de les 30.000,00 pessetes anuals pel Museu de Berga que eren habituals per part de la Diputació de Barcelona, a les 120.000,00 pessetes d'aquell any. És a dir, no era per manca de finançament que es demorava la

³⁷⁶Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1968-1984*: 28

³⁷⁷Noguera, J. (2009). Programa de la Patum de 2009. Ajuntament de Berga.

inauguració del museu. Tanmateix, havia estat un dels *Procuradores a Cortes* des de 1974 fins a 1979, és a dir, un dels que havien fet possible la liquidació de les corts franquistes. Noguera Sala va votar a favor de la *Ley para la Reforma Política*, la qual va ser l'inici jurídic de la dissolució del règim franquista. Noguera Sala, en aquesta nova etapa política s'havia decantat per la coalició *Unión de Centro Democrático* (UCD), de la que en va ser el seu promotor al Berguedà i candidat a l'alcaldia en les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979. Per tant, en aquells moments de principis de febrer de 1977, aconseguir inaugurar l'ampliació del Museu abans de les eleccions del juny de 1977 representava un actiu polític important per a ell. Berga era una ciutat molt catalanista i un falangista com ell sabia que solament podia entrar a les conteses electorals des de les aportacions aconseguides per ell mateix a favor de la ciutat de Berga, així com, pels favors personals que havia afectuat durant l'època franquista. En canvi, a Carreras no li interessava que abans de les eleccions fos Noguera Sala qui protagonitzés aquella inauguració, ja que era un militant del Front Nacional de Catalunya (partit que llavors encara no estava legalitzat³⁷⁸ i que es va presentar a les eleccions generals espanyoles del juny de 1977 pel Pacte Democràtic per Catalunya en qualitat d'independents). Per tant, Carreras era contrari políticament a Noguera Sala. Després de les eleccions a corts del juny de 1977 hi haurien les municipals i per Carreras havien de ser els seus qui inauguessin l'ampliació del Museu amb totes les col·leccions obtingudes per ell. Així va ser, com veurem més endavant; l'alcalde Farguell Sitges junt amb Carreras com a regidor de cultura del primer Ajuntament democràtic de Berga, foren els qui el van inaugurar. És a dir, per als membres del Museu Municipal de Berga -ja fossin de Junta o col·laboradors- eren moments d'interessos ideològics contraposats, entre els qui havien estat de *Falange* i els qui eren del món catalanista. La majoria dels membres del Grup d'Arqueologia i Prehistòria del Museu Municipal de Berga se situarien dins d'aquest segon grup ideològic.

La preocupació pel patrimoni de Noguera Sala en aquells moments no es limitava estrictament al Museu. Qualsevol iniciativa era bona per poder fer

³⁷⁸ El Front Nacional de Catalunya no es va legalitzar fins el 20 de setembre de 1977 (Rubiralta 2003: 374).

accions que després podrien ser actius electoralistes, sobretot en les futures municipals.

El Sr. President, posa de manifest, les gestions fetes prop del Servei de Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona, després que els vehins (sic) del Carrer de la Pietat dirigiren instància a l'Alcaldia, preguntant la restauració de la Capella de la Pietat per a tornar-la (sic) –fòra d'aditaments (sic) posteriors- al seu primitiu estil romànic. S'obre a deliberació, la necessitat (sic) d'impulsar dita suggerència (sic), mes quant ja (sic) en el Segle XIII la capella esmentada tenia culte per l'anexe (sic) convent de monges que en aquells temps mitjuevals (sic) l'habitaven prop de la muralla.

Per unanimitat s'acorda prosseguir les gestions comensades (sic) a fi de conseguir (sic) les ajudes de l'Ajuntament i Diputació, i aprobar (sic) l'iniciativa de l'Alcaldia prop del Servei de Conservació de Monuments, que conseguí (sic) l'inspecció de la Capella per l'Arquitecte Director del Servei Sr. Camil Pallás.³⁷⁹

Noguera Sala demostrà en aquesta acta una sensibilitat pel patrimoni molt gran, superior a la que s'havia anat veient des de finals del 1955/principis del 1956 (creació del museu a nivell institucional) fins llavors. Noguera Sala necessitava assolir un posicionament polític homologable democràticament. Volia entomar una nova situació política on no seria nomenat alcalde de cap altra manera que no fos guanyant les futures eleccions municipals i li calien accions demostratives de la seva capacitat de gestió i, sobretot, d'influència amb qui esperava que tindria el poder (la *Unión de Centro Democrático*). Mentre que els interessos de Carreras i en general de la major part dels membres del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga que en bona part eren del Front Nacional de Catalunya, diferien dels de Noguera Sala. Per tant, sense tenir cap pressa pel muntatge del museu ni cap restauració que donessin visibilitat a l'acció de govern municipal de Noguera Sala, no els interessaven altres activitats per al museu que no fossin les exploracions i prospeccions per tota la comarca destinades a aconseguir el descobriment de nous jaciments. En aquella mateixa acta n'hi ha una mostra clara, ja que Josep Carreras hi va donar

³⁷⁹Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1968-1984)*: 29

compte de les excavacions a la Bauma de Castellar del Riu amb descobriment d'enterraments i restes ceràmiques (Figura 17).

Figura 17. Mostra dels materials de l'Escletxa de Castellar del Riu. Fotografia de l'autor feta en el Museu Municipal de Berga.

En aquell mateix dia, a proposta de Noguera Sala, es va nomenar membre de la Junta del Museu a Lluís-Antoni Guerrero Sala, metge i antropòleg físic.

Havent passat l'estiu, la Junta es va tornar a reunir el 7 de setembre de 1977. Comença l'acta amb una intervenció de Noguera Sala que constata la consideració que tenia el Museu Municipal de Berga per part de la *Dirección General del Patrimonio Artístico y Cultural*.

Seguidament per la Presidència es dona compte d'una comunicació de la Direcció General del Patrimoni Artístic i Cultural, en la que es comunica que per dit organisme s'ha resolt autoritzar excavacions arqueològiques en Comarca de Berga, baix la direcció d'En Ricard Batista i Noguera amb les condicions de rigor, i amb la caducitat del permís a 31 de Desembre de 1977. S'acorda l'enterat (sic).^{380/381}

³⁸⁰Desconeixem què va excavar Ricard Batista i Noguera al Berguedà.

Si des de la *Dirección General del Patrimonio Artístico y Cultural* es donava permís d'excavació dins del territori natural d'excavacions del Museu Municipal de Berga ells entenien que se'ls havia de comunicar per tal de què estiguessin al cas sobre el rigor i la temporalitat de l'excavació, la qual cosa, referma que encara a l'any 1977 qui era competent en excavacions al Berguedà era el Museu Municipal de Berga.

Segons el que es manifesta en l'acta, el president i Lluís Guerrero tenien pressa per fer obres i poder donar a conèixer els objectes obtinguts en les excavacions. Noguera Sala va manifestar que l'Ajuntament ja costejaria les obres i la Junta va donar les gràcies de tenir una corporació municipal amb la dedicació que aquesta tenia vers la cultura de la ciutat.

Novament el President-Alcalde de l'Ajuntament com a patrocinador del Museu Municipal, manifesta que la Corporació Municipal està disposada a executar les mentades (sic) obres, mitjensament (sic) crèdits del pressupost municipal destinats a Cultura i en conseqüència (sic) que les contractacions corresponents correràn (sic) a càrrec de l'Ajuntament, formulant-se immediatament (sic) per part de la Corporació els acords per la seva contractació (sic). Per tots els assistents (sic), es farà (sic) patent l'agraïment (sic) de la Junta, a la dedicació que la Corporació Municipal dona a la cultura en la nostra ciutat.³⁸²

Noguera Sala estava disposat a aconseguir que el museu estigués enllestit abans de les eleccions municipals. El Museu es va convertir en una obra emblemàtica que volia poder oferir a la ciutat abans d'entrar en una contesa electoral (les municipals) per primera vegada i davant d'opositors polítics. Aquests van ser els que havien estat els dirigents de l'associacionisme no solament arqueològic sinó també cultural en general (teatre, música, cor, etc.), i esportiu. Quatre van ser les llistes que obtingueren representació en les primeres eleccions municipals de l'any 1979 a la ciutat de Berga: amb un 40,46% dels vots va

³⁸¹Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1968-1984)*: 30

³⁸²Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1968-1984)*: 30

guanyar la coalició PER BERGA I PER CATALUNYA que van confeccionar el Front Nacional de Catalunya, Convergència Democràtica de Catalunya i Unió Democràtica de Catalunya, on el cap de llista era l'antic secretari del Museu, Jaume Farguell Sitges, i de regidor de cultura el llavors cap del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, Josep Carreras Balaguer, ambdós del Front Nacional de Catalunya. Tanmateix, no anaven a la llista però eren a l'entorn d'aquesta i que a la vegada eren del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, Joan Miró Guitó (el seu pare Marià Miró Alsina anava a la llista), Jordi Tubau Casals, Valentí Calderer Torrecasana, Joan Cortina Guitó, Pere Zamora i Josep Farguell, és a dir, la pràctica totalitat dels llavors membres del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga.³⁸³

En aquesta sessió de Junta també es va tractar de la celebració de la festa de Pedret que enguany no se li va donar la importància acostumada en festes anteriors. Van fer el nomenament de les prioros³⁸⁴ però no varen acordar cap conferenciant. Tanmateix, es va fer l'aprovació de factures entre les que n'hi havia una de Josep Carreras (no l'arqueòleg sinó el propietari de Grues Carreras) pel servei d'una grua i per un import de 2.250,00 pessetes. Sens cap mena de dubte que es tractava del desplaçament de la sepultura de Cal Galta al Museu, ja que el trasllat es va haver de fer en cotxe i la col·locació amb grua, pel fet de que es va treure la sepultura sencera sense desmuntar-la.³⁸⁵

Pel què consta al llibre d'actes, des de llavors, Noguera Sala sembla que es va resignar a no poder aconseguir el Museu tal com hem pogut comprovar que volia, ja que no hi va tornar a haver reunió de la Junta fins el 23 d'agost de 1978, és a dir, un any després. A més, Noguera Sala ni tan sols va anar a aquesta Junta i, com veurem més endavant, a cap altra, ja que qui va actuar com president va ser el vocal Manuel Sistach, el qual, solament, amb l'assistència de

³⁸³ <http://www.ajberga.cat/hist/eleccions/municipals-resum/anteriors.asp>

³⁸⁴ Elisabet Cardona i Escudé, Ester Ruiz i Murcia, i Antonia Velasco i Sánchez.

³⁸⁵ Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1968-1984)*: 30

Carreras, Safont i Deseures, així com del secretari accidental, Casafont, varen acordar fer la festa de Pedret d'aquell any, nomenant a les prioros³⁸⁶ i acordant la seva celebració pel 17 de setembre. Es va informar que per Decret de 31 de desembre de 1977 s'havien concedit i transferit des de la Diputació de Barcelona 40.000,00 pessetes. Lluís Guerrero va demanar la compra de capsels pels materials del museu. Això responia al fet que en aquelles dates Carreras i Guerrero estaven intentant posar ordre als materials arqueològics de les excavacions que havia efectuat Alberto del Castillo. Segons ells manifesten actualment, varen tenir moltes dificultats com a conseqüència d'incoherències en les descripcions que anaven trobant en les caixes que contenien els materials arqueològics d'aquests jaciments no excavats pel Grup d'Arqueologia i Prehistòria del Museu de Berga. En aquella reunió, a instàncies de Josep Carreras, els membres de Junta varen visitar les obres del Museu comprovant que pel que feia les obres d'adequació i instal·lacions, aquest ja estava pràcticament enllestit. De fet, solament calia el discurs museogràfic amb la corresponent col·locació dels objectes al seu lloc.

El dia 31 de juliol de 1979, pocs dies després de la presa de possessió per part del nou Ajuntament catalanista, es tornà a reunir la Junta del Museu. En aquesta sessió, l'alcalde Farguella, després de fer les manifestacions sobre com volia gestionar el Museu des de llavors mateix, va donar compte d'un escrit que li havia estat lliurat per Josep Mª de Martín, mitjançant el qual presentava la seva dimissió com a Director del Museu Municipal de Berga i de la seva Junta, dimissió que els assistents varen acceptar, fent constar en acta la dedicació positiva que de Martín havia efectuat en el curs dels anys.

Acte seguit, a fi de donar activitat a les diverses seccions i exposar en les noves vitrines tots els materials arqueològics provinents d'excavacions i altres activitats que s'havien fet en el Berguedà, es va proposar fer una ampliació de la Junta. Esmenta l'acta que després d'una extensa deliberació es van proposar a l'Excm. Ajuntament de Berga a les persones següents: Josep Montanyà Boixader, Joan Casas Pagerols, Josep Antoni Quevedo García, Joan Miró Guitó, Florenci Tresserres Bertrán, Marius Moneu Farguella, Miquel Moya Soler, Joan

³⁸⁶Anna Farràs Antich, Lourdes Sensada Tor i Mª Josep Solsona Colomer.

Cortina Serra, Lluís Viladrich Pons i Manuel Escobet Giró. Cal aclarir que no van cessar a ningú de la Junta que hi havia hagut fins llavors, únicament la van ampliar amb 10 membres més. De fet, aquesta solució es va haver de fer per acontentar a totes les candidatures que s'havien presentat a les eleccions ja que amb aquesta ampliació totes hi eren representades i, com que llavors sí que van emprendre la inauguració del Museu, tots els actors polítics hi volien tenir part.

No varen tardar a efectuar una altra reunió de Junta, ja que el dia 27 d'agost de 1979, és a dir, solament 27 dies després, hi va haver reunió de Junta. Setze eren els assistents en la sessió d'aquella Junta, i encara no hi eren tots ja que el mateix president no hi era, havent delegat la presidència a Josep Carreras. Per fer operativa aquella Junta, s'havien d'organitzar i en sessió de data 31 d'octubre de 1979 varen nomenar Director del Museu a Josep Carreras i Balaguer, el qual també era el regidor de Cultura de la Corporació Municipal de Berga. Tot seguit varen reorganitzar les seccions del Museu de la forma següent: president, Jaume Farguell; director, Josep Carreras i secretari, Joan Miró. Una Secció d'Antropologia on Lluís Guerrero duia l'antropologia física i Joan Casas l'antropologia cultural. Una Secció d'Arqueologia que estava integrada per Florenci Tresserres i Modest Buchaca. Una Secció d'Història per Màrius Moneu. Una Secció d'Història Econòmica i Social per Josep Antoni Quevedo. Una Secció de Història Natural per Lluís Viladrich. Una Secció de Numismàtica per Manuel Sistach. Una Secció d'Arxius per Josep Montanyà. Una Secció d'Espeleologia per Miquel Moya. Una Secció de Fotografia per Josep Deseures, Manuel Escobet i Joan Cortina. També varen crear dues seccions més, la de Ciència i Tècnica i la d'Art i Artesania, però per cap d'elles varen nomenar a ningú que les portés.

Carreras havia recuperat i nomenat per la secció d'arqueologia a Tresserres, el qual, com hem vist, havia cessat per salut quan encara hi havia Noguera Sala de president del Museu. També va nomenar a Buchaca per la secció d'arqueologia. El motiu —al marge del corresponent reconeixement pel fet d'haver estat dues persones que havien influït molt positivament en la seva trajectòria arqueològica— fou perquè en haver de muntar les vitrines dels jaciments on ells havien participat, la seva concurrència era molt adient i, també, perquè

políticament era molt recomanable pel consens que aportaven. Tresserres com històric del catalanisme i impulsor de l'associacionisme arqueològic a la ciutat de Berga, i Buchaca com a persona de confiança de Noguera Sala, el qual, llavors, era regidor de l'ajuntament a l'oposició en representació de la UCD. D'altra manera no s'entendrien aquests nomenaments, ja que eren persones que feia almenys 10 anys que no havien efectuat cap activitat amb el Grup d'Arqueologia i Prehistòria del Museu de Berga, se'ns perjudici, però, d'haver-ne estat conjuntament amb Carreras els seus fundadors. Tampoc van realitzar cap més activitat arqueològica després d'aquest nomenament.

El cas és que, des que Josep Carreras va entrar de regidor a l'ajuntament, Berga va aconseguir que es materialitzés aquell museu que la *Falange* havia iniciat el desembre de l'any 1955 i que fins els inicis dels anys 80 del segle XX, és a dir, fins quasi 25 anys després, no va tenir una exposició permanent amb un discurs museològic des d'una museografia adient per l'època en la que es va concretar. Això, però, va implicar pagar un fort tribut. Per ajudar a la museïtzació, els membres del Grup d'Arqueologia i Prehistòria varen deixar de fer treballs de camp per passar a fer-ne de museològics. Tanmateix, les ocupacions de Josep Carreras com a regidor de cultura el van fer parar d'una activitat arqueològica que havia dut de manera ininterrompuda des de la seva adolescència en el Club d'Esqui Berguedà dels anys 50 del segle XX, fins llavors, és a dir més de 25 anys.

3. Intervencions arqueològiques al Berguedà en el període estudiat

Figura 18. Intervencions del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga: 1 Balma dels Ossos; 2 Cova de Can Maurí; 3 Roca Roja; 4 Corral de Canudes; Canal dels Avellaners; 6 Bòfia de Sant Jaume de Boixadera; 7 Balma d'Obiols; 8 Balma de Torneula; 9 La Feixa del Palau; 10 Castell Berguedà; 11 Balma del Portet; 12 Tentellatge; 13 Església de Sant Joan; 14 Cova d'Espades; 15 La Roca Terçana; 16 L'Escletxa de Castellar del Riu; 17 Cal Galta; 18 Sepulcre dolmen del Mercadal; 19 Balma dels Ossos del Clot del Llop; 20 Sepultura de Montclar; 21 Serrat del Verdaguer; 22 Complex arqueològic del Cerdanyà.

Intervencions Del Castillo i Riu: 23 Forns de Casampons; 24 Mas A de Vilosiu; 25 la Jassa; 26 poblat de Can Maurí; 27 Castellot de Viver; 28 Sant Pere de Grau d'Escales; 29 Sant Sebastià del Sull; 30 Roc de Palomera.

Intervencions Pallàs i Buchaca; 31 Pedret; 32 Obiols.
(confecció pròpia).

3.1. Intervencions d'Alberto del Castillo - Manuel Riu

3.1.1. Forns de Casampons (1958-1959)

L'any 1958, ampliant el camí que de Berga anava a Casampons varen aflorar unes restes arqueològiques. La *Delegación Provincial de Excavaciones de Barcelona*, de la que llavors n'era el delegat Alberto del Castillo, actuà mitjançant Manuel Riu. Aquest, a més de ser el seu ajudant a la Universitat de Barcelona, també era membre de la Junta del Museu de Berga. Les campanyes d'excavacions les promogué el Museu Local de Berga i les va finançar la *Excma. Diputación* de Barcelona. Les intervencions arqueològiques efectuades aquell estiu de l'any 1958 —segons els informes de del Castillo i de Riu que consten en l'acta del Museu de Berga de data 18 de setembre de 1958— els portaren a arribar a les conclusions següents:

De conformidad a la convocatoria cursada, el Sr. Presidente dá (sic) cuenta del comunicado recibido del Doctor D. Alberto del Castillo, Delegado Provincial de Excavaciones en el que participa que los fragmentos recibidos, de la cerámica procedente de la prospección efectuada en "Casampons" de esta ciudad, son interesantísimos, por lo que es recomendable que la estación permanezca en la misma forma en espera de la excavación metódica que en su día será realizada.

Sobre este extremo, el Sr. Don José Mª de Martin en detenido informe dá (sic) detalles del escrito que ha enviado Don Manuel Riu, que es el resultado de apreciaciones formuladas por eminentes figuras de la arqueología española, respecto a los hallazgos de una necrópolis de incineración en Berga, llegándose a la opinión de que nos encontramos ante una muestra de cerámica indígena, posiblemente contemporánea de los romanos, que data de fecha no anterior al Siglo II antes de Cristo, ni posterior al V de la Era Cristiana. Podría tratarse de la necrópolis de los bergistanos pertenecientes al poblado *Castrum Bergium*, que fué (sic) conquistado y destruido por Catón.

Una cerámica pues típica (sic) de extraordinaria perduración, pese a influencias extrañas. De ser cierta esta opinión quedaría establecido que el Cristianismo en los inicios de la época visigótica, no habría penetrado aún en nuestra comarca.

Dada la importancia del hallazgo y que este tipo de cerámica está aún por estudiar, la Comisaría Provincial de Excavaciones, ha decidido efectuar más excavaciones en “Casampons” bajo la dirección del Doctor Don Alberto del Castillo, con la participación de Doctor Don Antonio Arribas Profesor adjunto de Arqueología y del Profesor Don Manuel Riu. Estas excavaciones tendrán lugar este invierno ó la próxima primavera. El Laboratorio de Etnología dirigido por el Doctor Alcober está preparado para hacer los obligados análisis de huesos, cenizas, etc. Todos los materiales que se encuentren quedarán en el Museo Local de Berga, que de este modo será el primer museo del mundo dedicado a cerámica genuinamente catalana.³⁸⁷

És a dir, en aquell informe es deia que una vegada acabada d'examinar aquesta ceràmica es preveia que confirmaria l'existència d'una necròpolis dels bergistans pertanyents al poblat *Castrum Bergium* que va ser conquerit i derruït per Cató, de la qual n'és fidel reflex el plànol i seccions realitzats pel també membre de Junta del Museu Local de Berga, José Mª de Martín (Figura 19).

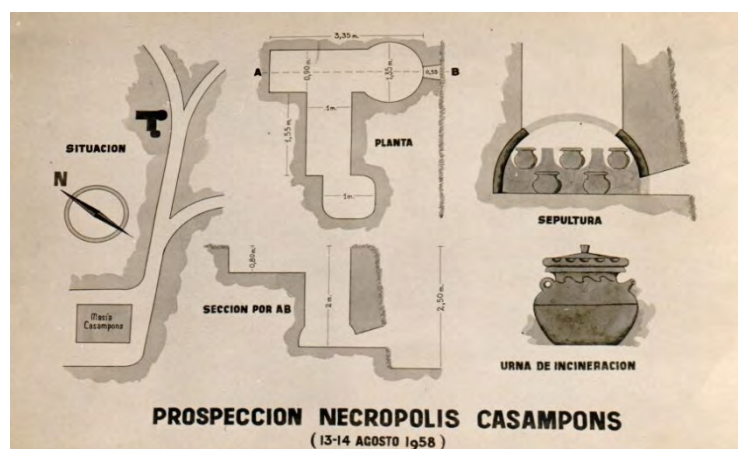

Figura 19. Es detalla a l'esquerra del dibuix la situació del jaciment i s'hi determinen les seccions amb les corresponents mides de la intervenció arqueològica realitzada. A la dreta es dibuixa la interpretació de la ceràmica trobada, il·lustrant-ne la forma de les urnes així com la disposició d'aquestes dins la necròpolis d'incineració que hi van interpretar (Foto de la col·lecció Josep Carreras).

Per tant, a diferència del què es diu habitualment en la historiografia, a Casampons, Alberto del Castillo no hi va anar a realitzar arqueologia medieval

³⁸⁷Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 5

sinó arqueologia protohistòrica. Jordi Vidal³⁸⁸ en el seu article *Alberto del Castillo y la arqueología medieval*, efectua un anàlisi de la bibliografia que s'ha publicat fins el 2015 i que determina, segons ell, haver de matisar el pas de Del Castillo des de l'arqueologia prehistòrica a l'arqueologia medieval:

En general, la historiografía ha aceptado de manera unánime las palabras de Riu (y Ripoll) respecto a la importancia de Casa en Ponç y la fecha de 1958-1959 para entender la dedicación de Del Castillo al ámbito medieval. Con todo, desde estas líneas defendemos que un repaso atento tanto de su producción bibliográfica como de la documentación de archivo nos obliga a matizar esa idea según la cual, uno de los fundadores de la arqueología medieval en España llegó a dicho ámbito prácticamente como consecuencia de un azar arqueológico (Vidal 2016, 295).

No sembla adient implementar les activitats estrictament acadèmiques, de publicacions medievals i/o d'interessos personals amb una determinada època històrica (en aquest cas la medieval) de Del Castillo, com fa Vidal, per qüestionar les afirmacions de Riu i Ripoll sobre l'inici de l'arqueologia medieval a Casampons. Qui estava més assabentat d'aquesta qüestió, sens dubte fou qui era el seu ajudant acadèmic i d'excavació, Manuel Riu, i Casampons va ser el primer jaciment medieval excavat per Del Castillo. Es creu que certament, com afirmen Riu i Ripoll (Vidal 2016), fou per l'atzar de l'aparició d'un jaciment medieval la seva voluntat de dedicació a l'arqueologia medieval. Alberto del Castillo, a Casampons, hi va anar a buscar bergistans i també els jaciments prehistòrics del Berguedà que s'intervenien en aquella època. Però els jaciments prehistòrics foren excavats pel Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga. Malgrat això, l'interès que del Castillo va mostrar per realitzar-ho ell és evident.³⁸⁹ A finals del mes de març de l'any 1959 era Setmana Santa i la Junta del Museu havia organitzat per aquestes festes una exposició, on, entre d'altres, s'havia convidat a participar al *Casal Bergadán* amb els materials que ja tenia exposats a Cal Minga³⁹⁰ on hi havia la seva seu social.³⁹¹ Dels materials

³⁸⁸ Vidal 2016.

³⁸⁹ Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 18

³⁹⁰ Era un bar que llavors estava ubicat al carrer Ciutat (carrer Major) de Berga

arqueològics que principalment havien trobat els seus membres Boixader i Carreras, hi havia ceràmica de les prospeccions superficials en els jaciments medievals de Vilosiu i del Castell de Blancafort (Fig. 21). Es considera que, com que Manuel Riu era membre de la Junta del Museu, a l'exposició va veure aquesta ceràmica, i en la campanya d'excavacions d'aquell any 1959 convidà a Boixader i Carreras a veure la que els sortia a Casampons (Fig. 20). Del Castillo i Riu tenien molt registre arqueològic però un gran desconcert, una misteriosa ceràmica que s'havia resolt classificant-la com indígena d'època ibèrica. Però no era clar. Amb les troballes que havien fet Boixader i Carreras es va deixar evidència que aquella ceràmica que Del Castillo tenia problemes per ubicar (Fig. 22), no era ibèrica bergistana sinó que era medieval, com ja havien descobert els arqueòlegs del *Casal Bergadán*.

Figura 20. A l'any 1959 Riu contrastant criteri amb els nous col·laboradors: d'esquerra a dreta José Mª de Martín, ?, dintre de la cala obrer, ajupit Vilardaga, d'esquena Manuel Riu i ajupits davant seu els nous col·laboradors Josep Carreras i Adam Boixader (Col·lecció Josep Carreras).

³⁹¹ *Casal Bergadán, Notas de Información del mes de febrero de 1959*

Figura 21. Fotografia de la ceràmica trobada per Carreras i Boixader a Vilosiu abans del descobriment de Casampons (Col·lecció Josep Carreras).

Figura 22. Fotografia de la ceràmica trobada en els forns de Casampons per Del Castillo i Riu (Col·lecció Josep Carreras).

L'any 1999, la revista berguedana *L'Erol*³⁹² va entrevistar a Manuel Riu, qui a la pregunta: *Quina importància va tenir l'excavació del jaciment de Casa en Ponç en l'arqueologia medieval?*, va respondre:

Va tenir una gran importància ja que a més de marcar l'inici de l'arqueologia medieval va servir per clarificar la qüestió de la ceràmica grisa medieval.

Fins aleshores, els estudiosos de tota Europa anaven als congressos amb trossos de ceràmica grisa preguntant-se entre ells que era allò i quina cronologia podia tenir. A partir de l'excavació del taller de Casa en Ponç: la cronologia va quedar definida i se'n va poder fer una tipologia. Aquests dos aspectes són els que

³⁹² Erol número 61, 1999: *Manuel Riu, una vida dedicada al món medieval*.

marquen la gran importància del jaciment de Casa en Ponç (Santandreu i Viladés 1999, 46).

La concurrència entre les prospeccions que havien fet en el territori els arqueòlegs del *Casal Bergadán* i les excavacions de Del Castillo i Riu a Casampons, van aportar un aclariment que el món acadèmic per ell mateix encara no havia resolt. Cal reconèixer que Manuel Riu amb la seva situació a cavall del món acadèmic com ajudant de Del Castillo i dels col·laboradors del museu de Berga com a membre de la Junta d'aquest museu, fou clau per aclarir-ho. Enllaçar les prospeccions dels arqueòlegs del *Casal Bergadán* amb els resultats de l'excavació de Casampons, com va realitzar Riu, fou decisiu per aclarir la qüestió de la ceràmica grisa medieval en aquest jaciment.

3.1.2. Masos medievals a Vilosiu (1960)

La identificació definitiva de la ceràmica de Casampons portava a la conveniència d'excavar aquells jaciments descoberts pels arqueòlegs del *Casal Bergadán* i que de manera superficial havien aportat una ceràmica que evidenciava la seva provenença. A l'any següent (1960) s'iniciaren les excavacions del jaciment arqueològic medieval que després s'anomenà el Mas A de Vilosiu, sota la direcció oficial d'Alberto del Castillo i la direcció de camp de Manuel Riu. Per comprendre aquesta intervenció, no es pot passar per alt la posició de Riu a la Universitat de Barcelona com ajudant d'Alberto del Castillo. Riu, per vèncer les resistències de Del Castillo vers els col·laboradors del museu de Berga, havia de demanar complicitats per resoldre la problemàtica de la ceràmica de Casampons. En aquesta línia, a l'u de desembre de 1959, Riu escriu a la Junta del Museu de Berga,³⁹³ per tal que, aprofitant que el dia 7 de desembre anirien a Berga l'arquitecte de la Diputació, Camil Pallàs,³⁹⁴ i Ainaud de Lasarte³⁹⁵ per donar instruccions sobre

³⁹³Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 12-13

³⁹⁴ El qual, com ja s'ha exposat, Santa-Olalla el dia 19 d'octubre de 1955 el va nomenar *Colaborador de la Comisaría Provincial de Barcelona*, i en aquelles dates era de la *Delegación de Excavaciones de la Zona Universitaria de Barcelona* com a delegat local del municipi de Roda de Ter.

les intervencions de Pedret, s'havia d'aprofitar la seva estança per visitar el que en diu “recent descobriment de Vilosiu”. Riu havia d'anar molt en compte amb les dates del descobriment d'aquest jaciment per no importunar al seu mentor Alberto del Castillo. El descobriment del jaciment de Vilosiu (Fig. 23) no era recent, donat que havia estat descobert i, àdhuc, els materials ceràmics del jaciment exposats pel Casal Bergadán en una vitrina a la seva seu social de Cal Minga de Berga. Després varen ser exposats com aportació d'aquesta entitat en l'exposició que a finals del mes de març d'aquell any 1959 havia realitzat el museu durant la Setmana Santa.

Figura 23. Fotografia del Mas A de Vilosiu a l'any 1959 de Manuel Riu, abans d'haver iniciat la intervenció arqueològica. Extreta de Riu (2001, 46).

Fetes les campanyes d'excavació al Mas A de Vilosiu els estius de 1960 i 1961, aquest fou un dels primers masos coneguts en arqueologia (Riu 2001, 27). Segons Riu (2001, 32), dins de la cadena evolutiva dels masos de construccions en sentit horitzontal que ha aportat l'arqueologia, hi ha una primera fase tipològica de cronologia que s'ha de situar vers el segle X dC. de la que n'és exemple la Creu de la Pedra del municipi de Guixers al Solsonès, una segona fase evolutiva de cronologia vers el segle XII dC. que estaria representada pel Mas B de Vilosiu i una tercera fase evolutiva que seria la

³⁹⁵Era el *Secretario de la Junta Provincial de Museos* de Barcelona

darrera i de cronologia vers el segle XIV que es troba documentada amb registre arqueològic en el Mas A de Vilosiu. L'ur estudi va permetre a Riu fer-ne les representacions de la figura 24 en quan als resultats de la intervenció arqueològica i de la figura 25 de la proposta de simulació de com deuria haver estat aquest mas. La cultura material recuperada ens les excavacions fou la que Riu ens relaciona de la manera següent:

L'excavació dels anys 1960-1961 proporcionà un ric material de ceràmica grisa corresponent als segles XII i XIII, i entre altres objectes dipositats al Museu Comarcal de Berga, dues sivelles de bronze amb incrustacions de plata, un mànec de punyal també de bronze, dos fragments d'una massa de pedra pulida (sic), un botó de ballesta, una agulla de bronze, claus i clauetes de ferro, dos ganivets, una punta de dard tubular, la cassoleta de bronze d'un llum d'oli i dues monedes dels segles XIII i XIV (Riu 2001, 34).

Hom té la impressió (sic) que els habitants d'aquest mas estaven armats i no eren pas pobres. Sembla que abandonaren el mas i anaren a viure a la propera vila de Bagà, entorn de la famosa pesta negra del 1348 (Riu 2001, 34).

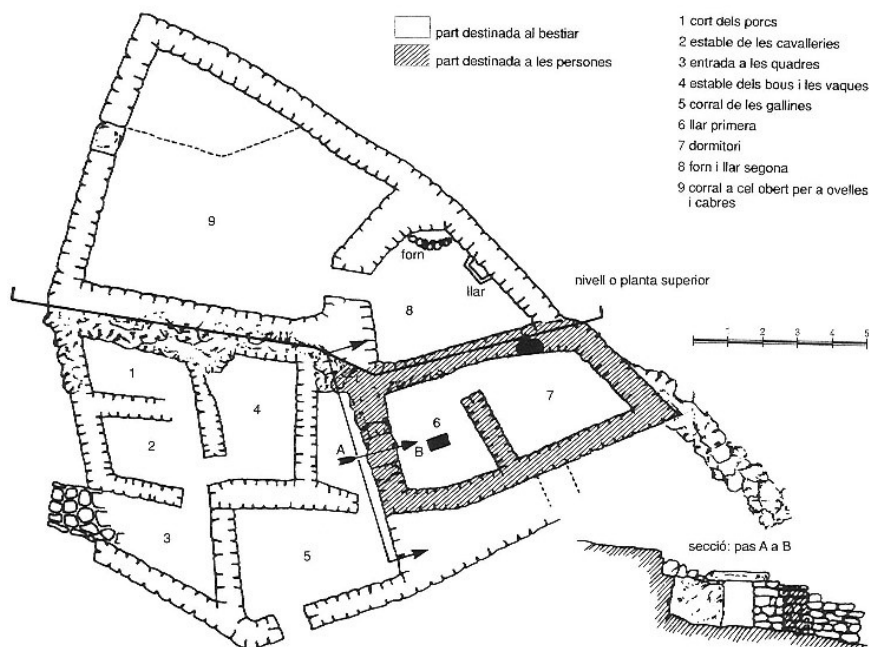

Figura 24. Planta del Mas A de Vilosiu vers el segle XIV. Extret de Santandreu (1994, 14) i (2006, 24), que diu que l'ha extret de Manuel Riu Riu *L'ARQUEOLOGIA MEDIEVAL CATALANA. ELS LIBRES DE LA FRONTERA*, Barcelona. 1989, 47.

Figura 25. Simulació de com deuria haver estat aquest mas extreta de Riu (2001, 47).

3.1.3. La Jassa. (1961)

Amb la intervenció de Vilosiu, Alberto del Castillo i Manuel Riu havien excavat un *mas*. Dins del què podríem considerar el mateix context arqueològic per la seva proximitat, s'hi troba una roca anomenada la Jassa (Figura 26). Castillo i Riu hi efectuaren una prospecció que els va aportar informació d'un poblat també medieval, el qual, en situar les cases adossades a la penya, fou identificat com de tradició troglodita, tot i la troballa de ceràmica i una moneda del segle XIV dC.³⁹⁶

Figura 26. Fotografia actual de la Jassa (Josep Sànchez).

³⁹⁶ *Ecos*, pàgina 1 del número 67 setembre de 1961

A Manuel Riu, la prospecció de la Jassa li va servir de mostra del què després va tipificar com el primer cas de les tipologies de població agrupada de l'edat mitjana. Afirmar Riu que, a més de la població dispersa que hi havia pels diferents tipus de masos, es varen desenvolupar entre els segles XI i XIII dC. un sistema de poblament agrupat, el primer dels quals s'exemplifica amb la Jassa:

En primer lugar cabe señalar el núcleo formado aprovechando una cueva o abrigo rocoso. Lo integran una serie de construcciones rectangulares dispuestas en línea unas junto a otras, al lado de un camino o calle, a la cual se abren otras puertas. Se trata de edificios de una sola planta, contruidos con piedra de regular tamaño, sin pulir ni trabajar apenas, y sin otra argamasa que el barro arcilloso. Las paredes laterales, perpendiculares a la fachada y a la roca de fondo, son asimismo de piedra de regular tamaño, sin apenas labrar y dispuesta en seco o solo con barro, teniendo un grosor que suele oscilar entre los 60 y los 80 centímetros. Las viviendas, muy sencillas y con una superficie de 20 a 30 m², carecen de chimenea. El fuego del hogar arde en el suelo, separado de los muros. Los humos salían por algún agujero abierto en el techo, estableciéndose una corriente de aire entre las lajas del techo y la puerta de la vivienda para la circulación de humos. La techumbre, hasta avanzado el siglo XIII, continuó siendo sostenida por un recio envigado perpendicular al muro de fondo y algo inclinado en dirección a la fachada. Sobre dicho envigado con separación de unos 40 centímetros, se colocarían ramajes, losas y acaso una capa de arcilla, que debería ser renovada periódicamente. A juzgar por el poblado de La Jassa (municipio de Cercs, Berguedà), típico pueblecillo de pastores, con una sola línea de viviendas adosadas a la roca, el número de casas no sobrepasaría la media docena(Riu 2003, 146 (001)).

En aquest poblat que del Castillo i Riu anomenaren de tradició troglodita, únicament hi varen fer (que no és poc) el què avui en dia en diríem una prospecció arqueològica amb remoció de terrenys, de la qual encara actualment en queden restes (Figura 27 i 28).

Figura 27 i 28. Fotografies actuals de les prospeccions de la Jassa (Josep Sànchez).

3.1.4. Poblament de Can Maurí (1961)

Aquesta intervenció arqueològica reforça la constatació que Alberto del Castillo al Berguedà no hi va anar a realitzar arqueologia medieval sinó protohistòrica. Els resultats d'aquesta intervenció arqueològica de solament tres dies, concretament dels dies 22, 26 i 29 d'agost de 1961 (Riu 2001, 45), va possibilitar una de les aportacions d'Alberto del Castillo i Manuel Riu al *VII Congreso Arqueològico Nacional de Barcelona 1961* amb la seva corresponent publicació l'any 1962:³⁹⁷

No dudamos, por todo ello, del interés que para la historia del pueblo indígena bergistano³⁹⁸ podría tener la excavación del poblado cuyas noticias ofrecemos, pero en todo caso debe tenerse en cuenta que las dificultades serían muchas. Los obreros refunfunaron cada uno de los tres días que les hicimos subir allí, y el aspecto que el conjunto presenta es misérrimo.

No cabe contar, pues, con muchos hallazgos espectaculares ni brillantes, a pesar de que tal vez en el poblado de Camp-Maurí podrían encontrarse los primeros eslabones de la cadena de cerámicas visigóticas y medievales gris-negruczas de la comarca que no dudamos en señalar como típicamente *bergadanas* tras el

³⁹⁷ Castillo, A.; Riu, M. (1961). *El poblado bergistano de Can Maurí*. Actas del VII Congreso Nacional de Arqueología. Barcelona 1962. 426-431.

³⁹⁸El subratllat és meu.

hallazgo, en 1958, de sus hornos de cocción en Casampons (Castillo i Riu 1961, 431).

Certament que hi ha dificultats per arribar al poblat de Can Maurí, però les queixes dels treballadors que eren obrers de Buchaca, responien al fet que Alberto del Castillo no va pujar mai al poblat, es va fer instal·lar una taula a baix, i els obrers havien de pujar i baixar els materials perquè ell els examinés. Manuel Riu va ser qui estava a l'excavació del poblat ajudat per Carreras i Buchaca amb els seus obrers (Figura 29).

Figura 29. La passadora al poblat de Can Maurí, d'esquerra a dreta, un obrer, Buchaca, Carreras, un obrer i d'esquena Manel Carreras germà de Josep Carreras (Col·lecció Josep Carreras).

Sobre la interpretació d'aquest jaciment, Manuel Riu publicava un article l'any 1996 en la revista *L'Erol*, que va titular *De la mítica Athanagia als Bergistans de Can Maurí*.³⁹⁹ Reprèn Riu en aquest article la interpretació romàntica que d'aquest indret n'havia fet Jacinto Vilardaga en la seva *Historia de Berga* de l'any 1890, on, segons ell, els orígens de Berga venen dels primitius celtas que aixecaren una ciutat que varen anomenar *Athanagia*, mot aquest que en el seu llenguatge significava "Porta difícil" (Riu 1996, 44). Segons Vilardaga, aquesta ciutat caigué sota el domini cartaginès quan Anníbal va sotmetre a tots els pobles i ciutats que hi havia llavors en l'actual Catalunya (Riu 1996, 44). En la

³⁹⁹ Riu 1996, 44-47

dominació romana Vilardaga explica que Escipió el 218 aC. prengué Athanagia essent la primera població d'Espanya que defensà la seva independència en front de Roma i que Cató l'any 195 aC. va tornar a conquerir Athanagia com a capital dels bergistans que els romans coneixien amb el nom de *Castrum Vergium* (Riu 1996, 45). Des d'aquesta creença de Vilardaga, l'article de Manuel Riu es fa la pregunta de on s'hauria de trobar Athanagia o *Castrum Vergium*?, la seva proposta consisteix en cercar-la en el poblat de Can Maurí. Mitjançant l'exposició de la interpretació que va aportar la informació arqueològica obtinguda l'any 1961 i les traduccions de Titus Libi i de Polibi fetes per ell mateix, entén que la seva localització cal cercar-la damunt del serrat de Can Maurí, on amb la intervenció arqueològica que hi van fer, entén Riu, que es van trobar els vestigis suficients per saber que hi ha *un vilatge destruït i abandonat, estratègicament millor situat que el Castell de Berga o la ciutat actual erigida al seu redós* (Riu 1996, 45).

Els vestigis que varen trobar en les excavacions d'aquells tres dies d'agost, es concretaren en els resultats de l'excavació de dues habitacions (Figures 30, 31, 32 i 33). De fet, es pot dir que poques conclusions es poden treure de la informació obtinguda pels materials, el mateix Riu fa notar que alguns dels materials poden correspondre als segles III-II aC, els quals, els associa amb tres enterraments infantils, mentre que també trobaren *tegulae* de pasta vermellenca i rosada com la que es considera de trànsit del baix imperi romà a l'època medieval, i les ceràmiques grises-negres poc compactes (Riu 1996, 45).

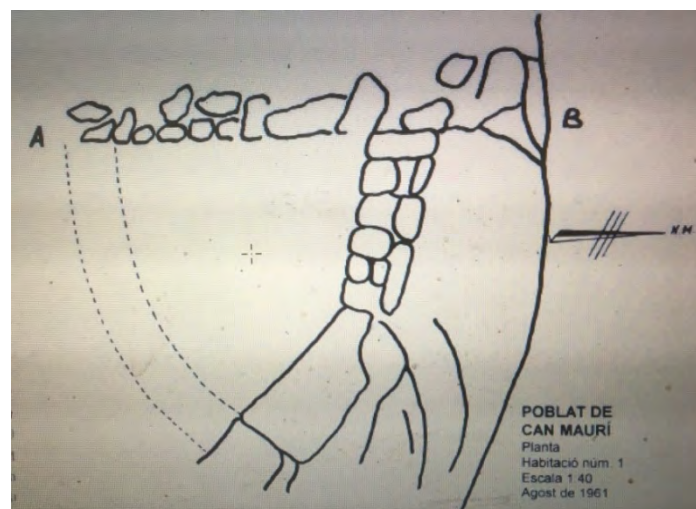

Figura 30. Planta de l'habitació número 1 (Riu 1996, 46).

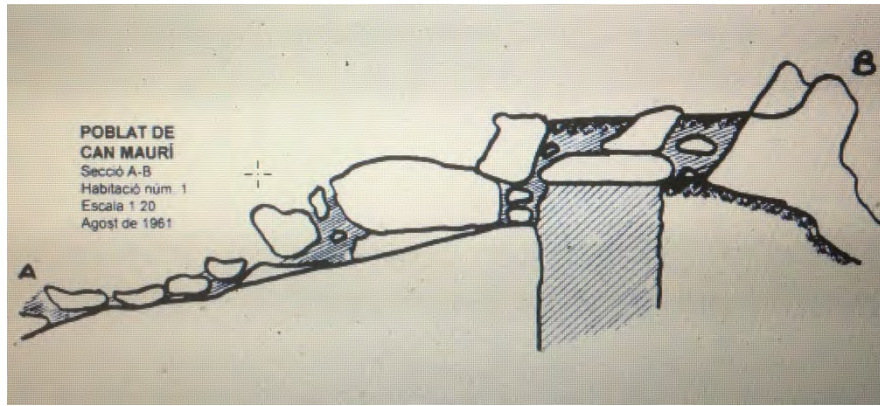

Figura 31. Secció A-B de l'habitació número 1 (Riu 1996, 46).

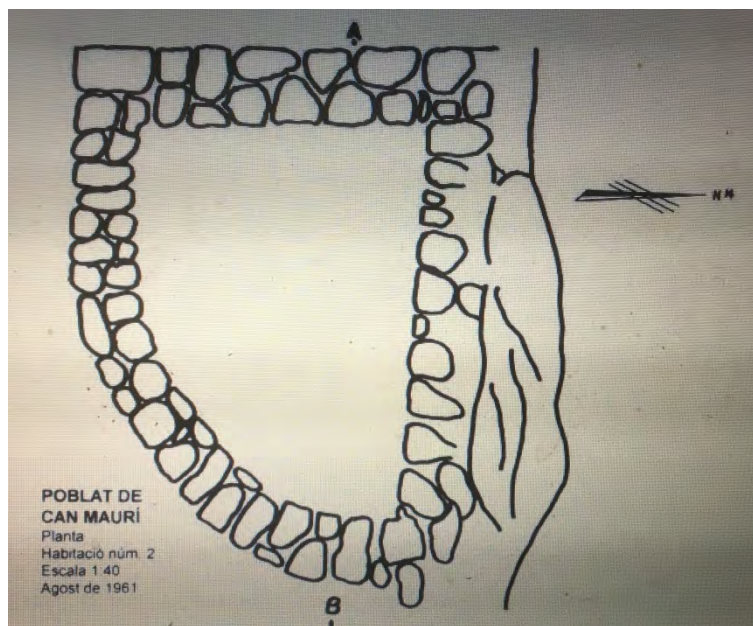

Figura 32. Planta de l'habitació número 2 (Riu 1996, 47).

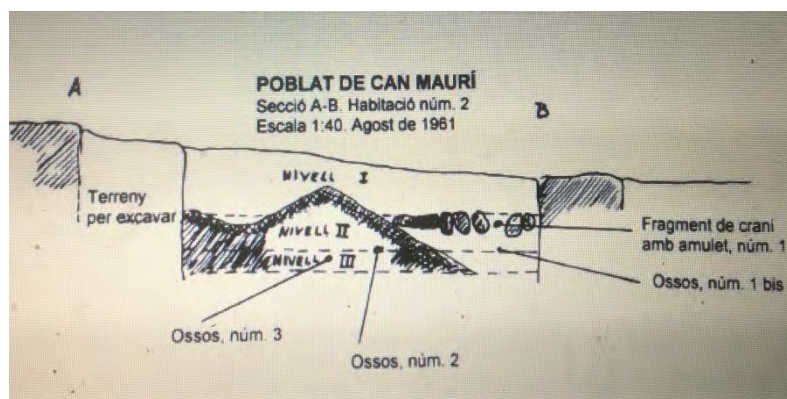

Figura 33. Secció A-B de l'habitació número 2 (Riu 1996, 47).

3.1.5. Castellot de Viver (1961)

També fou a l'estiu de l'any 1961 quan Alberto del Castillo i Manuel Riu varen excavar aquest jaciment (Figura 34). Segons manifestaren a la revista *Ecos* de Berga, aquesta intervenció va ser la més reeixida de les que varen realitzar en aquell any, identificant un assentament d'origen visigòtic amb tombes antropomorfes excavades a la roca. Hi trobaren també un possible altar, dues monedes del segle XIV, fragments de ceràmica, etc.⁴⁰⁰ Per la ceràmica que hi van trobar donaren una cronologia molt àmplia, des de fragments de ceràmica de pastes rosades de tradició romana, que possiblement es podrien datar al segle V dC, a ceràmiques grises-negres i grises-marró que feren pensar en produccions de tradició carolíngia, fins a terrissa baix-medieval de parets grosses amb l'interior envernissat de color verd maragda (Ripoll 1984, 419). Una altra aportació de l'excavació d'aquest jaciment a l'arqueologia medieval fou, segons Manuel Riu, que és aquí on hi començaren a trobar la constatació de què a l'Edat Mitjana hi havia pràctiques funeràries on l'enterrament es materialitzava al subsòl de la llar, *per tal que llur esperit no inquietés i seguís protegint els vius* (Riu 1982, 32).

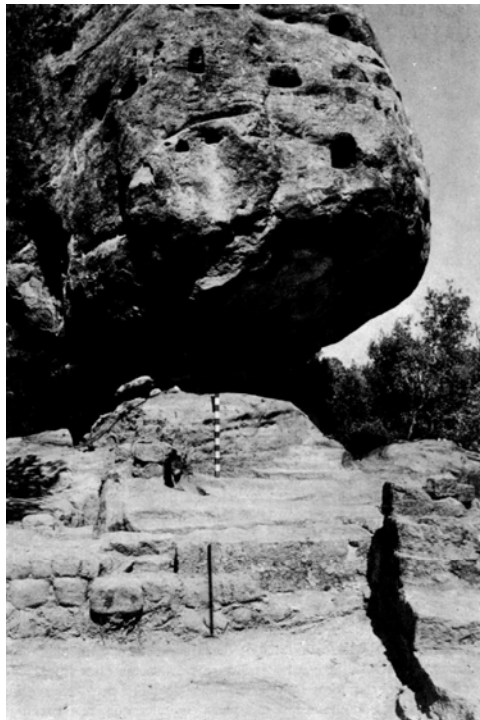

Figura 34. El Castellot de Viver al finalitzar l'excavació el 1961 (Riu: 1984, 420).

⁴⁰⁰ *Ecos*, pàgina 1 del número 67 setembre de 1961

2.1.6. Sant Pere de Grau d'Escales (1965)

El 12 de febrer de 1963, Gratiano Nieto havia cessat a Alberto del Castillo com a Delegado Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Barcelona (més de 3 anys abans de les intervencions arqueològiques de Sant Pere de Grau d'Escales). El dia 14 d'agost de 1965 el membre de la Secció d'Arqueologia de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, Antonio Guerrero Uriarte, va fer una comprovació oficial sobre l'estat dels jaciments arqueològics d'aquella zona i va trobar a Alberto del Castillo, Manuel Riu, un conductor, una *senyoreta* i una brigada d'obriers fent excavacions a Sant Pere de Grau d'Escales, i ho va notificar a la delegació de Lleida.⁴⁰¹ El 23 d'octubre d'aquell mateix any, el diputat president de la Comissió de Cultura de la Diputació de Lleida, Hernández Palmés,⁴⁰² es dirigí al seu homòleg de la Diputació de Barcelona denunciant el cas atès que els materials de Sant Pere de Grau d'Escales estaven dipositats al Museu de Berga. Es va passar l'assumpte a Ripoll, a qui Castillo va fer arribar la sol·licitud d'excavació en escrit del 24 de maig de 1966,⁴⁰³ i aquest, el dia 30 l'elevava al *Director General de Bellas Artes*.⁴⁰⁴ En data 9 de setembre de 1966, Alberto del Castillo va lliurar els materials de Sant Pere de Grau d'Escales a la Junta del Museu de Berga.⁴⁰⁵ Ara bé, malgrat la polèmica d'aquestes excavacions, i que del Castillo no va publicar-ne mai els seus resultats, hi ha bibliografia suficient per entendre que van ser molt significatives:

⁴⁰¹Arxiu Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «Servicio Nacional de Excavaciones», referent a troballes arqueològiques.

⁴⁰² El qual, tal com s'ha vist en el Capítol 2, a la vegada també era col·laborador oficial del *Delegado Provincial de Excavaciones de Lérida* que era el *Instituto de Estudios Ilerdenses*.

⁴⁰³Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura 1. Any 1945-1971. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «Servicio Nacional de Excavaciones»

⁴⁰⁴Arxiu del Museu Arqueològic de Catalunya. Carpeta Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura 1. Any 1945-1971. Correspondència de la Delegació Provincial de Barcelona del «Servicio Nacional de Excavaciones»

⁴⁰⁵Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 44 revers -45

Partiendo de los datos aportados por la documentación, se realizó la excavación del monasterio, bajo la dirección del doctor Alberto del Castillo (e.p.d.), entre 1962 y 1967, con el propósito de comprender mejor la estructura de un monasterio altomedieval. La citada labor constituyó la primera excavación sistemática, que se efectuaba en la Península, de un complejo de este tipo.

Pese a los arduos trabajos llevados a cabo y al tiempo transcurrido desde la citada excavación, los resultados de la misma permanecen inéditos. Por consiguiente, el presente estudio pretende ser, en parte, un resumen de los datos aportados por aquélla. Nadie mejor que el profesor Del Castillo hubiera dado la interpretación correcta de la excavación, que él mismo dirigió. Siguiendo sus notas y los diarios de excavación' presentamos un adelanto de ese estudio profundo que requiere tanto la excavación, como el material arqueológico (Padilla 1980, 201).

Figura 35. Fotografía actual de Sant Pere de Grau d'Escales (Josep Sànchez).

2.1.7. Sant Sebastià del Sull (1971-1978)

Els anys 70 del segle XX foren els de les intervencions arqueològiques (prospeccions i excavacions) de la segona època del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, i Manuel Riu continuava a la Junta del Museu de Berga. Ara bé, la seva tasca arqueològica la va fer des de la Universitat de Barcelona. Des d'aquesta universitat, Riu va realitzar 8 campanyes d'excavació a Sant Sebastià del Sull,⁴⁰⁶ sota el finançament del *Fondo de Investigación Universitaria* des de l'any 1971 i de la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* a partir del 1972.⁴⁰⁷ L'any 1969 Manuel Riu va ocupar la càtedra de Del Castillo a la Universitat de Barcelona quan aquest es va jubilar (Ferrer i Mallol 2011, 102-106). Com a catedràtic del Departament d'Història medieval de la UB, Riu va implementar la pràctica de l'arqueologia dins de la metodologia de la història medieval en el seu alumnat universitari. Es pot considerar que amb aquestes campanyes d'excavació és quan s'inicia -almenys a nivell acadèmic- la pràctica de l'arqueologia com un mètode per a l'estudi de la història medieval a Catalunya. Ell mateix a la pregunta de si es considerava un historiador o un arqueòleg, va respondre:

Jo crec que no es pot diferenciar història i arqueologia perquè l'arqueologia és un mètode per millorar el coneixement de la història. La història es fa a base de documents, molt bé, però també es fa a base d'elements materials que són els que surten en les excavacions. L'arqueologia és un mètode diferent de treball però la finalitat és la mateixa. Que és el que es proposa l'arqueologia? Doncs conèixer com es vivia a l'Edat Mitjana ja que hi ha coses que la documentació no ens les diu. De totes formes, la documentació diu més del que sembla. La documentació rellegida amb ulls arqueològics dóna molts detalls i aparentment no ho sembla. O sigui que, contestant la pregunta, em considero historiador i arqueòleg al mateix temps. (Santandreu, Viladés 1999, 44).

L'excavació científica que va portar a terme Manuel Riu a Sant Sebastià del Sull amb el seu equip universitari, fructificà posant al descobert un temple que el van datar al final del segle IX o començament del X (Figura 36). Tenia unes

⁴⁰⁶Riu 1981, 213

⁴⁰⁷ Riu 1977, 10

dimensions corresponents a 6 m de diàmetre a la cara interior per 9 m per a posterior que estava soterrat per unes runes d'una masia del segle XIX que va ser abandonada al XX. Tot el complex era tal com s'exposa en la Figura 37.

Figura 36. Conjunt de la rotonda i absis des del sector nord (Riu 1977, 372).

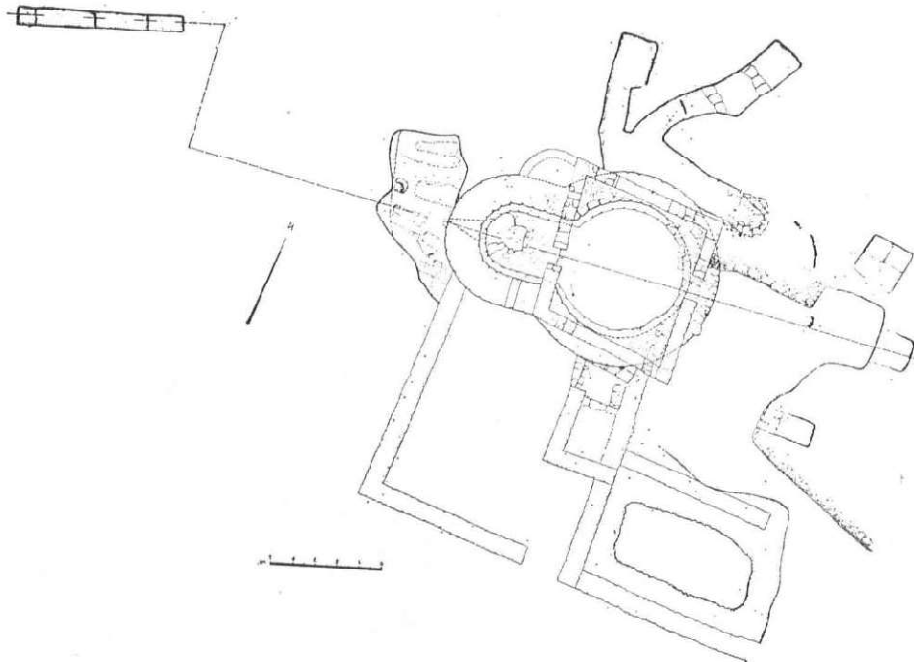

Figura 37. Plànol general del Monestir de Sant Sebastià del Sull (Riu 1977, 374).

En aquestes campanyes d'excavació, Riu va deixar resoltes moltes qüestions, i d'algunes - sobretot de les pràctiques funeràries de l'edat mitjana a Catalunya - n'obrí innovadores propostes. Va poder excavar i estudiar 120 enterraments, alguns dels quals portaven moltes singularitats. Cal fer referència, a títol d'exemple, a l'enterrament número 66 (Figura 38):

Aquests petits fragments, portats amb les terres al lloc, ja en obrir la fossa per al sepeli, ja amb anterioritat al mateix, deuen correspondre als segles X-XI, però el fet veritablement extraordinari de la troballa ens portaria a pensar que, precisament quan la cristianització devia estar més arrelada a la zona, en ple segle XII, hom retorna a costums antics, pre-cristians, enterrant un mort amb un recipient per a beure, probablement ple d'aigua, per tal de mitigar la set durant el viatge del seu esperit vers l'Eternitat. L'assedegament en el camí i la manera de voler-li fer front proporcionant beguda al mort, hom el retroba a altres llocs de la comarca del Berguedà⁴⁰⁸ i de la veïna del Bages en l'època del darrer romànic (Riu 1981, 215).

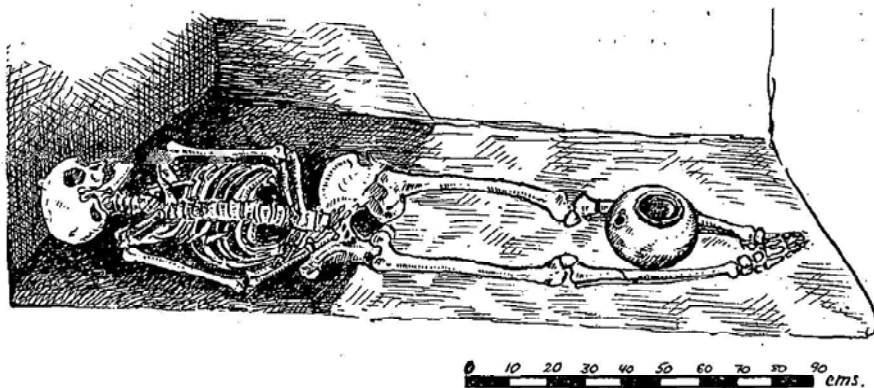

Figura 38. Conjunt de l'enterrament núm. 66 de Sant Sebastià del Sull (Riu 1981, 217).

En aquella dècada dels anys 70 del segle XX, el fet d'esdevenir catedràtic de la Universitat de Barcelona no va apartar Manuel Riu del Museu de Berga. Ben

⁴⁰⁸Diu Manuel Riu que: *Molt semblant a aquesta peça, àdhuc per les mides, encara que de pasta quelcom més fosca, és l'olleta bicònica, de fons pla entrat i vora sortida, de llavi quelcom aplanat per la part superior, com per a facilitar la col·locació de la tapa, que aparegué recentment en un enterrament excavat, en els límits dels termes municipals de Montmajor i Montclar, per membres de l'actual Junta del Museu de Berga, i que figura exposada en una vitrina de l'esmentat Museu com a pertanyent al segle IX, entre els ossos del mort. Es tracta en aquest cas, d'un enterrament d'adult, en posició de decúbit supí, però que sembla volgué abraçar l'olleta entre les costelles del seu costat dret i el braç i l'avantbraç del mateix, en una actitud encara més possessiva. Tipològicament la peça no ens sembla gaire allunyada de la del Sull i feta encara amb torn lent i acabada a ma per la part superior* (Riu 1981, 217).

alcontrari, a ell li interessava l'arqueologia aplicada a l'època medieval i a nivell acadèmic la va crear. El Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga estava en constant contacte amb ell. Tanmateix, la funció d'aquest grup en aquella dècada, era l'exploració, prospecció i excavació d'urgència d'allò que va caldre i entre aquestes intervencions n'hi van haver de l'època medieval com veurem més endavant. Riu en la publicació del seu article sobre l'enterrament núm. 66 de Sant Sebastià del Sull, en cita la de la tomba de Montclar excavada per Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga.

2.1.8. Roc de Palomera

També l'any 1971, Manuel Riu i el seu equip d'arqueologia medieval de la UB varen fer el què avui en diríem una prospecció amb remoció de terrenys que els va permetre identificar el vilatge fortificat del Roc de Palomera (Figura 39).

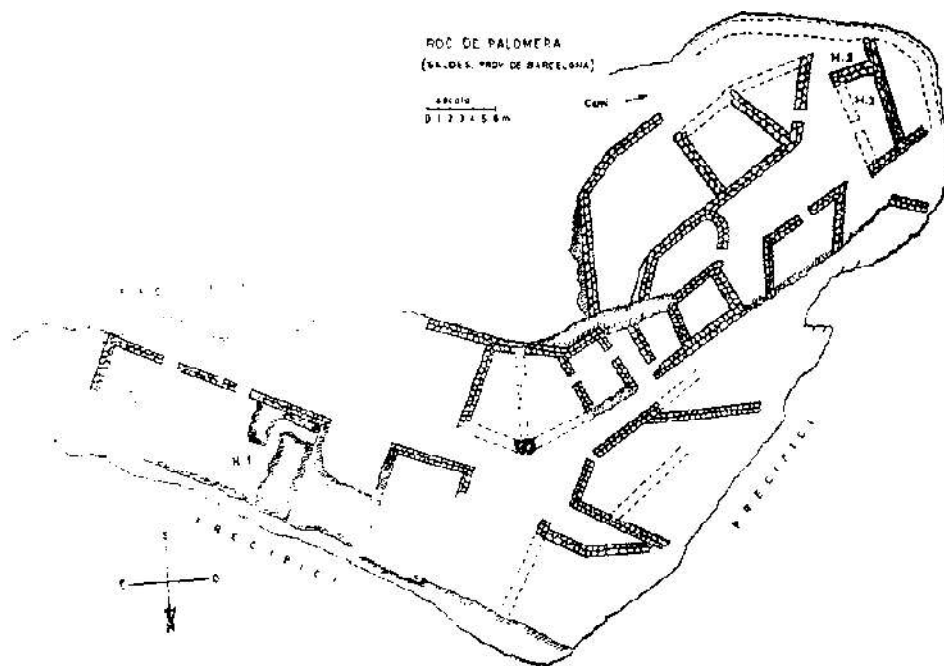

Figura 39. Planta del poblament amb un únic camí d'accés (Riu 1990 b, 57).

El poblament del Roc de Palomera, segons Riu, fou el més rústec dels vilatges fortificats de la Catalunya Medieval que va estudiar. Tenia una extensió de 84 m

de llargada per 24 d'amplada i el va trobar documentat entre els anys 1040 i 1490. És un exemple d'allò que Riu entén que va passar a l'edat mitjana, quan els pobles de les terres planes varen començar a expandir-se. Entenia Riu que: “*la gent de la muntanya se'n va a viure als nuclis propers, on la vida li serà més lliure i més fàcil*” (Riu 1990 b, 65), i una cosa semblant degué passar a l'alta muntanya com al Roc de Palomera o Gósol on: “*també podrien ser exemples de trasllat d'una cota elevada a un lloc veí i més baix i ben comunicat. L'abandonament del nucli encimbellat (sic) en tots dos casos ha estat pròpiament un desplaçament gradual envers la vall*” (Riu 1990 b, 65).

2.2. Intervencions de Camil Pallàs i Modest Buchaca

2.2.1. Pedret

A l'acta de la Junta del Museu de Berga de l'1 de setembre de 1958 es va donar coneixement de la visita que van fer a l'antiga església de Pedret el *Arquitecto de la Excma. Diputación Provincial*, Camilo Pallás, el president de la Junta del Museu, Juan Noguera Sala, i el vocal, Manuel Riu. Varen entendre que per l'interès de la singularitat d'estil mossàrab que tenia la primera construcció del temple —abans de què els elements romànics s'hi sobreposessin— calia fer una reconstrucció de l'església. Tanmateix, per tal de que els serveis de la Diputació poguessin patrocinar les obres i la seva direcció, en ser l'església de Pedret propietat del Bisbat de Solsona, era necessari que aquest fes una cessió al Museu Municipal i, per tant, a l'Ajuntament de Berga. A aquests efectes, Noguera Sala acompanyat pel rector Coll i l'arquitecte Pallàs ja havien fet una visita al *Excmo. y Revdmo. Sr. Obispo*, el qual va donar la conformitat per a desenvolupar un projecte de cessió.⁴⁰⁹ A l'acta de 3 de juny de 1959, Noguera Sala va informar que amb el Bisbat de Solsona ja s'havia formalitzat la cessió de l'Església de Pedret al Museu Municipal de Berga i que els *Servicios Provinciales de Conservación de Monumentos de la Excma. Diputación* la

⁴⁰⁹ Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 4

restaurarien.⁴¹⁰ A l'acta del museu d'1 de desembre de 1959, Manuel Riu afirma que l'arquitecte de la Diputació, Camilo Pallàs, i Ainaud de Lasarte el dia 7 de desembre anirien a Berga per donar instruccions sobre les intervencions de Pedret.⁴¹¹ Segons el diari de la restauració de Pedret que va portar Modest Buchaca, les obres varen començar el dilluns dia 14 de desembre de 1959, és a dir, una setmana després de la visita de Pallàs i Ainaud (López Mullor 1995, 272). Varen iniciar-les Buchaca i els seus obrers fins que va arribar l'arqueòleg Ricard Batista Noguera el dia 12 de gener de 1960 (López Mullor 1995, 272). Cal tenir en compte que a l'any 1959 no era habitual que per restaurar una església romànica abans es realitzés una intervenció arqueològica. Ara bé, l'arquitecte Camil Pallàs no solament era el Cap del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona, també era un dels delegats d'excavacions de la *Delegación de Excavaciones de la Zona Universitaria de Barcelona* i Pericot n'era el delegat de la zona. Pallàs va considerar que per restaurar Pedret calia fer-hi una intervenció arqueològica que l'ajudés a interpretar el monument. Pericot a més del delegat de la zona universitària, també era el director del *Servicio de Investigaciones Arqueológicas (SIA) de la Diputación de Barcelona*, per tant, col·lega de Pallàs a la Diputació i aquest, delegat d'excavacions col·laborador de Pericot a la *Delegación de Excavaciones de la Zona Universitaria de Barcelona*. Pallàs va demanar a Pericot ajut per fer les intervencions i aquest nomenà a Ricard Batista Noguera per realitzar-les. El dia 12 de febrer de 1960, Buchaca va anar a l'hotel San Antonio de Berga a buscar a Batista i els dies 12, 13, 15 i 16 es varen realitzar les excavacions que finalitzaren el 17, dia en el què Batista i Buchaca van fer plànols de les seccions de totes les cales realitzades (López Mullor 1995, 272-274).⁴¹² No va resoldre massa res una intervenció tan escassa en el temps (5 dies) i d'un abast tan limitat. Després, Buchaca segurament degut a la direcció de Pallàs, va realitzar

⁴¹⁰Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 9

⁴¹¹Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga 1956-1967*: 12 revers

⁴¹²S'ha de suposar que Batista havia de fer la seva memòria d'intervenció arqueològica per lliurar-la a Pallàs i a Pericot. No s'ha trobat enlloc. La publicació de la Diputació de Barcelona "Investigacions arqueològiques i històriques al Berguedà: Sant Llorenç prop Bagà. Sant Quirze de Pedret. Quaderns científics i tècnics de restauració monumental 6. Diputació de Barcelona: Servei del Patrimoni Arquitectònic Local", had'utilitzar el material posterior a la intervenció de Batista, fet per Buchaca, per tal de fer la descripció d'aquesta intervenció arqueològica.

una bona feina i va efectuar una intervenció molt digna per la metodologia de l'època, sobretot, perquè permeté a Pallàs fer una correcta interpretació del monument. Així també ho fa notar Antoni González Moreno-Navarro, arquitecte director de la segona restauració de Pedret que es va realitzar l'any 1988:

Una de las primeras decisiones fue programar una excavación arqueológica, hecho no muy habitual en aquella época. La dirigió Ricard Batista y, lamentablemente, no fue tan extensa como hubiera sido deseable. La excavación que se realizó después, simultáneamente a las obras, a pesar de la buena disposición del constructor Modest Buchaca (que hizo un interesante diario de los trabajos), no se desarrolló con el rigor metodológico que hoy se exige. A pesar de sus limitaciones, estos trabajos permitieron a Camil Pallas hacer la acertada interpretación de la evolución de Sant Quirze.

Por la importancia y singularidad en Cataluña de un edificio de aquella época. Pallas propuso la recuperación, a grandes rasgos, de las trazas del edificio en el siglo X. Ese planteamiento obligó a una actuación contundente sobre la fábrica, que tuvo su lado positivo, al permitir profundizar en el conocimiento de su historia, ya que aparecieron elementos originales (ventanas, enlucidos, huellas de la cubierta, etc.) hasta entonces desconocidos. Se desmontó gran parte de la bóveda apuntada del siglo XIII, así como los muros que la sustentaban, y se rebajaron los muros exteriores recrecidos en el siglo XVIII. Se conservaron, sin embargo, la portada románica y la maltrecha espadaña, que no fue ni desmontada, ni restaurada. (González 1996, 6-7)

González és arquitecte i a la intervenció arqueològica de Buchaca -sense treure-li mèrit- va posar la falca de que *a pesar de la buena disposición del constructor Modest Buchaca (que hizo un interesante diario de los trabajos), no se desarrolló con el rigor metodológico que hoy se exige*. Evidentment que la metodologia arqueològica de l'any 1959-60 no era la mateixa que la dels anys 1990, ni la que es va fer en la seva restauració com la que avui s'exigiria a la que va fer el seu equip. Ara bé, les intervencions arqueològiques de Pallàs i Buchaca a Pedret, van permetre, com ell mateix reconeix, que Pallàs fes una encertada interpretació de l'evolució del monument a restaurar.⁴¹³

⁴¹³S'ha de fer esment de què aquesta intervenció arqueològica s'efectuà en el mateix any que Alberto del Castillo excavava Casampons.

SECCIÓN E-F-G-H

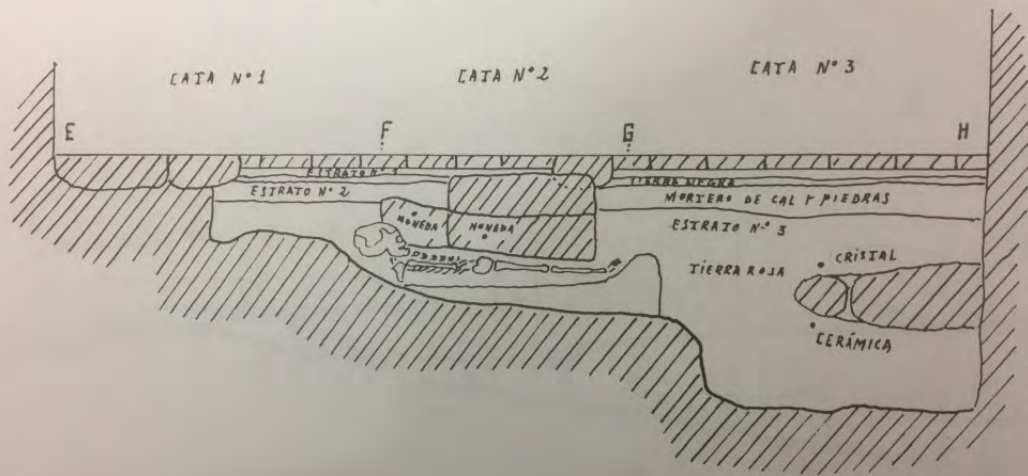

Fig. 48

336

Escala 1/20

CATA N°3

PARENTE AL ÁBSIDE DERECHO

SECCIÓN E-C.

Escala 1/20

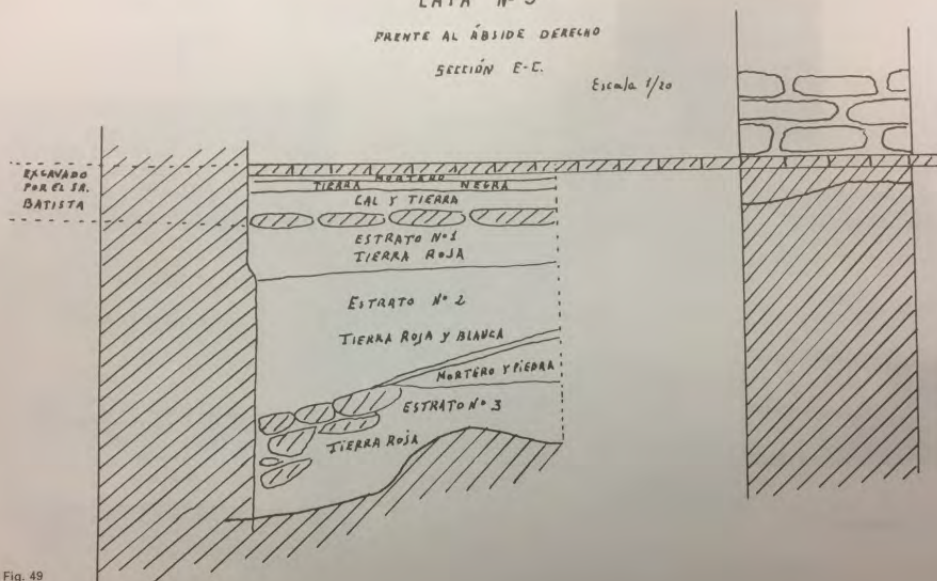

Fig. 49

338

Figura 40.- Dos exemples dels plànols de l'excavació de Pallàs-Buchaca on en el segon si exposa quina va ser la participació de Batista (López Mullor 1995, 272-274).

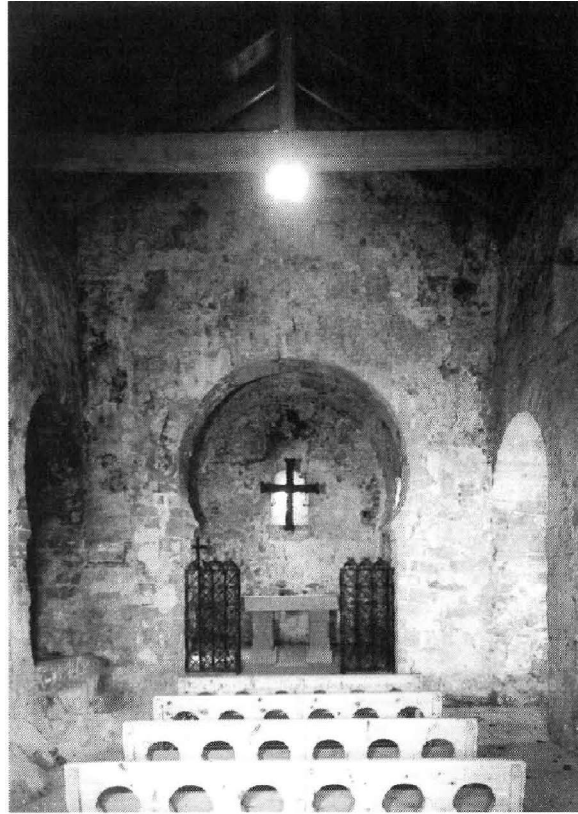

Figura 41.- Fotografia dels resultats de la restauració que van realitzar Pallàs com a arquitecte i Buchaca com a mestre d'obres realitzant ambdós una intervenció arqueològica a finals de 1959 i principis de 1960 (González1996, 7-8).

Com a conseqüència d'aquesta intervenció, segons consta a l'acta de l'1 de maig de 1960 de la Junta del Museu de Berga, Noguera Sala va sol·licitar que li fos expedit també un carnet per la secció d'arqueologia a Modesto Buchaca Guixé pels mèrits en la seva tasca de reconstrucció de Pedret, la qual cosa li fou concedida per la Junta del Museu de Berga.

2.2.2. Obiols

En aquests mateixos anys de 1959-1962 Pallàs i Buchaca emprengueren una altra restauració al Berguedà, Sant Vicenç d'Obiols al municipi d'Avià. Seguint els mateixos criteris que a Pedret, Pallàs fonamentà la seva restauració des de una intervenció arqueològica. López i Lacuesta (2013, 17) diuen que:

Aquesta intervenció va ser duta a terme per l'esmentat Servei de Monuments de la Diputació de Barcelona, sota la direcció de l'arquitecte en cap, Camil Pallàs, amb

la col·laboració de l'aparellador Santiago Rius. Va executar les obres el constructor berguedà Modest Buchaca. Aquests treballs van sotmetre l'edifici a una profunda reforma, precedida d'una exploració àmplia amb els sistemes de l'època, força diferents dels d'avui en dia, però van tenir el mèrit de palesar-ne l'antiguitat, amb la troballa d'alguns indicis del funcionament a l'època visigòtica, i d'incorporar-lo definitivament a la nòmina de les esglésies preromàniques catalanes. De fet, en els primers estudis de Josep Puig i Cadafalch, publicats entre 1909 i 1918, el temple d'Obiols no hi sortia referenciat, però sí en el seu treball de 1928, *Le premier art roman* (López, Lacuesta 2013, 17).

Pallàs i Buchaca excavaren la necròpolis que hi ha fora de l'església i també en el seu interior. Les tombes estaven tallades a les roques, i se'n trobaren de diverses formes. Les més antigues són de les conegudes de banyera, les quals, varen ser considerades que com a mínim eren del segle VIII. Ara bé, de les que n'hi ha més són de les antropomorfes amb capçalera rectangular que les dataren als segles IX, X i principis de l'XI. Dins d'una tomba rectangular que s'endinsa sota el mur de ponent del braç meridional del transsepte, hi havia una moneda d'or del rei visigot Ègica, encunyada a Ispalis (Sevilla) entre els anys 687 i 695 (Figura 42). Avui es conserva al Museu d'Arqueologia de Catalunya (Barcelona) (López, Lacuesta 2013). Tanmateix, aquest tipus de tomba i que apart de la seva tipologia la moneda aporta informació de la seva època, es pot veure en la Figura 43. Pallàs (1962, 67), en la seva publicació descriu la varietat d'aquestes tombes i explica que les varen deixar cobertes amb un entarimat mòbil per tal de poder-ne facilitar el seu estudi tot respectant les activitats de culte que encara si portaven pel fet que llavors Sant Vicenç d'Obiols era seu parroquial.

Figura 42. Trient d'or⁴¹⁴ del rei Ègica (687 al 702). Seca d'Íspali (Hispalis, Sevilla). Procedeix de l'església de Sant Vicenç d'Obiols (Avià, Berguedà, Catalunya). Museu d'Arqueologia de Catalunya. (García, L.A. 2003-2005, 33).

⁴¹⁴Es podria considerar que si és d'or i d'època visigòtica seria més correcta -per no confondre- posar que era un tremís (petita moneda d'or romana i bizantina tardana que valia un terç d'un sòlid amb un pes d'uns 1,5 grams) en comptes d'un trient (moneda de bronze que valia un terç d'un as ja en època republicana) encara que el tremís també es conegut per aquest nom en època visigòtica.

Figura 43.- Tomba del segle VIII que inicialment estava fora de l'església i que va quedar dins del nou transsepte en la construcció nova que es va fer en els segles IX i X. (www.artmedieval.net. Manvellada el 20 de novembre de 2019).

L'equip que varen formar Pallàs i Buchaca va ser molt fructífer per la protecció del patrimoni medieval a la comarca del Berguedà, no solament en la seva vessant de restauració -un com arquitecte i l'altre com a mestre d'obres- sinó que també per les intervencions arqueològiques que van fer i en els mateixos anys que la bibliografia considera que Alberto del Castillo va iniciar l'arqueologia medieval a Catalunya, el mateix Riu ho va manifestar (Santandreu i Viladés 1999, 46). Es pot considerar que Pallàs i Buchaca varen fer al Berguedà una tasca en arqueologia medieval pionera i no menys meritòria.

2.3. Intervencions del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga

Primera època (1959-1969)

La Junta del Museu de Berga que es va celebrar el dia 1 de maig de 1960 nomenà als seus col·laboradors. Els que ho varen ser per la Secció d'Arqueologia, foren: Josep Carreras Balaguer, Adam Boixader Casamartina, Josep Noguera Canal i Florenci Tresserres Bertrán. Tanmateix, a petició del president de la Junta, Noguera Sala, també fou inclòs a la Secció d'Arqueologia del Museu de Berga, Modest Buchaca Guixé, pels seus treballs arqueològics a Pedret. Encara que de moment es va iniciar com a Secció d'Arqueologia del Museu de Berga, a la Junta del Museu Municipal de Berga que es va celebrar el 12 d'abril de 1962, es va nomenar a Josep Carreras, Modest Buchaca i Florenci Tresserres membres de la Junta. En aquesta Junta també es van reorganitzar les responsabilitats dels seus membres i nomenaren a Josep Carreras com a delegat de la Secció d'Arqueologia amb competències per procurar-se col·laboradors per a la secció i fer-la operativa. Es pot entendre que aquest fet i el seu desenvolupament per part de Josep Carreras, va ser l'inici del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga. Per tant, hi ha dues èpoques: la que es pot considerar pròpia de la Secció d'Arqueologia del Museu de Berga, a la Junta del Museu Municipal de Berga que hauria excavat: la Balma del Ossos, Corral de Canudes, Cova de Can Maurí, Roca Roja i Canal dels Avellaners; i la dels anys 70 que ens fan principalment prospeccions per tota la comarca i intervencions arqueològiques d'urgència.

2.3.1. Balma dels Ossos

A finals de l'any 1960, Josep Carreras i Adam Boixader ja com a membres de la Secció d'Arqueologia del Museu de Berga, explorant en els entorns de Casampons varen trobar la Bauma dels Ossos (Figura 54). Aquests, conjuntament amb la resta de membres de la Secció d'Arqueologia del Museu: Modest Buchaca, Florenci Trasserres i Josep Noguera Canal, durant els mesos

de febrer i març de 1961 la varen excavar obtenint els resultats que es descriuen en les Figures 44, 45, 46, 47, 48 i 49.

Figura 44. Bauma dels Ossos abans de ser excavada el febrer i març de 1961 (Col·lecció Josep Carreras).

Figura 45. Bauma dels Ossos. Càmera funerària excavada per Carreras, Boixader i Buchaca els mesos de febrer i març de 1961 (Col·lecció Josep Carreras).

Figura 46. Bauma dels Ossos, col·locació ossos i crani in situ febrer, març de 1961 (Col·lecció Josep Carreras).

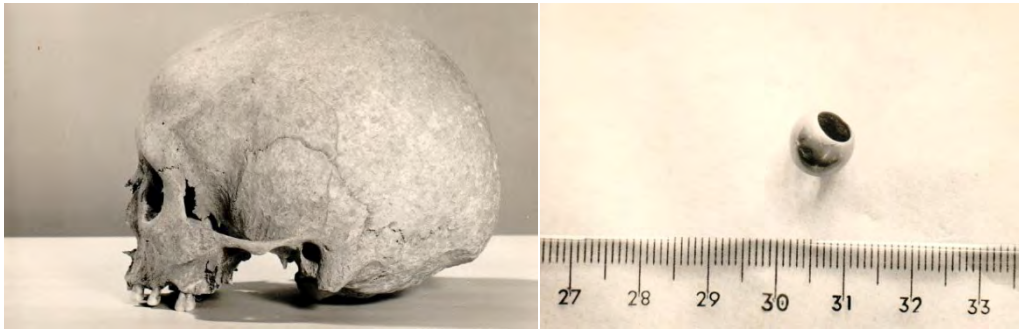

Figura 47. Bauma dels Ossos. Crani i gra d'or febrer i març 1961 (Col·lecció Josep Carreras).

Figura 48. Bauma dels Ossos, punxó d'os i vasos febrer i març de 1961 (Col·lecció Josep Carreras).

Figura 49. Bauma dels Ossos, ganivets de sílex (Fotografia de l'autor, 2018).

L'excavació realitzada va aportar la informació d'un jaciment de l'Edat del Bronze de gran interès i que ha estat referent de molts estudis posteriors, sobretot pel gra d'or.

En el VII Congreso Nacional de Arqueología que es va celebrar des del dia 10 al 18 de setembre d'aquell any 1961 a Barcelona, Alberto del Castillo va presentar l'excavació de la Bauma dels Ossos com a pròpia (Castillo 1961). Alberto del Castillo en l'escrit de l'acta del congrés diu: “después de la prospección que realicé este verano, en compañía de mi colaborador Manuel Riu y de los aficionados de Berga, Modesto Buchaca y José Carreras...” (Castillo 1961, 202), va anar desenvolupant aquesta intervenció arqueològica en el seu escrit presentat al congrés com una de les seves aportacions, mostrant-la com feta per ell mateix, quan no va ser així. De la lectura del seu escrit es poden veure errors propis de qui no ha estat l'autor de l'excavació i ni tan sols present en la mateixa, a títol solament d'exemple:

1) Va publicar en l'acta del congrés la Jassa de Cercs com si fos la Bauma dels Ossos.

1. Vista frontal del abrigo *Apreu: fol*
"No es la balma dels ossos" (a la Jassa)

Figura 50. Fotografia de la Jassa de Cercs que Castillo va publicar com si fos la Bauma dels Ossos.⁴¹⁵

2) Va fer la publicació dels 8 ganivets de sílex solament amb 7 ja que el més llarg que estava partit per la meitat el va publicar com si fossin dos⁴¹⁶ i se'n va descuidar un (el més petit).

⁴¹⁵Actas del VII Congreso Nacional de Arqueología Barcelona 1961. (Castillo, 206)

⁴¹⁶Com que havien dit a Alberto del Castillo que s'havien trobat 8 ganivets, no va trobar en el magatzem el petit que, de fet, era un tros de ganivet i, tampoc, va veure que el més llarg estava partit en dos trossos. Per tant, va publicar el ganivet més gran com si fossin dos.

Figura 51. Fotografia de 7 ganivets de la Bauma dels Ossos que Castillo va publicar com si fossin 8 ganivets.⁴¹⁷

Figura 52. Els 8 ganivets de la Bauma dels Ossos. Vegis que el ganivet de l'esquerra de la fotografia que van trobar Carreras, Boixader i Buchaca i que estava trencat, Castillo el va publicar com si fossin dos l'1 i 2 que s'han senyalat en la foto de la seva publicació (Fotografia de l'autor 2018).

Tot plegat fou incompreensible. A la ciutat de Berga tothom que estigués mitjanament ben informat era conscient de qui havia excavat la Bauma dels Ossos, ja que els periòdics locals ho havien publicat amb una exhaustiva informació, principalment la revista *Ecos*:

Las excavaciones que este año se han llevado a cabo en nuestra comarca bajo la dirección del Dr. D. Alberto del Castillo, secundado por el Dr. D. Manuel Riu, por

⁴¹⁷ *Actas del VII Congreso Nacional de Arqueología Barcelona 1961.* (Castillo, 206)

cuenta del Instituto Provincial de Excavaciones Prehistóricas y Arqueológicas han dado fructíferos resultados.

Los más espectaculares se consiguieron en el Castellot, de Viver, curiosísima estación de probable origen visigótico, con tumbas antropomorfas excavadas en la roca. Fueron sacados a la luz restos de un posible altar, dos monedas del siglo XIV, fragmentos de cerámica, una flauta, hierros de lanza, una vasija morisca, etc. En la Cova dels Ossos, cueva sepulcral de la Edad del Bronce, el resultado ha sido menos feliz. Ello fué debido a que la concienzuda excavación que la pasada primavera efectuaron los bergadanes D. Modesto Buchaca y D. José Carreras agotó, por lo visto, la estación.

En esta primera exploración fueron hallados huesos, material de sílex, cerámica, una cuenta de oro y otra de esteatita.⁴¹⁸

La prospección de La Jassa, en Cercs reveló un poblado medieval de tradición troglodítica, con cerámica y una moneda del siglo XIV.

En el poblado de Camp Mauri, situado sobre la cueva del mismo nombre, y que pudo ser un poblado bergistano, materiales de los siglos III al VII a. de C., tres enterramientos en el subsuelo de una de las dos habitaciones exploradas, una fíbula, cerámica campaniana y restos de tegulae romanas.

Y por último en una habitación que quedó por excavar el año pasado en el manso de Vilosiu, un horno, un punzón de hierro y un precioso candil.

Todos los materiales hallados, algunos de ellos en curso de restauración, pasarán al Museo Municipal de Berga.⁴¹⁹

Com es pot comprovar, per les fonts esmentades anteriorment, les intervencions arqueològiques de la Bauma dels Ossos van ser fetes per la Secció d'Arqueologia del grup de col·laboradors del Museu de Berga esgotant totalment el jaciment sense cap intervenció d'Alberto del Castillo⁴²⁰. Posteriorment Alberto del Castillo va tornar a excavar un altre indret d'aquesta bauma, el que ell entenia que era més adient al que ja s'havia excavat. No hi va

⁴¹⁸ El subrallat és meu.

⁴¹⁹"Excavaciones en el Bergadán", (1961) *Ecos*, 67: 1.

⁴²⁰ Castany (1990, 140-144) va publicar aquesta excavació atribuint erròniament la seva direcció a Alberto del Castillo. Probablement, la confusió de Castany ve perquè pren com a font la publicació que va fer Alberto del Castillo en les actes del *VII Congreso Nacional de Arqueología*. El dibuix que Castany va publicar en el seu article com a estratigrafia de la Balma dels Ossos dient (segons Alberto del Castillo), també és erroni, ja que aquest dibuix el va fer Modest Buchaca en les excavacions del febrer i març de 1961.

2.3.2. Cova de Can Maurí

La Cova de Can Maurí (Figura 56) ja l'havia excavat Mn. Serra Vilaró el juny de l'any 1921. Va interpretar que s'hi trobava ben definida la cultura megalítica dels començaments del metall, insinuant també que la ceràmica de decoració hallstàtica podia haver començat amb l'inici del metall i perdurat fins la ceràmica feta amb el torn. Serra Vilaró fonamentà aquesta interpretació amb un punyal de bronze de 9 cm de llarg amb forats per subjectar el mànec; dos vasos en forma de casquet d'esfera que va reconstruir; un punxó de ferro; un fragment de nansa amb un apèndix per recolzar-hi el dit i un coll de vas hallstàtic (Carreras, Tresserres, Buchaca 1964, 4-5).⁴²² Per tant, segons Alberto del Castillo, la Cova de Can Maurí era una qüestió resolta i qualsevol intervenció allà no hauria aportat res. Ara bé, no era el que pensaven ni Manuel Riu ni els membres de la Secció d'Arqueologia del Museu de Berga. Per això, a l'estiu del mateix any de 1961 Manuel Riu va excavar sota la direcció d'Alberto del Castillo el Poblament de Can Maurí i a l'hivern, sota la direcció de Josep Carreras, la Secció d'Arqueologia del Museu de Berga va excavar la cova pel seu compte per la manca d'interès de Del Castillo. Solament varen trobar un nivell fèrtil, atès que per l'abundància de forats que s'havien fet anàrquicament al llarg del temps per a tota la cova, havien quedat barrejats els materials de diferents èpoques. Aproximadament, a un metre de profunditat d'on havien començat l'excavació trobaren un petit túmul de pedra rodejat per pedres que feien un cercle al seu voltant, Figura 55 (Carreras, Tresserres, Buchaca 1964, 11).

Figura 55. Sepulcre d'incineració (Col·lecció Josep Carreras).

⁴²² Aquest material està dipositat des de llavors al Museu Diocesà de Solsona.

Al mig de les pedres hi trobaren 9 fragments d'una urna hallstàtica que els va permetre identificar un sepulcre d'incineració. Amb la barreja de materials de les terres de la cova abundava principalment la ceràmica del bronze i també la hallstàtica. Ara bé, encara que amb menys representació, també n'hi havia d'ibèrica i alguna de campaniana, amés d'uns fragments d'un vas carolingi. El conjunt dels materials, els va permetre arribar a la conclusió final següent:

El que sí podem afirmar amb seguretat és que, durant tota l'edat del Bronze, la Cova va ser habitada. I en les últimes fases d'aquesta època, a més d'habitació, fou utilitzada amb fins sepulcrales. Ocupada, uns VIII segles abans de Jesucrist, pels pobles Indo-europeus que la feren servir també d'habitació i enterrament, continua habitada de forma permanent fins a l'època Pre-romana. Els fragments de ceràmica trobats en nombre escàs, posteriors a aquesta època, no poden donar lloc a creure que la Cova continués habitada, car hem de considerar aquestes troballes com casos esporàdics.(Carreras, Tresserres, Buchaca 1964, 16)

Aquesta intervenció arqueològica de la Secció d'Arqueologia del Museu de Berga va satisfer molt a Manuel Riu, ja que amb els seus resultats sí que es varen poder deixar resoltes satisfactòriament les insinuacions que havia deixat Mn. Serra Vilaró pel que fa a la Cova de Can Maurí.

Figura 56: Fotografia actual de la Cova de Can Maurí (Josep Sànchez).

2.3.3. Roca Roja

Hi ha un contrafort al cantó sud de la Figuerassa que podríem considerar que recull el què es pot anomenar el Complex Arqueològic de Can Maurí. Dalt del contrafort hi ha el poblat, a la part nord la cova i a la part sud uns abrics on hi ha la Roca Roja (Figura 59). La bibliografia ha atribuït erròniament una codirecció en l'excavació d'aquest abric entre Josep Carreras i Alberto del Castillo⁴²³. Aclareix qui va realitzar aquestes intervencions arqueològiques la revista berguedana *Ecos*:

Excavaciones

El día primero de Agosto llegarán⁴²⁴a nuestra ciudad los arqueólogos Dr. D. Alberto del Castillo y Dr. D. Manuel Riu, quienes como en años anteriores, efectuarán, auxiliados por sus equipos, varias prospecciones en diversos puntos de nuestra comarca.

Deseamos a los Dres. Castillo y Riu que las excavaciones de este verano tengan un feliz éxito y que sus productos contribuyan a enriquecer nuestro naciente Museo Municipal.

En el transcurso de unas catas efectuadas en la llamada Roca Roja, del paraje de Camp Maurí, por un equipo del Museo Municipal fueron halladas una punta de flecha de sílex, y un vaso casi completo pertenecientes ambos al período eneolítico.

Las importantes piezas han pasado a engrosar la colección del Museo de la Ciudad. (*Ecos* 77 1962, 3)

Tal com explica la revista, fou abans del juliol de 1962 o com a màxim en aquell mateix mes, que la Secció d'Arqueologia del Museu de Berga dirigida per

⁴²³Martín, A. (1976): *El grupo de Veraza en el Berguedà*. Cypsela, 1, 69

Castany, J. (1990 a). *Les comunitats neolítiques*. Dins de *El Berguedà: de la prehistòria a l'antiguitat*. Llibres de l'Àmbit, 95

⁴²⁴El subratllat és meu

Carreras va excavar la Roca Roja, mentre que Alberto del Castillo no va anar a Berga fins el mes d'agost.

Aquest material arqueològic que va excavar la Secció d'Arqueologia del Museu de Berga dirigida per Carreras i la reconstrucció del vas veracià feta per ell mateix, va ser estudiada i publicada per Araceli Martín a la segona meitat dels anys 70 (Martín 1976, 69-73) dins d'un estudi sobre el grup de Veraza en el Berguedà:

El Grupo del Museo de Berga halló en el extremo derecho del abrigo, entre los 70 y 100 cm. de profundidad, los restos de un hogar. En él había (in situ):

- 1 vaso cilindroide con fonda convexo de color beige y rosado, negruzco en el fonda a causa de su contacto con el fuego. Su pasta grosera fue regularmente cocida y sus superficies alisadas. Su altura es de 25,8 cm., los diámetros de abertura son 23,5 y 20,5 cm. según los ejes, y el espesor de sus paredes oscila entre 7 y 18 mm aproximadamente. La presión-decoración queda representada por **cuatro hileras diametralmente opuestas con doble mamelón superpuesto cada una** (figura I, 1).⁴²⁵

- 1 cuenco de color negruzco, bien alisado en sus dos superficies. Media unos 15 cm. De diámetro y 7 cm. de altura. Estaba junta al vaso anterior.

Pertenece a la industria lítica de este nivel:

- 1 flecha de filo transversal y forma trapezoidal en sílex melado con retoque unifacial abrupto afectando a la base, un lado y parte inferior del otro. Mide 13 mm de longitud y 10 mm de anchura.

- 1 elemento de hoz denticulado y con patina en sílex marrón y blanco de escasa calidad. Mide 27 mm y 14 mm de longitud y anchura.

- 1 punta de flecha con pedúnculo y aletas poco pronunciadas, realizada a partir de una hoja de sección trapezoidal de sílex melado. Posee retoque invadiente prácticamente en todo su contorno, insistiendo en la punta y pedúnculo. Mide 30 mm de longitud y 18 mm de anchura, a nivel de las aletas (fig. I, 2).⁴²⁶

- Diversas lascas atípicas en sílex y cuarzo.

Entre el material de hueso se encontró un punzón con epífisis y canal medular de 9 cm. de longitud, y 4 pequeños fragmentos de otros (Martín 1976: 69-70).

⁴²⁵ Figura 57 en aquesta publicació

⁴²⁶ Figura 58 en aquesta publicació

Figura 57. Vas veracià. Foto del autor 2018.

Figura 58. Punta de fletxa. Foto del Museu Comarcal de Berga.

Figura 59: Fotografia actual de l'extrem dret de la Roca Roja. (Josep Sànchez).

2.3.4. Corral de Canudes

En plenes excavacions de la Canal dels Avellaners, a l'any 1964, un antiquari de Berga va oferir a Josep Carreras fragments de sílex. Carreras va demanar la seva procedència i li va dir que els hi havia facilitat una bòbila de Casserres que utilitzava terres que s'extreien de la casa del Corral de Canudes a la frontera del municipi veí de Montclar i l'Espunyola al qual pertany la casa. Josep Carreras, Florenci Tresserres i Modest Buchaca, el dia 29 de juliol de 1964 varen visitar el

LÀMINA II

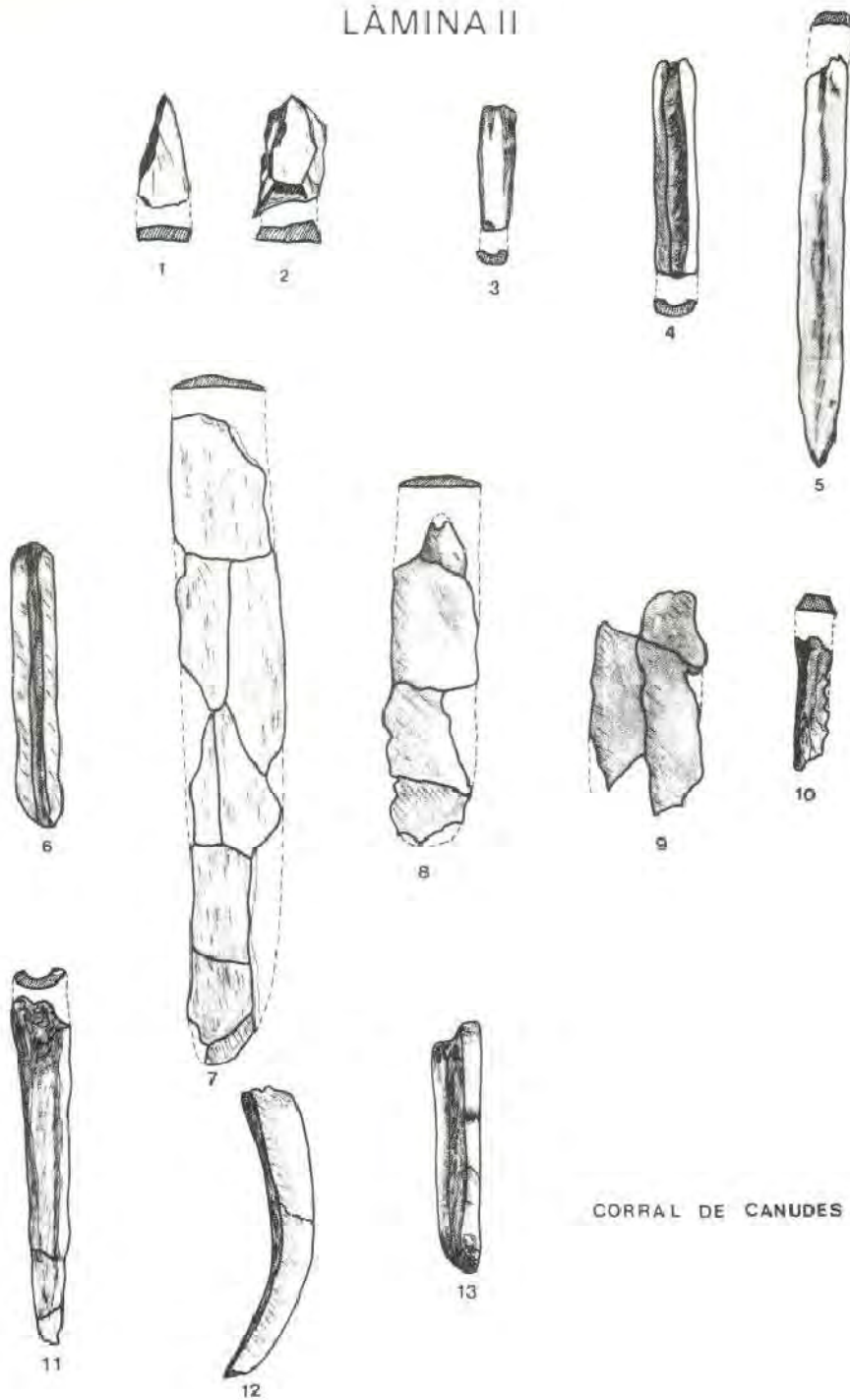
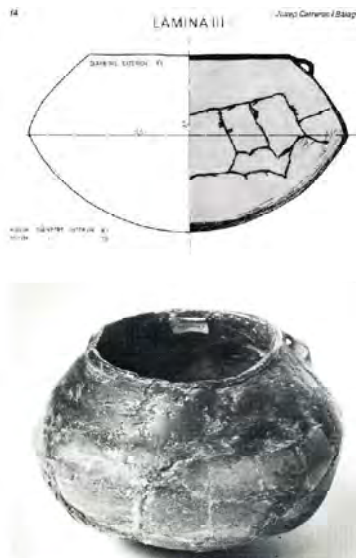

Figura 61.- Dibuix del material lític i ossi (Carreras 1989, 12).

El material arqueològic de la Figura 60, 61 i 62, és el que va ser recuperat tant en l'excavació de la fossa com en les terres de fora.

LA CERÀMICA

Olleta de ceràmica de forma troncocònica a la part superior i amb el fons convex. Segurament portava dues nanses, de les quals se'n conserva una. El seu color és negrós amb la paret exterior perfectament polida.

(Carreras 1989, 14-15)

Figura 62

Figura 63: Fotografia actual de la Necròpolis del Corral de Canudas (Josep Sànchez).

2.3.5. La Canal dels Avellaners

El dia 15 de juliol de 1962 es varen iniciar els treballs d'excavació de la Canal dels Avellaners. Tingueren continuïtat els anys 1963, 1964, 1966 i 1969. Total, 5 campanyes d'excavació (Carreras 1990, 30). Com s'ha exposat en l'apartat 2 d'aquest capítol (Museu Municipal de Berga), en aquell any, Carreras, explorant la provenença de diversos materials arqueològics que en superfície es trobaven en el terraplè de sobre el Serrat de Fullaracs i que baixaven per la Canal dels Avellaners, va trobar un abric petit que s'havia d'excavar perquè els materials arqueològics venien d'allà. Els resultats foren espectaculars pel què es podia esperar d'un petit abric:

La Canal dels Avellaners és una esquerda oberta a les roques calcàries de la muntanya, amb fortes erosions posteriors. Gràcies a aquestes erosions s'hi pogueren acumular molts sediments que ajudaren en gran mesura a separar, en el seu moment, els materials arqueològics que s'hi anaven acumulant com a conseqüència del continuat hàbitat.

La planta de la Canal dels Avellaners, abans de la seva excavació, era lleugerament de forma triangular de mides 2,95 x 10,40 m. Aquesta planta va anar variant a mesura que profunditzàvem en l'excavació. En arribar a la profunditat de 4 m., la llargada de la planta quedà reduïda a 7 m. Aprofundint més en el jaciment, aquesta llargada es mantingué, amb molt poques variants, d'una manera constant, fins arribar a tocar el ferm de la roca. (Carreras 1990, 35-36).

L'estratigrafia que va resultar de l'excavació, tingué una potència de 5,20 m de profunditat fruit de l'acumulació dels materials geològics que es desprenien, més els materials antròpics que es varen anar dipositant. En total varen ser 16 estrats, 12 dels quals aportaren restes antròpiques i 4 totalment estèrils. Carreras va numerar en xifres romanes els estrats fèrtils començant des de les restes més modernes a les més antigues, és a dir, a mesura que els excavava. Els estrats estèrils, seguint també aquesta metodologia, els va identificar per les lletres A, B, C i D (Figura 64).

CANAL DELS AVELLANERS

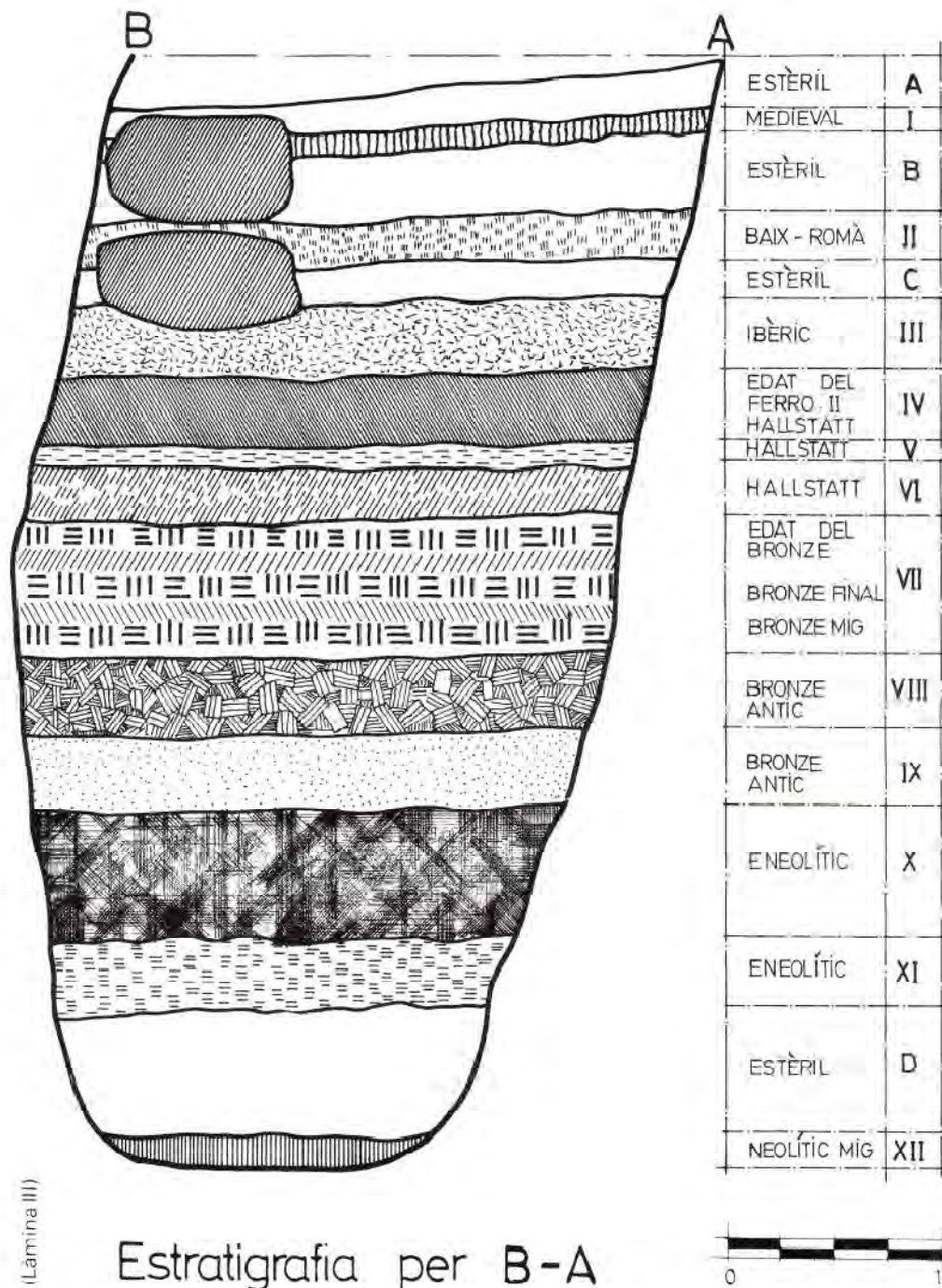

Figura 64. Estratigrafia de la Canal dels Avellaners (Carreras 1990, 33).

Els materials arqueològics d'aquest jaciment esdevingueren fòssils directores dels materials arqueològics que s'anaven trobant per tota la comarca. Encara que en aquell temps no fos fàcil disposar d'anàlitzes que permetessin datar a

nivell absolut els materials arqueològics, des d'aquests fòssils directors, sí que es podia fer a nivell relatiu, ja que una disposició tan clara de capes superposades, configurava un llibre de mostres de 12 estrats rics amb materials que anaven des de l'edat mitjana al neolític. Figura 65 amb algun dels fòssils directors.

ÈPOCA	CERÀMICA	LÍTIC/OSSI/METALL
Estrat II Tardoromà		No hi havia cap material arqueològic d'aquestes característiques
Estrat III Ibèric		
Estrat IV Ferro II (Hallstatt)		
Estrat V Hallstatt		
Estrat VI Camps d'Urnes		

Estrat VII
Bronze (mitjà i
final)

Estrat VIII
Final Bronze antic

Estrat IX
Bronze antic

Estrat X
Veracià –
Calcolític

Estrat XI
Veracià –
Calcolític inicial

Estrat XII
Neolític mig

La ceràmica eren petits
trossos d'una ceràmica
negrosa de cocció
defectuosa

Sepultura del
Neolític mig

Figura 65. Alguns fòssils directors a nivell relatiu de la Canal dels Avellaners (fotografies del Museu de Berga). Sepultura (Carreras 1990, 73).

Figura 66. Fotografia actual de la Canal dels Avellaners (Josep Sànchez).

2.4. Intervencions del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga

Segona època (1970-1979)

Acabada l'excavació de la Canal dels Avellaners, en el registre arqueològic que havien aconseguit descobrir els arqueòlegs del Museu Municipal de Berga, faltava una època, el Paleolític. Per emprendre aquesta tasca, Carreras va reclutar a joves de Berga (la majoria dels quals eren universitaris) que els agradava l'arqueologia i els integrà en el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu per prospectar principalment balmes i coves de tota la comarca. Carreras tenia permís per fer excavacions i prospeccions des de la *Dirección General de Bellas Artes* i va crear un grup pluridisciplinari berguedà per fer les prospeccions, excavacions i les intervencions d'urgència d'aquella zona. Hi va haver diferents col·laboradors, però els inicialment estudiants d'enginyeria tècnica, Jordi Tubau, Pere Zamora i Joan Miró; d'economia, Josep Farguell; d'enginyeria tècnica de mines, Josep Ma. Plans; de música, Joan Cortina; l'advocat, Valentí Calderer i l'auxiliar de farmàcia, Miquel Moya, foren el nucli més estable dels anys 70, en el qual, a mitjans de la dècada, s'hi va integrar el metge Lluís Guerrero que s'especialitzava en antropologia física i, també, el que va esdevenir funcionari del museu, Pere Barniol, qui, conjuntament amb Lluís Viladrich, es van decantar per la paleontologia i articularen la Secció de Paleontologia del Museu Municipal de Berga. Aquests, foren els descobridors del jaciment paleontològic de Fumanya.⁴²⁷ La metodologia consistia en

⁴²⁷El 26 de febrer de 1983 va inaugurar-se l'ampliació del Museu Municipal de Berga (l'abril de 1980 s'havia reobert després d'una colla d'anys d'estar tancat al públic), i una de les novetats consistí en l'adequació d'un espai dedicat a la geognòsia (minerals i roques) i a la paleontologia de la comarca. Des de finals de la dècada dels 70 fins a l'any 2000, la migrada col·lecció de fòssils dipositats al museu no parà de créixer i arribà al número 2.960 (i al 828 la de minerals i roques). En Pere Barniol i qui signa aquest article vam explorar els jaciments paleontològics coneguts de tota la vida (Vilada, Queralt, Vilaformiu, Guixers, ...), (Viladrich 2003, 39).

El año 1979, un grupo de estudiosos y aficionados a la paleontología empezó una colección de fósiles de la comarca del Berguedà que fue debidamente registrada y guardada en el almacén del Museo Municipal de Berga. Gracias a sus esfuerzos, el 26 de febrero de 1983 se inauguró la ampliación del museo que, entre otras cosas, incluía una sección donde se exponían fósiles de esta comarca. El Museo Municipal fue inaugurado por primera vez el año 1962. No obstante, hasta 1980 y después de muchos años de estar cerrado al público, no se abrió con

l'aprenentatge de la cultura material que va aportar la Canal dels Avellaners per identificar el què es trobava en les prospeccions, i per descobrir el paleolític, fer exploracions intensives a les balmes i coves del Berguedà i aprendre a distingir pintures i gravats en coves i balmes. Aquest aprenentatge es va portar a terme a l'Ariège (quatre estances d'aproximadament una setmana en el 1972, 1973, 1974 i 1975) que sota el mestratge de René Gailli varen tenir l'oportunitat d'aprendre sobre les coves de Niaux, Bédeilhac i la Vache; i sota el mestratge de André Alteirac la cova del Mas-d'Azil.⁴²⁸ L'any 1972, varen fer una estada a les coves d'Altamira, el Castillo, la Pasiega, las Chimeneas, las Monedas i Hornos de la Peña del *Patronato de las Cuevas Prehistóricas de la Provincia de Santander*⁴²⁹ (5 dies del 1972). Malgrat els esforços que varen emprar per trobar paleolític, no ho aconseguiren. No obstant, tanta prospecció va portar a la troballa de diferents jaciments, alguns dels quals, foren prospectats amb remoció de terrenys, i altres, foren excavacions d'urgència. En l'exposició que a continuació es fa dels jaciments, solament s'esmenten aquelles coves o balmes que malgrat haver-hi anat a buscar Paleolític, tot i no trobar-ne, sí que van aportar algun material o informació arqueològica.

cierta continuidad. ...//... Actualmente, esta colección puede ser un buen referente para conocer la riqueza paleontológica del Berguedà ya que cuenta con una gran variedad de restos fósiles (casi 3000 entradas en su registro), la mayoría de los cuales proceden de 259 yacimientos descubiertos principalmente en la mitad norte de esta comarca. En este sentido, el presente trabajo es una síntesis de la información más relevante que aporta la colección paleontológica del Museo de Ciencias Naturales de Berga.(Marmi, Barniol, Viladrich 2007, 106)

⁴²⁸Sense l'aprenentatge de la indústria lítica aziliana no hauria estat possible que Carreras descobrís el jaciment de la Font del Ros (Berga), ja que van ser precisament els micròlits azilians el què li va permetre identificar que aquell estrat que havia vist posant vidres a la casa del davant, no era conseqüència de cap foc sinó que era d'acció antròpica.

⁴²⁹ Aquesta estada va ser oficial d'institució local a institució local. És a dir, de *Grupo de Prehistoria y Arqueología del Museo de Berga a Patronato de las Cuevas Prehistóricas de la Provincia de Santander*, com a institucions que penjaven de la *Dirección General de Bellas Artes* en matèria arqueològica. Així varen ser tractats els arqueòlegs del Museu de Berga, varen ser rebuts per Felipe Méndez de la Torre, Jefe de las Cuevas de Altamira i posar-se a la seva disposició.

2.4.1. Bòfia de Sant Jaume de Boixadera dels Bancs de l'Espunyola (1972)

El Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, l'any 1972,⁴³⁰ varen anar a fer un prospecció a les roques despreses que hi ha per tota la cova de la bòfia de Sant Jaume de Boixadera dels Bancs a l'Espunyola (Figura 68). La prospecció anava dirigida a cercar si sota de les grans lloses es podia identificar algun vestigi de pintura o gravat. A la sala gran d'aquesta cova s'accedeix amb una certa dificultat. Després d'haver superat l'entrada quasi de forma vertical, s'ha de travessar un petit pas i, tot seguit, en superfície, varen trobar restes antropològiques, materials ceràmics i lítics que cal situar en el Neolític. Es sabia que Mossèn Serra Vilaró els anys 1911 i 1918 l'havia excavat. Per tant, no tenien lògica aquelles troballes en superfície de la cova. Explorant l'entorn del indret, es varen adonar que les restes arqueològiques baixaven de dalt de la cova com també havien fet els grans blocs de pedra. Encara actualment, per com es troben les restes antropològiques i arqueològiques, sembla com si un accident geològic hagués enfonsat el jaciment, almenys en part (Figura 67). Serra Vilaró en la seva publicació de l'any 1966 va voler fer constar, que l'entrada de la cova havia de ser una altra i que probablement estava –ara cega- sobre el pendent on ell havia excavat, pel fet de què, per on havia entrat ell els animals no haurien pogut passar (Serra Vilaró 1966, 195). Per tant, des d'aquesta consideració dels animals, Serra Vilaró excusava qualsevol consideració de certesa de què es tractés d'una cova sepulcral. Així també ho van considerar el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, tot i què, actualment, quan s'estudien les restes arqueològiques de Boixadera dels Bancs, s'estan considerant com si hi hagués la certesa d'una cova sepulcral (García-Reig, Gómez, Molist, Saña 2019, 38-43).

⁴³⁰Arxiu Comarcal del Berguedà. *Libro de Actas de la Junta del Museo Local de Berga (1968-1984)*: 18

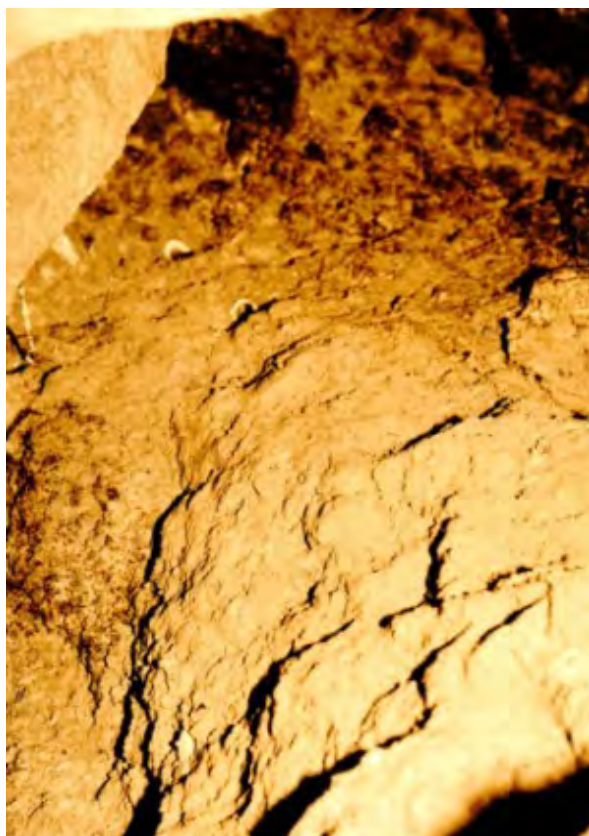

Figura 67. Vegi's els ossos a la part superior. Carreras, 1998.

Recollits els materials arqueològics, el membre del grup Josep Ma. Plans va determinar que una intervenció a la cova, descalçant aquella part de terres compactes on hi havia les restes arqueològiques, podria provocar el seu esfondrament i es va optar per recollir els materials i deixar-ho com estava. Van prosseguir en la prospecció de les roques de la cova i no hi van trobar vestigis de pintures ni de gravats.

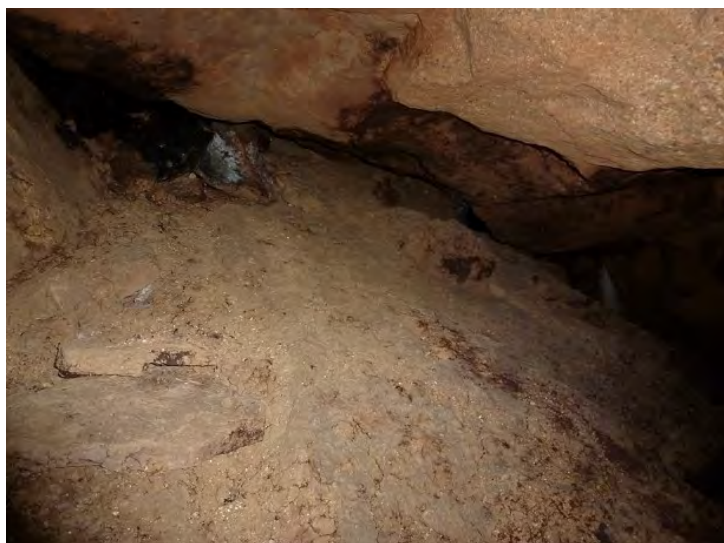

Figura 68. Pas estret on es trobaven superficialment les restes arqueològiques (Josep Sànchez).

2.4.2. La Balma d'Obiols (1972)

En aquell any 1972 i dins del mateix projecta d'investigació vers la recerca del Paleolític, el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga va anar a explorar la Balma d'Obiols (Figura 69). Carreras es va casar a l'Església d'Obiols l'any 1963, i aquella balma tan propera al costat mateix del camí que porta a l'església no li va passar despercebuda i, després d'una prospecció superficial, hi va trobar indústria lítica. Per tant, aquella balma (Figura 69) era una candidata per aportar informació del Paleolític.

Figura 69. Estat actual de la Balma d'Obiols (fotografia de l'autor 2020).

La prospecció no va aportar cap indicatiu de pintures ni gravats. Tanmateix, sí que ho va fer d'una indústria lítica amb possibilitats d'haver-n'hi de paleolítica (Figura 70). Aquestes sospites van quedar confirmades quan el grup va conèixer la indústria lítica del Mas d'Azil, i, posteriorment a instàncies de Carreras, fou identificada com a Mesolítica dels inicis del IX mil·lenni BP per l'equip d'arqueòlegs dirigit per Rafael Mora de la Universitat Autònoma de Barcelona l'any 1996 (Mora 1996, 14 i 29).

Figura 70. Indústria lítica de la Bauma d'Obiols (fotografia de l'autor 2020).

2.4.3. Balma de Torneula (1972)

També a l'any 1972 dins del projecte de prospeccions vers la localització del Paleolític amb l'exploració de balmes i coves, el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga varen fer una prospecció a la Balma de Torneula. No va resultar fructífera pel què fa a les pintures i gravats paleolítics. Tanmateix, la remoció de terrenys que van fer, va donar informació d'ocupacions en períodes cronològics que pels tipus ceràmics aportats (Bronze Cerdà) i ceràmiques amb acanalats, malgrat que eren materials típics (Figura 71) feia de difícil determinació sense una excavació sistemàtica i aquest no era el projecte que llavors tenien al Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga. Eduard Sánchez va proposar que: *“La cronologia d'aquesta bauma ens ve donada per la presència d'acanalats com element cronològic més antic i per la ceràmica de tipus Cerdà que és pròpia de la plena Edat del Ferro. Així proposem una datació relativa entre el 650 i el 500”* (Sánchez 1989, 251).

Mostra del tipus de ceràmica

Mostra lítica

Figura 71. Mostres de materials arqueològics que va aportar la Balma de Torneula. Fotografies del Museu de Berga.

Figura 72. Estat actual de la Balma de Torneula (Josep Sànchez).

2.4.4. La Feixa del Palau (1973)

Construint l'any 1973 una casa al lloc llavors anomenat la Feixa del Palau,⁴³¹ quan els obrers estaven a uns 3 m de profunditat, un cap de colla va trobar uns fragments de ceràmica que li van cridar l'atenció i els va anar ensenyar a Josep Carreras, el qual, va identificar la ceràmica com a prehistòrica. Aquest fet, va

⁴³¹ Actualment Carrer de Cercs

provocar que el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, en compliment del permís de la *Dirección General de Bellas Artes*, hagués de fer tot seguit una intervenció d'urgència:

Quan anàrem a revisar el rebaixament de terres, al primer cop d'ull ens pensàrem que el jaciment deuria tractar-se d'un grup de sitges, però observant amb més deteniment ens adonàrem que ens trobàvem davant d'un assentament de cabanes. La màquina excavadora havia seccionat una d'elles.

Entre la terra que havia tret l'excavadora recollírem diferents fragments de ceràmica i restes de fauna. Tot i això, encara quedava "in situ" bona part del que consideràvem un fons de cabana. Aquestes restes són les que nosaltres varem poder excavar. El fons de cabana estava situat exactament a 3,20 metres de fondària i tota la part fèrtil tenia uns 20 centímetres de gruix per terme mitjà.

Totes les restes trobades, tant ceràmiques com restes de fauna i carbó, estaven compactades amb l'argila formant quasi una massa unitària, la qual cosa va dificultar en gran manera la seva excavació, tot i això, el resultat va ser prou satisfactori i es recuperaren totes les restes amb el mínim deteriorament.

El que era el terra de la cabana, estava format per còdols de diferents mides, els quals hi havien estat transportats. No trobàrem cap indicació que ens assenyalés possibles forats de pal per poder assentar-hi una cabana, tot i que ho miràrem detingudament. La part excavada corresponia a un segment circular on la corda amidava 1'62 metres i la seva fletxa un 0'45 metres. Com veiem, doncs, el sector que es va poder excavar era de dimensió molt petita, ja que el diàmetre del que varem considerar com a fons de cabana tenia uns 2,25 metres, segons deduirem de les mides del segment circular.

Observàrem un sol nivell d'ocupació en aquesta petita zona excavada, no detectant cap resta del que hauria pogut ser una estructura de combustió, ni els còdols que formaven el terra de la cabana no havien tingut cap contacte amb el foc, tot i que trobàrem –com ja hem dit abans– restes de carbons. En canvi en l'espai immediat fora de la cabanya hi recollírem còdols amb senyals inequívocues d'haver estat al foc, segurament aquests sí que havien format part d'alguna estructura de combustió.

Ni a la zona excavada ni a la terra que havia arrencat l'excavadora no hi va sortir cap tipus d'indústria lítica com tampoc cap estri que estigués fabricat amb os o amb metall, fet no gaire habitual en aquests tipus d'excavacions. (Carreras 2012, 33-34).

Seguin la metodologia emprada pel Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, l'estrat a què corresponia la ceràmica del jaciment⁴³² de la Feixa del Palau en la Canal dels Avellaners, hauria pogut correspondre a l'estrat VII d'aquest jaciment. En conseqüència, era del Bronze Mig-Final que segons les cronologies relatives aportades per la Canal dels Avellaners, s'havia de situar als voltants del 1300-1000 aC (Carreras 2012, 38).

Figura 73. Restes del fons de Cabana on s'hi poden apreciar ceràmica i ossos. Foto Joan Cortina i Serra (Carreras 2012, 34).

Figura 74. Fragment de gerra amb decoració incisa (Cerdana). (Carreras 2012, 36).

Aquesta excavació d'urgència que l'any 1973 va portar a terme el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, va poder determinar, que molt probablement en aquell indret hi pot haver un jaciment amb altres cabanes que estarien ara a uns 3 m per sota dels camps que hi ha darrera de la casa. Vegis l'actuació arqueològica en la Figura 82, i els camps on hi podria haver la continuïtat del jaciment arqueològic en la Figura 76.

⁴³²Com ja hem vist, la poca extensió de la zona excavada, amb la troballa solament de material ceràmic i de restes de fauna, no permet deduir gran cosa sobre les activitats que portaren a terme els que ocuparen l'avui anomenada Feixa del Palau. Hem notat, però, que entre les restes de fauna no hem trobat cap fragment ossi que hom pugui identificar com d'animal de caça, tot i essent habitual trobar-ne en jaciments d'hàbitat d'aquesta època. També creiem que aquesta cabana s'hauria utilitzat solament com a lloc de magatzematge a raó de la ceràmica trobada. (Carreras 2012, 38)

Figura 75. Intervenció en el jaciment. Foto Joan Cortina i Serra (Carreras 2012, 34).

Figura 76. Estat actual d'on hi ha el jaciment (Josep Sànchez).

2.4.5. El Castell Berguedà i la Torre de Queralt (1973)

A l'any 1973, s'estaven fent prospeccions a la muntanya de Queralt per sobre de la Canal dels Avellaners, i alguns membres del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, mentre passaven pel camí de la Font del Bou, on hi ha el Balcó de Garreta -a la tartera prop del camí- hi trobaren fragments de ceràmica prehistòrica i ibèrica. Com que el més probable era que la pluja hagués desplaçat aquella ceràmica d'algun assentament que estava per sobre més amunt de la muntanya, calia explorar d'on podien baixar aquells materials arqueològics. La tartera que va aportar el material queda al mig de dos tossals (Figura 77).

Figura 77. El tossal de la A és el lloc on resultà la ubicació de la construcció per resguardar el cos de vigilància a l'època medieval. El de la B, prop del Santuari, és on aixecaren la torre carlina (Carreras 2010, 27).

El fet que els materials arqueològics podien venir d'un dels dos tossals, o solament d'un d'ells, pressuposava la possibilitat d'haver de realitzar dues excavacions (una a cada tossal). Es va començar amb una prospecció del tossal B on ja es sabia que en època carlina s'hi havia construït una torre d'observació. Els resultats foren totalment negatius, sense cap indicatiu de material arqueològic. Per tant, no donava cap informació llevat de lo que ja era conegut de l'època carlina amb la seva torre de vigilància. Arribar al tossal A va ser extremadament costós, és de difícil accés ja per ell mateix, cosa que va agreujar la vegetació que hi havia l'any 1973 (Figura 78).

Figura 78. Tossal A on s'hi va realitzar l'excavació (Carreras 2010, 28).

On van considerar que hi havia més possibilitats de trobar-hi estructures arqueològiques ho van desbrossar. Obriren una trinxera de 2 m de llarg per 1 m d'ample on ja va aparèixer una paret sense cimentar que donava la sensació de formar part d'un hàbitat. Una vegada excavat, va determinar l'estructura que reflecteix la figura 79.

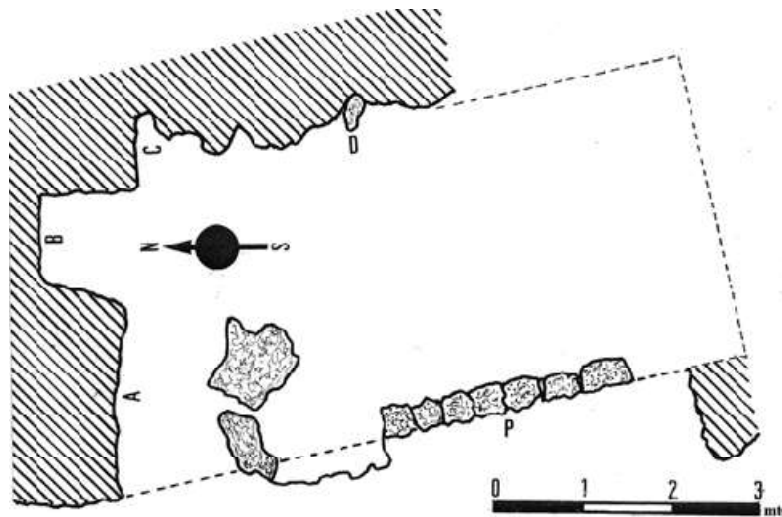
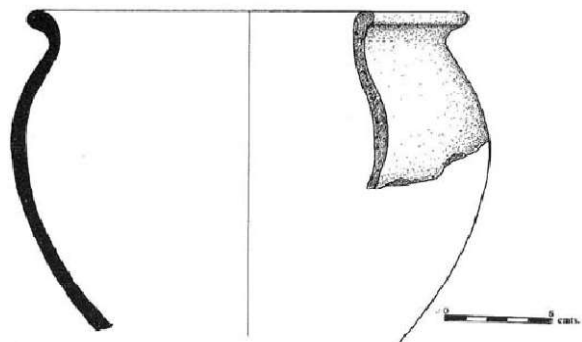

Figura 79. Croquis de l'excavació (Carreras 2010, 28).

L'excavació va aportar 788 fragments de ceràmica medieval i 47 fragments ossis de fauna (ovicàprids, *Equus Caballus* i *Bos Taurus*) (Figura 80). Eren materials arqueològics suficients per poder determinar de que el jaciment era una ocupació amb missions de vigilància de l'època medieval, ja que als seus 1200 metres sobre el nivell del mar aporta una visibilitat considerable de la Catalunya Central.

Restes òssies i de ceràmica a la part sud de la zona excavada

Olla globular

Figura 80. Restes arqueològiques del tossal A (Carreras 2010, 29).

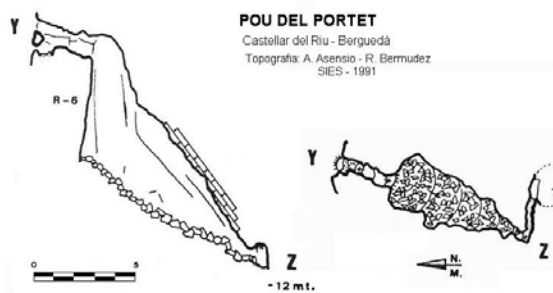
Els resultats de les intervencions arqueològiques de l'any 1973 varen determinar que al tossal A hi havia una estructura de vigilància medieval i en el B una torre de vigilància carlina.⁴³³ Tanmateix, les ceràmiques prehistòriques i

⁴³³El fet de què els carlins s'instal·lessin al tossal B malgrat el seu menor espai i altitud, s'ha de considerar de què fou perquè des d'allà tenien contacte visual amb les altres instal·lacions militars que envoltaven la ciutat de Berga. Des del tossal A no hauria estat possible.

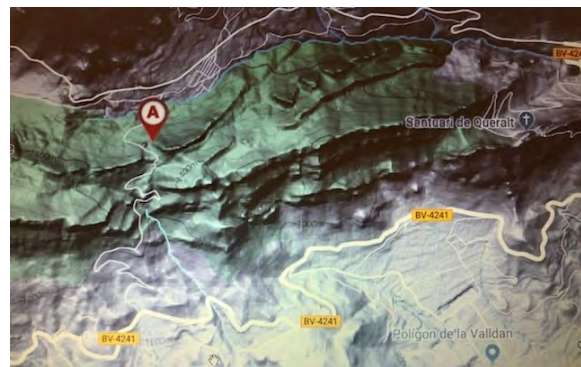
ibèriques que varen trobar els membres del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, fa pensar que a nivell del santuari i prop de la capella de Sant Ignasi hi ha d'haver un assentament encara no trobat que podria anar des del Bronze Mitjà a Època Ibèrica (Carreras 2010, 31).

2.4.6. La Balma del Portet de Castellar del Riu (1973)

A l'any 1973, dins del projecta de prospeccions vers la localització del Paleolític amb l'exploració de balmes i coves, el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga es va assabentar que al Portet que hi ha entre la Front Freda de Castellar del Riu vers el municipi de Capolat⁴³⁴ hi havia una avenc. Per tant, s'havia d'anar a fer-hi una prospecció (Figura 81).

Font: EspeleoÍndex

Al punt A, ubicació de l'avenc.
Font: EspeleoÍndex

Figura 81. Ubicació i croquis de l'avenc del Portet (Font: EspeleoÍndex).

Es van trobar amb una cova/avenc de petites dimensions on ja es va veure que no tenia gaires possibilitats. Després de la corresponent prospecció varen decidir aprofitar la sortida per fer una exploració pels voltants del Portet. Seguint el camí que conduïa vers Capolat, ja entrats en l'inici dels límits

⁴³⁴ La bibliografia equivoca el lloc d'aquest jaciment. Castany, J. (1990 b). *El megalitisme i les coves sepulcral i d'hàbitat. Dins de El Berguedà: de la prehistòria a l'antiguitat*. Llibres de l'Àmbit, 153-155. L'autor ubica la balma a Llinars, que essent un indret del mateix municipi, queda en un lloc molt allunyat al prospectat pel Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga. Conseqüència d'aquesta errada, Dolors Santandreu en la seva tesi doctoral *La vila de Berga a l'Edat Mitjana (2006)* en les pàgines 24 i 25 es va fer tributària de la inexistent Bauma del Portet de Llinars de l'Aiguadora.

d'aquest municipi, sota de la casa del Portet, varen trobar una balma que fent-ne una prospecció amb remoció de terreny va aportar material arqueològic prehistòric. Es tracta d'una balma d'hàbitat —actualment està totalment derruïda per les obres d'una pista de muntanya— on es varen recollir materials que per la seva morfo-tipologia cal considerar del Bronze Mitjà, és a dir, que es podria haver trobat a l'estrat VII de la Canal dels Avellaners (Figura 82).

Ceràmica. Fotografia del Museu de Berga.

Estat actual de la balma del Portet que va aportar material arqueològic.

Figura 82

2.4.7. Tentellatge (1973)

El Grup de Prehistòria i Arqueologia el Museu de Berga, llevat de les intervencions que li venien per alguna urgència o petició d'algun organisme oficial, en aquell any estava molt centrat en la busca del paleolític. Ara bé, Carreras, va rebre l'encàrrec del Museu Arqueològic de Barcelona de fer una prospecció a Tentellatge. Era conegut que es creia que Tentellatge era de construcció romana, ja des dels inicis del segle XX, i que en la memòria de 1936-37 del Servei d'Excavacions i Arqueologia de Catalunya de la Generalitat, les seves muralles estaven considerades d'època romana en l'inventari de jaciments i monuments. Per indicació i interès del Museu Arqueològic, el grup va dedicar un cap de setmana a fer la prospecció a Tentellatge. Es varen fer unes prospeccions i el jaciment no va donar cap indicatiu de ser d'època romana, la minvada ceràmica que va sortir de la prospecció era medieval (Figura 83).

Una de les cales

Restes medievals

Figura 83. Resultats de les cales (Col·lecció Josep Carreras).

Davant de la migradesa de les restes i essent aquestes medievals es va descartar que fos cap construcció romana, malgrat la seva aparença. Varen considerar que una torre romana hauria aportat una ingent quantitat de restes ceràmiques⁴³⁵ i varen deduir que, certament, pels grans blocs de pedra que té la construcció pot semblar que sigui d'època romana. Tanmateix, les dimensions de les pedres, son igual que les que hi ha allà mateix. Per tant, no era forassenyat pensar que el fet dels grans blocs de pedra, simplement es devia a una qüestió de matèria primera (Figura 84). Per tant, els resultats no esperaven a continuar.

Figura 84. La construcció que s'ha considerat romana (Col·lecció Josep Carreras).

⁴³⁵ Cal recordar que una petita estructura medieval de vigilància al Castell Berguedà on els hi havia de portar el menjar va aportar 788 fragments ceràmics

El maig de 2015, els arqueòlegs Carles Padrós i Jordi Principal varen realitzar una intervenció arqueològica a Tentellatge. En les IV Jornades d'Arqueologia de la Catalunya Central celebrades a Solsona els dies 14 i 15 d'octubre de 2016, varen presentar els resultats de la seva intervenció obtenint uns resultats semblants als de les conclusions a què havien arribat el Grup de Prehistòria i Arqueologia el Museu de Berga. Tanmateix, Padrós i Principal conclouen el seu escrit, amb la encara possibilitat d'origen romà, dient que:

Aquest contrast entre el que sembla una estructura en formade torre amb paral·lels romans tardorepublicans i un material dins del massissat dels segles XII i XIII fa pensar, amb les dades disponibles fins al moment, en l'arrasament interior de la torre en època medieval i el reaprofitament de l'estructura en un indret que s'anomena *el Vilar*, que en època medieval significava agrupació d'habitatges de forma semi dispersa (Bolos 2000, 250). Per tant, una perduració d'hàbitat de llarga durada en el temps. Així, en aquests moments, es considera que l'única manera de conèixer millor l'origen de la torre i de l'entorn previ, probablement l'hàbitat medieval, seria excavant tota la meitat sud de l'estructura, amb l'objectiu de localitzar alguna evidència de la fase constructiva damunt de la roca mare que no fos arrasada en aquesta suposada fase de reaprofitament de la torre en el períod medieval (Padrós, Principal 2019, 79).

Figura 85. Estat actual de Tentellatge (Josep Sànchez).

2.4.8. Església de Sant Joan (1973-74)

A finals de l'any 1973 la parròquia de Berga va voler fer unes obres de reparació i adequació de l'església de Sant Joan de Berga. Una de les obres consistia en el desmuntatge del púlpit o trona que havia quedat en dessús principalment per aplicació de la nova litúrgia que havia establert el Concili Vaticà II. Davant mateix de l'església de Sant Joan hi ha la Farmàcia Cosp-Sitges, lloc on treballava l'auxiliar de farmàcia, Miquel Moya, membre del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga. Moya va entrar a veure les obres quan s'iniciaven, i en desmuntar la trona, va sorgir el capitell de la primera església romànica amb un ocell fantàstic esculpit (Figura 86).

Figura 86. Columnes i capitell esculpit del segle XII (Col·lecció Josep Carreras).

A uns 50 metres de l'església de Sant Joan hi tenia el taller Josep Carreras. Miquel Moya hi va anar tot seguit per donar-li notícia del què havia sorgit al treure la trona. Carreras ho va anar a inspeccionar i va decidir fer el seguiment de les obres i les excavacions necessàries per donar resposta a aquells elements romànics que sorgien. Altra vegada, en compliment del permís de la *Dirección General de Bellas Artes*, Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga havia d'emprendre tot seguit una intervenció d'urgència.

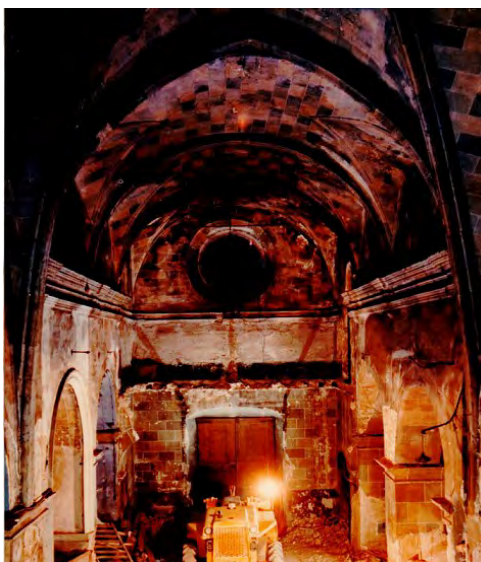

Figura 87. Aspecte de l'interior de l'església abans de la intervenció de l'any 1973 (Col·lecció i comentaris Josep Carreras).

Figura 88. Basament i dors de dues columnes romàniques. Cal observar que part del basament es enfonsat sota el tapassot, cosa que informa de la possibilitat de què no s'hagués construït mai el paviment (Col·lecció i comentaris Josep Carreras).

Figura 89. Basament de paret. Probablement es tracte de la resta més antiga i molt anterior a l'època romànica (Col·lecció i comentaris Josep Carreras).

Figura 90. Testimoni de paviments de diferents èpoques. El paviment de la part superior és de rajoles, el tercer de calç, i els altres quatre de terra molt prensada; on en es conserven aquests paviments, era l'únic tros verge de tot el sòl de l'església. Tots ells són a nivell superior del basament de les columnes romàniques (Col·lecció i comentaris Josep Carreras).

Figura 91. Excavació feta davant de les columnes romàniques. La fotografia mostra restes humanes en complert desordre i uns fragments de ceràmica vidriada del segle XIV. Tot el sòl de l'església tenia el mateix aspecte com a conseqüència de les obres de principi del segle XX (Col·lecció i comentaris Josep Carreras).

Figura 92. Sepultura del presbiteri del segle XVII (Col·lecció i comentaris Josep Carreras).

Figura 93. Escut dels cistercencs de Poblet amb la data de 1638 (Col·lecció i comentaris Josep Carreras).

Davant de les presses de la parròquia de Berga, les intervencions arqueològiques van arribar fins aquí, que és fins a on el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga va poder excavar. Havien trobat romànic, gòtic, elements cistercencs, paviments que estaven per sobre de les columnes romàniques i restes arqueològiques que probablement eren anteriors al romànic (possible baptisteri paleocristià), però no es va poder fer una excavació complerta del temple que permetés resoldre totes aquestes qüestions. Aquesta mancança va deixar l'explicació del monument com una cosa no resolta. Al web de la Direcció General del Patrimoni Cultural, tot reconeixent les intervencions arqueològiques realitzades el 1973-74 i que caldria fer-ne altres per tots els indrets de l'església que ho aclarissin, es descriu l'església i les restes arqueològiques des dels documents històrics coneguts, és a dir, successivament des dels hospitalers, cistercencs i la parròquia.⁴³⁶

2.4.9. La Cova d'Espades (1974)

L'any 1974, després de l'excavació d'urgència de l'església de Sant Joan, es varen reprendre les exploracions a coves i balms vers la recerca de Paleolític. Al municipi de la Nou de Berguedà hi ha la cova d'Espades i es va fer una

⁴³⁶<http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=0&consulta=&codi=341>

Consultat el dia 10/02/2020

prospecció per tota la cova a la recerca de pintures i gravats. Va resultar negativa com a les altres coves, però la prospecció dela cova, de forma superficial, va aportar registre de ceràmica medieval (Figura 94).

Figura 94. Olla medieval de la cova d'Espades. Fotografia del Museu de Berga.

Figura 95. Estat actual de cova d'Espades (Josep Sànchez).

2.4.10. La Roca Terçana

L'any 1974, Carreras va saber per les persones de la Casa d'en Blanc de Capolat ubicada al límit amb Castellar del Riu, que hi havia una cova vers la Roca Terçana que a més de desconeguda passava molt desapercebuda, i que va ser amagatall durant la guerra civil. Van avisar que era de difícil accés, ja que necessitaven cordes per la verticalitat inicial de l'accés. A peu del cingle de la Roca Terçana, els membres del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, es varen trobar la cova del plànol de la Figura 96. Varen explorar tota la cova detingudament i amb un electró varen passar el pou més profund d'uns 5 metres per arribar fins al final de la cova, però com a les altres, no trobaren ni pintures ni gravats. Ara bé, el replà de la cova va aportar materials ceràmics amb mugrons dels típics de l'Edat del Bronze (Figura 97).

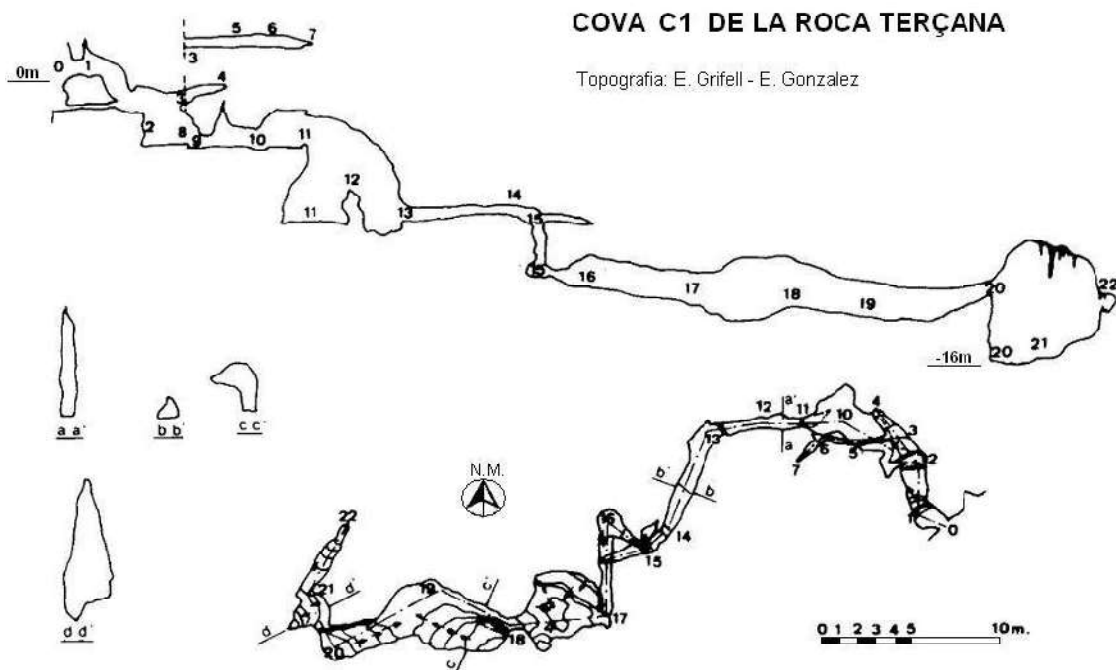

Figura 96. Font: EspeleoÍndex.⁴³⁷

⁴³⁷<https://www.espeleoindex.com/crearPDF.php?id=2009>
Consultat 12/02/2020

Figura 97. Ceràmica de mugrons típica del Bronze. Fotografia del Museu de Berga.

Figura 98. Estat actual de cova Roca Terçana(Josep Sànchez).

2.4.11. L'Escletxa de Castellar del Riu (1975)

A l'any 1975 es varen prosseguir les prospeccions en balmes i coves. Hi ha a sobre del nucli de Castellar del Riu una gran balma que agafa dimensions de cova anomenada l'Escletxa (Figura 99).

L'Escletxa vista des de fora

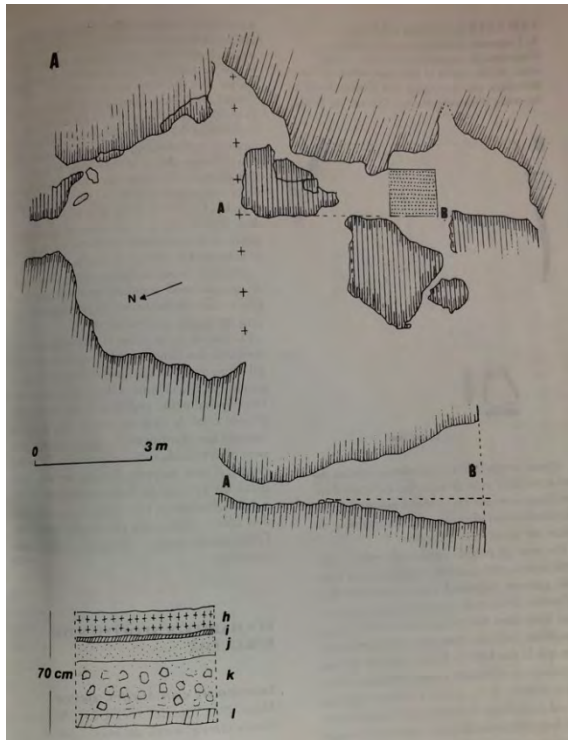

L'Escletxa vista des de dins

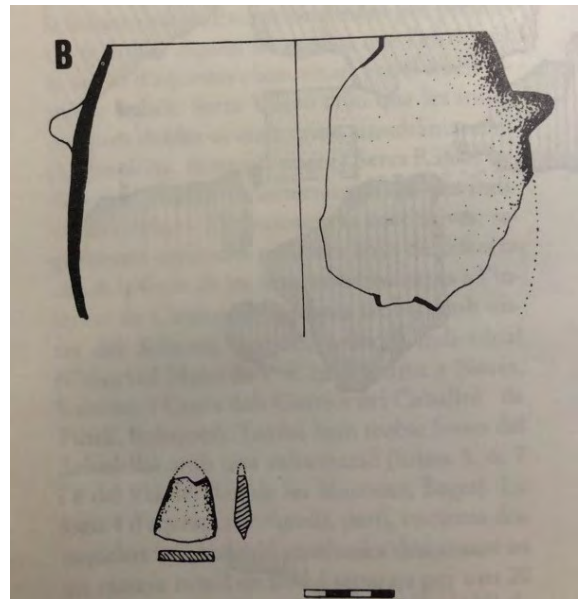
Figura 99. L'Escletxa tal com era quan hi va anar el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga (Col·lecció Josep Carreras).

Després de comprovar que a la cova no hi havia pintures ni gravats, com que la balma/cova fa una forta pendent, aquesta, s'endua els materials de dalt on la cova és més plana. En aquesta pendent sortien mostres ceràmiques indeterminades però de clar desgredant prehistòric i es va optar per fer-hi unes prospeccions amb remoció de terrenys. Es va optar per actuar simultàniament de dues formes: una va consistir en fer unes excavacions en els indrets que es van veure més escaients, i, l'altre, fer un tall en la pendent per tal de veure què treia la cova a manera rodada.

Les intervencions sobre la cova varen aportar dues informacions: una les restes d'una sepultura neolítica (Figura 100) i l'altra restes d'un possible hàbitat del Bronze Final (Figura 101).

Planta, secció parcial i estratigrafia. Les restes del sepulcre neolític van sortir al nivell "i" de l'estratigrafia.

Fragment de ceràmica de vas ovoidal i petita destal votiva.

Figura 100. Descripció dels resultats de l'excavació del lloc on van sortir restes de sepultura neolítica (Miró, Carreras, 93-94).

Figura 101. Fons de l'hàbitat del Bronze Final (Col·lecció Josep Carreras).

En el tall que es va fer a la pendent de la cova, van anar sortint trossos ceràmics rodats. Tanmateix, es va registrar ceràmica del Bronze, que es pot considerar anterior a la de l'hàbitat excavat d'alt de la cova. Aquesta nova ceràmica al pendent i l'altra de grisa, així com una destrat bipenne de ferro que va sortir d'alt de la cova i de difícil ubicació, va fer pensar que hi va haver moltaperduració d'ocupació (Figura 102).

Petita destrat votiva del sepulcre Neolític.

Mostra de ceràmica del hàbitat del Bronze Final, pel fet d'estimar que correspondria a l'estrat VII de la Canals dels Avellaners, però en el seu nivell estratigràfic més alt, quasi tocant els Camps d'Urnes.

Mostra de ceràmica de la pendent de sortida de la cova del Bronze Mitjà, també es pot ubicar a l'estrat VII de la Canal dels Avellaners, però en el seu nivell més antic.

Ceràmica grisa de llarga perduració a l'Edat Mitjana.

Destral bipenne de difícil ubicació al trobar-se fora de context.

Figura 102. Mostra de registre arqueològic de les diferents èpoques que va aportar l'Escletxa de Castellar del Riu (fotografies del Museu de Berga).

Figura 103. Estat actual de l'Escletxa (Josep Sànchez).

2.4.12. Cal Galta (1977)

A la casa de Cal Galta de l'antic municipi de La Valldan, llavors ja agregat al municipi de Berga, prop de la casa, rebaixant un camp (el Camp Gran) amb màquines excavadores per poder fer uns coberts, els propietaris, es varen adonar que havien topat amb un esquelet que van escapçar lleugerament (Figura 104). Tot seguit, es posaren en contacte amb Josep Carreras i en compliment del permís de la *Dirección General de Bellas Artes*, el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga va emprendre la seva excavació. Era un esquelet en posició fetal que per l'estat argilós de la terra i sobretot el deteriorament de les restes òssies, hi havia fortes dificultats per realitzar una excavació convencional. Aquest fet, va aconsellar realitzar una intervenció arqueològica que permetés endur-se tota la sepultura (Figura 105). Es va rebaixar la terra del seu voltant en forma de rectangle a fi de poder tallar per sota tota la superfície de la sepultura i agafar-la sencera, tota d'una peça (Figura 106). El sistema era costós i delicat. Quan ja es va tenir la sepultura sobre una plataforma assegurada amb ferro, es va procedir a la seva extracció i al trasllat al museu. Va ser llavors, en el moment en el qual s'extreia la sepultura del seu lloc, que Carreras es va adonar que sobre de la sepultura (aproximadament a uns 80 cm) hi havia ceràmica i carbons. En va agafar una mostra i es va procedir a portar la sepultura al museu. Al museu, el mateix dia, varen examinar aquella ceràmica i tornaren al jaciment per recuperar les restes del fons de cabana (Figura 107). Castany, en la seva publicació sobre les comunitats neolítiques al Berguedà (Castany 1990a, 84) situa aquesta tomba com de les de fossa neolítiques. No és el parer dels membres del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, ja que –malgrat la posició fetal de l'esquelet– tant la ceràmica que va aportar el fons de cabana, com la que hi havia en la sepultura eren inequívocament del Bronze. Tanmateix, el mateix autor, i en el mateix lloc, dóna a entendre que primer es troba el fons de cabana i després a sota a uns 0,80 m la sepultura però no va ser així. Es va trobar i excavar la sepultura, i en posterioritat es va identificar el fons de cabana amb materials ceràmics de la mateixa època del Bronze.

Figura 104. Lloc on va sorgir la sepultura quan l'adequaven per fer els coberts (Col·lecció Carreras).

Figura 105. Sepultura excavada únicament sense retirar les restes per impossibilitat del seu estat (Col·lecció Carreras).

Figura 106. Sepultura de Cal Galta sencera tal com es va extreure i dipositar al museu (Arxiu Luigi).

Figura 107. Fons de cabana de Cal Galta (Col·lecció Carreras).

Figura 108. Casa del Cal Galta amb el camp i els coberts que en la seva construcció sorgí la sepultura (fotografia del Museu de Berga).

2.4.13. Sepulcre dolmen del Mercadal

Sota de la casa de Cal Castilla, adaptant una estructura que anava bé al propietari per fer-hi la barraca de les eines, van sortir uns óssos i li va dir a Josep Carreras. Aquest, junt amb un altre membre del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, varen anar al lloc i el propietari els hi va ensenyar. Era una estructura sepulcral assimilable a un hemidolmen adaptada posteriorment com a cabana fent-li perdre la fesomia original (Figura 109). El propietari l'havia buidat, entenia que el què hi havia, solament eren literalment el què ell en deia *huesos de conejo* (Figura 110). Tant sols va ser possible recuperar petits fragments de ceràmica i ossis que corresponien a un impúber, els quals, sense voler, el propietari va acabar d'esmicolar aixafant-les passant per sobre quan estaven a la pedra que hi havia a l'entrada de l'estructura. Per la morfo-tipològia del material moble ceràmic, encara que esmicolat, hom pot determinar una cronologia que es pot situar en l'Edat del Bronze.

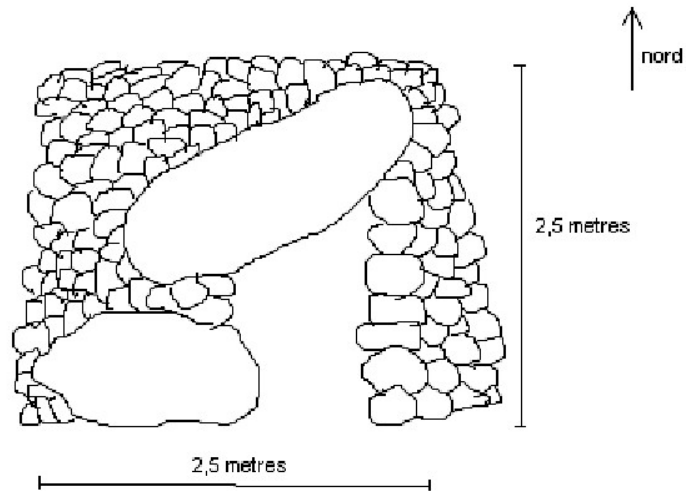

Figura 109. Croquis del hemidolmen del Mercadal (Josep Sànchez).

Figura 110. Bossa de les úniques restes que es van poder recuperar (fotografia del Museu de Berga).

2.4.14. Balma dels Ossos del Clot del Llop (1977)

En el municipi de Gironella, sota de Circuns, hi ha una balma on sota mateix de la roca de coberta, de manera molt compactada, hi havia visibles ossos humans (Figures 111 i 112). Es va excavar —sense que aportés material arqueològic— sota mateix de la roca de coberta de manera molt difícil per les característiques del terreny (Figures 113 i 114). Tanmateix, a sobre de la balma

es varen trobar restes ceràmiques de l'Edat del Bronze. Per tant, per les característiques de la sepultura que era visiblement col·lectiva en quant a les restes antropològiques i la ceràmica trobada, el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, va considerar que es tracta d'una balma sepulcral que s'ha de situar a l'Edat del Bronze.

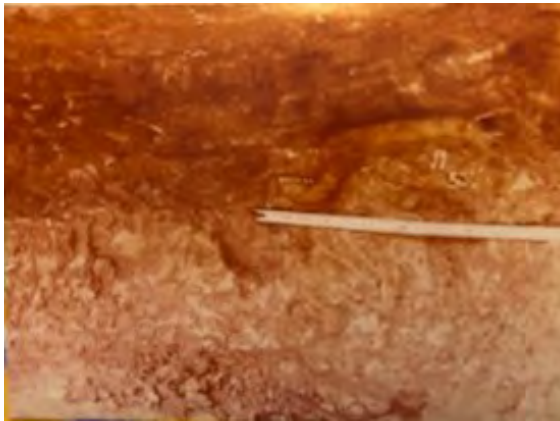

Figura 111. Ossos compactats, on entre ells, a sobre del principi de la cinta mètrica, s'hi veu la mandíbula, dentadura, maxil·lar i nassal d'un crani humà. (Col·lecció Carreras)

Figura 112. Ampliació de la part dental del crani humà de la Figura XX. (Col·lecció Carreras).

Figura 113. La balma del Clot del Llop, abans de ser intervinguda. (Col·lecció Carreras).

Figura 114. La balma del Clot del Llop, després de ser intervinguda. (Col·lecció Carreras)

2.4.15. Sepultura de Montclar (1978)

En les tasques de planter que varen dur a terme en el jardí de casa seva, la família Quadras de Montclar, topà amb una sepultura que excavaren

parcialment just per recuperar una olla de ceràmica gris fosc que estava sobre el tòrax del difunt i la reconstruïren (Figura, 115).

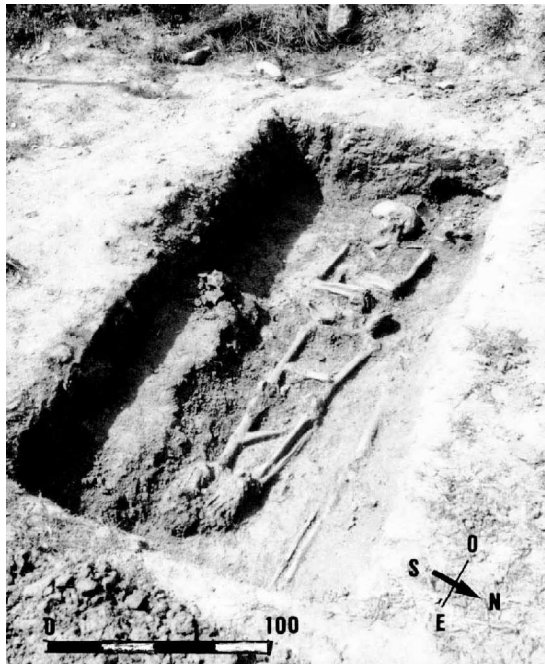

Figura 115. Olla que estava en el tòrax del difunt (fotografia del Museu de Berga).

Tot seguit, es varen posar en contacte amb el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga mitjançant Josep Carreras i li varen donar la notícia tot ensellant-li l'olla. Un equip d'excavació dirigit per Carreras varen anar a acabar l'excavació de la tomba. L'excavació va aportar una tomba medieval molt interessant. L'olla que havien reconstruït la família Quadras no era sencera, ara bé, quan es va realitzar l'excavació, es va constatar que els fragments de ceràmica que hi mancaven estaven un (el més gran) darrera del crani tocant els ossos parietals en la seva unió amb l'occipital, i el fragment més petit, centrat al mig dels dos fèmurs (Figura 116 i 117). Quedava clar que era de manera intencionada, fet que indicava que possiblement obeïa a algun ritual.

Figura 116. Olla tal com fou trobada, i la seva reconstrucció amb els fragments trobats en el context ritual de l'enterrament que sorgí després de l'excavació.

Mides i orientació de la sepultura

A la creu és on hi havia l'olla, a les fletxes els fragments de ceràmica

Figura 117. Fotografies de J. Cortina Serra (Carreras 1999, 14-15).

Manuel Riu al Sull, tal com s'ha exposat anteriorment, també va trobar una tomba medieval amb una peça ceràmica sencera (un càntir) de semblant factura a la de l'olla de Montclar. La sepultura excavada per ell al Sull (que s'ha exposat quan es tractava aquest jaciment), tenia un càntir entre les tíbies i els peronés de cada cama. Això, va fer veure a Riu que es podia tractar de rituals precristians. Quan per part del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga se li va ensenyar aquesta excavació a Riu, aquest, ho va interpretar igual en la sepultura de Montclar: *Es tracta en aquest cas, d'un enterrament d'adult, en posició de decúbit supí, però que sembla volgué abraçar l'olleta entre les costelles del seu costat dret i el braç i l'avantbraç del mateix, en una actitud encara més possessiva* (Riu 1981, 217).

Figura 118. Estat actual del lloc on hi havia la sepultura de Montclar (Josep Sànchez).

2.4.16. El Serrat del Verdaguer (1978)

Des del nucli de Montclar, possiblement és el lloc des de on es pot veure millor el magnífic Serrat del Verdaguer amb la seva imponent dimensió. No va passar desapercebut pels membres del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, i encara menys a Josep Carreras (Figura 119). Allò havia de ser prospectat i així es va fer una vegada resolt el tema de la sepultura de Montclar.

Figura 119. Fotografia del Serrat del Verdaguer (Josep Sànchez).

Es va iniciar una prospecció superficial, i en el camí que pel nord s'aproxima al serrat, ja hi trobaven una abundància significativa de fragments de ceràmica ibèrica (principalment de la típica oxidada). Després de la prospecció, es va posar de manifest que estaven davant d'un poblat d'època ibèrica de grans dimensions. Segons els càlculs de Ramon i Jaume Corominas, el Serrat del Verdaguer té una superfície de 8.760 m² (Figura 120), i segons la fitxa del Departament de Cultura, Sant Miquel de Sorba mesura 98 x 23 m aproximadament, per tant uns 2.254 m². D'aquestes dades, resulta que Sant Miquel de Sorba té una superfície al voltant d'una quarta part de la del Verdaguer.⁴³⁸ Hi havia una gran abundància de restes arqueològiques molt significatives de la importància d'aquest poblat. Donava la sensació de que aquell lloc havia estat l'escenari d'una forta topada entre els ibers i els romans en l'àmbit territorial que actualment és la comarca del Berguedà. Quan es va fer la prospecció, encara hi havia estructures de la porta d'entrada del poblat. Tanmateix i per combatre el foc que va patir el Berguedà a l'estiu de 1994, es varen demolar les estructures de la porta, se suposa que va ser per poder accedir d'alt del serrat amb vehicles, tanmateix encara queden restes del mur (Figura 121).

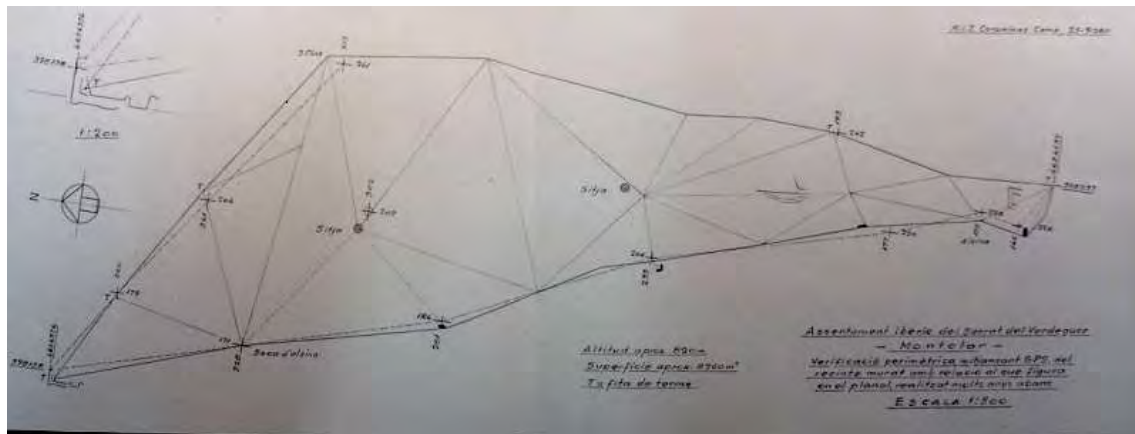

Figura 120. Plànol del Serrat del Verdaguer. R. i J. Corominas Camp.

⁴³⁸<http://invarque.cultura.gencat.cat/FitxaGeneral?index=6372&consulta=MSUxK2xhIHZhbnNhJTlrLTEI&codi=6459> consultat el 20/02/2020

Figura 121. Fotografia de part del mur a ponent (Josep Sànchez).

Els materials arqueològics –que es van trobar amb abundància- varen ser de tota classe dels típics dels poblats ibers, amb alguns materials romans molt significatius (Figura 122).

Pedra de molí

Fragment de vora de recipient. Ibèrica oxidada

Fragment informe amb incisions.
oxidada

Fragment amb forma de vas indeterminat,
de ceràmica romana

Figura 122. Materials arqueològics del Serrat del Verdaguer.
Fotografies Museu de Berga.

Amb aquesta prospecció, als membres del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, els va quedar clar que estaven davant d'un poblat ibèric, molt més gran que el de Sant Miquel de Sorba.

2.4.17. El complex arqueològic del Cerdanyà (1978)

El Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga va tenir notícia de què en una zona poc prospectada de la comarca, hi havia una gran balma on encara s'hi vivia, estava ubicada prop de la casa del Cerdanyà de Sagàs. Arribant a la zona, on després se'n digué Zona A, tot seguit es van trobar restes ceràmiques i lítiques prehistòriques. Aquest fet motivà que es fes una prospecció sistemàtica en un espai que comprèn uns mil metres de llargada per uns quatre-cents cinquanta metres d'amplada i, amb un desnivell d'uns 75 a l'entorn de la Balma del Cerdanyà, pentinant tota la zona de l'entorn de la balma. Varen quedar determinades cinc zones amb restes arqueològiques (Figura 142):

- A) Zona on es trobaren materials ceràmics i lítics que es varen considerar del Bronze. Figura 123.
- B) Zona on es trobaren materials ceràmics medievals (els típics grisos).

- C) Zona on es trobaren materials ceràmics i lítics que es varen considerar del Final del Hallstatt (Figura 124). Tanmateix per aquesta zona sortien ceràmiques ibèriques (oxidada, gris emporitana i campaniana). Tot plegat quedava prop del què van identificar com estructures d'un poblat (Figura 125).
- D) Zona on es va trobar una inscultura. Es una codina i en un nínxol hi ha una inscultura que recorda a les de la zona de la Bretanya (Figura 126).
- E) Zona on es trobaren materials ceràmics i lítics procedents d'un fons de cabana del Neolític antic transició al mitjà (Figura 127).

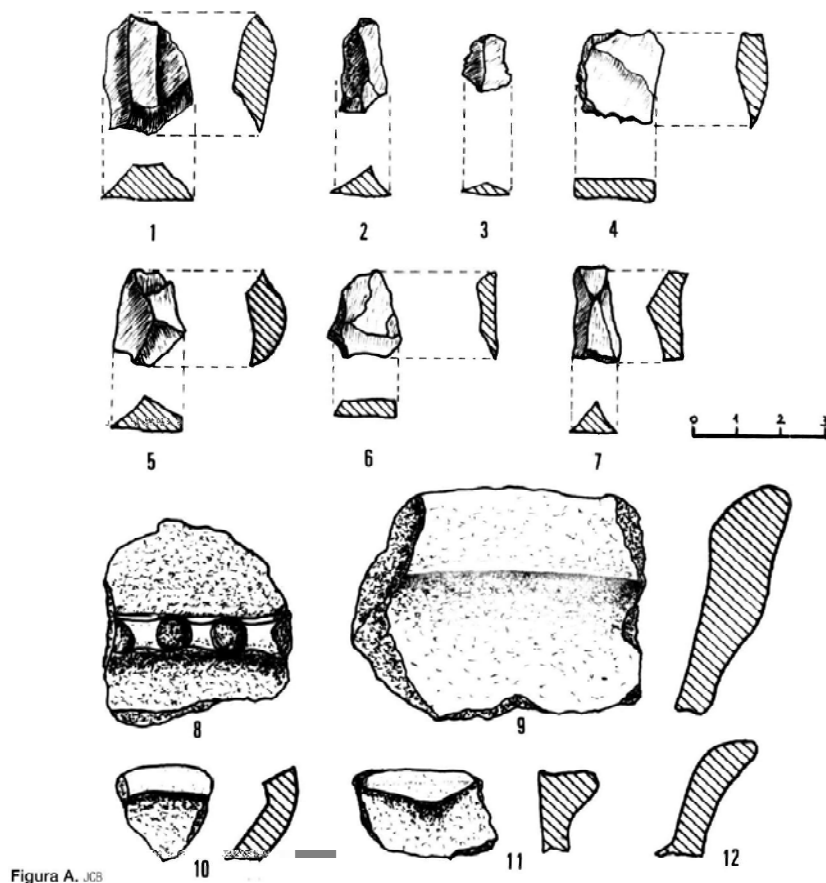

Figura 123. Materials de la Zona A. Dibuixos de Josep Carreras Balaguer a (Carreras, Carreras, Farguell, 2004, 13).

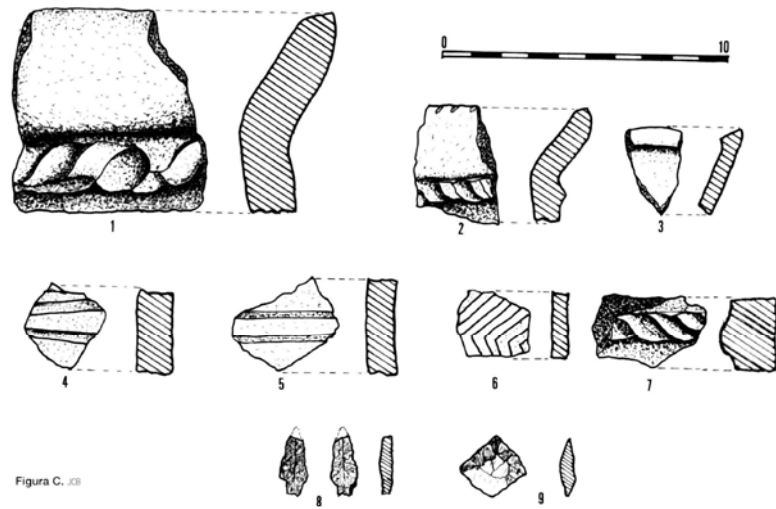

Figura C. 23

Figura 124. Materials de la Zona C. Dibuixos de Josep Carreras Balaguer a (Carreras, Carreras, Farguell, 2004, 14).

Figura 125. Poblament prop de la casa i dins la Zona C (Col·lecció Josep Carreras).

La inscultura de la zona D del Cerdanyà (Col·lecció Josep Carreras)

Gavrinis (Bretanya). Manllevada de Sagemor. Charles -Taguy Le Roux (1995)

Figura 126. Comparativa de la inscultura del Cerdanyà vers la de Gavrinis.

Figura E. 128

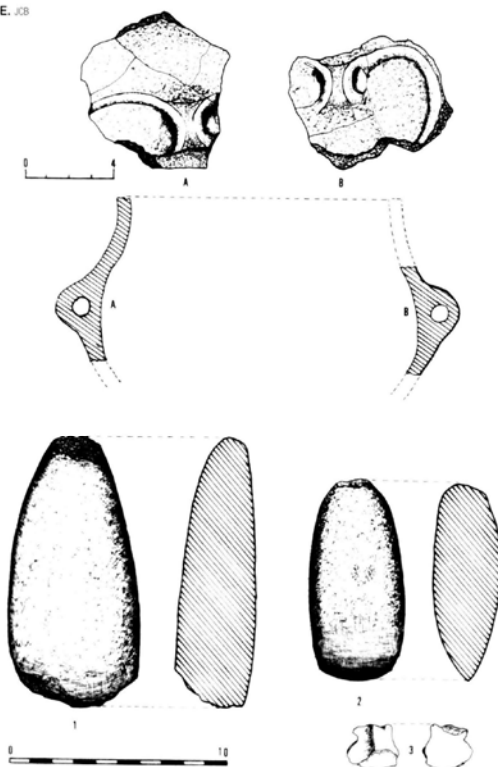

Figura 127. La ceràmica de la zona E era de la típica del grup Montboló, coneguda pels francesos amb el nom de *moustaches* pel seu aspecte de bigotis. Dues destrals de pedra polida i un sílex. Dibuixos de Josep Carreras Balaguer a (Carreras, Carreras, Farguell, 2004, 12).

El resultat de la prospecció el van considerar com a molt positiu, perquè va aportar informació d'un complex arqueològic a l'entorn d'una balma que va des del Neolític a l'Edat Mitjana (Carreras, Carreras, Farguell, 2004, 17).

Conclusions, resultats i discussió

Es comença a faisó de recapitulacions, per tal que, des del cos del treball de recerca que s'ha exposat, es respongui a les preguntes de la introducció que motiven aquesta investigació.

Menys d'un mes abans que s'acabés la Guerra Civil, el 09/03/1939, el *Ministro de Educación Nacional*, Pedro Sainz Rodríguez, mitjançant una Ordre ministerial, va crear *La Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*, que s'ubicà dins de *la Jefatura de Archivos, Bibliotecas y Museos a cuyo cargo quede el cuidado administrativo, la vigilancia técnica y la elaboración científica*. Per manca encara de legislació pròpia, es va establir que des d'aquesta *Comisaría*, encomanada a Martínez Santa-Olalla, s'exercirien des de llavors les normes que en matèria arqueològica ja s'havien efectuat durant la monarquia borbònica i la Segona República. El fet que fos una ordre ministerial allò que va crear la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*, des d'un punt de vista jeràrquic-administratiu, la categoria d'aquest organisme no anava més enllà que el d'un «despatx» del ministeri. Més i quan la seva creació no va ser quelcom aprovat pel Govern sinó únicament pel ministre encarregat de llurs competències. S'entén que és per això, que el 1940 van haver d'aprovar el *Decreto de 17 de octubre de 1940 por el que se crea la Comisaría General de Excavaciones* signat per Franco. És a dir, es va a tornar a crear allò creat. Establia el decret, que responia a *la necesidad de encauzar en una dirección definitiva las excavaciones arqueológicas que hayan de realizarse en España, aconseja la creación de un organismo que asuma estas tareas imprimiéndolas un criterio de unidad*⁴³⁹ *que las haga más fructíferas y eficaces*. S'ha d'entendre així, més i quan, dos dies després, concretament el dia 19 d'octubre de 1940, Heinrich Himmler va visitar Espanya fins el dia 26, amb especial interès, entre altres, per les restes arqueològiques espanyoles, el *Museo Arqueológico*, i la recerca del Sant Grial a Montserrat. Martínez Santa-Olalla, va ser l'acompanyant de Himmler durant tot el viatge. Tot seguit es van iniciar col·laboracions entre la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*

⁴³⁹El subratllat és meu.

amb la entitat pseudocientífica *Das Ahnenerbe* “Societat per a la investigació i Ensenyament sobre l’Herència Ancestral d’Alemanya”. Amb matisos, però, com diu el professor Gracia, Martínez Santa-Olalla va gestionar el seu càrrec de *Comisario* des dels postulats nazis. Fins i tot, després d’acabada la II Guerra Mundial amb la derrota nazi. Amb la *Comisaría*, hi va haver, un organisme gestionat des de la Falange que va vetllar per promoure el discurs ideològic dels orígens d’Espanya d’aquest partit. De fet, el professor Gracia ja ha mostrat que el projecte de Santa-Olalla era fer el *Instituto de Excavaciones Nacional e Imperial*, on l’arqueologia havia de ser concebuda com una extensió i justificació de les idees polítiques de *nación* i *imperio*, reivindicant d’aquesta manera l’extensió de los *antiguos imperios españoles* des de l’any 2500 aC. Sis mesos després, van publicar la *Orden de 21 de abril de 1941 por la que se dan normas para encauzar y ordenar las excavaciones arqueológicas*, on la part expositiva d’aquesta ordre, començava amb quelcom ideològicament molt revelador, dient que: *El Patrimonio Arqueológico Nacional, digno siempre de la máxima atención por parte del Estado, ya que es la más vieja ejecutoria histórica de la Nación*.

Fou una legislació, que aportava un sistema molt en consonància al què representava la ideologia de la *Falange*, on els comissaris provincials i locals gaudien de la plena representació del *Comisario General*, però també una total dependència. Per tant, com diu l’actual bibliografia, una organització centralitzada, s’entén aquí que encara es pot considerar més enllà, una organització que no volia arqueòlegs sinó comissaris delegats. Ara bé, era tant centralitzada que finalment depenia de Santa-Olalla en persona. Això respon a la pregunta de si a Catalunya els comissaris varen ser nomenats pel *Gobierno Civil* o la *Jefatura Provincial de Falange*, pels seus mèrits aconseguits pels seus antecedents polítics o “qualitats morals vigents” amb total independència de la seva preparació acadèmica que moltes vegades era inexistent, tal com proposen Gracia, Díaz-Andreu i Ramírez. La resposta és que no fou exactament així. Santa-Olalla va “continuar” la xarxa de Bosch Gimpera amb el nomenament de comissaris. Fins i tot, amb *rojo-separatistas catalanes* com Serra Ràfols i altres que hem pogut comprovar, càrrecs que en posterioritat van esdevenir molts d’ells delegats d’excavacions en la Zona universitària de

Barcelona. Així observem que la *Comisaría*, a Catalunya es va concretar amb els nomenaments de Martín Almagro, comissari de la província de Barcelona (nomenament del que mai se'n va fer càrrec),⁴⁴⁰ Lluís Pericot a la província de Girona, José Alfonso Tarragó a la província de Lleida i Salvador Vilaseca a la província de Tarragona, però solament a la província, ja que per la ciutat de Tarragona va nomenar a Serra Vilaró. És a dir, en les quatre províncies catalanes, Santa-Olalla, llevat de a la província de Barcelona que va nomenar a Almagro, va posar dos deixebles directes de Bosch Gimpera: a Girona (Pericot) i a Tarragona (Vilaseca), els quals, fins i tot, havien estat adscrits al Servei del Patrimoni Històric, Artístic i Científic del govern català durant la Guerra Civil. A Lleida, nomenà al deixeble (Tarragó) d'un deixeble de Bosch Gimpera (Roca i Lletjós), el qual també havia estat adscrit al Servei del Patrimoni Històric, Artístic i Científic. A més, s'ha de tenir en compte que per la ciutat de Barcelona, Santa-Olalla va nomenar a Josep de Calasanç Serra i Ràfols. Per tant, Santa-Olalla, havia implementat a Catalunya la major part de la xarxa arqueològica d'època republicana de Bosch Gimpera que penjava de l'Institut d'Estudis Catalans. S'entén en aquesta tesi, que Santa-Olalla tenia clar que el discurs que havia de sortir de les intervencions arqueològiques, l'havia de confeccionar la Falange, però sense témer qui materialitzava les intervencions, perquè sabia que una cosa eren les troballes arqueològiques i l'altre la seva interpretació i, sobretot, el seu discurs. Per tant, a tot estirar, a Catalunya, centralitzades, hi havia les interpretacions arqueològiques, però no les intervencions.

Deu anys després, el 31 de gener de 1955, els catedràtics Pericot, García Bellido, Del Castillo, Antonio Beltrán, De Mergelina, Maluquer de Motes i Martín Almagro van fer una carta que fou dirigida al Ministro de Educación Nacional Joaquin Ruiz Jiménez. Deia la carta, que la investigació arqueològica demanava una reforma inajornable, s'havien acceptat les molèsties que ocasionà la *Comisaría* perquè calia normalitzar els treballs dels aficionats locals, que amb la creació del *Consejo Superior de Investigaciones Científicas* i les noves

⁴⁴⁰Fet demostratiu de què era Almagro, qui no feia cas de la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*, i no aquesta organització d'ell. Almagro volia Empúries des del *Museo de Arqueología de Barcelona* per obtenir una projecció internacional a nivell personal i la càtedra de la Universitat de Barcelona.

promocions de professors i d'alumnes, la *Comisaría* no tenia eficàcia, i que aquella situació insostenible, demanava la creació d'un Consell, amb el nom que es vulgui, però que fos el qui donés els permisos d'excavació i distribuís les quantitats que l'estat aportava a la *Comisaría*. El ministre Ruiz Giménez va recollir la demanda i a finals d'aquell any va sortir el *Decreto de 2 de diciembre de 1955 por el que se reorganiza el Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*. Aquest decret determinava, que la pràctica de l'arqueologia, dependria de la *Dirección General de Bellas Artes*, tindria un *Inspector general* que fos catedràtic en Arqueologia, Prehistòria o Història de l'Art i hi hauria unes delegacions arqueològiques per cada zona universitària amb un delegat catedràtic de la universitat al capdavant. Aquestes zones universitàries, estarien compostes per unes delegacions provincials, encapçalades per un delegat provincial que fos Director de Museu Arqueològic, catedràtic d'Institut titular d'Història o acadèmic de la *Real Academia de la Historia o de San Fernando*. Tot plegat, semblava la voluntat d'una legislació gremial vers el sector acadèmic. Ara bé, solament ho semblava, ja que es podrien nomenar delegats a institucions provincials o locals dedicades a la tutela o protecció del *Tesoro Artístico y Arqueológico*, la qual cosa va permetre els casos de l'Institut d'Estudis Ilerdencs i del Museu de Berga. Per completar el nou sistema, els delegats locals arqueòlegs havien de tenir títol universitari però també hi havia una transitòria que permetia als antics comissaris ratificar-los com a delegats. Aquesta transitòria, s'ha d'entendre introduïda per la Falange o pel mateix Santa-Olalla, ja que durant tot aquell any de 1955, a la *Dirección General de Bellas Artes* s'estaven ocupant de fer canvis legislatius en matèria d'arqueologia i, a la Falange, li calia col·locar els màxims comissaris possibles abans de què sortís el decret, per després convalidar-los per delegats, i contrarestar la pèrdua de poder que es pretenia des de l'arqueologia acadèmica. Després d'aquesta carta, durant tot l'any 1955, es poden detectar nomenaments a corre cuita de comissaris d'excavacions arqueològiques. Responien als moviments que hi havia a la Direcció General i que albiraven que quelcom passaria.⁴⁴¹ Solament a la província de Barcelona, el dia 19 d'octubre de l'any 1955, es van nomenar 20 col·laboradors de la *Comisaría Provincial de Excavaciones de Barcelona*, els

⁴⁴¹ Díaz- Andreu i Ramírez (2001, 325-343) en el seu article van posar de manifest com la Falange controlava el nomenament dels comissaris d'excavacions i les presses de l'any 1955 per nomenar-ne.

quals, posteriorment, van esdevenir delegats d'excavacions o van quedar com ajudants. D'aquesta manera, la Falange ampliava la seva influència territorial i es consolidaven davant del que havia de venir. Els nomenaments dels poders de les administracions locals, depenien dels *Gobernadores Civiles*, els quals també eren els *Jefes Provinciales del Movimiento*, controlats des de la Falange. En poder-se nomenar delegats a institucions provincials o locals dedicades a la tutela o protecció del *Tesoro Artístico y Arqueológico*, també durant l'any 1955, varen obrir un altre front de control des de les administracions locals, promocionant els museus locals des de les diputacions. La de Barcelona, en va tenir especial cura el 28 de març de 1955 amb el *Reglamento para el Desarrollo de las Bases del Servicio de Ayuda a los Museos Locales*.⁴⁴² El desembre de 1955, a instàncies del *Secretario Local del Movimiento* Noguera Sala, es va crear el Museu de Berga sense cap col·lecció que el justificués. Creant el museu com un ens local, quan convingués, podrien donar atribucions delegades a la institució d'administració local, creada a l'efecte per la protecció del *Tesoro Artístico y Arqueológico*, cosa que de fet, van fer amb Gratignano Nieto l'any 1965. Queda també resposta la qüestió que l'associacionisme arqueològic de Catalunya hi va tenir cabuda, o a la delegació de la zona o a les institucions de règim local.

Deixant al marge les notorietats personals que podessin perseguir alguns acadèmics, l'arqueologia tenia problemes de finançament i recursos. On anaven aquests diners i recursos, solament ho podia decidir la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* segons les disponibilitats que tenia des de la *Dirección General de Bellas Artes*. De fet, això és el que volien controlar els acadèmics, els diners, s'entén així, perquè no tenien amb Santa-Olalla conceptes significatius divergents, ni de la pràctica de l'arqueologia, ni sobre la conformació de la "*nación española*". No va ser, que se'ls hagués apartat del sistema, el que no podien era decidir sobre el funcionament del sistema, quedant així tocada la seva notorietat personal i, sobretot, no podien tenir cap influència sobre la destinació dels escassos recursos. Per tant, havien de demanar un canvi del sistema que els permetés fer-ho. La qüestió dels aficionats que articula la carta era i ha estat un tema recurrent. Amb el *Servicio Nacional*

⁴⁴²Arxiu de la Diputació de Barcelona r-276 exp.2

de *Excavaciones Arqueológicas*, en realitat, no van aconseguir la descentralització del sistema, ni tan sols els va millorar el finançament, ni la decisió de les prioritats, ja que va quedar tan centralitzat com abans. Les decisions màximes, solament havien passat de Santa-Olalla al *Director General de Bellas Artes* de torn. Amb el nou sistema, els acadèmics, simplement tenien una *Junta Consultiva de Excavaciones Arqueológicas*, que únicament podia proposar, però no decidir, ni finançament, ni prioritats, ni fer nomenaments.

Es pot considerar, com s'ha posat de manifest, que el *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*, va tenir dues èpoques perfectament diferenciades. La primera va des del 2 de gener de 1956 fins el 1962. En aquest moment el *Director General de Bellas Artes* va ser Gallego Burín i, Santa-Olalla, l'*Inspector General Jefe*. Van ser sis anys gens reeixits per l'arqueologia espanyola, ja que solament dos delegats de zona varen lliurar resultats: *Beltrán, con tres informes referidos a sus trabajos en el Cabezo de Monleón, en el Vado y en los dólmenes de Huesca y uno más, de García y Bellido, correspondiente a sus excavaciones en la ciudad romana de Iuliobriga (Cantabria)*, i no van publicar cap *Noticario Arqueológico Hispánico* (Mederos 2012, 79). Per tant, amb aquest nou sistema no van millorar l'arqueologia del sistema de comissaris de Santa-Olalla. Fou en la segona època, la que va des del 1962 fins el 1968, que Gratiniano Nieto va acaparar els dos càrrecs, tant el de *Director General de Bellas Artes* com el de *Inspector General Jefe*, quan aquest servei va emprendre altra vegada un impuls significatiu, entre el que cal esmentar, el dels museus, recolzant-se amb les diputacions provincials, i es va tornar a publicar el *Noticario Arqueológico Hispánico*. Es pot considerar que amb Gratiniano Nieto es tornava a les maneres de l'època de les comissaries de Santa-Olalla, però sense ell. El ministre Jesús Rubio García-Mina i Martínez Santa-Olalla, eren “*camisas viejas*”, i havien de voler que la pràctica de l'arqueologia i la protecció del patrimoni funcionés, però que la Falange ho seguís controlant. Per tant, Martínez Santa-Olalla, havia de dimitir pel bé del partit, i s'havia de nomenar un altre “*camisa vieja*”, que a més a més d'arqueòleg, fos catedràtic d'arqueologia i assumís els dos càrrecs (la *Dirección General* i la inspecció d'excavacions). La persona adient per fer això era Gratiniano Nieto Gallo. En el mes d'abril de 1968, varen nomenar *Ministro de Educación y Ciencia* a José

Luis Villar Palasí i el 22 de maig, com a *Director General de Bellas Artes*, Florentino Pérez Embid. Es tornaren a fer canvis molt significatius, però que no representen la tercera etapa del *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*, sinó que, com afirma Gracia (2009), suposà la seva pràctica desaparició. El motiu que s'ha trobat en aquesta investigació, és que fou una qüestió estrictament econòmica. Per tant, totalment al marge de les conveniències arqueològiques (tant personals com de partit), ja que el *Decreto 2764/1967, de 27 de noviembre. Sobre reorganización de la Administración Civil del Estado para reducir el gasto público*, deixava solament un delegat provincial únic per cada departament ministerial. És a dir, solament hi podia haver un delegat per tots els afers ministerials, d'educació i ciència a cada província. Per les qüestions arqueològiques, a la pràctica, es van haver de refiar de la xarxa arqueològica que amb totes les adaptacions que havia tingut de fer, ja venia funcionant des de l'associacionisme arqueològic dels temps de Bosch Gimpera. Aquestes constatacions responen a la pregunta de qui va donar aixopluc a les activitats arqueològiques de les associacions.

És en l'època del *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* i amb les *Delegaciones Provinciales del Ministerio de Educación y Ciencia*, que s'estudia en aquesta tesi, la implementació de l'arqueologia a Catalunya i Balears en el segon franquisme mitjançant la *Delegación de la Zona Universitaria de Barcelona* en l'època del *Servicio* i amb els seus membres l'època de les delegacions provincials. Pericot fou el delegat de la zona universitària de Barcelona. Per la seva composició a l'any 1967, un any abans de la desaparició de les zones universitàries d'aquest servei, a Catalunya i les Illes Balears, dels membres de la *Delegación de la Zona Universitaria de Barcelona del Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* (Catalunya i Balears), més de $\frac{3}{4}$ parts (el 77,36% de tota la zona i el 81,63% si es calcula solament Catalunya), eren constituïdes pels anomenats aficionats. Molts, havien estat dels anomenats *comisarios*, que es consideren per part d'alguns autors, els protegits de Santa-Olalla en detriment dels arqueòlegs acadèmics. Ara bé, a l'any 1967, a més dels 12 professionals, qui representava legalment i oficial l'arqueologia a Catalunya i Balears, eren els 41 aficionats de la zona universitària de Barcelona. Representaven a almenys 34 associacions arqueològiques i tenien càrrec oficial.

Eren l'arqueologia oficial i legal que es practicava llavors a Catalunya. Alguns ja hi eren amb Bosch Gimpera, altres van començar després. L'organigrama de Bosch Gimpera, responia a un centre d'investigació fonamentat en un seminari universitari, un servei d'excavacions, una biblioteca i un museu concebut com una eina de difusió. Per tant, es pot considerar, que en el servei d'excavacions hi haurien tingut cabuda les 34 associacions arqueològiques en les quals estaven implicats els 25 arqueòlegs que tenien algun càrrec i que representaven a molts altres integrats dins de les associacions. Diuen Casas i Cebrià (2002, 217-229), que en el camp de l'arqueologia l'acció de la Universitat de Barcelona en aquesta època era absent. És més, que el discurs de què a partir del anys 60 es recupera d'alguna manera l'Escola d'Arqueologia de Barcelona o Escola Catalana d'Arqueologia que certament van començar reivindicant aquests mateixos catedràtics de l'Institut d'Arqueologia i Prehistòria de la Universitat de Barcelona i que han anat reivindicant també des de llavors algun professorat d'aquesta universitat, sense totes les estructures endegades per Bosch Gimpera no es pot parlar de cap escola. Després d'aquesta investigació, també s'entén així, atès que entre les estructures de Bosch Gimpera, hi havia la xarxa de col·laboradors amb les seves associacions arqueològiques que s'emmirallaven en l'Institut d'Estudis Catalans i les corresponents cadenes de mestratges de Bosch Gimpera. Aquesta qüestió respon les preguntes sobre quina importància van tenir aquests en la materialització de les intervencions arqueològiques d'aquella època a les comarques catalanes. També reforça, allò que s'ha dit anteriorment de qui els donava aixopluc, ja que tant Santa-Olalla, primer, com Gratiniano Nieto, després, es van servir d'aquestes associacions. Fet que va perdurar fins el final del franquisme amb els delegats provincials únics per cada departament ministerial.

El cas del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, va tenir la seva singularitat. De segur que si s'analitzen tots els de Catalunya des de les diferents singularitats, es podrà atènyer millor la comprensió de la importància de l'associacionisme arqueològic català i la seva aportació a l'arqueologia de Catalunya. Aquí s'ha realitzat el del Museu de Berga, del qual s'ha pogut constatar que, amb el Centre Excursionista de Berga, tenia els seus orígens en l'excursionisme científic de l'època de la República a imatge de Centre

Excursionista de Catalunya. El van haver de dissoldre a l'entrada del franquisme, però es va recuperar des d'una associació esportiva, el Club d'Esquí Berguedà, que així va poder conservar l'acrònim C.E.B.. Des de la secció de muntanya del club, Florenci Tesserres va impulsar l'excursionisme científic i dins d'aquest, Josep Carreras i Adam Boixader van ser els que es varen dedicar a l'arqueologia. Les activitats culturals no acabaven d'encaixar en un club esportiu, i Tesserres va impulsar el *Casal Bergadán*, on s'hi van acollir els de l'arqueologia, Carreras, Boixader, Noguera amb els seus dos fills (Josep i Jordi), i el mateix Tesserres. Des d'aquest associacionisme arqueològic, havien fet recerca arqueològica de tipus superficial i havien obtingut material arqueològic que tenien exposat a la seva seu social. Paral·lelament, Noguera Sala, des de la Falange i amb l'ajut de la Diputació de Barcelona, havia iniciat un museu que responia més que res a una necessitat de partit. Per a la Diputació de Barcelona, era la zona verge de la província de Barcelona i calia organitzar-ho. Per tant, la Falange local n'havia de tenir-ne el control. Quan la corporació municipal franquista de Berga va aprovar la constitució d'un ens autònom municipal dedicat a la protecció del *Tesoro Artístico y Arqueológico de Berga*, ho va fer amb la creació del Museu Municipal, just el mateix mes i any que es va crear el *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* i, dins de l'any d'una inusual diligència per part de la Diputació de Barcelona vers el reforçament o creació dels museus locals amb el *Reglamento para el Desarrollo de las Bases del Servicio de Ayuda a los Museos Locals*. Que a Berga la Falange en volia tenir el control, ho prova que qui des del principi va actuar de president -primer per delegació de l'alcalde i després perquè ell mateix havia esdevingut alcalde- fou Noguera Sala, llavors *Secretario Local del Movimiento* per ser membre de la *FET y de las JONS*.

El puntal arqueològic que Noguera Sala tenia a la junta del museu, era Manuel Riu, de la Universitat de Barcelona. Com que el museu no tenia cap col·lecció per exposar, a la Setmana Santa del 1959 va organitzar una exposició temporal amb materials antics que tinguessin institucions i/o gent de Berga. Entre les institucions, hi van convidar al *Casal Bergadán*, el qual hi va participar amb les seves col·leccions de material arqueològic. Manuel Riu, es va adonar que la ceràmica que exposaven, era la mateixa que ell havia trobat l'estiu passat a

Casampons i que Alberto del Castillo indicava que possiblement era dels ibers bergistans. Els del *Casal Berguedán* ja la identificaven com a medieval perquè l'havien trobat en contextos medievals. Es pot inferir que l'interès de Noguera Sala perquè els membres arqueòlegs del *Casal Bergadán* entressin com a col·laboradors del museu, era resultat d'una proposta de Manuel Riu, home de la seva confiança en matèria arqueològica i membre de la Junta del Museu. De fet, Manuel Riu va actuar com feien els deixebles de Bosch Gimpera, perquè els membres de la secció d'arqueologia del *Casal Bergadán* eren persones del territori amb inquietuds i actituds en arqueologia i valia més tenir-los dins del museu que fora.

Alberto del Castillo, preferia més els treballadors de la brigada de l'Ajuntament que els col·laboradors del museu i així es van crear dos equips d'excavació: el que conformaven Alberto del Castillo i Manuel Riu, i el que es va crear amb els arqueòlegs del *Casal Bergadán*, els quals, primer, eren la Secció d'Arqueologia del Museu de Berga, el delegat de la qual va ser Carreras, i, després, el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga també dirigit per Carreras. Alberto del Castillo no va anar a Berga a fer arqueologia medieval com s'ha cregut durant molt de temps. Hi va anar a fer arqueologia protohistòrica, a la recerca dels bergistans, com es posa de manifest quan s'analitzen les intervencions de Casampons i el poblat de Can Maurí. Va passar, però, que allà on Del Castillo veia bergistà, va resultar ser medieval. Fou llavors, estimulat per Manuel Riu, que es van intervenir un dels masos de Vilosiu, la Jassa, el Castellot de Viver i Sant Pere de Grau d'Escales. S'ha de tenir en compte, que d'aquests jaciments medievals, Alberto del Castillo no en va publicar pràcticament res, mentre que Manuel Riu els va fer servir per les seves posteriors investigacions. Alberto del Castillo, de les seves intervencions arqueològiques, va donar importància principalment a dues: la Balma dels Ossos, que va publicar en el *VII Congreso Nacional de Arqueología* que es va celebrar des del dia 10 al 18 de setembre d'aquell any 1961 a Barcelona,⁴⁴³ i el Poblat de Can Maurí, que és el què va publicar junt amb la Balma dels Ossos l'any 1963, en l'homenatge que es va fer a Mèxic a Bosch Gimpera. L'any 1969,

⁴⁴³ Que com s'ha vist, no la va fer ell, se la va apropiat davant de la comunitat científica.

Manuel Riu esdevingué catedràtic de la Universitat de Barcelona i va implementar la pràctica de l'arqueologia dins de la metodologia de la història medieval en el seu alumnat universitari. El 1971 va excavar des de la universitat i amb part de finançament des de la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*⁴⁴⁴ de Madrid, les 8 campanyes d'excavació a Sant Sebastià del Sull, que deixaren resoltes moltes qüestions de l'època medieval i en algunes -sobretot les pràctiques funeràries de l'edat mitjana a Catalunya- obrí novadores propostes. El Roc de Palomera que va prospectar l'any 1971, segons Riu, fou un exemple de quan els pobles de les terres planes van començar a expandir-se amb la gent que venia de la muntanya. L'equip que varen formar Pallàs i Buchaca, feren al Berguedà, una tasca en arqueologia medieval pionera i no menys meritòria que la del Castillo i Riu, no solament en la seva vesant de restauració de Pedret i d'Obiols, un com arquitecte i l'altre com a mestre d'obres.

Dues etapes va tenir el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga. La primera (1959-1969), la formaven els membres del *Casal Bergadán* i Buchaca, i varen efectuar les intervencions arqueològiques de la Balma del Ossos, la Cova de Can Maurí, la Roca Roja, el Corral de Canudes, i les 5 campanyes d'excavació de la Canal dels Avellaners. Per tant, quatre intervencions arqueològiques d'èpoques prehistòriques i una amb una estratigrafia de 16 estrats, dels quals a 12 hi havia un registre arqueològic que anava des de l'època medieval al neolític. Totes les intervencions gaudien de la seva importància: la Balma dels Ossos amb les sepultures del Bronze; la Cova de Can Maurí, que va deixar resoltes les insinuacions que havia fet Serra Vilaró sobre la seva intervenció a principis del segle XX; la Roca Roja, que va aportar materials que van informar de la presència cultural del grup de Veraza al Berguedà; el Corral de Canudes amb les sepultures de fossa del neolític mitjà; i, finalment, la Canal dels Avellaners que va aportar una estratigrafia amb suficients fòssils directors de la cultura material i del registre arqueològic que es

⁴⁴⁴ Figura que res té a veure amb *La Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas* de Santa-Olalla, aquesta dels anys 70, era un càrrec consultor del *Director General de Bellas Artes* i que va ocupar Almagro. Com s'ha vist, la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*, entesa com un organisme administratiu, es va anular amb el *Decreto de 2 de diciembre de 1955 por el que se reorganiza el Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas*. D'aquí que alguna bibliografia, creu que la comissaria de Santa-Olalla la va ocupar després Almagro.

podia trobar al Berguedà des de l'Edat Mitjana al Neolític. La segona etapa (1970-1979), la van conformar dirigits per Carreras un grup de joves que anant a la busca del Paleolític —cosa que no varen aconseguir— varen realitzar les intervencions arqueològiques de la Bòfia de Sant Jaume de Boixadera dels Bancs de l'Espunyola, considerant que no hi ha la certesa de què és una cova sepulcral del neolític; la Balma d'Obiols, que va aportar un material lític similar al del Mas d'Azil, és a dir, de l'epipaleolític; la Balma de Torneula, amb aportacions de ceràmiques del Bronze Cerdà i acanalats; la Feixa del Palau, que fou una intervenció d'urgència que va posar de manifest un jaciment del Bronze Mig-Final; el Castell Berguedà i la Torre de Queralt, una ocupació amb missions de vigilància de l'època medieval el primer i d'una torre carlina el segon; la Balma del Portet, amb el jaciment del Bronze Mitjà que malauradament s'ha perdut; Tentellatge, que davant de la migradesa de les restes i essent aquestes medievals, es va descartar que fos cap construcció romana, malgrat la seva aparença de grans blocs de pedra, ja que eren dels mateixos que hi ha allà mateix; l'església de Sant Joan, que va ser una intervenció d'urgència que va aportar informació d'època romànica, gòtica, elements cistercencs, paviments que estaven per sobre de les columnes romàniques i restes arqueològiques que probablement eren anteriors al romànic (possible baptisteri paleocristià); la Cova d'Espades, amb la seva aportació medieval; la Roca Terçana, amb la seva ceràmica de mugrons del Bronze; l'Escletxa de Castellar del Riu, amb registre del Neolític, del Bronze Mitjà, del Bronze Final i de l'època medieval; Cal Galta, amb la sepultura del Bronze; Sepulcre dolmen del Mercadal, amb el seu hemidolmen amb restes d'un impúber i ceràmica del Bronze; la Balma dels Ossos del Clot del Llop, que va aportar informació d'una sepultura col·lectiva del Bronze; la Sepultura de Montclar, que va aportar possibles rituals mortuoris medievals a semblança dels que Manuel Riu va trobar al Sull; el Serrat del Verdager, on llur prospecció superficial va aportar informació d'un poblat ibèric d'extraordinàries dimensions que encara no s'ha excavat; i, el Complex Arqueològic del Cerdanyà, que fou una prospecció sistemàtica en un espai que comprèn uns mil metres de llargada per uns quatre-cents cinquanta metres d'amplada i, amb un desnivell d'uns 75 metres, aportant informació de cinc zones arqueològiques on hi havia restes arqueològiques medievals, ibèriques,

hallstàtiques, bronze, neolítiques i amb una inscultura semblant a les de la Bretanya.

El Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, en la seva primera època va fer 5 intervencions arqueològiques i mentre efectuava l'última (Canal dels Avellaners), l'any 1965 i a petició de Noguera Sala, el *Director General de Bellas Artes* Gratiniano Nieto, va donar un permís directe d'excavacions a la Junta del Museu de Berga, esdevenint aquesta Junta la competent en llur territori al marge de la zona universitària. Fet que no solament és demostratiu de la centralització que hi havia en una època que es considera de descentralització, sinó que també del control que exercia la Falange de les intervencions arqueològiques, ja que el permís es donà a petició de company a company de partit (Nieto a Noguera Sala). En la segona època (1970-1979), el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu, actuava com a equip d'arqueologia de la Junta del Museu Municipal de Berga des d'aquesta competència oficial, realitzant 17 intervencions arqueològiques.

A l'any 1980, es va inaugurar el Museu Municipal de Berga i els materials arqueològics de les intervencions que havien realitzat el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, més les de Pallàs-Buchaca i les d'Alberto del Castillo-Riu (llevat de les que Riu va fer al Sull i Palomera que les va efectuar per la Universitat de Barcelona), varen conformar una museografia des d'un discurs museològic evolucionista del Berguedà amb una epistemologia històrico-cultural, que van materialitzar també els membres del Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga, des de l'organització associativa amb la que funcionava. Aquesta inauguració, va permetre que la societat berguedana podés descobrir, les restes del seu passat i el seu patrimoni arqueològic.

Per tant, de tot l'anterior es pot considerar a faisó conclusiva, que la *Falange Española de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista* entesa com el partit d'afinitat amb el nazisme, ja des d'abans de què s'acabés la Guerra Civil va controlar la investigació arqueològica de l'anomenat primer franquisme, control que no va deixar mai d'exercir tampoc en el segon que ha estat l'objecte

d'aquesta investigació. L'any 1939 va crear sota el comandament de Santa-Olalla, una comissaria on hi va posar qualsevol persona que fos útil per les intervencions arqueològiques (acadèmics, *rojos-separatistas* ...), pel fet de què, no importava qui feia les intervencions arqueològiques sinó la seva interpretació, la qual es guardava pel discurs de *nación* i *imperio*, que venia de los *antiguos imperios españoles* des de l'any 2500 aC de la ideologia falangista. A Catalunya Santa-Olalla va nomenar *comisarios de excavaciones* pràcticament a tota la plantilla dels arqueòlegs (professionals, aficionats, afins al règim o no) que Bosch Gimpera havia desplegat per la geografia catalana. Quan l'any 1955 l'anomenada revolució dels catedràtics va fer canviar la legislació que desmuntava la *Comisaría General de Excavaciones*, la *Falange* simplement va canviar d'estratègia, i ja sigui com a delegats o col·laboradors, va continuar utilitzant la xarxa d'arqueòlegs de Bosch Gimpera o els seus successors, tant amb Santa-Olalla com amb Gratiniano Nieto. Això ho facilitava el fet de què la major part d'ells pertanyien a associacions arqueològiques que s'havien anat muntant a imatge del Centre Excursionista de Catalunya i a redós del Institut d'Estudis Catalans. El *Servicio Nacional de Excavaciones* amb les anomenades *Zonas Universitarias* que sorgiren en el segon franquisme, no va canviar a les persones que de forma oficial feien l'arqueologia a Catalunya, tot el contrari, els va integrar. On no hi van arribar amb persones físiques ho van fer amb institucions creades *ad hoc* com va ser el cas del Museu de Berga, ja que amb el finançament que es podia aconseguir des de les diputacions es van crear institucions (provincials o municipals) que vetlessin pel patrimoni des del control de la *Falange*. Els arqueòlegs del territori podien realitzar les intervencions arqueològiques que de fet nodrien els seus museus i, la *Falange* controlar la pràctica de l'arqueologia guardant les interpretacions més convenients per a ells. Va ser una complementarietat d'interessos.

BIBLIOGRAFIA

Aicart, F. (2013). *Els orígens de la recerca arqueològica a la Vall d'Aro (Baix Empordà): de l'excursionisme científic a la consolidació de l'arqueologia franquista*. (Tesi doctoral no publicada). Universitat de Girona, Catalunya.

Ambrós, S. (1997). El bon amic Marià Ribas i Bertran. *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria* 58, 30-31

Alcalde, G; Saña, M. (2001). El patrimoni arqueològic i el seu ús integrat. *Revista de Girona* 206, 59-62.

Almagro, M. (1956). *Personalidad y obra de Juan Serra Vilaró*, Cardona: Ayuntamiento.

Arenas, J. (1997). Marià Ribas i Bertran. *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria* 58, 7-10

Balcells, A. (2008). Francesc Martorell i Trabal (1887 – 01.11.1935). *Memòria: curs 2005-2006*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 124-143.

Barberà, J. (2002). La lluita per la successió en el projecte d'investigació de Bosch Gimpera: l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació (IPA) i l'Institut d'Arqueologia i Prehistòria de la Universitat (IAP). Barberà, J.; Garcia, J. (coord). *L'arqueologia a Catalunya durant la República i el franquisme (1931-1975): Actes de les jornades d'historiografia celebrades a Mataró els dies 24 i 25 d'octubre de 2002*. Mataró: Patronat Municipal de Cultura-Museu de Mataró, 103-109.

Barberà, J. (2003). Sobre això que se'n deia un aficionat a l'arqueologia. *Món Ibèric als Països Catalans: Homenatge a Josep Barberà i Farràs: XIII Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà: 14-15 de novembre de 2003*, vol I. Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans, 31-50.

Barberà, J.; Pascual, R.; Caballé, M.; Rovira, J. (1960). El poblado preromano del «Turó de Can Olivé» de Cerdanyola (Barcelona). *Empúries* 22-23, 183-221.

Barral, X. (2013). Josep de C. Serra i Ràfols o la voluntat de continuïtat ideològica de l'arqueologia des de la Mancomunitat i malgrat el franquisme. *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* XXIV, 85-100.

Bendala, M. (1986). Prologo. *Cuadernos de Prehistoria y Arqueología Universidad Autónoma de Madrid (CuPAUAM)* 11-12, XI-XIII.

- Bosch Gimpera, P. (1980). *Memòries*. Barcelona: Edicions 62.
- Bolòs, J.; Serra, A. (1996). El mas medieval. Bolòs, J. (ed.). *Un mas pirinenc medieval. Vilosiu B (Cercs, Berguedà). Estudi dels edificis i materials trobats durant les excavacions: (1984-1986)*. Lleida: Universitat de Lleida, 11-21. (Espai/Temps 26).
- Bonamusa, J. (2002). La investigació arqueològica al Maresme. Barberà, J.; Garcia, J. (coord). *L'arqueologia a Catalunya durant la República i el franquisme (1931-1975): Actes de les jornades d'historiografia celebrades a Mataró els dies 24 i 25 d'octubre de 2002*. Mataró: Patronat Municipal de Cultura-Museu de Mataró, 125-133.
- Canton, Pere (2009). Recordant a Francesc Riuró i Llapart. *Quadern de Prehistòria Catalana* 17, 177-205.
- Cardona, L. (2016). Ramon Boleda, el pagès que estimava la història, Nova Tàrrrega., 3615, s.p.
- Carreras, J. (1989). Un Sepulcre de fossa neolític al Corral de Canudes (Montclar, Berguedà). *Estudis del Berguedà* 4, 9-21.
- Carreras, J. (1990). La Canal dels Avellaners. Castany, J.; Sánchez, E.; Guerrero, Ll. A.; Carreras, J.; Mora, R.; Vila, G., *El Berguedà: de la prehistòria a l'antiguitat*, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà: Ajuntament de Puig-reig, 29-76. (Llibres de l'Àmbit 4).
- Carreras, J. (1999). Una sepultura medieval al poble de Montclar. *L'Erol revista cultural del Berguedà* 61, 14-17
- Carreras, J. (2010). El castell Berguedà. *L'Erol: revista cultural del Berguedà* 103, 27-31.
- Carreras, J. (2012). La Feixa del Palau: Estació prehistòrica al Carrer Cercs de Berga. *L'Erol: revista cultural del Berguedà* 111, 33-38.
- Carreras, J.; Carreras, X; Farguella, J. (2004). El complex arqueològic del Cerdanyà. *L'Erol: revista cultural del Berguedà* 80, 10-17.
- Carreras, J.; Trasserres, F.; Buchaca, M. (1964). *Cova de Can Maurí. Excavació efectuada pel grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga*. Berga.
- Casas, J; Cebrià, A. (2002). L'arqueologia d'època franquista: Josep Estrada, comissari i delegat local a Granollers. Barberà, J.; Garcia, J. (coord).

L'arqueologia a Catalunya durant la República i el franquisme (1931-1975): Actes de les jornades d'historiografia celebrades a Mataró els dies 24 i 25 d'octubre de 2002. Mataró: Patronat Municipal de Cultura-Museu de Mataró, 217-229.

Castany, J. (1990 a). Les comunitats neolítiques. Castany, J.; Sánchez, E.; Guerrero, Ll. A.; Carreras, J.; Mora, R.; Vila, G., *El Berguedà: de la prehistòria a l'antiguitat*, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà: Ajuntament de Puig-reig, 77-104. (Llibres de l'Àmbit 4).

Castany, J. (1990 b). El megalitisme i les coves sepulcral i d'habitat. Castany, J.; Sánchez, E.; Guerrero, Ll. A.; Carreras, J.; Mora, R.; Vila, G., *El Berguedà: de la prehistòria a l'antiguitat*, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà: Ajuntament de Puig-reig, 113-165. (Llibres de l'Àmbit 4).

Cebrià, A.; Miret, M. (1993). Joan Bellmunt i Poblet (1915-1990) i la Secció Arqueològica del Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer: un model local d'arqueologia. *Miscel·lània penedesenca* 16, 160-175.

Le Roux, Charles-Taguy (1985). *Gavrinis et les îles du Morbihan: les mégalithes du golfe*. París: Ministère de la Culture. (Guides archéologiques de la France).

Clavell, M.; Manzano, A.; Marin, S.; Muñoz, J. L.; Rico, M. (2007). *Puig Castellar: Santa Coloma de Gramanet*. Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya. (Guies del Museu d'Arqueologia de Catalunya).

Corbí, J. F. M. (2009). El franquismo en la arqueología: el pasado prehistórico y antiguo para la España "Una, Grande y Libre". *ArqueoWeb*. . *Revista sobre Arqueología en INTERNET* 11. Recuperat de <http://webs.ucm.es/info/arqueoweb/index.html>

Cortadella, J. (1988). M. Almagro Basch y la idea de la unidad de España. *Studia Historica. Historia Antigua* 6, 17-25.

Cortadella, (2002): Història de l'arqueologia a Catalunya, avui. Barberà, J.; Garcia, J. (coord). *L'arqueologia a Catalunya durant la República i el franquisme (1931-1975): Actes de les jornades d'historiografia celebrades a Mataró els dies 24 i 25 d'octubre de 2002.* Mataró: Patronat Municipal de Cultura-Museu de Mataró, 17-30.

Del Castillo, A. (1962). La Balma dels Ossos, de Berga. *Actas del VII Congreso Nacional de Arqueología: Barcelona 1960*. Saragossa: Secretaría General de los Congresos Arqueológicos Nacionales, 201-208.

Del Castillo, A.; Riu, M. (1961). El poblado bergistano de Can Maurí. *Actas del VII Congreso Nacional de Arqueología: Barcelona 1960*. Saragossa: Secretaría General de los Congresos Arqueológicos Nacionales. 426-431.

Del Castillo, A. (1963). Exploraciones y excavaciones recientes en el Bergadán. *APedro Bosch-Gimpera en el septuagésimo aniversario de su nacimiento*. México.: Instituto Nacional de Antropología e Historia: Universidad Autónoma de México, 129-134.

Daura, A.; Galobart, J.; Piñero, J. (1995). *L'arqueologia al Bages*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages.

Díaz-Andreu, M. (1993-1994). La Arqueología en España en los siglos XIX y XX. Una visión de síntesis. *O Arqueólogo Português Série IV, 11/12, 189-209*.

Díaz-Andreu, M.; Mora, G. (1995). Arqueología y Política: el desarrollo de la arqueología española en su contexto histórico. *Trabajos de Prehistoria 52-1, 25-38*.

Díaz-Andreu, M.; Mora, G.; Cortadella, J. (2009). *Diccionario Histórico de la Arqueología en España*. Madrid: Marcial Pons.

Díaz-Andreu, M.; Ramírez, M.E. (2001). La Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas (1939-1955): la administración del patrimonio arqueológico en España durante la primera etapa de la Dictadura Franquista. *Complutum 12, 325-343*.

Duplá, A. (2001). *El franquismo y el mundo antiguo. Una revisión historiográfica*. Forcadell Álvarez, C.; Peiró Martín, I. (coords.), *Lecturas de la historia. Nueve reflexiones sobre la historia de la historiografía*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 167-190.

Duran i Sanpere, A. (1961). *Tornant-hi a pensar: evocacions de moments viscuts*. Barcelona: Selecta.

Editorial (2008). *Cota Zero: revista d'arqueologia i ciència 23, 2*.

Enrich, R. (2017). Más de 100 años de arqueología en Sabadell. De la Junta de Museus i Excavacions al Museu d'Història de Sabadell. *Boletín del Museo Arqueológico Nacional 35/2017. 1302-1312*

Editorial (1999). *L'Erol : revista cultural del Berguedà 60, 5*.

Esteva, E. (1995). Lluís Esteva i Cruañas (dades per una biografia). *Estudis Baix Empordà* 14, 7-18.

Esteva, Ll. (1957). Prehistoria de la comarca guixolense (contribució a su estudio). *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 12, 163-164.

Farguell, J. (2004). Per una pedagogia del patrimoni arqueològic comarcal. *L'Erol* 81. Berga. 6-7.

Farré, A. (2016). *Salvador Alavedra. l'home, l'artista i el ciutadà en deu paraules*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa. (Homenatges)

Fernández-Montesinos, A. (2008). *Hijos de vencedores y vencidos: los sucesos de febrero de 1956 en la Universidad Central*. (Memòria de Màster no publicada). Universidad Complutense de Madrid. Madrid.

Ferran, D. (1993). Història de les excavacions arqueològiques a Terrassa. *Terme* 8, 15-17.

Ferrer i Mallol, M.T. (2011). Manuel Riu i Riu. (25.03.1929-02.01.2011) *Memòria del curs 2010-2011*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 102-106.

Font, J; Cuyàs, J. M; Padrós, P. (2002). Badalona i l'arqueologia catalana durant la República i el franquisme. Barberà, J.; Garcia, J. (coord). *L'arqueologia a Catalunya durant la República i el franquisme (1931-1975): Actes de les jornades d'historiografia celebrades a Mataró els dies 24 i 25 d'octubre de 2002*. Mataró: Patronat Municipal de Cultura-Museu de Mataró, 205-216

Garcés, I.; Gómez, M.P. (2015). La correspondència d'Adolf Schulten amb José Alfonso Tarragó Pleyán (i la projecció exterior de l'arqueologia lleidatana durant el primer franquisme). *Shikarnúm*. 02, 6-12.

García y Bellido, A. (1945). De Arqueología balear. Algunos bronce mallorquines. *Archivo Español de Arqueología* 18, 284-304.

García, I. (1997). La vivienda medieval: perspectivas de investigación desde la Arqueología. *La Vida cotidiana en la Edad Media*, VIII Semana de Estudios medievales: Nájera del 4 al 8 de agosto de 1997, Logroño: Gobierno de la Rioja: Instituto de Estudios Riojanos, 77-110.

García, J. (1997). Marià Ribas, un home apassionat per l'arqueologia. *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 26-27

García, L.A. (2003). El Tesor de Torredonjimeno. El seu context històric. *Torredonjimeno: tesor, monarquia i litúrgia: exposició, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Barcelona, Museo Arqueológico y Etnológico de Córdoba, Museo Arqueológico Nacional, Madrid, Museo de Jaen:novembre 2003-Febrer 2005*. Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya, 31-43

García-Reig, Sh.; Gómez, A.; Molist, M.; Saña, M. (2019). Noves aportacions al coneixement de la cova sepulcral de la Bòfia de Boixadera dels Bancs (Montmajor, Berguedà). *Actes de les IV Jornades d'Arqueologia de la Catalunya Central. La recerca arqueològica a l'entorn del Prepirineu central català. Un estat de la qüestió*, Generalitat de Catalunya, 38-43.

González, A. (1996). La restauración de la Iglesia de Sant Quirze de Pedret (Barcelona, España)». *Informes de la Construcción* 48-445, 5-21.

González, J. R. (2002). L'arqueologia lleidatana no professional entre 1931 i 1975». Barberà, J.; Garcia, J. (coord). *L'arqueologia a Catalunya durant la República i el franquisme (1931-1975): Actes de les jornades d'historiografia celebrades a Mataró els dies 24 i 25 d'octubre de 2002*. Mataró: Patronat Municipal de Cultura-Museu de Mataró, 175-192.

Gracia, F. (2001). L'ombra d'una absència. La recerca arqueològica a Catalunya durant la postguerra, *Avenç* 261, 16-24.

Gracia, F. (2002): *Pere Bosch Gimpera y la formación de l'Escola de Barcelona (1915-1939)*». Barberà, J.; Garcia, J. (coord). *L'arqueologia a Catalunya durant la República i el franquisme (1931-1975): Actes de les jornades d'historiografia celebrades a Mataró els dies 24 i 25 d'octubre de 2002*. Mataró: Patronat Municipal de Cultura-Museu de Mataró, 31-77

Gracia, F. (2009). *La arqueología durante el primer franquismo (1939-1956)*. Barcelona: Edicions Bellaterra.

Gracia, F. (2012). *Arqueologia i política: la gestió de Martín Almagro Basch al capdavant del Museu Arqueològic Provincial de Barcelona, (1939-1962)*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona.

Gracia, F. (2017). Història de l'arqueologia catalana. Formació i estabilització (1907-1975). *Tribuna d'Arqueologia* 2013-2014, 364-392.

Gracia, F. (2018). *L'IEC i la creació del SIA. Cent anys dels orígens de la recerca arqueològica pública a Catalunya*. *Tribuna d'Arqueologia* 2014-2105, 99-134.

Gracia, F.; Fullola, JM. (2005). El Graduado Superior en Arqueología. Balance de una experiencia docente en la Universidad de Barcelona (2000-2005). *Complutum* 16, 245-254.

Gràcia i Giralt, J. (1985): La Bibliografia completa de l'arqueòleg Pere Giró i Romeu. *Miscel·lània penedesenca* 8, 99-112.

Gros, M.S. (1979). El Dr. Eduard Junyent i el Museu Episcopal. *Ausa* 8/91-92, 387-390

Gudiol, J. (1979). *Inicis d'una vocació científica*. AUSA volum 8/91-92, 369-379

Guerrero, Ll. (1989). Estudi antropològic de les fosses neolítiques del Corral de Canudes (Montclar, Berguedà). *Estudis del Berguedà* 4, 23-29

Guerrero, Ll. (2013). *Necrològiques. In memoriam MANUEL CAMPS CLEMENTE (1920-2013)*. *Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*, 165-166

Guitart, J. (1997). Marià Ribas, «l'arqueòleg de la Laietània». *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*. Mataró, 4-5

Guitart, J. (2002). L'Institut d'Estudis Catalans i la política de recerca arqueològica durant la segona República i la postguerra. Barberà, J.; Garcia, J. (coord). *L'arqueologia a Catalunya durant la República i el franquisme (1931-1975): Actes de les jornades d'historiografia celebrades a Mataró els dies 24 i 25 d'octubre de 2002*. Mataró: Patronat Municipal de Cultura-Museu de Mataró, 93-102.

Hachuel, E. (2012). *Història local, patrimoni i associacionisme a Catalunya*. *Treballs d'Arqueologia* 18, 31-46

Hernández, C. (2011). *El largo camino hacia el franquismo: Antonio Gallego Burín (1915-1939)*. *Revista del Centro de Estudios Históricos de Granada y su Reino* 23, 193-206.

Hernando, C.; Tejerizo, C. (2011): *La Arqueología y la Academia: del siglo XIX al "Plan Bolonia"*. *Arkeogazte* 1, 53-69.

Izquierdo, P. (2008). Presentació. *La producció i el comerç de les àmfores de la Província Hispania Tarraconensis. Homenatge a Ricard Pascual i Guasch*» pàgines 17-21. *Actes de les Jornades d'Estudi celebrades al Palau Marc de la Generalitat de Catalunya els dies 17 i 18 de novembre de 2005 en Homenatge a Ricard Pascual i Guasch, organitzades pel Museu d'Arqueologia de*

Catalunya (Generalitat de Catalunya) i el Servei de Patrimoni Arquitectònic Local (Diputació de Barcelona), amb la col·laboració de la Societat Catalana d'Arqueologia, Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya, 9.

Lladó i Font, J. (1996). Marià Ribas i Bertran *In memoriam* (Epistolari). *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 10-20.

Lladonosa, M.; Macià, M. (2018). *Institut d'Estudis Ilerdencs 75 anys*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida.

López, A (ed) (1995). *Investigacions arqueològiques i històriques al Berguedà II: Sant Llorenç prop Bagà. Sant Quirze de Pedret*. Diputació de Barcelona: Servei del Patrimoni Arquitectònic Local. (Quaderns científics i tècnics de restauració monumental 6).

López, A.; Caixal, A. (1992). Una nueva excavación en la iglesia de Sant Quirze de Pedret (Cercs, Barcelona). *Espacio, Tiempo y Forma*, Serie I, Prehist. y Arqueol., t. V, 315-374

López, A.; González, A. (1989). Noticia sobre la segunda restauración de la iglesia de Sant Quirze de Pedret (Cercs, Barcelona). La investigación preliminar. *Actuacions en el patrimoni edificat medieval i modern (segles X al XVIII)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 231-252.

López, A.; Lacuesta, R. (2013). *Església de Sant Vicenç d'Obiols (segles VIII - XX)*. Barcelona: Servei de Patrimoni Arquitectònic Local (SPAL). Diputació de Barcelona.

Lorés, I. (2002). *El monestir de Sant Pere de Rodes*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.

Marí, Ll. (2009). *Luis Diez-Coronel, un record personal*. Full d'Informació de la Societat Catalana d'Arqueologia 267, març 2009.

Marmi, J.; Barniol, P.; Viladrich, Ll. (2007). La colección del Museo de Ciencias Naturales de Berga como muestra de la diversidad paleontológica de la comarca del Berguedà (Barcelona). *Actas del III Encuentro de Jóvenes Investigadores en Paleontología: homenaje a Lluís Viladrich i Pons*. Barcelona: Consorci Ruta Minera, 105-116

Martín, J.M. (1959). Excavaciones en Casampons. *Queralt* 27, 5-6.

Martín, A. (1976). El grupo de Veraza en el Berguedà. *Cypsela*1, 69-73.

Massó, J. (1996). Salvador Vilaseca Anguera. Notes biogràfiques. *Aplec de treballs* 14, 19-22.

Massó, J. (2002). Salvador Vilaseca Anguera (1896-1975) i la recerca prehistòrica a les comarques meridionals de Catalunya. Barberà, J.; Garcia, J. (coord). *L'arqueologia a Catalunya durant la República i el franquisme (1931-1975): Actes de les jornades d'historiografia celebrades a Mataró els dies 24 i 25 d'octubre de 2002*. Mataró: Patronat Municipal de Cultura-Museu de Mataró, 155-167.

Mata de la Cruz, S. (2018). El doctor Pere Batlle Huguet (1907-1990): passió per l'art i l'arqueologia. *Capellans erudits. Eclesiàstics al capdavant de l'acció patrimonial, museística i de recerca historicoartística a Catalunya al segle XX. IV Jornada de Museus i Patrimoni de l'Església a Catalunya*. Solsona: Museu de Solsona, 56-73.

Mayer, M. (2002): Marià Ribas: l'exponent d'una època. Barberà, J.; Garcia, J. (coord). *L'arqueologia a Catalunya durant la República i el franquisme (1931-1975): Actes de les jornades d'historiografia celebrades a Mataró els dies 24 i 25 d'octubre de 2002*. Mataró: Patronat Municipal de Cultura-Museu de Mataró, 115-119.

Mederos, A. (2003). Julio Martínez Santa-Olalla y la interpretación aria de la Prehistoria de España (1939-1945). *Boletín del Seminario de Arte y Arqueología* 69, 13-56

Mederos, A. (2010). Cayetano de Mergelina, Catedrático de Arqueología y Director del Museo Arqueológico Nacional. *Boletín del Seminario de Estudios de Arte y Arqueología*, LXXVI, 179-212.

Mederos, A. (2011-12). Martín Almagro Basch, formación y consolidación como Catedrático de Prehistoria (1911-1943). *Boletín del Seminario de Estudios de Arte y Arqueología*, LXXVII-LXXVIII, 335-416.

Mederos, A. (2012). El periplo académico de Julio Martínez Santa-Olalla en la década de los cincuenta. Roldan, L.; Blázquez, J. (ed.) *Julio Martínez Santa-Olalla y el descubrimiento arqueológico de Carteia (1953-1961)*. Madrid: Ediciones Universidad Autónoma de Madrid, 69-82.

Mederos, A. (2017). Martín Almagro Basch, un balance de su trayectoria científica (1934-1984). *CuPAUAM* 43, 251-289.

Mestre, J.V. (1997). El Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, entre el passat el futur. *Miscellanea Aqualatensia* 8, 13-16.

Mestres, J.; Esteve, X. (2011). Sitges, cenotafis i sepulcres. 20 anys d'intervencions arqueològiques al Penedès. Jornades d'Arqueologia del Penedès 2011, Vilafranca del Penedès: Institut d'Estudis Penedesencs, 37-76.

Miró, J.; Carreras, J. (1990). El Berguedà: de la prehistòria a l'antiguitat. Castany, J.; Sánchez, E.; Guerrero, Ll. A.; Carreras, J.; Mora, R.; Vila, G., *El Berguedà: de la prehistòria a l'antiguitat*, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà: Ajuntament de Puig-reig, 93-94 (Llibres de l'Àmbit 4).

Mora, R. (1996). *Campanya 1996 a la Font del Ros i la bauma d'Obiols*. Barcelona: Centre d'Informació i Documentació del Patrimoni Cultural. Àrea de Coneixement i Recerca. Direcció General del Patrimoni Cultural. Generalitat de Catalunya.

Morente, F. (2008). Els camins de la dissidència. Dionisio Ridruejo i el llarg viatge cap a la democràcia. *Cercles. Revista d'història cultural*, 16-42.

Museu de Badalona (1992). El record de Josep Maria Cuyàs i Tolosa. Carrer dels Arbres. *Revista anuari del Museu de Badalona* 3, 7-16.

Nadal, J.; Palet, J.M. (2000). *Patrimoni arqueològic i recursos culturals*. Barcelona: Ediuoc., 66-79.

Nebot, N. (2005). L'excursionisme a la ciutat de Sabadell. *Arraona* 29, 44-58.

Nolla, J. M. (2002): La historiografia arqueològica a Girona entre la proclamació de la Segona República i la fi del franquisme. Barberà, J.; Garcia, J. (coord). *L'arqueologia a Catalunya durant la República i el franquisme (1931-1975): Actes de les jornades d'historiografia celebrades a Mataró els dies 24 i 25 d'octubre de 2002*. Mataró: Patronat Municipal de Cultura-Museu de Mataró, 141-149.

Nuix, J.M. (1968). Exposición Museos Locales de la Provincia de Barcelona a celebrar en Barcelona. *Ampurias XXX*, 379-384.

Oliva, P. R. (2015). Notas sobre algunas antiguas investigaciones arqueológicas en Carteia. *BAETICA* 33, 111-175.

Ollich, I. (1999). L'arqueologia medieval a la Universitat de Barcelona: l'aportació i el llegat del Dr. Riu. *L'Erol: revista cultural del Berguedà* 61, 10-13.

Ollich, I. Rocafiguera, M. (2002). L'Arqueologia a Osona: 1952-2002. *Ausa*. XX, 148-149, 35-52.

Padilla, J. I. (1980). Aportación al estudio de la estructura económica de un Monasterio Altomedieval. Un prototipo: Sant Pere de Grau d'Escales. *Acta historica et archaeologica mediaevalia* 1, 197-224.

Padilla, J. I. (1984). Contribución al estudio de las cerámicas grises catalanas de época medieval: El taller, hornos y producción de Casampons (Berga). *Acta historica et archaeologica mediaevalia* annex 2. 99-143.

Padrós, C.; Principal, J. (2019). Resultats de la intervenció arqueològica al jaciment de Tentellatge I-Fortí Romà (Navès, Solsonès). Maig del 2015. *Actes de les IV Jornades d'Arqueologia de la Catalunya Central celebrades a Solsona els dies 14 i 15 d'octubre de 2016 La recerca arqueològica a l'entorn del Prepirineu central català. Un estat de la qüestió*. Solsona: Museu de Solsona, 74-79.

Padrós, P. (2002). Badalona i l'arqueologia catalana durant la República i el franquisme: Joaquim Font i Cussó i Josep Maria Cuyàs i Tolosa. Barberà, J.; Garcia, J. (coord). *L'arqueologia a Catalunya durant la República i el franquisme (1931-1975): Actes de les jornades d'historiografia celebrades a Mataró els dies 24 i 25 d'octubre de 2002*. Mataró: Patronat Municipal de Cultura-Museu de Mataró, 205-210.

Pallàs, C. (1962). Arte prerrománico catalán: Pedret y Obiols. *San Jorge. Revista Trimestral de la Diputación Provincial de Barcelona*, 47, 63-67.

Pallí, Ll.; Esteva, E. (1995). Bibliografia cronològica de Lluís Esteva i Cruañas. *Estudis Baix Empordà* 14, 19-35.

Palou, H. (2007 a). Bibliografia de Josep Maria Pons Guri. *Revista de Dret Històric Català* 7, 39-80.

Palou, H. (2007 b). Pons i Guri: el discurs del mètode. *Revista de Dret Històric Català* 7, 13-18.

Pardo, J. (2002). Josep Estrada, arqueòleg i historiador. *Revista Lauro* 22-23 *Revista del Museu de Granollers*, 61-74.

Pascual, R. (1964): El yacimiento prerromano de Puig Castell (Vallgorguina, Barcelona). *Ampurias* 26-27, 233-245.

Petit, M. A. (2003). Josep Barberà i la història d'un projecte: la Societat Catalana d'Arqueologia. *Món Ibèric als Països Catalans: Homenatge a Josep Barberà i Farràs: XIII Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà: 14-15 de novembre de 2003*, vol I. Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans, 55-58.

Petit, M. A.(2004). Josep Barberà i la Societat Catalana d'Arqueologia. *Full d'Informació de la Societat Catalana d'Arqueologia* 210, gener 2004.

Petit, M. A. (2004). Un adéu a Ricard Pascual i Guasch. *Full d'Informació de la Societat Catalana d'Arqueologia* 218, octubre 2004.

Petit, M. A.(2007). Ricard Pascual i la projecció social de l'arqueologia. *La producció i el comerç de les àmfiores de la Província Hispania Tarraconensis. Homenatge a Ricard Pascual i Guasch pàgines 17-21. Actes de les Jornades d'Estudi celebrades al Palau Marc de la Generalitat de Catalunya els dies 17 i 18 de novembre de 2005 en Homenatge a Ricard Pascual i Guasch, organitzades pel Museu d'Arqueologia de Catalunya (Generalitat de Catalunya) i el Servei de Patrimoni Arquitectònic Local (Diputació de Barcelona), amb la col·laboració de la Societat Catalana d'Arqueologia*, Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya, 17-21

Pladevall, A.; Català, F. (1968): *Els Monestirs Catalans*. Barcelona: Destino.

Pladevall, A. (1997). *L'amic Marià Ribas i Bertran. Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 6.

Puig, M. (1995). El CECI: creador i gestor de museus. *Miscellanea Aqualatensia* 7, 253-298.

Puig Rovira, F. X. (2002). Necrològiques: Isidre Clopas i Batlle. *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, 16- 2, 345-350

Quero, S; Pérez, A (2002). *Historiografía de la Arqueología Española: las Instituciones*. Madrid: Museo de San Isidro.

Reimond, G. (2009). L'archéologie espagnole entre amateurisme et professionnalisme. Quelques notes sur le projet phalangiste de Julio Martínez Santa-Olalla. *Kentron* 25, 91-124

Riera, C. (1984). Una conversa amb el senyor Oller. *La Tosca* 409, 4.

Ripoll, E. (1979). Monsenyor Eduard Junyent i Subirà, arqueòleg. *Ausa* 8/91-92, 402-405.

Riu, M. (1977). Monasterio de Sant Sebastià del Sull Saldes (Barcelona). *Noticiario Arqueológico Hispánico* V, 367-374.

Riu, M. (1980). Estado actual de las investigaciones sobre la cerámica catalana de los siglos IX al XIV, *La céramique médiévale en Méditerranée Occidentale: Xe-XVe siècles*: Valbonne 11-14 setembre 1978, Paris: Centre National de la Recherche Scientifique, 385-395.

Riu, M. (1981). L'enterrament número 66 de Sant Sebastià del Sull i la seva peça de ceràmica grisa. *Acta historica et archaeologica mediaevalia* 2, 213-219.

Riu, M. (1982). Alguns costums funeraris de l'Edat Mitjana a Catalunya. *Acta historica et archaeologica mediaevalia* annex 1. 29-57.

Riu, M. (1984). Un jarrito vidriado del siglo XIII, procedente del Castellot de Viver, en el Museo Comarcal de Berga. *Acta historica et archaeologica mediaevalia* 5-6, 419-430.

Riu, M. (1990 a). El Berguedà: de la Prehistòria a l'Antiguitat. Castany, J.; Sánchez, E.; Guerrero, Ll. A.; Carreras, J.; Mora, R.; Vila, G., *El Berguedà: de la prehistòria a l'antiguitat*, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà: Ajuntament de Puig-reig, 11-13 (Llibres de l'Àmbit 4).

Riu, M. (1990 b). Creació i desaparició d'alguns vilatges fortificats a la Catalunya Medieval. *Cota Zero: revista d'arqueologia i ciència* 6, 57-66.

Riu, M. (1997). Aportació a la tipologia de les ceràmiques grises dels segles XI i XII al Solsonès i al Berguedà. *Ceràmica medieval catalana: actes de la taula rodona celebrada a Barcelona els dies 15 i 16 de novembre de 1994; el Monument, document: sessió científica celebrada a Barceñona el 21 de març de 1996*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 159-165. (Quaderns científics i tècnics 9)

Riu, M. (1996). De la mítica Athanagia als Bergistans de Can Maurí. *L'Erol: revista cultural del Berguedà* 50, 44-47.

Riu, M. (2001). Aspectes històrics i arqueològics del mas. Ferrer i Mallol, M.T.; Riu Riu, M.; Mutgé i Vives; J. (eds.). *El mas català durant l'Edat Mitjana i la Moderna (segles IX-XVIII): aspectes arqueològics, històrics, geogràfics, arquitectònics i antropològics: actes del Col·loqui celebrat a Barcelona, del 3 al 5 de novembre de 1999*. Barcelona:CSIC, 19-48.

Riu, M. (2003). La vivienda rural en el Prepirineo y Pirineo catalán. *Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales* VII, 146. Recuperat de [http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-146\(001\).htm](http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-146(001).htm)

Riu-Barrera, E. (1994). L'arqueologia a Lleida i a la Catalunya de ponent. Origen i evolució fins a la fi de la Dictadura franquista. *Revista d'Arqueologia de Ponent* 4, 117-135.

Rodríguez Oliva, P. (2011). Notas sobre algunas antiguas investigaciones arqueológicas en Carteia. *Baetica. Estudios de Arte, Geografía e Historia* 33, 111-175

Roig, T. (1997). Un gran artista pobletà Marià Ribas i Bertran. *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 37-38.

Rovira, R. (1988). Esteva Guerra Marés (1911-1988). *Annals Institut d'Estudis Empordanesos* 21, 330.

Rubiralta, F. (2003). *Joan Cornudella i Barberà (1904-1985): biografia política: 50 anys d'independentisme català*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Rubirola, M. (2007). Nomenament de Josep Maria Pons i Guri arxiver emèrit i fill predilecte d'Arenys de Mar. *Revista de Dret Històric Català* 7, 33-38.

Ruiz de Arbulo, J. (2017). Arqueología y Enseñanzas Universitarias. Ayarzagüena, M.; Mora, G.; Salas, J. (eds.) *150 Años de Historia de la Arqueología: teoría y método de una disciplina*. Madrid: Sociedad Española de Historia de la Arqueología, 621-636. (Memorias de la Sociedad Española de Historia de la Arqueología [III])

Salarich, M.S. (1979). Monsenyor Eduard Junyent, creador del Patronat d'Estudis Ausonencs. *Ausa* 8/ 91-92, 397-401.

Sánchez, E. (1989). Del bronze final a la primera edat del ferro a la Catalunya Central (assaig de periodització) (s. VIII-V a.C). *Espacio, Tiempo y Forma. I: Prehistoria y Arqueología*. Sumario 2, 249-280.

Santandreu, D. (1994). La vida quotidiana a l'Edat Mitjana. *L'Erol: revista cultural del Berguedà* 43, 13-21.

Santandreu, D. (2000). Passejada per la història de Saldes. *L'Erol: revista cultural del Berguedà* 65, 10-15.

- Santandreu, D. (2006). L'aixovar metàl·lic dels masos A i B de Vilosiu. *L'Erol: revista cultural del Berguedà* 91, 23-26.
- Santandreu, D. (2006). *La vila de Berga a l'Edat Mitjana*. (Tesi doctoral no publicada. Universitat de Barcelona. Bellaterra.
- Santandreu, D.; Viladés, R. (1999). Manuel Riu: 50 anys de dedicació a la història i a l'arqueologia medievals, i a la seva doctrina. *L'Erol: revista cultural del Berguedà* 61. Berga. 44-46.
- Serra, E. (2013). *Josep de C. Serra i Ràfols: semblança biogràfica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Semblances biogràfiques 60)
- Serra Vilaró, J. (1922). *La Cova de Can Maurí (Berga) estació prehistòrica i Megàlits del Coll de l'Oreller*. Manresa: Imp. St. Josep. (*Musæum Archæologicum Diœcesanum* de Solsona)
- Serra Vilaró, J. (1927). Civilització megalítica a Catalunya: contribució al seu estudi. Solsona. (*Musæum Archæologicum Diœcesanum* de Solsona)
- Serra Vilaró, J. (1966). Exploraciones arqueológicas en el Solsonés entre 1915 y 1923. *Ampurias* 28, 191-200.
- Sokal, A.; Bricmont, J. (1999). *Imposturas intelectuales*. Barcelona. Ediciones Paidós Ibérica, SA
- Soler, N. (1987). Josep Ma. Corominas i Planellas (Llançà, 1906 - Serinyà, 1984). *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 29, 325-337.
- Sverlo, P. (2001). *Un Rey golpe a golpe. Biografía no autorizada de Juan Carlos de Borbón*. Miatzen (Kalegorria).
- Tenas, M; Robles, L. (2003). El Museu Municipal de Montmeló. *Lauro: revista del Museu de Granollers*, 60-65
- Tenas, M. (2006). El Museu Municipal de Montmeló. *Notes* 21. El Patrimoni arqueològic del Baix Vallès, 299-310.
- Trevarthen, C. (1979) Communication and cooperation in early infancy. A description of primary intersubjectivity. Bullowa, M. (ed.). *Before Speech. The Beginning of Human Communication*. London: Cambridge University Press, 321-347.

Valentí, A. (2015). La col·lecció Guerra. Un llegat històric que té els seus orígens en el mar. *Revista de Girona* 290, 61-63.

Vera, C. (2009). Julio Martínez Santa Olalla y el nacionalsocialismo: un oscuro y controvertido aspecto del primer excavador científico de Carteia. *Almoraima* 39, 489-504.

Vidal, J. (2016). Alberto del Castillo y la arqueología medieval. *Revista de Historiografía* 24, 291-305.

Vilà, F. (2017). *Museu Comarcal de Manresa. Historia, colecciones y actuación en arqueología*. *Boletín del Museo Arqueológico Nacional* 35, 1277-1283.

Viladés, R. (1986). Pioners de l'excursionisme a Berga. *L'Erol: revista cultural del Berguedà* 16, 44-47

Viladrich, Ll. (2003). Els parents pobres dels dinosaures. *L'Erol: revista cultural del Berguedà* 79, 39-43.